

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2176
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1202

OSMANLI TÜRKÇESİ GRAMERİ

Yazar

Prof.Dr. Hayati DEVELİ

Editörler

Prof.Dr. Musa DUMAN

Yrd.Doç.Dr. Halit BİLTEKİN

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2010 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcıları

Yrd.Doç.Dr. Evrim Genç Kumtepe

Öğr.Gör.Dr. Zekiye Rende

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Şennur Arslan

Kitap Koordinasyon Birimi

Yrd.Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Osmanlı Türkçesi Grameri

ISBN

978-975-06-0857-5

1. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 37.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Aralık 2010

İçindekiler

Sunuş viii

1. ÜNİTE

Arapçada Kelime Yapımı: Kelime Kalıpları ve Çokluk	
Kategorisi	3
GİRİŞ	3
ARAPÇA KELİMELERİN YAPISI	3
ARAPÇA KELİME YAPIMI	4
ARAPÇA KELİMELERİN VEZNİ	6
Arapça Kelimelerin Veznini Bulmak	6
HARFLERİNE GÖRE ARAPÇA KELİMELER	8
ARAPÇADA İSİMLER VE ÇOKLUK	13
Arapçada İsimler	13
İsimlerin Vezinleri	14
Arapçada İsimlerde Çokluk	14
İkilik (Tesniye).....	14
Çokluk (cem').....	15
Sâlim Çokluklar	15
Mükesser Çokluklar.....	16
Özet	23
Kendimizi Sınayalım	25
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	26
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	26
Yararlanılan Kaynak	28

2. ÜNİTE

Arapçada Kelime Yapımı: Mücerred Masdarlar, İsm-i Fâ'iller ve İsm-i Mef'ûller	30
ARAPÇADA MASDARLAR	31
Mücerred (Semâî) Masdarlar	33
Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri	33
Rubâî Mücerred Masdarlar	35
Mimli Masdarlar	36
Mec'ûl Masdarlar	36
İSM-İ FÂ'İL VE İSM-İ MEF'ÛL	37
Mücerred Masdarların İsm-i Fâilleri ve İsm-i Mef'ûlleri	37
Özet	40
Kendimizi Sınayalım	41
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	42
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	42
Yararlanılan Kaynak	43

3. ÜNİTE

Arapçada Kelime Yapımı: Mezîdüñfih Masdarlar (Kiyâsî Masdarlar)	44
MEZİDÜÑFİH MASDARLAR (KIYÂSÎ MASDARLAR).....	45
İf'âl افعال Bâbı	46
İf'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	46
İf'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	46
Tef'îl تفعیل Bâbı	48
Tef'îl Bâbının İsm-i Fâ'ili	48
Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	49
Tefa"ul تفاعل Bâbı	50
Tefa"ul Bâbının İsm-i Fâ'ili	51
Tefa"ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü	51
Tefâ'ul تفاعل Bâbı	53

Tefâ'ul Bâbının İsm-i Fâ'ili	53
Tefâ'ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü	54
Müfâ'alet مفاعلة Bâbı.....	54
Müfâ'alet Bâbının İsm-i Fâ'ili	54
Müfâ'alet Bâbının İsm-i Mef'ûlü	55
İnfi'âl انفعال Bâbı	57
İnfi'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	57
İnfi'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	57
İfilâl افعال Bâbı	57
İfilâl Bâbının İsm-i Fâ'ili	58
İfilâl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	58
İfti'âl افتعال Bâbı	58
İfti'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	59
İfti'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	59
İstif'âl استفعال Bâbı	61
İstif'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	61
İstif'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	61
Özet	64
Kendimizi Sınyalım	65
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	67
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	68
Yararlanılan Kaynak	68

4. ÜNİTE

Arapça Kelime Yapımı: Sıfat-ı Müşebbehe, İsm-i Tafdîl, Mübâlağa-i Fâ'il, Diğer Kelime Türleri; Arapça Kelimelerde Değişim: İ'lâl	70
ARAPÇA SIFATLAR	71
Sıfat-ı Müşebbehe	71
İsm-i Tafdîl	72
Mübâlağa-i Fâ'il	74
İsm-i Mensûb	75
İSM-İ MEKÂN	77
İSM-İ ZAMAN	78
İSM-İ ÂLET	79
İSM-İ TASGİR	79
İ'LÂL	80
Masdarlarda Yapılan İ'lâller	80
Sülâsî Mücerred Masdarlarda Yapılan İ'lâller	80
Kıyâsî Masdarlarda Yapılan İ'lâller	80
İsm-i Fâ'il Vezinlerinde Yapılan İ'lâller	82
İsm-i Mef'ûl Vezinlerinde Yapılan İ'lâller	84
Diğer Bazı Vezinlerinde Yapılan İ'lâller	85
Özet	85
Kendimizi Sınyalım	87
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	90
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	90
Yararlanılan Kaynaklar	90

5. ÜNİTE

Farsçada Kelime Yapımı: İsimler, Sıfatlar	92
FARŞÇA KELİMELERİN YAPISI	93
FARŞÇADA YALIN İSİM VE SIFATLAR	93
FARŞÇA SAYI İSİMLERİ VE SIFATLARI	93
Farsça Sayı İsimleri	93
Farsça Sıra Sayıları	94
FARŞÇADA KELİME YAPIMI	94
İsimden Türemiş İsimler	94

İsimden Türemiş Sıfatlar	98
Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar	98
Son Eklerle Yapılan Sıfatlar	99
Özet	102
Kendimizi Sınyalım	103
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	105
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	105
Yararlanılan Kaynaklar	105

6. ÜNİTE

Farsçada Fiil, Farsça Fiilden Türemiş Kelimeler, Farsçada Birleşik Kelimeler	106
FARŞADA FİİL	107
Farsça Fiillerde Emir Gövdesi	107
Farsça Fiillerde Geçmiş Zaman Gövdesi	112
FARŞADA FİİLDEN TÜREMİŞ KELİMELER	114
Fiilden Türemiş İsimler	114
Farsça Fiilden Türemiş Sıfatlar	114
FARŞADA BİRLEŞİK KELİMELER	115
Farsçada Birleşik İsimler	115
İki İsimden Oluşanlar	116
İkilemelerle Oluşanlar	116
Farsçada Birleşik Sıfatlar	118
Farsça Birleşik Sıfatların Kuruluşu	118
İki İsimden Oluşanlar	118
İsim ve Sıfattan Oluşanlar	119
Farsçada Zarf Grupları	120
Özet	126
Kendimizi Sınyalım	127
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	129
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	129
Yararlanılan Kaynak	129

7. ÜNİTE

Farsça Kelime Grupları: İsim ve Sıfat Tamlamaları	130
FARŞADA YAPILI İSİM VE SIFAT TAMLAMALARI	131
Farsçada Tamlama	131
Dört Kelimeyle Kurulmuş Tamlamalar	133
Beş ve Altı Kelimededen Oluşan Farsça Tamlamalar	137
FARŞADA YAPILI TAMLAMALARDA UYUM	139
Özet	140
Kendimizi Sınyalım	142
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	144
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	144
Yararlanılan Kaynak	145

8. ÜNİTE

Arapça Kelime Grupları: İsim ve Sıfat Tamlamaları, Edatlar	146
ARAPÇADA YAPILI TAMLAMALAR	147
Harf-i Ta'rîf	147
Ay Harfleri (Hurûfî'l-kameriyye)	148
ARAPÇADA YAPILI İSİM TAMLAMALARI	148
Arapça Tamlamaların Okunuşu	149
Makam ve Mevki İsimleri	150
Kitap İsimleri	150
Bilimsel Terimler	150
ARAPÇADA YAPILI SIFAT TAMLAMASI	151
Arapça Sıfat Tamlamalarında Uyum	152
ARAPÇADA ÖN EDATLAR (HARF-İ CERR'LER)	152

ARAPÇA TAMLAMALARDAKİ DEĞİŞİKLİKLER	153
Tamlamanın Üstünlü Okunması	153
Tamlamanın Esreli Okunması	154
ARAPÇA BİRLEŞİK SIFATLAR: LAFZÎ İZÂFET	156
Lafzî İzafetlerin Kullanışı	157
Özet	161
Kendimizi Sınayalım	163
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	164
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	164
Yararlanılan Kaynak	165

9. ÜNİTE

Farsça Tamlama ve Birleşik Kelimelerin Türkçe Söz Diziminde Kullanımı	166
FARŞÇA YAPILI İSİM VE SIFAT TAMLAMALARININ TÜRKÇE SÖZ DİZİMİNDE KULLANILMASI	167
FARŞÇA BİRLEŞİK KELİMELERİN TAMLAMALARDA KULLANILIŞI	170
Birleşik isimlerin kullanılışı	170
Birleşik sıfatların kullanılışı	170
Birleşik Sıfatların Türkçe Yardımcı Fiillerle Kullanılması	173
Özet	180
Kendimizi Sınayalım	183
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	184
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	184
Yararlanılan Kaynak	185

10. ÜNİTE

Arapça Edatlar, Arapça Söz Kalıpları, Transkripsiyon (Çevriyazı).....	186
ARAPÇA EDATLARIN KULLANILIŞLARI	187
ARAPÇA SÖZ KALIPLARI	189
Kalıplaşmış İfadeler	190
Dua ve Beddua Cümleleri	190
TRANSKRİPSİYON (ÇEVİRİ Yazı)	192
Özet	197
Kendimizi Sınayalım	199
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	200
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	200
Yararlanılan Kaynak	200

Metinler

Metinler.....	201
Mehmet Akif Ersoy - İstiklal Marşı	202
Mustafa Kemal Atatürk - Gençliğe Hitabe.....	204
Musa Süreyya - İstiklal Marşı	205
Ahmed Hikmet Müftüoğlu - Yeğenim	207
Falih Rıfkı - Fikir ve Sanat Ankarası	210
Mehmet Emin - Eğridir Gölünün Kıyısında	212
Mehmet Rauf - Eski Mektup	214
Köprülüzade Mehmet Fuad - Lisanımıza Dair	220
Ahmet Haşim – Gurabahâne-i Laklaka’dan “Müslüman Saati”	221
Ahmet Haşim - O Belde	224
Ahmet Refik - Sultan Cem’den	225
Ruşen Eşref - Mimar Sinan’ın Kabrini Ziyaret	233
Mehmet Akif - Bir Gece	236
Muallim Naci – Mecmû’a-i Mu’allim’den “Yazmış Bulundum”	237
Muallim Naci – Şerâre’den “Bir İki Söz”	238
Muallim Naci – Esâmî’den “Nabi”	240

Muallim Naci - Bahâr-ı Şebâb	241
İsmail Habib – Türk Teceddüd Edebiyatı’ndan “Rıza Tefik”	242
İsmail Habib - Türk Teceddüd Edebiyatı’ndan “Cenâb Şehabeddin” ...	243
Abdülhak Hâmid - Kabr-i Selîm-i Evveli Ziyaret	244
Abdülhak Hâmid - Merkad-i Fatih’i Ziyaret	246
Abdurrahman Şeref – Târîh-i Devlet-i Osmâniyye’den	249
Abdurrahman Şeref –Tanzîmât-ı Hayriyye: Tahlîli	253
Hâlid Ziya – Kırık Hayatlar’dan	259
Hâlid Ziya - Yaşlıların Hakkı	261
Hüseyin Câhid - Fâtih Câmi’inde	266
Cenâb Şehâbeddin – Hac Yolunda’dan	269
Ziya Paşa – Nu’ût-ı Şerîfe	272
Ziya Paşa - Terkîb-i Bend’dan	273
Recâîzade Mahmud Ekrem - Erbâb-ı Sanâyi-i Nefise	274
Recâîzade Mahmud Ekrem – Pejmürde’den “Son Bahâr”	277
Nâmık Kemâl - Cezmî’den	282
Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden	289

SUNUŞ

Osmanlı Türkçesi adı verilen dönem, Türkçenin 15. - 20. yüzyıllar arasındaki tarihsel gelişme sürecinin adıdır. Bu dönemin en belirgin özelliği ise, söz varlığı alanındaki etkileşme ve değişimlerdir. Türkiye Türkçesi, bir yazı dili olarak gelişmesini büyük ölçüde Fars ve Arap edebî dillerinin etkisi altında gerçekleştirdi ve bu dillerden yoğun söz varlığı ve kavram ödünçledi. Çok kültürlü bir imparatorluk aydını olarak Osmanlı entelektüeli de edebî ve bilimsel dilini geliştirirken Fars ve Arap dillerini doğal kaynakları arasında gördü. Türkçe, bu iki dilden hem söz varlığı hem de söz dizimi bakımından önemli alıntılar yaparken bu dillere de birçok kelime ve dilbilgisel yapı katmıştır.

Bugün 20. yüzyılın ilk çeyreğinden geriye doğru uzanan muazzam kültür birikimini anlamak, hem kültürel birikimimizi hem de tarihsel hafızamızı, yani arşivlerimizi gelecek nesillerin yararlanabileceği hâlde tutmak, Osmanlı Türkçesini bilen ve anlayan araştırmacılar sayesinde mümkün olabilir. Metinleri okumayı başaran veya araştırmacılar tarafından çevriyazısı hazırlanmış metinleri okuyan bir entelektüelin ise anlama ulaşabilmesi için çıkması gereken basamaklar vardır. Bir tarihsel metni anlamak için onun kelimelerini, kelimelerinin yapısını, söz dizimi içindeki görevini iyice bilmeliyiz. Bu metinleri üreten nesillerin yaşama biçimlerini, sosyal yapılarını, edebî eğilimlerini bilmeden de metinleri anlamakta güçlük çekeriz. Bunun için yapmamız gereken, tarihsel dönemlerle ilgili birçok kitap okuyarak geçmişte ne olup bittiğini anlamak, metinlerdeki alıntı söz varlığı unsurlarının dilbilgisel yapısı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaktır.

Osmanlı Türkçesinin yapısını öğrenmek bize sadece geçmişle bağ kurma imkânını değil, günümüz Türkçesini doğru yazma, okuma ve anlama imkânını da verecektir. Bu derslerde yabancı bir dilin kurallarını değil, dedelerimizin bize bıraktığı mirasın dilini öğrendiğimizi unutmamalıyız.

Amacı Türkiye Türkçesinin 15-20. yüzyıllar arasındaki döneminin dil özelliklerinin ortaya konulmasına, bu dönemden kalan eserlerin, belgelerin okunup anlaşılmasına katkıda bulunmak olan kitabın hazırlanmasında emeği geçen yazarımız Sayın Prof.Dr. Hayati Develi'ye ve dizgi-basım sırasında yardımlarını esirgemeyen tüm çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

Prof.Dr. Musa Duman

Yrd.Doç.Dr. Halit Biltekin

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça kökenli kelimelerin yapısını tanıyabilecek,
- Arapça kelimelerde vezin / kalıp kavramını kavrayıp bir kelimenin veznini bulabilecek,
- Harflerinin niteliklerine göre Arapça kelimelerin ayrıldığı kısımları (aksâm-ı seb'ayı) tanımlayabilecek,
- Arapça kelimelerde ikilik (tesniye) ve çokluk (cem') yapısını ayırt edebilecek, çokluk kelimelerin sıkça kullanılan kalıplarını sıralayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Vezin
- Kelime kalıbı
- Aslî harfler
- Zâid harfler
- Aksâm-ı seb'a
- Arapça kelime türleri
- İkilik (tesniye)
- Çokluk (cem')

İçerik Haritası

- ARAPÇA KELİMELERİN YAPISI
- ARAPÇA KELİME YAPIMI
- ARAPÇA KELİMELERİN VEZNİ
- HARFLERİNE GÖRE ARAPÇA KELİMELER
- ARAPÇADA İSİMLER VE ÇOKLUK

Arapçada Kelime Yapımı: Kelime Kalıpları ve Çokluk Kategorisi

GİRİŞ

Osmanlı Türkçesinde, bir kısmı günümüz Türkçesinde de kullanılan çok sayıda Arapça ve Farsça kelime bulunmaktadır. Konuşma diline yerleşmiş ve kullanım sıklığı yüksek olanlar dışında bu alıntı kelimeler Arap ve Fars yazı dilindeki orijinal imlâlarına bağlı olarak yazılmışlardır.

Arapça ve Farsça kelimelerin yapılarının bilinmesi, metnin doğru okunması ve doğru anlamlandırılması açısından önemlidir. Önümüzdeki ünitelerde, günümüz dil bilgisinde yapı bilgisi (morfoloji), klasik dil bilgisinde sarf bölümlerinde işlenen konuları ana hatlarıyla öğreneceğiz.

Bu iki dilden isimler, sıfatlar, zarflar ve bağlaçlar alınmış, çekimli fiil unsurları alınmamıştır. Önümüzdeki ünitelerde yapılarıyla ilgili özelliklerini öğreneceğimiz bu unsurları kabaca “isim” kategorisinde değerlendirebiliriz.

ARAPÇA KELİMELERİN YAPISI

bükün: Dil bilgisi görevleri ve yapı bakımından, kelime köklerinin başında, içinde veya sonunda türlü değişikliklerin olmasıdır.

bükünlü diller: Arapça, İbranice vs. gibi dillerdir.

Arapça, **bükünlü** bir dildir; yani bir kökten yeni kelimeler türetilirken başa ve sona ekler getirilmez. Kelimenin kökünü oluşturan temel harflerin belli bir kalıba göre başına, sonuna veya ortasına; bazan hepsine birden belli harflerin ilâvesiyle yeni kelimeler yapılır. Bu yapıdan dolayı, Arapça kelimeler klasik dil bilgisi kitaplarında bugünkü dil bilgisi anlayışından farklı bir şekilde sınıflandırılmıştır. Türkçede kullanılan fiil çekimlerini bir tarafa bırakırsak, Arapça kelimeler kabaca iki gruba ayrılır:

- asıl isimler (=ism-i câmid)
- türemiş isimler (=ism-i müştak).

Asıl isimler (ism-i câmid) grubuna giren kelimeler özel isimler, cins isimleri ve sayı isimleridir.

Fiilden türemiş isimler (ism-i müştak) ise *masdar isimleri*, *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe*, *mübâlağa-i fâ'il*, *ism-i tafdîl*, *ism-i mekân*, *ism-i zamân*, *ism-i âlet*, *ism-i tasgîr*, *ism-i mensûb* olarak gruplara ayrılır.

Bazı bağlama edatlarıyla, harf-i cer denilen edat ve zarfları da ayrıca zikretmek gerekir.

Edat ve harf-i cerler hariç bu kelimeleri dilbilgisel görevlerine göre isim ve sıfat olarak da sınıflandırmak mümkündür:

İsm-i câmid grubuna giren bütün kelimeler, masdarlar, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i âlet, ism-i tasgîr cinsinden kelimeler isimdirler.

İsm-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tafdîl, ism-i mensûb cinsinden kelimeler ise sıfattırlar.

isim	İsim	ism-i fâ'il	Sıfat
masdar		ism-i mef'ûl	
ism-i mekân		sıfat-ı müşebbehe	
ism-i zamân		mübâlağa-i fâ'il	
ism-i âlet		ism-i tafdîl	
ism-i tasgîr		ism-i mensûb	

ARAPÇA KELİME YAPIMI

Birleşik kelimeler dışında Arapçada kelimeler ön ve son eklerle değil, bükünlenme yoluyla yapılır.

İki harfli edatlar ve birkaç kelime dışında Arapçada bir kelime kökü en az üç harften oluşur. Bunlara *aslî harfler* denilir. Yeni kelime yapılırken bu aslî harflerin başına, ortasına veya sonuna bir veya daha fazla harf ilâve edilir. Bu ilâve harflere *zâid harfler* (=ekleme harfler) denilir. Kelime yapımı belli kalıplara göre olduğu için, bu zâid harflerin hangi harfler olabileceği bellidir. Aşağıdaki harfler, kelimenin kalıbına göre zâid harflerden olabilir:

أ (hemze), ا, ت, س, م, ن, و, ه, ی

Zâid Harfler Nerelerde Kullanılır?

Zâid harflerin kelimelerde kullanılışıyla ilgili bazı genellemeleri bilirsek, zâid ve aslî harfleri daha kolay tanıyabiliriz:

1. Hemze (أ) sadece kelime başında zâid olur: افكار efkâr, اخراج ihrâc (Osmanlı Türkçesinde bu gibi kelimelerde hemze yazılmayıp sadece hemzenin 'kürsüsü' olan elif yazılmıştır.)
2. Elif (ا) kelime içinde uzun a (â) sesini karşılamak için kullanılır: ماهر mâhir, مخابر muhâbir
3. Te (ت) kelime başında, ortasında ve sonunda zâid olarak bulunabilir: تشكيل teşkîl, انتظار intizâr, شكایت şikâyet.
4. Sin (س) ist-, müst- ses grubuyla başlayan kelimelerde zâid harf olur: استقلال istiskâl, مستقبل müstakbel.
5. Mim (م) harfi sadece kelime başında zâid harf olur: معلوم ma'lûm, محكمة mahkeme.

6. Nun (ن) harfi in-, mün- ses gruplarıyla başlayan kelimelerde başta, -ân ile biten kelimelerde ise sonda zâid olur: انكسار inkisâr, منكسر münkesir, عرفان irfân.
7. Vav (و) harfi genellikle kelime içinde uzun u (û) sesini karşıladığında zâid olur: معلوم ma'lûm, مجهول mechûl, مظلوم mazlûm, مغلوب mağlûb.
8. He (ه) harfi kelime sonunda Arapçadaki kapalı te harfi yerine kullanıldığında zâid olur: مدرسة medrese, كتابه kitâbe, ضربه darbe.
9. Ye (ي) harfi kelime içinde uzun i (î) sesini karşıladığında zâid olur: تعليم ta'lîm, فقير fakîr, كبير kebîr.

Kelime yapılışını daha iyi anlamak için aşağıdaki örneği inceleyelim:

Arapçada 'yazmak' fiilini oluşturan kök harfler ك ت ب (k-t-b)'dir. Şimdi bu kökten türetilmiş, dilimizde kullanılan bazı kelimelere bakalım:

كتاب kitâb, كاتب kâtib, مكتوب mektûb, مكتب mekteb, كتابه kitâbe vs.

Görüldüğü gibi aslî harfler değişmemekte, bu köke zâid (ilâve) harfler getirilerek yeni kelimeler yapılmaktadır.

Şimdi "sakin olmak, yerleşmek, rahatlamak" fiilini oluşturan س ك ن (s-k-n) aslî harflerinden türetilen bazı kelimelere bakalım:

سكون sükûn "durma, kesilme, rahatlık vs."

سكونت sükûnet "durgunluk, rahat, durma vs."

ساكن sâkin "kımıldamayan, oturan, durgun vs."

سكان sükkân "oturanlar, sâkinler vs."

سكنة sekene "oturanlar, sâkinler vs."

اسكان iskân "yerleştirme, ev sahibi etme vs."

مسكن mesken "oturulan yer, ev vs."

تسكين teskîn "sakinleştirme, rahatlatma vs."

مُسَكِّن müsekkin "yatıştırıcı, teskin edici vs."

مسكنت meskenet "miskinlik, fakirlik; beceriksizlik vs."

مسكين miskîn "fakir, beceriksiz, cüzzamlı vs."

Bu kelimelerde de kelime kökünü oluşturan aslî harfler değişmezken, yeni kelimeler türetmek için bu köke zâid harfler getirilmiştir.

ARAPÇA KELİMELERİN VEZNI

Elbette zâid harflerin aslî harflere getirilmesi rastgele olmaz. Her dilde olduğu gibi Arapçada da kelime türetme şekilleri bellidir. Aslî sesler belli kalıplara girerek yeni kelimeler oluştururlar. Arapça dil bilgisinde bu kalıplar *vezin* adı verilen yapılarla öğretilir. Bunun için, “yapmak, işlemek” fiilinin aslî sesleri olan **فعل** (fe-ayın-lâm) harflerine dayanan bir model geliştirilmiştir: **ف** harfi kelime kökünün birinci aslî sesini, **ع** harfi ikinci aslî sesini, **ل** harfi üçüncü aslî sesini temsil eder; zâid harfler aynen bırakılır. Ortaya çıkan kalıp kelimenin veznidir.

Bilhassa masdarlarda, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl cinsinden kelimelerde kelimenin veznini belirlemek, hem kelimeyi doğru okumak, hem de doğru anlamlandırmak açısından önemli bir yardımcıdır.

Arapça Kelimelerin Veznini Bulmak

Yukarıda öğrendiklerimize göre **جهل** *cehl* “bilmeme, cahillik” kelimesinin veznini bulalım:

Bu kelime üç harften oluştuğuna göre zâid (ilâve) harf yoktur, harflerin hepsi aslîdir. Öylese 1., 2. ve 3. harfler için sırasıyla **ف**, **ع** ve **ل** harflerini yazalım ve kelimenin harekesine göre okuyalım:

جَهْل cehl
| | |
| | |
فَعْل fa'l

Şu hâlde **جهل** *cehl* kelimesi **فعل** *fa'l* vezindedir. Fa'l **فَعْل** vezni birçok kelimenin türetilbileceği bir kalıptır.

Aynı kökten gelen **جاهل** *câhil* kelimesinin veznini de aynı şekilde bulabiliriz. Bu kelimedeki dört harf olduğuna göre bunlardan biri zâid demektir. Zâid olabilecek harf eliftir. Bu kelimedeki **ج ه ل** harfleri aslî harflerdir. Bu aslî harflerin yerine sırasıyla yine **ل ع ف** harflerini yazalım, elif harfini de kelimedeki yerine ilâve edelim; ortaya çıkan kalıbı **جاهل** *câhil* kelimesinin harekelerine göre okuyalım:

فَاعِل fâ'il

Böylece **جاهل** *câhil* kelimesinin vezninin **فَاعِل** *fâ'il* olduğunu belirlemiş oluruz. Kâtib **كاتب** kelimesinin de **فَاعِل** *fâ'il* kalıbında olduğunu aynı şekilde bulabiliriz.

كتاب *kitâb* kelimesinde de zâid olabilecek tek harf eliftir. Ancak elifin yeri farklıdır. Buna göre kelimenin veznini yukarıdaki gibi bulmaya çalışırsak ortaya **فَاعِل** *fi'âl* vezni çıkar.

1. Alıştırma

آلېشدرمه

Aşağıdaki kelimelerde aslî ve zâid harfleri belirleyerek kelimelerin veznini bulunuz:

ذوق	zevk	→	فَعْلٌ	fa'l
صُلح	sulh	→	فُعْل	fu'l
غُرُوب	gurûb	→	فُعُولٌ	fu'ûl
خِطَاب	hitâb	→	فِعَالٌ	fi'âl
حِلم	→
ضَرَر	→
دُخول	→
شَرَف	→
عِرْفَان	→
كُفْرَان	→
سِخْر	→
كِرْم	→
جَوَاب	→
طَلَب	→
عُمُر	→
أَدَب	→
جِسْم	→
صَرَف	→

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

تَرْبِيَّةٌ
تَرْبِيَّةٌ دَنْ مَقْصَدٍ نَهْدَرُ؟
تَرْبِيَّةٌ دَنْ مَقْصَدٍ اِنْسَانِكْ فِكْرِي، قَلْبِي طَوْغْرِي بَاغِه
آلِشْدَرْمَقْ، كَوْتُو خَوْبَارْدَنْ، فَنَا عَادَتِ وَطَبِيعَتَلَرْدَنْ مَنَعِ اِيْتَمَكْ،
بِيُوَكْ ذَاتَلَرْ، اِنْسَانَلَرِهْ فَائِدَلِي آدَمَلَرِ يَتَشْدَرْمَكْدَر. گَرَكْ دَوْلَتْنَهْ،
گَرَكْ مَمْلَكَتْنَهْ وَ بَوْلَنْدِيغِي مَمْلَكَتْنَكْ اِييَاگْنَهْ گَرچَكْدَنْ چَالِشَانَلَرِ
اَكْ زِيَادَهْ تَرْبِيَّةٌ گُورْمَشِ اولَانَارْدَر.

(Ta'lim-i Kırâ'at'den.)

HARFLERİNE GÖRE ARAPÇA KELİMELER

Aksâm-ı Seb'a

Arapçada kelimeler, aslî harflerinin niteliklerine göre iki gruba ayrılır: a) **sahih** معتل b) **mu'tell** صحيح

ا و ی harfleri, içinde buldukları kelimelerde çeşitli değişikliklere uğrayan harfler olup bunlara *illet harfleri* denir. Aslî harflerin içinde bu harflerden biri veya ikisi bulunursa böyle kelimelere de *mu'tell* kelimeler denir.

Söz konusu illet harfleri, kelime yapımı sürecinde başka harflere dönüşür veya düşer. Bunların dönüştükleri harfler de yine bu üç harften biridir. Meselâ *vezn* وزن kelimesinde illet harflerinden *vav* vardır. Bu kökten yeni bir kelime üretildiğinde *vav* değişir: *mivzân* موزان olması gereken kelime *vav*'ın *ye*'ye dönüşmesiyle *mîzân* میزان şeklini alır.

devr دور kelimesinde de *vav* illet harfidir. Bu kökten yapılan kelimelerde *vav* harfi başka harflere dönüşür: *dair* دائره; *müdîr* مدير vs.

seyl سيل kökünde *ye* illet harfidir. Bundan türetilen *isâle* اساله kelimesinde *ye* düşmüştür. Benzer yapıdaki *meyl* ميل kelimesinden türetilen *imâle* اماله kelimesinde *ye*; *havf* خوف kelimesinden türetilen *ihâfe* اخافه kelimesinde *vav* düşmüştür.

savm صوم “oruç” kelimesinden türetilen “oruç tutma” anlamındaki *siyâm* صيام kelimesinde *vav* harfi, *ye*'ye dönüşmüştür.

Aksâm-ı seb'a konusu, Arapçanın bir kuralını öğretmek için değil, dilimizde kullanılan Arapça kökenli kelimeleri doğru okuyup daha iyi anlayabilmek için öğrenilmesi gerekli bir konudur. Bu sebeple, aksâm-ı seb'a maddelerini teker teker ezberlemek yerine, kelimelerin yapısını kavramaya çalışınız!

Arapça kelimelerdeki bu uyum ve değişme kurallarını bilirsek kelimelerin yapılarını daha kolay tanıyabiliriz. Böylece metinleri doğru okuyup anlamamız da kolaylaşmış olur.

Aslı harflerinin niteliklerine göre kelimelerin *sahih* ve *mu'tell* olmak üzere iki gruba ayrıldığını ifade etmiştik.

Sahih kelimeler üç kısımdır: *sâlim*, *mehmûz*, *muẓâ'af*.

Mu'tell kelimeler dört kısımdır: *misâl*, *ecvef*, *nâkıs*, *leff*.

Böylece Arapça kelimeler aslı harflerinin niteliğine göre yedi kısma ayrılmış olur ki buna *aksâm-ı seb'a* (yedi kısım) denir. Aşağıda bu kelimelerin yapılarını örnekleriyle göreceğiz:

1. Sâlim **سالم**: Aslı harflerinden biri elif, vav, ye, hemze olmayan veya içinde aynı cinsten iki harf bulunmayan kelimelere *sâlim* denir:

حلم	hilm “yumuşaklık, ağırbaşlılık”
ضرب	darb “vurma, vuruş”
ظلم	zulm “haksızlık, eziyet”
لطف	lutf “lütuf”
صبر	sabr “sabır”
نظر	nazar “bakış”
حكم	hükm “yargı”

2. Mehmûz **مهموز**: Aslı harflerinden biri hemze olan kelimelere *mehmûz* denir. Hemze birinci, ikinci veya üçüncü aslı harf olabilir:

أدب	edeb “edep”
أمر	emr “iş, buyruk”
أكل	ekl “yeme”
يأس	ye's “ümitsizlik”
رأى	re'y “görüş”
جزء	cüz' “parça”
شيء	şey' “şey”
هيئة	hey'et “heyet”

3. Muzâ'af **مضاعف**: Aslı harflerinin son ikisi aynı olan kelimelere *muẓâ'af* denir:

سبب	sebeb
قرار	karâr

عدد	aded
سرور	sürûr
طب	tıbb
رد	redd

4. Misâl مثال: Aslî harflerinden ilki vav veya ye olan kelimelere *misâl* denir:

وعظ	va'z “nasihat”
وقوع	vukû' “olma, oluş”
وهم	vehm “vehim”
يسر	yüsr “kolaylık”
يمن	yümn “bereket”
يقين	yakîn “şüphesiz bilme”

5. Ecvef اجوف: Aslî ikinci harfi vav veya ye olan kelimelere *ecvef* denir:

قول	kavl “söz”
سوق	sevk
سير	seyr
ميل	meyl
بيع	bey' “satma, satış”

6. Nâkıs ناقص: Aslî harflerinden üçüncüsü illet harflerinden biri olan kelimelere *nâkıs* denir:

سهو	sehv “yanılma”
عفو	afv “af”
شقاوت	şakâvet “eşkiyalık”
نهي	nehy “yasaklama”
سعى	sa'y “çalışma”
شكايت	şikâyet

7. Lefîf لَفِيف: Aslî harflerinden herhangi ikisi illet harfi olan kelimelere *lefîf* denir:

ولایت	velâyet “veli olmak, velilik”
وفا	vefâ “sözünde durma”
وقایه	vikâye "koruma"
روایت	rivâyet
ریا	riyâ
طی	tayy “çıkarma”

Kelimelerin harflerinin özelliklerine göre ayrıldığı yedi kısmı örnekleriyle görmüş olduk. Bilhassa illetli kelimelerde (yani misâl, ecvef, nâkıs, lefîf olarak isimlendirilen kelimelerde) yeni kelime yapımı sürecinde illet harflerinin değişime uğradığını, bazen de düştüğünü söylemiştik. Böylece yapısı değişen kelimelerin vezinlerini bulmak, anlamlarını, ait oldukları kelime ailesini tespit etmek ancak aksâm-ı seb'a konusunun anlaşılmasıyla mümkün olur. Dil bilgisinde illet harflerinin kelime türetimi sürecinde çeşitli değişikliklere uğramasına **i'lâl** denilir. İ'lal konusunu 4. ünite de daha geniş bir şekilde ele alacağız.

SIRA SİZDE

2

Aksâm-ı seb'a nedir? Arapça kelimeler aslî harflerinin niteliklerine göre kaç gruba ayrılır?

2. Alıştırma

آییشلدرمه

Aşağıdaki kelimelerin aksâm-ı seb'aya göre hangi gruba girdiklerini belirtiniz. Bu kelimelerin anlamlarını da öğreniniz:

حبس	habs	sâlim
ذوق	zevk	ecvef
ذل	züll	muzâaf
طول	tûl
عفو	afv
یمن	yümn
علم	ilm
ورد	vird
کبر	kibr
حس	hiss

مرض	maraz
وفاء	vefâ
ضرر	zarar
وجود	vücûd
عمى	amâ
ذكاء	zekâ
وجع	veca'
مرور	mürûr
رضاء	rızâ
غناء	gınâ
علو	ulüvv
وصول	vusûl
جنون	cünûn
أدب	edeb

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

A

şağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

حقوق حریت

علمای حقوق ، حرّی اوج زمانه تقسیم ایدرلر . یعنی حرّیته نظر اولونورسه اوج نوعی کورولور:
برنجیسی قرون وسطا حرّیتیدر . یعنی روما ایپراطورلغزک انقراضندن استانبولک فتحه قدر زمانده اولان حرّیت افکاریدر اووقت حقوق شخصییه و حرّیت حقنده حکومتلر طرفندن جیر وقهر و تحکم ایدیلر ایدی . او زمان مقصد حکومت و هر کس حکومتک ترویج مقصدینه الت و واسطه ظن اولغش و همده اولمش ایدی . بو اصولک فالغندن بتون حیاتک منبعلری قورومش و حرکات عقابیه و سعادت و سلامت قابیلری هپ قایلغش و بتون اورویا ظلمت جهالت ایچنده قالمش ایدی . نهایت استانبولک فتحی صیراسنده اورویا به کیدن شرقلیلر سایه سنده علوم و ممارذک انتشاری امر بقالک کشنی ، باروتک و فن طباعتک ایجادی قرون اخیریه مبدأ اولدی .

منیف پاشا

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metindeki Arapça yapıllı kelimelerin aksâm-ı seb'anın hangi grubuna girdiğini bulunuz.

ARAPÇADA İSİMLER VE ÇOKLUK

Arapçada İsimler

Önceki kısımlarda Arapça dil bilgisinde kelimelerin *isim*, *masdar*, *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *ism-i tafdîl*, *ism-i tasgîr*, *ism-i mekân*, *ism-i mensûb*, *mübâlağa-i fâ'il* olarak isimlendirilen gruplara ayrıldığını öğrenmiştik. Hangi gruba girerse girsün, Arapça kelime *vezin* adı verilen bir kalıba sahiptir. Yine önceki kısımlarda Arapça kelimelerin vezinlerinin ne olduğunu, nasıl tespit edildiğini öğrendik. Buna göre bir vezin, Arapçada kelime türetmenin kalıbını ifade eden bir modeldir. Herhangi bir vezinden yüzlerce kelime türetilebilir.

Arapça kelimenin kökünü teşkil eden aslî harfler -birkaç istisna dışında- en az üç harfli olur. Bu kök harfler kimi durumlarda dört veya beş tane de olabilir. Üç aslî harften oluşan köklere *sülâsî*, dört aslî harften oluşanlara *rubâî*, beş aslî harften oluşanlara *humâsî* denilir.

İsimler, varlıkları gösteren kelimelerdir. Bunlar dil bilgisinde cins isim ve özel isim olarak ayrılırlar. Bütün şahıs isimleri, nesnelere gösteren isimler, sayı isimleri dil bilgisinde hep *isim* kategorisi altında değerlendirilir.

Masdar, hareket, oluş ve kılış bildiren isimlerdir. Arapçada masdarlar *mücerred*, *mimli*, *mezîdünfih* ve *mec'ûl* olmak üzere dört gruba ayrılır.

İsm-i fâ'il, fiilde belirtilen hareketi, oluş veya kılışı yapanı ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *yazıcı*, *kırıcı*, *yazan*, *kıran*, *yazar*, *çizer* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i fâ'il* kategorisini oluşturur.

İsm-i mef'ûl, fiilde belirtilen hareket, oluş ve kılışa maruz kalanı, etkileneni ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *kırılmış*, *kırık*, *kırgın*, *bozuk*, *bozulmuş* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i mef'ûl* kategorisini oluşturur.

İsm-i tafdîl, sıfatlarda derece açısından daha üstünlüğü gösteren bir kelime kategorisidir. Türkçede bu anlamı üreten özel bir ek yoktur. Bunu sıfatın önüne *daha*, *en* gibi sıfatlar getirerek üretiriz: *daha güzel*, *en büyük*, *en yüksek* vs. gibi.

İsm-i tasgîr, isimlerde küçültme kategorisidir. Türkçedeki *+cık/+cık*, *+cığaz/+cığaz* ekleriyle yapılan *kuzucuk*, *kızcığaz*, *lokmacık* gibi kelimeler de *ism-i tasgîr* kategorisinin örnekleri olarak düşünülebilir.

İsm-i mekân, fiilde belirtilen hareket, kılış veya oluşun gerçekleştiği yeri ifade eden kelime kategorilerine verilen isimdir. Türkçede çoğu zaman bunu işlek bir ek olan *+lık/+lik* ile kurarız. Kimi zaman de *yer* kelimesinden faydalanırız. Meselâ *derslik*, *kömürlük*, *çalışma yeri*, *toplantı yeri* vs.

Mübâlağa-i fâ'il, esas olarak fiilde belirtilen hareket, oluş veya kılışın özne tarafından çok fazla, aşırı derecede yapıldığını ifade eder. Bunu Türkçede *çok* yapan, *çok konuşan*, *çok gülen* gibi sıfat-fiil gruplarıyla yapabildiğimiz gibi *kırılğan*, *pişegen* örneklerinde olduğu gibi *-gan/-gen* ekleriyle de yapabiliriz.

İsm-i mensûb, nisbet ifade eden kelime kategorisidir. Bu kategori, kelime sonuna nispet eki getirmek suretiyle yapılır. Bu kategoriyi Türkçede değişik eklerle yaparız: *İstanbullu*, *demirden*, *mektupçu* vs.

Arapçanın kelime kategorilerini böylece görmüş olduk. *İsm-i mensûb* dışında bütün bu kategorilerin teşkili, kelime kökünü oluşturan aslî seslerin vezin dediğimiz kimi kalıplara sokulmasıyla mümkün olmaktadır. Aşağıda bu kalıpları ana hatlarıyla ve Türkçede kullanıldıkları kadarıyla öğreneceğiz.

İsimlerin Vezinleri

İsim teşkilinde kullanılan bazı kalıplar, yani vezinler şunlardır:

فَعْل fa'l شمس şems “güneş”, ثور sevr “öküz”, جوز cevz “ceviz”, لحم lahm “et”, زرع zer’ “ekin” vs.

فِعْل fi'l بئر bi'r “kuyu”, ذئب zi'b “kurt”, رجل riel “ayak” vs.

فُعْل fu'l اذن üzn “kulak”, فلك fülk “gemi”, قفل kufi “kilit”, نقل nukl “meze” vs.

فَعْل fa'al قلم kalem, قمر kamer “ay”, جبل cebel “dağ”, شجر şecer “ağaç”, ثمر semer “meyve” vs.

فَعْلَل fa'lel خردل hardal, نعلب sa'leb “tilki”, صرصر sarsar “fırtına”, دفتر defter vs.

فُعْلُل fu'lul بلبül bülül, فستق fustuk “fıstık”, فندق funduk “fındık”, هدهد hüdhüd “ibibik kuşu” vs.

Arapçada isimler aslî harflerinin sayısına göre de sınıflandırılabilir. Buna göre isimleri *üç aslî sestem oluşanlar* (sülâsî= قلم kalem, ذهب zeheb, فلك fülk vs.), *dört aslî sestem oluşanlar* (rubâî= دفتر defter, درهم dirhem, خردل hardal vs.), *beş aslî sestem oluşanlar* (humâsî= زبرجد zeberced “sarı yakut”, جردحال cirdahal “iri deve” vs.) olarak da sınıflandırmak mümkündür.

DİKKAT

Arapçada genel kural olarak asıl isimlerin aslî sesleri üçten az ve beşten fazla olamaz. İki aslî harften oluşan birkaç isim vardır:

اخ ah “erkek kardeş, birader”, فم fem “ağız”, يد yed “el”, ذو zü, ذا zâ, ذى zî “sahip” gibi. Bu kelimeler de aslında üç sesli olup birtakım ses düşmeleriyle iki sesli hâlini almışlardır.

SIRA SİZDE

3

Arapçada kelime türleri hangi adlarla adlandırılmıştır?

Arapça İsimlerde Çokluk

Arapça kelimelerde sayı kategorisi teklik, ikilik (tesniye) ve çokluk (cem') şekillerinde yapılır.

İkilik (Tesniye)

Türkçeden farklı olarak Arapça kelime yapımında ve fiil çekiminde nesnenin iki adet oluşunu, fiilde belirtilen öznenin iki kişi oluşunu ifade eden ekler vardır. Bu yapıya *tesniye* adı verilir. Arapçada kelime yapımında tesniye +eyn (ين) ve + ân (ان) ekiyle yapılır. Osmanlı Türkçesinde daha çok +eyn ekli şekiller kullanılmıştır.

Örnekler:

taraf طرف	tarafeyn	طرفين "iki taraf"
devlet دولت	devleteyn	دولتين "iki devlet"
leyle ليله	leyleteyn	ليلتين "iki gece"
vâlid والد	vâlideyn	والدين "anne ve baba"
Harem حرم	Haremeyn	حرمين "Mekke ve Medine"

DİKKAT

Tesniye yapımında kullanılan +ân eki, Osmanlı Türkçesinde pek az kullanılmıştır:

zâviye "açı"	زاوية zâviyetân	زاويتان "iki açı"
harf "harf"	حرف harfân	حرفان "iki harf"

Çokluk (cem')

Arapçada çokluk, iki gruptur: Eklemeli ve bükünlü.

Eklemeli çokluklar *sâlim çokluk* (cem'-i sâlim) adını alır. +în (ين), +ûn (ون) ekleri müzekker (eril), +ât (ات) eki ise müennes (dişil) çokluklar yapar. Bunlar kurallı, düzenli çokluklar sayılır: مأمورين me'mûrîn, معلومات ma'lûmât vs.

Bükünlü çokluklar *mükesser çokluk* (cem'-i mükesser) adını alır. İsmi aslî harflerine çeşitli zâid harflerin ilâve edilip belli vezinlere konulmasıyla elde edilir. Meselâ:

felek "gök" فلك → eflâk افلاك "gökler": vezni ef'âl افعال

kasr "köşk" قصر → kusûr قصور "köşkler": vezni fu'ül فعول

kitâb "kitap" كتاب → kütüb كتب "kitaplar": vezni fu'ul فعل

Sâlim Çokluklar

Sâlim çokluğu teşkil eden eklerden +în ve +ûn ekleri eril (müzekker) çokluk yapar:

مسلم müslim = مسلمين müslim+în ~ مسلمون müslim+ûn "Müslümanlar"

مؤمن mü'min = مؤمنين mü'min+în ~ مؤمنون mü'min+ûn "müminler";

مأمور me'mûr = مأمورين me'mûrîn ~ مأمورون me'mûrûn

حاضر hâzır = حاضرین hâzirûn "huzurda bulunanlar, bir yerde o anda bulunanlar"

سامع sâmi' = سامعين sâmi'în "dinleyiciler"

قارئ kâri' = قارئین kâri'în "okuyucular"

Kelimeye +în veya +ûn eklerinden hangisinin getirileceği Arapçada birtakım sözdizimi uyumlarına bağlı olarak belirlenir. Osmanlıcada daha çok +în eki kullanılmıştır.

Salim çokluğu teşkil eden eklerden +ât eki ise dişil (müennes) çokluk yapar. Bu eki alan kelimenin sonunda و ve ت harfleri varsa bu harfler yazılmaz.

Tekili dişil olan kelimelerin çoğulu da bu ekle yapılır:

معلمه muallime “hanım öğretmen” - معلمات muallimât “hanım öğretmenler”

Ayrıca fiillerin masdar şekillerinin pek çoğu +ât ekiyle çokluk haline getirilir.

وقوع	vukû'	→	وقوعات	vukuât
اخراج	ihrâc	→	اخراجات	ihrâcât
تسليم	teslîm	→	تسليمات	teslîmât
تشكيل	teşkîl	→	تشكيلات	teşkîlât
تظاهر	tezâhür	→	تظاهرات	tezâhürât
استحصال	istihsâl	→	استحصلات	istihsâlât
مخبره	muhâbere	→	مخابرات	muhâberât
محاسبه	muhâsebe	→	محاسبات	muhâsebât
روایت	rivâyet	→	روايات	rivâyât
شكايت	şikâyet	→	شكايات	şikâyât
معلوم	ma'lûm	→	معلومات	ma'lûmât
مکتوب	mektûb	→	مکتوبات	mektûbât
مشکل	müşkil	→	مشكلات	müşkilât

Mükesser Çokluklar

Mükesser çokluklar esas olarak semâîdir, yani hangi kelimenin hangi kalıba göre çokluk yapılacağını Arapça konuşan halkların asırlar öncesinde oluşmuş uzlaşmaları belirlemiştir. Biz bunları sözlüklerden öğreniriz.

Cem'-i mükesserler (=bükünlü çokluk), cinsiyet kategorisinde dişil (müennes) sayılırlar. Böylece, Farsça yapılı sıfat tamlamasında cem'-i mükesser kalıbında olan bir isimden sonra gelen sıfat da müennes yapılıdır.

Başlıca cem'-i mükesser kalıpları şunlardır:

Ef'âl افعال vezni:

keder كدر "keder" → ekdâr اكدار "kederler", sebeb سبب "sebeb" → esbâb اسباب "sebepler", şahs شخص "şahs" → eşhâs اشخاص "şahıslar", nehr نهر "nehir" → enhâr انهار "nehirler", şekl شكل "şekil" → eşkâl اشكال "şekiller" vs.

Fu'ül فعول vezni:

emr امر "iş, emir" → umûr امور "işler, emirler", ilm علم "ilm" → ulûm علوم "ilimler", deyn دين "borç" → düyûn ديون "borçlar", melik ملك "hükümdar" → mülûk ملوك "hükümdarlar", fenn فن "bilim, bilgi" → fûnûn فنون "fenler, bilimler", akl عقل "akl" → ukûl عقول "akıllar" vs.

Fu'ul فعل vezni:

kitâb کتاب "kitap" → kütüb کتوب "kitaplar", resûl رسول "elçi" → rusûl رسل "elçiler", tarîk طريق "yol" → turuk طرق "yollar", sefîne سفینه "gemi" → süfün سفن "gemiler" vs.

DİKKAT

Bu vezni, okuyuşta fu'ül فعول vezniyle karıştırmayınız.

Fu'al فعل vezni:

ümmet امة → ümem امم "ümmetler", devlet دولت → düvel دول "devletler", sûret صورت → suver صور "resimler, suretler" vs.

Fi'al فعل vezni:

ni'met نعمة → ni'am نعم "nimetler", mihnet محنت → mihen مهن "mihnetler", millet ملّة → milel ملل "milletler", hikmet حکمت → hikem حکم "hikmetler" vs.

DİKKAT

Fu'ul, fu'al ve fi'al vezinlerinin Osmanlı alfabesinde aynı şekilde yazıldığına dikkat ediniz. Metinleri doğru okumak ve anlamlandırmak için bu yapıların arasındaki fark da bilinmelidir.

Fi'âl فعال vezni:

cebel جبل "dağ" → cibâl جبال "dağlar", racül راجل "adam" → ricâl رجال "adamlar", belde بلدة → bilâd بلاد "beldeler", abd عبد "kul" → ibâd عباد

"kullar", كبير kebîr "büyük" → كبار kibâr "büyükler", عظيم azîm "büyük, ulu" → عظام izâm "büyükler, ulular" vs.

Fu''âl فعال vezni:

Fâ'il فعال veznindeki bazı kelimelerin çokluğu bu vezinde olur:

حاکم hâkim → حكام hükkâm "hâkimler", كاتب kâtib → كتاب küttâb "kâtipler", تاجر tâcir → تجار tüccâr "tâcirler", طالب tâlib → طلاب tullâb "tâlipler, öğrenciler", كافر kâfir → كفار küffâr "kâfirler" vs.

Fa'ale فعلة vezni:

فاعل fâ'il veznindeki birçok kelimenin çokluğu bu vezinde olur:

طالب tâlib "öğrenci" → طلبه talebe "öğrenciler"; عاجز âciz "güçsüz" → عجزه aceze "güçsüzler"; جاهل câhil → جهله cehele "câhiller"; ظالم zâlim → ظلمه zaleme "zâlimler"; تابع tâbi "bağlı" → تبعه tebe'a "bağlılar, uyruklar" vs.

Fu'alâ فعلاء vezni:

Fâ'il فاعل ve fa'il فعيل veznindeki bazı kelimelerin çokluğu bu vezinde gelir. Veznin sonundaki hemze genellikle yazılmaz:

عالم âlim → علما ulemâ "âlimler", شاعر şâir → شعرا şu'arâ "şairler", فاضل fâzıl → فضلا fuzalâ "fazıllar, erdemliler", جاهل câhil → جهلا cühelâ "câhiller", سفیر sefir "elçi" → سفرا süferâ "elçiler", فقير fakîr → فقرا fukarâ "fakirler", وزير vezîr → وزرا vüzerâ "vezirler", شهيد şehîd → شهدا şühedâ "şehitler" vs.

Fe'â'il فعائل vezni:

صحيفة sahîfe "sayfa" → صحائف sahâ'if "sayfalar", رساله risâle → رسائل resâ'il "risâleler", حقيقت hakîkat → حقائق hakâ'ik "hakikatler", فضيلت fazîlet → فضائل fazâ'il "faziletler, erdemler", عقيدة akîde "inanç" → عقائد akâ'id "inançlar", لطيفه "latîfe" → لطائف letâ'if "latifeler, şakalar", وظيفه vazîfe → وظائف vazâ'if "vazifeler, ödevler", نتيجة netîce → نتائج netâ'ic "neticeler, sonuçlar" vs.

Fevâ'il فواعل vezni:

جامع câmi' → جوامع cevâmi' "câmiler", حادثه hâdisa → حوادث havâdis "hadiseler", قاعدة kâi'de → قواعد kavâ'id "kaideler", عالم âlem → عوالم avâlim "âlemler", شاهد şâhid → شواهد şevâhid "şahitler", ساحل sâhil → سواحل sevâhil "sâhiller", تابع tâbi' → توابع tevâbi' "tâbi olanlar, uyruklar" vs.

Fevâ'il فواعيل vezni:

قانون kânûn → قوانين kavânîn "kanunlar", تاريخ târîh → تواريخ tevârîh "tarihler",
خاقان hâkân → خواقين havâkîn "hakanlar" vs.

Efâ'il افاعل vezni:

Daha çok ef'al افعال veznindeki kelimelerin çokluğunu yapmak için kullanılır:

أكبر ekber "en büyük" → اكابر ekâbir "büyükler, ulular", اعظم a'zam "en yüce"
→ اعظم e'âzım "yüceler, ulular", اردل erzel "pek rezil" → ارادل erâzil
"reziller, alçaklar", اقرب akreb "en yakın" → اقارب ekârib "en yakınlar" vs.

Efâ'il افاعيل vezni:

اقلیم iklîm "ülke, diyar" → اقالیم ekâlîm "ülkeler", حدیث hadîs → احادیث
ehâdîs "hadisler", استاذ üstâz "üstâd" → اساتید esâtîz "ustalar" vs.

Ef'ilâ افعلاء vezni:

Fa'îl فعيل vezninin nâkısı fa'î şeklini alır. Bu tür kelimelerin çokluğu ef'ilâ افعلاء veznindedir (Osmanlı Türkçesinde sondaki hemzeler düşürülür): نبی
nebî "peygamber" → انبیا enbiyâ "peygamberler", ولی velî → اولیا evliyâ
"velîler", ذكى zekî → اذكيا ezkiyâ "zekiler" vs.

Ef'ile افعلة vezni:

جواب cevâb → اجوبه ecvibe "cevaplar", زمان zamân → ازمينه ezmine "zamanlar",
سلاح silâh → اسلحه esliha "silahlar", لسان lisân → السنه elsine "lisanlar,
diller", متاع metâ' → امتعه emti'a "metalar, mallar" vs.

Mefâ'il مفاعيل vezni:

مفعل mef'al, مفعلة mef'alet, مفعول mef'il, مفعلة mef'ilet veznindeki kelimelerin
çokluğu bu vezinde yapılır:

مكتب mekteb → مكاتب mekâtib "mektepler, okullar", مذهب mezheb →
مذاهب mezâhib "mezhepler, görüşler", مقصد maksad → مقاصد mekâsîd
"maksatlar", مصرف masraf → مصارف mesârif "masraflar", مجلس meclis →
مجالس mecâlis "meclisler", منزل menzil → منازل menâzil "menziller",
مدrese → مدارس medâris "medreseler", معرفت ma'rifet → معارف me'ârif,
منفعة menfa'at → منافع menâfi "menfaatler" vs.

Mefâ'îl مفاعيل vezni:

مفعول mef'ûl , مفعّل mef'al ve مفعال mif'âl veznindeki kimi kelimelerin çokluğu bu vezinde yapılır:

مجنون mecnûn → مجانين mecnânin "mecnunlar, deliler", مكتوب mektûb → مكاتيب mekâtîb "mektuplar", مفتاح miftâh "anahtar" → مفاتيح mefâtîh "anahtarlar" vs.

Tefâ'îl تفاعيل vezni:

Bilhassa tef'îl تفعيل veznindeki pek çok kelimenin çokluğu bu vezinde gelir:

تصوير tasvîr → تصاویر tesâvîr "tasvirler, resimler", تركيب terkîb → تراکيب terâkîb "terkîbler", تكليف teklîf → تكاليف tekâlîf "yükümlülükler" vs.

Ef'ul افعال vezni:

نجم necm "yıldız" → نجوم encüm "yıldızlar", نفس nefis → انفس enfüs "nefsler, ruhlar" vs.

DİKKAT

Bazı kelimelerin birden fazla vezinde çokluk yapıldıkları görülür. Vezinler kimi zaman anlam farklılığına sebep olurken kimi zaman anlamda bir değişme olmaz.

طالب tâlib "isteyen, öğrenci" → طلبه talebe ~ طلاب tullâb "öğrenciler" ; كافر kâfir → كفره kefer ~ كفار küffâr "kâfirler" örnekleri birbiri yerine kullanılabilirken نفس nefis "ruh, can" → انفس enfüs ~ نفوس nüfûs "ruhlar, canlar" her zaman birbirinin yerine kullanılamaz.

DİKKAT

Osmanlı Türkçesi öğrenimimiz süresince kelimelerin hangi vezinlerde olduğunu bilmekten anlamlarını bilmek daha önemlidir. Çokluk kelimelerde de kelimenin veznini bilmesek de onun çokluk olduğunu, hangi kelimenin çokluğu olduğunu ve anlamını bilmek daha önemlidir.

3. Alıştırma

آليشدرمه

a. Aşağıdaki kelimelerin hangi cins çokluk olduğunu ve vezinlerini belirtiniz; kelimelerin teklik şekillerini öğreniniz.

hukûk	حقوق
şuhûd	شهود
cemâdât	جمادات
harekât	حركات
esbâb	اسباب

b. Aşağıdaki kelimeleri çokluk kategorisine çeviriniz; kelimelerin anlamını sözlükten bularak öğreniniz.

alâmet	علامت
mevcûd	موجود
hükm	حكم
veled	ولد
teşebbüs	تشبيث
vasf	وصف

c. Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını, vezinlerini ve teklik şekillerini öğreniniz:

علوم	ulûm
اسباب	esbâb
فضلا	fuzalâ
جوامع	cevâmi'
جبال	cibâl
كُتَاب	küttâb
رسائل	resâil
صُور	suver
كتب	küttüb
تواريخ	tevârîh
نعم	ni'am
شواهد	şevâhid

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

قوت

كائنات ایکی شیدن مرکبدر : بری قوت ، بری ماده .
بو ایکی شی حقنده حکمای متقدمین و متأخرین پک چوق
افکار صرف ایتمش ، و نیجه اختلافاته دوشهرک ، مادیون
و معنویون کبی فرقهلره تفریق اولونمش ، و بعضیمی بو ایکی
شیدن برنی تقدیم و تقویه ایله دیکرینی تزییف ، و حتی
بوس بوتون انکار ایتمکه قدر وارمشلردر . بزم بوراده مقصدیمز
بو بابده او قدر اوزون ، او قدر دقیق مطالعاته کیریشمک
دکلدر . کندیمز قوتک اهمیت و تقدمنی مقرر اولدینمز کبی ،
وطنمزدده مادیونک فکر و ذهانبه تابع اولمش افراد دخی
تصور ایدهمدیکمزدن جهلنک مسلمی اولان بر مسئلهی اثباته
چالیشمغه حاجت کورمیورز .

شمس الدین سامی

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kamus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metindeki Arapça yapılı salım ve mükesser çoklukları tespit edip yapıllarını ve anlamlarını öğreniniz.

Özet

Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Arapça Kökenli Kelimelerin Yapısını Tanımak.

Arapça, бүкүнlü bir dildir; yani bir kökten yeni kelimeler türetilirken başa ve sona ekler getirilmez. Kelimenin kökünü oluşturan temel harflerin belli bir kalıba göre başına, sonuna veya ortasına; bazan hepsine birden belli harflerin ilâvesiyle yeni kelimeler yapılır. Türkçede kullanılmayan fiil çekimlerini bir tarafa bırakırsak, Arapça kelimeler kabaca iki gruba ayrılır: a) asıl isimler (=ism-i câmid), b) türemiş isimler (=ism-i müştak). Asıl isimler (ism-i câmid) grubuna giren kelimeler özel isimler, cins isimleri ve sayı isimleridir. Fiilden türemiş isimler (ism-i müştak) ise masdar isimleri, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tafdîl, ism-i mekân, ism-i zamân, ism-i âlet, ism-i tasgîr, ism-i mensûb olarak gruplara ayrılır. İsm-i câmid grubuna giren bütün kelimeler, masdarlar, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i âlet, ism-i tasgîr cinsinden kelimeler isimdirler. İsm-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tafdîl, ism-i mensûb cinsinden kelimeler ise sıfattırlar.

Arapça Kelimelerde Vezin / Kalıp Kavramını Kavrayıp Bir Kelimenin Veznini Bulmak.

Arapça'nın "bükünlü" bir dil olduğunu gördük. Bu dilde kelimenin kök harfleri (aslî harfler) değişmeden birtakım ekleme harflerle (zâid harfler) belli kalıplara uyularak (vezin), yeni kelimeler yapılmaktadır. Arapça kelimeler başlıca isim (ism-i câmid), masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tasgîr, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i âlet gibi türlere ayrılırlar. Bu kelime türleri hepsi farklı vezinlere, yani kalıplara sahiptir. Arapça dil bilgisinde bu kalıplar *vezin* adı verilen yapılarla öğretilir. Bunun için, "yapmak, işlemek" fiilinin aslî sesleri olan **فعل** (fe-ayın-lâm) harflerine dayanan bir model geliştirilmiştir: **ف** harfi kelime kökünün birinci aslî sesini, **ع** harfi ikinci aslî sesini, **ل** harfi üçüncü aslî sesini temsil eder; zâid harfler aynen bırakılır. Ortaya çıkan kalıp

kelimenin veznidir. Buna göre **جهل** *cehl* "bilmeme, cahillik" kelimesinin veznini bulmak için önce kelimedeki aslî harflerin yerine sırasıyla **ف**, **ع** ve **ل** harfleri yazılır ve bulunan vezin kelimenin harekesine göre okunur. Şu hâlde **جهل** *cehl* kelimesi **فعل** *fa'l* vezindedir. Aynı kökten gelen **جاهل** *câhil* kelimesinin veznini de aynı şekilde bulabiliriz. Bu kelimedeki dört harf olduğuna göre bunlardan biri zâid demektir. Zâid olabilecek harf eliftir. Bu kelimedeki **ل** **ع** **ج** harfleri aslî harflerdir. Bu aslî harflerin yerine sırasıyla yine **ل** **ع** **ف** harflerini yazalım, elif harfini de kelimedeki yerine ilâve edelim; ortaya çıkan **فاعل** kalıbı **جاهل** *câhil* kelimesinin harekesine göre okuyalım: **فاعل** fâ'il. Örneklerden de anlaşılacağı gibi Arapça bir kelimenin veznini bulmak için önce kelimenin aslî harfleri tespit edilir, sonra zaid harfler yerinde kalmak koşuluyla aslî harfler yerine **ل** **ع** **ف** harfleri getirilir ve bulunan kalıp kelimenin harekesiyle okunur.

Harflerinin Niteliklerine Göre Arapça Kelimelerin Ayrıldığı Kısımları (aksâm-ı seb'ayı) Tanımlamak.

Arapça kelimeler, aslî harflerinde illet harfleri olarak nitelenen **و** **ا** **ى** harfleri bulunup bulunmadıklarına göre sahîh ve mu'tell olmak üzere iki gruba ayrılır. Sahîh kelimeler aslî harflerinde illet harfleri bulunmayan, mu'tell kelimeler aslî harflerinde illet harfleri bulunan kelimelerdir. Sahîh kelimeler sâlim, mehmûz, muzâaf olmak üzere üç kısma ayrılır. Mu'tell kelimeler misâl, ecvef, nâkıs, leffî olmak üzere dört kısımdır. Böylece Arapça kelimeler aslî harflerinin niteliğine göre yedi kısma ayrılmış olur ki buna *aksâm-ı seb'a* (yedi kısım) denir. Sâlim "aslî harflerinden biri elif, vav, ye, hemze olmayan veya içinde aynı cinsten iki harf bulunmayan kelimelere", mehmûz "aslî harflerinden biri hemze olan" kelimelere", muzâaf "aslî harflerinin son ikisi aynı olan kelimelere", misâl "aslî harflerinden ilki vav veya ye olan kelimelere", ecvef "aslî ikinci harfi vav veya ye olan kelimelere", nâkıs "aslî harflerinden üçüncüsü illet harflerinden biri olan

kelimelere”, leffif “aslî harflerinden herhangi ikisi illet harfi olan kelimelere” denir.

Arapça Kelimelerde İkilik (tesniye) ve Çokluk (cem') Yapısını Ayırt Edebilmek, Çokluk Kelimelerin Sıkça Kullanılan Kalıplarını Sıralamak.

Hangi türden olursa olsun Arapça kelimelerde sayı kategorisi üç grupta ifade edilir: Teklik, ikilik (tesniye), çokluk (cem'). İkilik (tesniye) Türkçede bulunmayan bir kelime türüdür. +eyn veya +ân ekiyle yapılır ve nesnenin iki oluşunu ifade eder: tarafeyn "iki taraf", devleteyn "iki devlet". Çokluk (cem') ise nesnenin ikiden fazla oluşunu ifade eden sayı kategorisidir. İki türü vardır: 1. Sâlim çokluk, 2. Mükesser çokluk. Sâlim çokluk, Türkçedeki gibi eklerle yapılan çokluk türüdür: +în, +ûn, +ât : müslimîn, me'mûrîn, mü'minûn vs. +în ve +ûn ile yapılan çokluklar müzekker (eril) çokluklardır. +ât ekiyle teklik şekli müennes (dişil) olan kelimeler ve belli türdeki kelimeler çokluk yapılır ve bunlar müennes (dişil) çokluklar olur: muallime → muallimât, muhâkeme → muhâkemât, ma'lûmât, teşkîlât, idhâlât vs. Mükesser çokluk, bükünlü bir çokluk türüdür; yani kelimer belli kalıplara girerek çokluk anlamı ifade ederler: şahs → eşhâs, kitâb → kütüb, tâlib → talebe, kâfir → küffâr, velî → evliyâ, âlim → ulemâ vs. Bazı mükesser çokluk vezinleri şunlardır: ef'âl, fu'ul, fu'ül, fi'âl, fu'alâ, ef'ilâ...

Kendimizi Sınavalım

1. Arapça kelimeler asıl isimler ve türemiş isimler olmak üzere kabaca iki gruba ayrılır. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi türemiş isimlerden biri **değildir**?
 - a. Mektup
 - b. Mahkeme
 - c. Kitabet
 - d. Garip
 - e. Kamer
2. Aşağıdaki türlerden hangisi sıfattır?
 - a. İsm-i mekân
 - b. İsm-i âlet
 - c. Masdar
 - d. İsm-i mensûb
 - e. Harf-i cer
3. Aşağıdaki türlerden hangisi isimdir?
 - a. İsm-i mensûb
 - b. Masdar
 - c. İsm-i fâ'il
 - d. İsm-i mef'ûl
 - e. İsm-i tafdil
4. Arapça kelimeler, bazı istisnalar dışında en az üç harften oluşur. Yeni kelimeler yapılırken bu harflere bazı harfler eklenir. Bunlara zâid harfler denir. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, zâid harflerden biri **değildir**?
 - a. elif
 - b. be
 - c. te
 - d. mim
 - e. nun
5. Aşağıdaki kelimelerin hangisinde mim harfi zâiddir?
 - a. Zulm
 - b. Hilm
 - c. Mevt
 - d. Mesken
 - e. Temâyül
6. "hitâb" kelimesinin vezni, aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. fi'âl
 - b. fâ'il
 - c. fa'îl
 - d. fu'l
 - e. fi'l
7. Aynı vezinde olan kelimeler, aşağıdakilerin hangisinde birlikte ve doğru olarak verilmiştir?
 - a. Hikâyet-şikâyet-dirâyet
 - b. Zarar-karar-meyyâl
 - c. Zarîf-halîm-sâbit
 - d. Duhûl-mürûr-hükm
 - e. Medd-hiss-zann
8. Arapça kelimeler aslî harflerin niteliğine göre kaç kısma ayrılır ve bunlara ne ad verilir?
 - a. Dört kısma ayrılır, salim kelimeler denir.
 - b. Beş kısma ayrılır, sahih kelimeler denir.
 - c. Altı kısma ayrılır, aklâm-ı sitte denir.
 - d. Yedi kısma ayrılır, aksâm-ı seb'a denir.
 - e. Sekiz kısma ayrılır, mu'tel kelimeler denir.
9. Arapça kelimelerde çokluk kategorisi iki gruba ayrılır. Bunlara sâlim ve mükesser denir. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi sâlim çokluk **değildir**?
 - a. Hâzırûn
 - b. Mu'allimîn
 - c. Teşkîlât
 - d. Şu'arâ
 - e. Tâlibîn
10. İsm-in aslî harflerine çeşitli zâid harfler getirilerek belli vezinlere konulmasıyla yapılan çokluklara mükesser (kırık) çokluk denir. Buna göre, aşağıdaki kelimelerden hangisi kırık çokluk **değildir**?
 - a. Ulemâ
 - b. Hademe
 - c. Küttâb
 - d. Umûr
 - e. Me'mûrîn

Okuma Çalışması - 1

Terbiye

Terbiyeden Maksat Nedir?

Terbiyeden maksat insanın fikrini, kalbini doğruluğa alıştırmak, kötü huylardan, fena âdet ve tabiatlardan men' etmek, büyük zâtlar, insânlara faydeli adamlar yetiştirmektir. Gerek devletine, gerek milletine ve bulunduğu memleketin iyiliğine gerçekten çalışanlar en ziyâde terbiye görmüş olanlardır.

Okuma Çalışması - 2

Hukûk-ı Hürriyet

Ulemâ-yı hukûk, hürriyeti üç zamana taksim ederler. Yani hürriyete nazar olunursa üç nev'i görülür: Birincisi kurûn-ı vustâ hürriyetidir. Yani Roma İmparatorluğunun inkırâzından İstanbul'un fethine kadar zamanda olan hürriyet efkârıdır. O vakit hukûk-ı şahsiyye ve hürriyet hakkında hükûmetler tarafından cebr ü kahr ve tahakküm edilir idi. O zaman maksad-ı hükûmet ve herkes hükûmetin tervîc-i maksadına âlet ve vâsita zannolunmuş ve hem de olmuş idi. Bu usûlün fenalığından bütün hayâtın menba'ları kurumuş ve harekât-ı akliyye ve saâdet ü selâmet kapıları hep kapanmış ve bütün Avrupa zulmet-i cehâlet içinde kalmış idi. Nihâyet İstanbul'un fethi sırasında Avrupa'ya giden Şarklılar sayesinde ulûm ve ma'ârifin intişârı, Amerika'nın keşfi, barutun ve fenn-i tıbbâ'atın icadı kurûn-ı ahîreye mebde' oldu. Münif Paşa

Okuma Çalışması - 3

Kuvvet

Kâinat iki şeyden mürekkebirdir: Biri kuvvet, biri madde. Bu iki şey hakkında hükemâ-yı mütekaddimîn ve müteahhirîn pek çok efkâr sarf etmiş ve nice ihtilâfâta düşerek, maddiyyûn ve ma'neviyyûn gibi fırkalara tefrîk olunmuş ve bazıları bu iki şeyden birini takdîm ve takviye ile diğerini tezyîf ve hatta büsbütün inkâr etmeğe kadar varmışlardır. Bizim burada maksadımız bu bâbda o kadar uzun, o kadar dakîk mütâla'âta girmek değildir. Kendimiz kuvvetin ehemmiyyet ve takaddümünü mukırr olduğumuz gibi, vatanımızda maddiyyûnun fikir ve zehâbına tâbi' olmuş efrâd dahi tasavvur edemediğimizden cümlelerin müsellemleri olan bir mes'eleyi isbâta çalışmağa hâcet görmüyoruz.

Şemseddin Sâmî

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Cevabımız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Yapısı" kısmını yeniden okuyunuz.
2. d Cevabımız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Yapısı" kısmını yeniden okuyunuz.
3. b Cevabımız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Yapısı" kısmını yeniden okuyunuz.
4. b Cevabımız doğru değilse, "Arapçada Kelime Yapımı" kısmını yeniden okuyunuz.
5. d Cevabımız doğru değilse, "Arapçada Kelime Yapımı" kısmını yeniden okuyunuz.
6. a Cevabımız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Vezni Bulmak" kısmını yeniden okuyunuz.
7. a Cevabımız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Vezni Bulmak" kısmını yeniden okuyunuz.
8. d Cevabımız doğru değilse, "Harflerine Göre Arapça Kelimeler" kısmını yeniden okuyunuz.
9. d Cevabımız doğru değilse, "Arapça İsimlerde Çokluk" kısmını yeniden okuyunuz.
10. e Cevabımız doğru değilse, "Arapça İsimlerde Çokluk" kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Arapça yapı bakımından bükünlü bir dildir. Bir kelimenin kök'ünü oluşturan seslerin sırası değişmeden başa, ortaya veya sona, bazen birkaç yere birden, bellik kalıplara göre harfler eklenerek yeni kelimeler yapılır.

Sıra Sizde 2

Arapça kelimeler aslî harflerinin niteliklerine göre sahih ve mu'tell olmak üzere iki gruba ayrılır. İçerisinde kelime yapımı sırasında değişikliğe uğrayan illet harfleri olmayan sahih kelimeler salim, mehmuz ve muzâaf olmak üzere üç gruptur. Mu'tell kelimeler ise misal, ecvef, nâkıs, leff olmak üzere dört gruptur. Böylece Arapçanın kelimeleri aslî harflerinin niteliklerine göre yedi alt gruba ayrılmış olur. Bu gruplandırmaya aksâm-ı seb'a (yedi kısım) denir.

Sıra Sizde 3

Arapçada kelimeler isim, masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i tasgîr, ism-i mekân, mübâlağa-i fâ'il, ism-i mensûb gibi adlarla adlandırılmıştır.

1. Ünite Alıştırma Yanıt Anahtarı

1. Alıştırma

ذوق	zevk	→	fa'l
صُلح	sulh	→	fu'l
غُرُوب	gurûb	→	fu'ûl
خِطَاب	hitâb	→	fi'âl
حِلْم	hilm	→	fi'l
ضَرَر	zarar	→	fa'al
دُخُول	duhûl	→	fu'ûl
شَرَف	şeref	→	fa'al
عِرْفَان	irfân	→	fi'lân
كُفْرَان	küfrân	→	fu'lân
سِحْر	sihr	→	fi'l
كِرَم	kerem	→	fa'al
جَوَاب	cevâb	→	fa'âl
طَلَب	taleb	→	fa'al
عُمْر	ömr	→	fu'l
أَدَب	edeb	→	fa'al
جِسْم	cism	→	fi'l
صَرَف	sarf	→	fa'l

2. Alıştırma

طول	tûl	→	ecvef
عفو	afv	→	nâkıs
يَمِين	yümn	→	misâl
علم	ilm	→	sâlim
ورد	vird	→	misâl

كِبْر	kibr	→	sâlim
حَس	hiss	→	muzâaf
مَرَض	maraz	→	sâlim
وَفَاء	vefâ	→	leffif
ضَرَر	zarar	→	muzâaf
وَجُود	vücûd	→	misâl
عَمَى	amâ	→	nâkıs
ذَكَاء	zekâ	→	nâkıs
وَجَع	veca'	→	misâl
مَرُور	mürûr	→	muzâaf
رِزَاء	rızâ	→	nâkıs
غِنَاء	gînâ	→	nâkıs
عَلُو	ulüvv	→	nâkıs
وَصُول	vusûl	→	misâl
جَنُون	cünûn	→	muzâaf
أَدَب	edeb	→	mehmûz

3. Alıştırma

a)

hukûk	حقوق	Mükesser çoğul, fu'ûl
şuhûd	شهود	Mükesser çoğul, fu'ûl
cemâdât	جمادات	Sâlim çoğul, fa'âl
harekât	حركات	Sâlim çoğul, fa'alet
esbâb	اسباب	Mükesser çoğul, ef'âl

b)

alâmet	علامت	alâmât	علامات
mevcûd	موجود	mevcûdât	موجودات
hükm	حكم	ahkâm	احكام
veled	ولد	evlâd	اولاد
teşebbüs	تشبيث	teşebbüsât	تشبيثات
vasf	وصف	evsâf	اوصاف

c)

علوم	ulûm : ilimler, fu'ûl, ilm
اسباب	esbâb : sebepler, ef'âl, sebeb
فضلا	fuzalâ : fâzıllar, fu'alâ, fâzıl
جوامع	cevâmi' : câmiler, fevâ'il, câmi'
جبال	cibâl : dağlar, fi'âl, cebel
كُتَاب	küttâb : kâtipler, fu"âl, kâtib
رسائل	resâ'il : risaleler, fe'â'il, risâle
صُور	suver : şekiller, fu'al, sûret
كتب	küttüb : kitaplar, fu'ul, kitâb
تواريخ	tevârîh : târihler, fevâ'il, târih
نعم	ni'am : nimetler, fi'al, ni'met
شواهد	şevâhid : şâhitler, fevâ'il, şâhid

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapça kelime türlerinden masdarların türlerini belirleyebilecek,
- Mücerred, mimli, mec'ûl masdarları ve yapılarını tanıyabilecek,
- İsm-i fâ'il ve ism-i mef'ûl kavramını tanımlayabilecek ve mücerred masdarların ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerini bulabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Masdar
- Mücerred masdarlar
- Mimli masdarlar
- Mezîdünfih masdarlar
- Mec'ûl masdarlar
- İsm-i fâ'il
- İsm-i mef'ûl

İçerik Haritası

- ARAPÇA MASDARLAR
- İSM-İ FÂ'İL VE İSM-İ MEF'ÛL

Arapçada Kelime Yapımı: Mücerred Masdarlar, İsm-i Fâ'iller ve İsm-i Mef'ûller

ARAPÇA MASDARLAR

Masdar, fiillerden türemiş isim kategorisinde kelimelerdendir. Türkçe dilbilgisinde masdar olarak -mak/-mek ve -ma/-me ekleriyle yapılan isimler öğretilmekteyse de Arapçanın dilbilgisinde “geliş, alış, ölüm, alım, satım” anlamlarındaki isimlerin yanı sıra “güzellik, incelik, kabalık” anlamlarındaki isimler de masdar olarak adlandırılan kelime kategorilerinde üretilirler.

Arapçanın dilbilgisinde fiilin görülen geçmiş zaman 3. teklik şahsındaki şekli fiilin en yalın hâlidir. Meselâ:

كَتَبَ *ketebe* “yazdı” fiili, bu kökten türemiş kelimelerin en yalın şeklidir.

Çeşitli eklemelerle türlü kalıplarda kelimeler bu fiilden türetilir: كَاتِبَةٌ *kitâbet* “yazma işi, yazı yazma”.

فَتَحَ *fetaha* “açtı” fiil şeklinden türetilen bir masdar فَتْحٌ *feth* “açma, fetih”.

عَلِمَ *alime* “bildi” fiil şeklinden türetilen bir masdar عِلْمٌ *ilm* “bilme, bilgi, ilim”.

Söz konusu fiil şekilleri, fiilin en yalın şeklini, yani kök hâlini gösterir. Türkçede nasıl fiil köklerine ekler getirerek yeni kelimeler yapıyorsak Arapçada da fiil köklerinden yeni kelimeler yapılır; ancak Arapça eklemeli değil, bükünlü bir dil olduğundan fiil kökünün başına-ortasına-sonuna kimi sesler getirilerek yeni kelimeler yapılır. Birinci Ünite’de yalın kökten yeni kelime yapmak için kullanılan seslerin neler olduğunu ve bunlara zâid harfler denildiğini öğrenmiştik. Kelimenin kökünü oluşturanlar dışındaki harfler zâid’dir.

عَلِمَ *alime* “bildi” fiilini ele alalım. Dilimizde bu kökten türemiş kelimeler vardır. Bu kelimelerin bir kısmı harf ilâvesiyle türetilmiştir:

عِلْمٌ *ilm* “ilim, bilgi”, عَالِمٌ *âlim* “bilgin”, مَعْلُومٌ *ma'lâm* “bilinen”, تَعْلِيمٌ *ta'lîm* “öğretme”, تَعَلَّمَ *ta'allüm* “öğrenme”, مُعَلِّمٌ *mu'allim* “öğretmen”, اِعْلَامٌ *i'lâm* “bildirme, duyurma” vs.

Bütün bu türetmeler belli kalıplar içerisinde olmaktadır. Bu kalıplara *vezin* denildiğini biliyorsunuz.

Arapçada masdarlar, türedikleri fiillerin teklik 3. şahıstaki çekimlerinde zâid harf bulunup bulunmamasına göre iki gruba ayrılır. Meselâ فَتَحَ *fetaha* “açtı”

Arapçadaki hasene, ahsene gibi çekimli şekiller Türkçede kullanılmazlar. Buradaki örnekler mücerred (yalın) ve mezidünfih (ilâveli) ayrımının anlaşılması için verilmiştir.

fiilinde zâid harf yoktur, harflerin hepsi aslîdir. أَحْسَنَ *ahsene* “iyilik etti” fiilinde baştaki hemze zâiddir. Birinci gruptaki fiillerden türetilen masdarlara *mücerred masdarlar* (yalın masdarlar), ikinci gruptaki fiillerden türetilen masdarlara *mezîdüñfih masdarlar* (artırılmış, harf ilâve edilmiş masdarlar) adı verilir.

Mücerred (yalın) masdarların kalıpları, belli bir anlam üretmezler; fiilden türetilen bir ismin niçin bu vezinden türetildiğinin belli bir kuralı yoktur. Toplumca o kelime üzerinde uzlaşmıştır ve bu kelimeler dilin kullanımıyla edinilir, öğrenilir. Bu yüzden bu gruba giren masdarlara *semâî masdarlar* (yani işitip öğrenmeye dayalı masdarlar) da denir.

Mezîdüñfih masdarların üretildiği kalıplar ise belli, değiştirilemez anlamlar üretirler. Her fiil her kalıba getirilip yeni bir kelime üretilemez. Fiilin geçişli veya geçişsiz oluşu önemlidir. Buna göre kalıplar etken-edilgen-dönüşlü-işteş çatılarda belli anlamları üretirler. Bu özellikleri dolayısıyla geçişlilik/geçişsizlik (yani fiilin nesne alıp almaması) açısından uygun olmak şartıyla bir fiil belli bir kalıba uygulandığında belli bir anlam üretilmiş olur. Nasıl Türkçede +cı eki meslek ismi yapıyorsa ve biz bir kelime kökünden meslek ifade eden bir kelime yapmak istediğimizde bu eke başvuruyorsak Arapçanın mezîdüñfih masdarları da benzer şekilde “önceden belirlenmiş” anlamları üretirler. Bu yüzden bunlara *kıyâsî masdarlar* (yani kıyaslamaya dayalı masdarlar) da denir.

Masdarlardaki bu ayrımın Osmanlı Türkçesi metinlerini doğru anlamlandırmada önemli yeri vardır. Özellikle kıyâsî masdarların üretimi doğrudan anlamla ilgili olduğu için bunların yapılarını iyi kavrarsak birçok kelimeyi daha doğru okur ve anlamlandırırız.

Kısaca özetlersek:

- Semaî masdarların anlamlarını sözlükten bularak öğrenebiliriz.
- Kıyâsî masdarların ise sözlüğe bakmadan önce sezilecek, bilinecek bir anlam çerçevesi vardır.
- Kıyâsî masdarlar geçişlilik/geçişsizlik, etkenlik-edilgenlik-dönüşlülük-işteşlik çatılarını ürettikleri için anlam çerçevelerinin bilinmesi gerekir.

Bunu bir örnekle görelim:

علم *ilm* “bilim” kelimesi semâî/mücerred bir masdardır. Yalın isim gibidir. Anlamı konusunda yapısından doğan herhangi bir sezgiye sahip olamayız. Bu kelimenin anlamını bir kaynaktan öğrenmiş olmalıyız.

تعليم *ta'lîm* “bildirme, öğretme” kelimesi geçişli ve etken bir masdardır. Bir “şeyi” bir “kimseye” öğretiriz.

تعلم *ta'allüm* “öğrenme” kelimesi de geçişlidir ancak çatı itibarıyla “dönüşlü”dür. Bir “şeyi” özne “kendisi” öğrenir.

“Ben mektepte Fransızca *ta'lîm* ediyorum.” cümlesinden öznenin öğretmen olduğunu anlarız; çünkü birilerine “öğretiyor”.

“Ben mektepte Fransızca *ta'allüm* ediyorum.” cümlesinden ise öznenin öğrenci olduğunu anlarız; çünkü “öğreniyor”.

مجادلة *mücâdele* kelimesinin üretildiği kalıbın işteşlik anlamını ürettiğini öğrenmişsek artık bu kelimenin anlamını bilmeden dahi bu anlamla ilgili bir

önsezimiz olur. Aynı kalıpta olan ve خبر *haber* kökünden türetilmiş *مخبره* *muhâbere* kelimesinin de karşılıklı yapılan bir işi ifade ettiğini sezeriz: "haberleşme".

Bundan sonraki bölümlerde önce *semâî / mücerred masdarların* üretildiği ve Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan bazı kalıpları ve *mimli masdarları*, sonra da *kıyâsî / mezîdüñfih masdarların* üretildiği kalıpları ve *mec'ül masdarları* öğreneceğiz.

SIRA SİZDE

1

Mimli masdarlar, dilbilgisel anlamları bakımından mücerred masdarlara benzerler, başlarındaki mim harfi zâiddir: *merhamet*, *maksad*, *meşgale* vs.

Mec'ül masdarlar, çeşitli isim ve sıfatlardan +iyyet son ekiyle yapılmış soyut isimlerdir: *insâniyyet*, *beşerîyyet*, *hürriyyet* vs.

Arapçada masdarlar kaç gruba ayrılır?

Mücerred (Semâî) Masdarlar

Mücerred masdarların üretildiği kalıplar belli bir anlam üretmezler. Herhangi bir yalın fiilden herhangi bir mücerred masdar kalıbında kelime üretilmiş olması bir bakıma tesadüfîdir. Bu kelimelerin anlamları hakkında dilbilgisine dayanan bir önsezimiz olmaz. Bu bakımdan mücerred masdarlar ile câmid (donuk) isimler birbirlerine benzerler ve birçok kalıpları ortakdır.

Semâî mücerred masdarların büyük kısmında aslî harflerin sayısı üçtür. Bunlara *sülâsî mücerred masdarlar* denilir. Aslî harfleri dört olanlara *rubâî mücerred masdarlar* denir. Arapçada aslî harfî beş olan *humâsî mücerred masdarlar* da vardır. Dörtlü ve beşli masdar örnekleri dilimizde çok az kullanılmıştır.

Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri

Aşağıda Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan mücerred masdarların kalıplarını ve birkaç örneğini öğreneceğiz. Bu örnekleri, vezinlerine göre okuyunuz ve anlamlarını öğreniniz.

DİKKAT

Kimi vezinlerin sonundaki yuvarlak te (ة) Osmanlı Türkçesinde ya açık te (ت) veya /e/ (ه) şeklinde yazılmıştır.

فَعْل fa'l امر emr, بحث bahs, جهل cehl, ذوق zevk, قتل katl, قطع kat', نهى nehy, وعظ va'z vs.

فِعْل fi'l اذن izn, حلم hilm, ذكر zikr, رزق rızk, شرك şirk, شعر şî'r, علم ilm, فكر fikr vs.

فُعْل fu'l بخل buhl, حسن hüsn, حكم hükm, شكر şükr, ظلم zulm, عمر ömr, كفر küfr, نصح nush vs.

فَعْل fa'al ادب، بصر، مرض، طلب، كرم، عمل، جدل

فَعْلَة fa'let رحمت، كثرت، صنعت، غيرت، جذبه، توبه، حمله

فِعْلَة fi'let حکمت، خدمت، نعمت، شرکت، سرقت، فکرت

فُعْلَة fu'let الفت، غربت، صحبت، رحصت، شهرت، نصرت

فُعُول fu'ül سکوت، سقوط، طلوع، غروب، ركوع، غرور، ظهور

فُعُولَةٌ	fu'ûlet	رطوبت، خصومت، صعوبت، برودت، نُحُوسْت، حکومت
فَعَال	fa'âl	تمام، حرام، حلال، صواب، ثواب، قرار، طعام، زوال
فِعَال	fi'âl	حجاب، خطاب، صیام، نظام، فرار، سماع، ختام
فَعَالَةٌ	fa'âlet	شهادت، سلامت، جهالت، سعادت، شفاعت، رخاوت
فِعَالَةٌ	fi'âlet	عبادت، زیارت، شکایت، خطابت، حمایه، حکایه، وقایه
فُعْلَان	fi'lân	نسیان، وجدان، عرفان، فقدان، رضوان
فُعْلَان	fu'lân	شکران، قربان، خسران، غفران، رجحان، کفران
فُعْلَان	fa'alân	دوران، جریان، خلجان، فوران، فیضان
تَفْعَال	tef'âl	تذکار، تسیار، تعداد، تکرار

Bilhassa *fi'l* ve *fu'l* ve *fa'l* veznindeki bazı kelimeler Türkçede kimi ses değişikliklerine uğramışlardır. Bu kelimeler görüldüğü gibi tek ünlüdür ve birçoğunun ses yapıları Türkçenin ses yapısına uymaz. Bu gibi kelimelerden yüksek bir kullanım sıklığına sahip olanların iç seste bir ünlü türemesiyle Türkçenin ses yapısına uydurulduklarını görürüz: *fikr* > *fikir*, *rızk* > *rızık*, *şî'r* > *şîir*, *küfr* > *küfür*, *şükr* > *şükür* gibi. Bu kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında türeyen bu ünlü düşer: *fikir* > *fikrimiz*, *rızık* > *rızıkını*, *hüküm* > *hükümüne* vs. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu kelimelerin Arapçadaki orijinal imlâlarıyla yazıldıklarıdır.

1. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

ترياکي سوزلری ندن

- ۱ — انقلابلر ، چوق بوپوك درسلدردر : هر دماغه صیغماز و صیغامادینی باشلری بی حضور ایدر .
- ۲ — عادی صنعتکار اودرکه هر اثرندن خشنود کورونور .
- ۳ — وقارلی روحاره آخرک مرحتی ده حسدی قادار گران گه لیر .
- ۴ — انسان ، حقیقی خیال ابله قاتیق ایدرک یاشار : آیا قلمز برده ایسه کوزلمز سباده در .
- ۵ — مضر تصادفلر ، فائده لی تصادفلردن بیک کره داها چوق قدر ؛ عقلی آدام تصادفدن خیر اوماز ...
- ۶ — مجادله حیاتده احراز غلبه ایچین صاغلام قافا لازمدر : انسانلرده قوچلر کبی قافا قایه دوکوشوزلر .
- ۷ — حماقت ، دائمًا نور ابله آلهوی قاریشدیریر و کندیسینی هر یاقانی بر کونش صایر .
- ۸ — چوق بیلن کبی هیچ بیلمه یه نده عفو مهائلدر؛ کینی یاریم علمده آرا .
- ۹ — هر نمایش صوئوقدر ، نمایش اخلاق ... ایکره نیچ !

مناب شراب المیر

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kamus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metinde geçen Arapça yapıli masdarları bulunuz.

1. Aليشدرمه

a. Aşağıdaki kelimelerin hangi vezinlere ait olduklarını bulunuz.

رحصت	ruhsat
ذکر	zıkr
حکم	hükm
غرور	gurûr
برودت	bürûdet
قرار	karâr
خسران	hüsrân
جریان	cereyân
شرکت	şirket

b. Aşağıda verilen kelimelerden aynı kökten gelenleri bulup birbirine oklarla bağlayınız.

جولوس cülûs	ولادت vilâdet	نصر nasr
کفر küfr	جهل cehl	جلسه celse
نصرت nusret	جهد cehd	ولد veled
جهاد cihâd	کفران küfrân	ولاد vilâd
	جهالت cehâlet	

Rubâî Mücerred Masdarlar

Dört aslî harften meydana gelen masdarların bir tek vezni vardır: fa'lelet فعلة.

Bu vezindeki ة Osmanlı Türkçesinde genellikle /e, a/; bazen de te ت olarak okunur:

ترجمه terceme "tercüme", عريده arbede "gürültü patırtı, kavga", فذلکه fezleke "rapor", سلطنت saltanat "sultanlık", فلسفه felsefe vs.

Bazı cümle ve ibarelerin kısaltmasından oluşmuş kelimeler de fa'lelet فعلة veznindedirler. Bu gibi kelimelere منحوت menhût denilir: بسمله besmele "bismillahirrahmanirrahîm demek", حمدله hamdele "elhamdülillâh demek", صلولة salvele "Peygambere salât okuma"

Mimli Masdarlar

Semâî olan, yani bir kurala bağlı olarak üretilmeyen bazı masdarlar vardır ki, bunların ortak özelliği başlarında ekleme bir mim م olmasıdır. Böyle masdarlara *mimli masdar* denilir. Bunların diğer semâî masdarlardan dilbilgisi açısından bir farkı yoktur; yapılarına bağlı olarak özel bir anlam ifade etmezler; türedikleri sülâsi masdarla aynı anlamdadırlar. Başlıca dört vezinde olurlar. Bu vezinlerin çoğu ileride göreceğimiz *ism-i mekân*, *ism-i zaman* ve *ism-i âlet* kategorilerinin vezinleriyle aynıdır. Aralarındaki farkı ancak cümle içindeki anlamlarından ayırt edebiliriz:

Mef'il مفعول vezni

وعد va'd → موعد mev'id "söz verme", ولادت vilâdet → مولد mev'id "doğum, Hz. Muhammed'in doğumu"

Mef'ilet مفعلة vezni

عرفان irfân → معرفت ma'rifet "bilme, bilgi", غفران gufrân → مغفرت mağfiret "günahı bağışlama", وعظ va'z → موعظه mev'iza "öğüt, nasihat" vs.

Mef'al مفعول vezni

طلب taleb → مطلب matlab "istek", قصد kasd → مقصد maksad, صرف sarf → مصرف masraf.

Mef'alet مفعلة vezni

رحمت rahmet → مرحمت merhamet, فخر fahr → مفخرت mefharet "övünüş, övünç", سؤال su'âl → مسئلة mes'ele "sorulan şey"

Mec'ûl Masdarlar

Bazı sıfat ve isimlerin sonuna /iyyet/ يت eki getirilerek Türkçede +lık/+lik ekiyle karşıladığımız anlamlarda kelimeler yapılır. Bu kategorideki kelimelere *mec'ûl (yapma) masdarlar* denilmektedir:

انسان insân → انسانييت insâniyyet "insanlık, insan olma", جاهل câhil → مجوييت câhiliyyet "cahillik, câhil olma", محبوب mahcûb → محجوييت mahcûbiyyet

mahcûbiyyet “mapcupluk, mahcup olma”, ابد ebed → ابدیت ebediyyet “sonsuzluk” vs.

Arapçada masdarlara -iyyet eki getirilmez; ancak Osmanlı Türkçesinde bu ek masdarlara da getirilerek Arapçada olmayan kelimeler türetilmiştir:

امن emn → امنیة emniyyet “eminlik, güvenlik”, اسلام islâm → اسلامیة islâmiyyet “İslâmlık” vs.

İSM-İ FÂ'İL VE İSM-İ MEF'ÛL

Masdarların hareket anlamı taşıyan, fiilden türeme kelimeler olduğunu görmüştük. Masdarların türediği fiil köklerinden, o kökte belirtilen hareketi yapan veya olanı ifade eden kelimeler de yapılır. Bu tür kelimelere *ism-i fâ'il* denir. İsm-i fâ'il, fiilde belirtilen hareketi, oluş veya kılışı yapanı ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *yazıcı, kırıcı, yazan, kıran, yazar, çizer* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar ism-i fâ'il kategorisini oluşturur.

Fiil kökündeki harekete veya oluşa maruz kalan, bu fiilden etkilenen varlık ise *ism-i mef'ûl* adını alan kelimelerle ifade edilir. İsm-i mef'ûl, fiilde belirtilen hareket, oluş ve kılışa maruz kalanı, etkileneni ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *kırılmış, kırık, kırgın, bozuk, bozulmuş* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar ism-i mef'ûl kategorisini oluşturur.

Mücerred Masdarların İsm-i Fâ'illeri ve İsm-i Mef'ûlleri

Mücerred masdarların ism-i fâ'illeri فاعل fâ'il vezninde; ism-i mef'ûlleri مفعول mef'ûl vezninde olur. Bunu birkaç örnekle görelim:

کتب *ketebe* “yazdı” fiil kökünün ism-i fâ'ili كاتب *kâtib* (yazan, yazıcı), ism-i mef'ûlü مكتوب *mektûb* (yazılan şey)'dur.

طلب *talebe* “istedi, talep etti” fiil kökünün ism-i fâ'ili طالب *tâlib* (isteyen), ism-i mef'ûlü مطلوب *matlûb* (istenilen)'dur.

علم *alime* “bildi” fiil kökünün ism-i fâ'ili عالم *âlim* (bilen, bilici), ism-i mef'ûlü معلوم *ma'lûm* (bilinen)'dur.

قتل *katele* “öldürdü” fiil kökünün ism-i fâ'ili قاتل *kâtil* (öldüren), ism-i mef'ûlü مقتول *maktûl* (öldürülen)'dur.

Örnekleri gözden geçirelim:

Masdar		İsm-i fâ'il		İsm-i mef'ûl	
عمل	amel “iş”	عامل	âmil “işleyen, yapan”	معمول	ma'mûl “yapılmış, işlenmiş”
جهل	cehl bilmeme, bilgisizlik”	جاهل	câhil “bilmeyen”	مجهول	mechûl “bilinmeyen”

İsm-i fâ'illerde elif, ism-i mef'ûllerde ise mim ve vav harflerinin zâid olduklarına dikkat edelim!

ذکر	zıkr "anma, zikretme"	ذاکر	zâkir zikreden, anan"	مذکور	mezkûr "zikredilen, anılan"
سرقت	sirkat "çalma, hırsızlık"	سارق	sârik "çalın, hırsız"	مسروق	mesrûk "çalınan"
عرفان	irfân	عارف	ârif "bilen"	معروف	ma'rûf "bilinen"
ظلم	zulm "zulüm, eziyet"	ظالم	zâlim "zulm eden"	مظلوم	mazlûm "zulme maruz kalan"
عبد	abd "kul"	عابد	âbid "kulluk eden"	معبود	ma'bûd "kendisine kulluk edilen, tanrı"
شهادت	şehâdet "görme, tanık olma"	شاهد	şâhid "tanık olan, tanık"	مشهود	meşhûd "görülen, görölmüş"

SIRA SİZDE

2

İsm-i fâ'il ve ism-i mef'ûl ne demektir?

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

اوقادینی

عفت و تربیه ایله حسن ادارهیه مالک اولان قادین نادر بولور بر خزینهدر. زیرا بر اوك حسن ادارهسی وچوجقلمك حفظ صحت و تعایم و تربیهسی و بر او صاحبك سلامت و سعادتى هپ او قادینك ای اولمسنه متوققدر. اویله قادین دائماً اوك نظام و انتظام اوزره حسن ادارهسیله مشغول اولور. او قادینلرینك وظیفهلری خانهنك نظام و انتظامنه، کمال نظافت و حسن ادارهسنه غیرت و دقتدن عبارتدر.

بسون اوك ادارهسی او قادینی اوزرنده اولوب بر مملکت مدیری و حاکمی کبی حکم و اداره ایده بیلیر. او آنک حکم و ارادهسیله اداره اولور. او خلقی کندیسندن ممنون اولور ایسه او قادین ده خانه خلقنك معنوی صورتده بیوک دیمک اولوب هرکس حسن رضاسیله آنک امر و ارادهسنه تابع و سوزینه قانع اولور.

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kamus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metinde geçen ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl türünden kelimeleri bulunuz.

2. Alıştırma

آیشدومه

Aşağıdaki kelimelerin ism-i fâ'illerini yazıp anlamlarını belirtiniz. Bazı kelimelerin sadece ism-i fâ'illeri veya sadece ism-i mef'ûlleri kullanılıyor olabilir.

علم	ilm	عالم	âlim	/	معلوم	ma'lûm
کتابت	kitâbet	/	-
جهالت	cehâlet	/	-
عرفان	irfân	/	-
ذکر	zıkr	/	-
شهود	şühûd	/	-
سؤال	su'âl	/	-
قدرت	kudret	/	-
أمر	emr	/	-
وصلت	vuslat	/	-
دين	deyn	/	-
عشق	aşk	/	-
سکونت	sükûnet	/	-
طلب	taleb	/	-
شکران	şükrân	/	-
عبادت	ibâdet	/	-
رسم	resm	/	-
نظر	nazar	/	-
غلبه	galebe	/	-
جمع	cem'	/	-
نقل	nakl	/	-

Özet

Arapça Kelime Türlerinden Masdarların Türlerini Belirlemek.

Masdarlar fiilden türemiş isim kategorisinde kelimelerdir. Türkçede gelmek, gelme, geliş gibi kelimelerde olduğu gibi fiillere -mAK, -mA ve -İş ekleri getirilerek yapılırlar. Arapça dilbilgisinde ise dört tür masdar vardır: Mücerred masdarlar, mimli masdarlar, mec'ül masdarlar, mezdünfih masdarlar. *Mücerred* ve *mimli masdarlar* dilbilgisel bir anlam taşımazlar. Meselâ feth, hüküm, şî'r, edeb, kırâet gibi kelimelerin fa'l, fi'l, fa'al, fi'âlet kalıplarında olmasının özel bir anlamı yoktur. Bu Arap dili konuşanlar arasında yüzlerce yıl önce oluşmuş bir sözleşmeye dayalı gibidir. Türkçede de bil-mek, gelmek, koşturmak gibi fiillerin niçin bu sesleri taşıdığına bir açıklaması yoktur, bu da Türkçe konuşanlar arasında yüzlerce yıl önce yapılmış bir sözleşmeye dayalı gibidir. Mezdünfih masdarlar ise bil- > bil-in-mek > bil-dir-mek > bil-iş-mek kelimelerinde olduğu gibi özel anlamlar taşırlar. Meselâ *teslîm* kelimesi "bir şeyi teslim etme" anlamındadır, geçişlilik ifade eder; *tesellüm* ise "bir şeyi teslim alma" anlamındadır, dönüşlülük ifade eder. *Muhârebe* kelimesi "karşılıklı haberleşme" anlamındadır, işteşlik ifade eder. *Mec'ül masdarlar* ise, bazı isim ve sıfatlara +iyyet ekinin getirilmesiyle elde edilirler ve isimde veya sıfatda belirtilen soyut durumun somut isim durumunu ifade ederler. insân → insân-iyyet "insan olma durumu"; mecbûr → mecbûr-iyyet "mecbur olma durumu" vs.

Mücerred, Mimli, Mec'ül Masdarları ve Yapılarını Tanımak.

Mücerred masdarların üretildiği kalıplar belli bir anlam üretmezler. Herhangi bir yalın fiilden herhangi bir mücerred masdar kalıbında kelime üretilmiş olması bir bakıma tesadüftür. Bu kelimelerin anlamları hakkında dilbilgisine dayanan bir önseziğimiz olmaz. Bu bakımdan mücerred masdarlar ile câmid (donuk) isimler birbirlerine benzerler ve birçok kalıpları ortakdır. Semâî mücerred masdarların büyük kısmında aslî harflerin sayısı üçtür. Bunlara *sülâsî mücerred masdarlar* denilir. Aslî

harfleri dört olanlara *rubâî mücerred masdarlar* denir. Arapçada aslî harfi beş olan *humâsî mücerred masdarlar* da vardır. Dörtlü ve beşli masdar örnekleri dilimizde çok az kullanılmıştır. Sülâsî mücerred masdarların Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan kalıpları fa'l, fi'l, fu'l, fa'al, fa'let, fi'let, fu'let, fu'ül, fu'ület, fa'âl, fi'âl, fa'âlet, fi'âlet, fi'lân, fu'lân, fa'alân, tef'âl kalıplarıdır. Rubâî mücerred masdarların fa'lelet şeklinde bir kalıbı vardır. Mimli masdarların mim harfi ile başlayan mef'al, mef'il, mef'alet ve mef'ilet şeklinde olmak üzere dört kalıbı bulunmaktadır. Mec'ül masdarlar ise bazı isim ve sıfatların sonuna -iyyet eki getirilerek yapılır.

İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'ül Kavramını Tanımlamak ve Mücerred Masdarların İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'üllerini Bulmak.

Masdarların türediği fiil köklerinden, o kökte belirtilen hareketi yapan veya olanı ifade eden kelimeler de yapılır. Bu tür kelimelere *ism-i fâ'il* denir. İsm-i fâ'il, fiilde belirtilen hareketi, oluş veya kılışı yapanı ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *yazıcı, kırıcı, yazan, kıran, yazar, çizer* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i fâ'il* kategorisini oluşturur. Fiil kökündeki harekete veya oluşa maruz kalan, bu fiilden etkilenen varlık ise *ism-i mef'ül* adını alan kelimelerle ifade edilir. İsm-i mef'ül, fiilde belirtilen hareket, oluş ve kılışa maruz kalanı, etkileneni ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *kırılmış, kırık, kırgın, bozuk, bozulmuş* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i mef'ül* kategorisini oluşturur. Mücerred masdarların *ism-i fâ'illeri* فاعل fâ'il vezninde; *ism-i mef'üller* مفعول mef'ül vezninde olur: كتب *ketebe* "yazdı" fiil kökünün *ism-i fâ'ili* كاتب *kâtib* (yazan, yazıcı), *ism-i mef'ülü* مكتوب *mektûb* (yazılan şey)'dur.

Kendimizi Sınavalım

1. Arapça dilbilgisinde masdarlar, Türkçede aşağıdaki hangi eklerle **karşılanmazlar**?
 - a. -AcAK
 - b. -LIK
 - c. -MAK
 - d. -MA
 - e. -Iş
2. Arapçada masdarlar, türedikleri fiilerin teklik 3. şahıstaki çekimlerinde zâid harf bulunup bulunmamasına göre hangi adla anılırlar?
 - a. Sülâsî masdarlar – Rubâî masdarlar
 - b. Sülâsî masdarlar – Humâsî masdarlar
 - c. Geçişsiz masdarlar – Geçişli masdarlar
 - d. Yalın masdarlar – Birleşik masdarlar
 - e. Mücerred masdarlar – Mezîdünfih masdarlar
3. Mücerred (semâî) masdarlar ile mezîdünfih (kıyâsî) masdarlarla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Semaî masdarların anlamları sözlükten bulunabilir.
 - b. Kıyâsî masdarların sözlüğe bakmadan önce sezilecek, bilinecek bir anlam çerçevesi vardır.
 - c. Kıyâsî masdarlar, geçişlilik/geçişsizlik, etkenlik-edilgenlik-dönüşlülük-işteşlik çatılarını ürettikleri için anlam çerçevelerinin bilinmesi gerekir.
 - d. Semâî masdarlar, daima üç harften oluşur.
 - e. Kıyâsî masdarlar, Arapça dilbilgisi kurallarına göre kök kelimelerden yeni kelimeler üretmek için kullanılır.
4. “مخابرة” kelimesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Kıyâsî masdar kalıbına göre türetilmiş bir kelimedir.
 - b. Muhabir kelimesinin eşanlamlısıdır.
 - c. خبر kökünden türetilmiştir.
 - d. “Haberleşme” anlamında bir kelimedir.
 - e. Karşılıklı bir işi yapan işteş çatıda kurulmuştur.
5. Aşağıdaki kelimelerden hangisi mücerred masdarlardan biri **değildir**?
 - a. فکرت
 - b. مرض
 - c. ركوع
 - d. صواب
 - e. تعلم
6. Aşağıdakilerden hangisi, Arapça dilbilgisinde masdar kategorisinde **sayılmaz**?
 - a. Mücerred
 - b. Mezîdünfih
 - c. Muzâaf
 - d. Mec’ûl
 - e. Mimli
7. Aşağıdaki kelimelerden hangisinin vezni diğerlerinden farklıdır?
 - a. رطوبت
 - b. غرور
 - c. سكوت
 - d. سقوط
 - e. طلوع
8. Aşağıdakilerden hangisi mimli masdarlardan biri **değildir**?
 - a. مولد
 - b. معرفت
 - c. مسکن
 - d. مسئله
 - e. مصرف
9. Aşağıdaki kelime gruplarından hangisi, farklı kökten türetilmiştir?
 - a. ولد-ولد
 - b. جهت-جهت
 - c. جلوس-جلسه
 - d. كفر-كفران
 - e. جهل-جهالت
10. Aşağıdakilerden hangisi ism-i mef’ûl – ism-i fâ’il ikilisini **oluşturmaz**?
 - a. طلب-مطلوب
 - b. شاهد-مشهود
 - c. جاهل-مجهول
 - d. عابد معبود
 - e. سارق-مسروق

Okuma Çalışması - 1

Tiryaki Sözlere'nden

1. İnkılâblar, çok büyük derslerdir: Her dimâğa sığmaz ve sığamadığı başları bî-huzûr eder.
2. Âdî san'atkâr odur ki her eserinden hoşnut görünür.
3. Vakırlı rûhlara âharın merhameti de hasedi kadar girân gelir.
4. İnsan, hakikati hayal ile katık ederek yaşar: Ayaklarımız yerde ise gözlerimiz semâdardır.
5. Muzır tesâdüfler, faydalı tesâdüflerden bin kere daha çoktur; akıllı adam tesâdüften hayır ummaz...
6. Mücâdele-i hayâtta ihrâz-ı galebe için sağlam kafa lâzımdır: İnsanlar da koçlar gibi kafa kafaya döğüşürler.
7. Hamâkat dâimâ nûr ile alevi karıştırır ve kendisini her yakarı bir güneş sanır.
8. Çok bilen gibi hiç bilmeyen da afva mâyildir; kini yarım ilimde ara.
9. Her nümâyiş soğuktur, nümâyiş-i ahlâk... iğrenç!

Cenap Şehabettin

Okuma Çalışması - 2

Ev Kadını

İffet ve terbiye ile hüsn-i idâreye mâlik olan kadın, nâdir bulunan bir hazinedir. Zira bir evin hüsn-i idâresi ve çocukların hıfz-ı sıhhat ve talim ve terbiye ve bir ev sahibinin selâmet ve saâdeti hep ev kadınının iyi olmasına mütevakıftır. Öyle kadın dâimâ evin nizam ve intizam üzere hüsn-i idâresi ile meşgul olur. Ev kadınlarının vazifeleri hanenin nizam ve intizamına, kemâl-i nezâfet ve hüsn-i idaresine gayret ve dikkatten ibarettir.

Bütün evin idaresi ev kadını üzerinde olup bir memleket müdürü ve hâkimi gibi hüküm ve idare edebilir. Ev onun hüküm ve iradesi ile idare olunur. Ev halkı kendisinden memnun olur ise, ev kadını da hane halkının manevî surette büyüğü demek olup herkes hüsn-i rızası ile onun emir ve iradesine tabi ve sözüne kâni' olur.

Kendimizi Sıyalım Yanıt Anahtarı

1. a Cevabımız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
2. e Cevabımız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
3. d Cevabımız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
4. b Cevabımız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
5. e Cevabımız doğru değilse, "Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri" kısmını yeniden okuyunuz.
6. c Cevabımız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
7. a Cevabımız doğru değilse, "Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri" kısmını yeniden okuyunuz.
8. c Cevabımız doğru değilse, "Mimli Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
9. b Cevabımız doğru değilse, "Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri" kısmını yeniden okuyunuz.
10. a Cevabımız doğru değilse, "Mücerred Masdarların İsm-i Fâilleri ve İsm-i Mef'ûlleri" kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Arapçada masdarlar fiil çekiminde görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs çekimindeki durumlarına göre iki gruba ayrılır. Çekimlenme sırasında zâid harf getirilmeyen köklerden türemiş masdarlara *mücerred* (*yalın*) *masdar* denir: نَصَرَ nasara → نصر nasr, نصرت nusret vs. gibi. Çekimlenme sırasında zâid harf getirilen köklerden türemiş masdarlara *mezîdünfi* (*artırılmış*) *masdar* denir: تعليم ta'lîm "öğretme", اخبار ihbâr "haber verme", تشكل teşekkül "şekillenme, oluşma", تمایل temâyül "meyl etme" vs. Bunların dışında *mimli masdarlar* (merhamet, meşgale vs.) ve *mec'ûl masdarlar* (insâniyyet, hüriyyet vs.) vardır.

Sıra Sizde 2

İsm-i fâ'il, kelimedede bildirilen hareketi yapan, eden veya eyleyeni; olanı gösteren kelimedir. Bilme hareketinin ism-i fâ'ili âlim "bilen" (علم), öldürme hareketinin ism-i fâ'ili kâtil "öldüren" (قاتل) olur. İsm-i mef'ûl ise kelimedede bildirilen

harekete, oluşa maruz kalan, ondan etkilenendir. Bilme fiilinin ism-i mef'ûlü ma'lûm (معلوم) 'bilinen'; öldürme fiilinin ism-i mef'ûlü maktûl "öldürülen" (مقتول)'dür.

2. Ünite Alıştırma Yanıt Anahtarı

1. Alıştırma

a.

رحصت	ruhsat	فعلت fu'let
ذكر	zıkr	فعل fi'l
حكم	hükm	فعل fu'l
غرور	gurûr	فعل فعل fu'ûl
برودت	bürûdet	فعلت فعلت fu'ûlet
قرار	karâr	فعال fa'âl
خسران	hüsân	فعالان fu'lân
جریان	cereyân	فعالان fa'alân
شرکت	şirket	فعلت fi'let

b.

cülûs – celse
vilâdet – veled - vilâd
nasr – nusret
cehl – cehâlet
cehd – cihâd
küfr – küfrân

2. Alıştırma

کتابت	kitâbet, کاتب kâtib / مکتوب mektûb
جهالت	cehâlet, جاهل câhil / مجهول mechûl
عرفان	irfân, عارف ârif / معروف ma'rûf
ذكر	zıkr, ذاکر zâkir / مذکور mezkûr
شهود	şühûd, شاهد şâhid / مشهود meşhûd
سؤال	su'âl, سائل sâ'il / مسئول mes'ûl

قدرت	kudret, قادر	kâdir / مقدر makdûr
أمر	emr, أمر	âmir / مأمور me'mûr
وصلت	vuslat, واصل	vâsıl / موصول mevsûl
دين	deyn, داین	dâyin / مدیون medyûn
عشق	aşk, عاشق	âşık / مغشوق ma'shûk
سکونت	sükûnet, ساکن	sâkin / مسکون meskûn
طلب	taleb, طالب	tâlib / مطلوب matlûb
شکران	şükrân, شاکر	şâkir / مشکور meşkûr
عبادت	ibâdet, عابد	âbid / معبود ma'bûd
رسم	resm, راسم	râsim / مرسوم mersûm
نظر	nazar, ناظر	nâzır / منظور manzûr
غلبه	galebe, غالب	gâlib / مغلوب mağlûb
جمع	cem', جامع	câmi' / مجموع mecmû'
نقل	nakl, ناقل	nâkil / منقول menkûl

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**
1-2. İstanbul. Kesit Yayınları.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Mezîdüñfih masdarların bâblarını tanıyabilecek,
- Bu bâbların hangi anlamlarda masdar türettiğini açıklayabilecek,
- Mezîdüñfih masdarlarının ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerini tanıyıp sıralayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Mezîdüñfih Masdarlar
- if'âl
- tef'îl
- tefa"ul
- tefâ'ul
- müfâ'alet
- infi'âl
- if'ilâl
- ifti'âl
- istif'âl
- İsm-i fâ'il
- İsm-i mef'ûl

İçerik Haritası

- MEZÎDÜÑFİH MASDARLAR (KIYÂSÎ MASDARLAR)

Arapçada Kelime Yapımı: Mezîdünfih Masdarlar (Kıyâsî Masdarlar)

MEZÎDÜNFIH MASDARLAR (KIYÂSÎ MASDARLAR)

Bu gruptaki masdarlar, mücerred masdarlardan farklı olarak belli bir kalıp içinde belli bir anlam üretirler. Herhangi bir fiil kökünden mezîdünfih bir masdarın yapısına göre masdar üretmek mümkün gibi görünür. Elbette her dilde -teorik açıdan mümkün bile olsa- her kelime köküne birtakım ekler getirilmez. Bunlar toplumsal uzlaşmaya bağlı olarak kullanılır. Ancak biz bu kalıpların ne gibi anlamlar ürettiğini önceden bilebiliriz. Mücerred masdarlarda ise bunu bilebilmek mümkün değildir. Eğer bir kıyâsî masdarın geçişli/geçişsiz, etken/edilgen, dönüşlü veya işteş çatıda olduğunu biliyorsanız, o yapıda üretilmiş bir kelimenin anlam dairesini belirleyebilirsiniz. Mücerred masdarlarda bunu bilebilmek mümkün değildir; ancak sözlükler yardımıyla veya o dili iyi bilenlerden işiterek öğreniriz. Bundan dolayı mücerred masdarlar semâî (işitip öğrenmeye dayalı, kuralsız, düzensiz), mezîdünfih masdarlar ise kıyâsîdir (kurallı, düzenli).

Mezîdünfih masdarların Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan dokuz bâbı vardır:

if'âl	افعال
tef'îl	تفعيل
tefa"ul	تفعل
tefâ'ul	تفاعل
müfâ'alet	مفاعلة
infi'âl	انفعال
ifti'âl	افتعال
if'ilâl	افعال
istif'âl	استفعال

İf'âl افعال Bâbı

Bu bâbda baştaki ve ortadaki elifler “ı” zâid, yani ekleme harflerdir.

كرم kerem “cömertlik” → اكرام ikrâm “ağırlama”

خروج hurûc “çıkma” → اخراج ihrâc “çıkarma, ihraç etme”

سرف sarf “harcama, kullanma” → اسراف isrâf “boş yere kullanma”

Bu bâbdaki masdarların çatısı geçişlidir, yani nesne alır. Geçişsiz bir fiil bu bâba nakledildiği zaman geçişli olur ve nesne alır:

علم ilm → اعلام i'lâm “(bir şeyi) bildirme”

ظهور zuhûr “görünme” → اظهار izhâr “(bir şeyi) meydana çıkarma, gösterme”

سقوط sukût “düşme” → اسقاط iskât “(bir şeyi) düşürme”

سكوت sükût “susma, sessiz olma” → اسكات iskât “(bir kimseyi) susturma”

دخول duhûl “girme” → ادخال idhâl “(bir şeyi) dâhil etme, içeriye sokma”

فهم fehm “anlama” → افهام ifhâm “(bir şeyi) anlatma”

شرب şürb “içme” → اشراب işrâb “(bir şeyi) içirme”

Ancak bu bâbdâ kimi geçişsiz masdarlar da vardır: انصاف insâf “adaletli olma”, اسلام islâm “müslüman olma”, امکان imkân “olabilir olma, olabilirlik” vs. gibi.

İf'âl Bâbının İsm-i Fâili

İf'âl bâbının ism-i fâili مُفْعِل müf'il vezninde gelir:

اكرام ikrâm → مكرم mukrim “ikram eden, ikram edici”

اسلام islâm → مسلم muslim “İslâm olan, müslüman”

اسراف isrâf → مسرف musrif “israf eden, israf edici”

اخبار ihbâr → مخبر muhbir “haber veren, haber verici”

İf'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İf'âl bâbının ism-i mef'ûlü مُفْعَل müf'al vezninde gelir:

اثبات isbât → مثبت musbet “ispat olunmuş”

اجمال icmâl “özetleme” → مجمل mucmel “icmâl olunmuş, özetlenmiş”

اكرام ikrâm → مكرم mükrem “ikram olunmuş”

اخراج ihrâc → مخرج muhrec “çıkarılmış, çıkmış”

SIRA SİZDE

A) Aşağıdaki sülâsî masdarları if'âl bâbına naklediniz. Bulduğunuz kelimelerin anlamlarını sözlükten öğreniniz:

قرار	karâr	اقرار	ikrâr	"söyleme"
فساد	fesâd
فلاح	felâh
حق	hakk
حسن	hüsn
حضور	huzûr
كراهت	kerâhet
صعود	su'ûd
بدع	bed'
نفقه	nafaka
رجوع	rücû'
عدم	'adem
جبر	cebr

B) Aşağıdaki kelimelerin if'âl bâbından ism-i fâ'illerini ve anlamlarını yazınız:

ابداع	ibdâ'	مبدع	mübdî'	“mucit, yaratan”
ابطال	ibtâl
ثمره	semere
اجبار	icbâr
جرم	cürm
احراق	ihrâk
اخبار	ihbâr
دهشت	dehşet
امكان	imkân
انكار	inkâr

C) Aşağıdaki kelimelerin if'âl bâbından ism-i mef'ûllerini ve an-lamlarını yazınız:

ابہام	ibhâm	مہم	mübhem
احکام	ihkâm
الہام	ilhâm
ارسال	irsâl
الزام	ilzâm
انزال	inzâl
انکار	inkâr

Tef'îl تفعیل Bâbı

Tef'îl vezninde baştaki te “ت” ile ortadaki ye “ی” harfleri eklemidir. Sülâsî masdarlardan geçişli, yani nesne alan masdarlar kurar.

علم 'ilm “bilme, bilim” → تعليم ta'lîm “öğretme”

شكل şekl “şekil” → تشکيل teşkîl “şekil verme, kurma”

قرب kurb “yakın olma” → تقرب takrîb “yakınlaştırma”

كذب kizb “yalan” → تکذیب tekzîb “yalanlama”

صدق sıdk “doğru olma” → تصدیق tasdîk “doğrulama”

جهل cehl “bilmeme” → تجهيل techîl “cehaletle suçlama”

كفر küfr “kâfir olma” → تکفیر tekfîr “kâfirlikle suçlama”

واحد vâhid “bir” → توحيد tevîd “Allah'ı birleme”

ثلاثة selâse “üç” → تثلیث teslîs “üçleme, Hristiyan inancındaki üçlü Tanrı inancı”

Tef'îl Bâbının İsm-i Fâ'ili

Tef'îl bâbının ism-i fâ'ili müfa'il مفعّل vezninde gelir:

تعليم ta'lîm “öğretme” → معلم mu'allim “öğretmen”

تدریس tedrîs “ders verme” → مدرس müderris “ders veren, öğretmen”

تسکین teskîn “sakinleştirme” → مسکن müsekkin “sakinleştirici”

تفسیر tefsîr “yorumlama” → مفسر müfessir “tefsir âlimi, yorumlayıcı”

ترتيب tertîb “dizme” → مرتب mürettib “dizgici”

تأليف te'lîf “kitap yazma” → مؤلف mü'ellif “kitap yazarı”

تأثير te'sîr “dokunma” → مؤثر mü'essir “dokunaklı”

Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Tef'îl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü müfa'al مفعول vezninde gelir:

ترتيب tertîb “düzenleme” → مرتب müretteb “düzenlenmiş”

تعليم ta'lîm “öğretme” → معلم mu'allem “öğretilmiş, eğitilmiş”

تركيب terkîb “birleştirme” → مركب mürekkeb “birleştirilmiş”

تأسيس te'sîs “kurma” → مؤسس mü'esses “kurulu, kurulmuş”

تنليث teslîs “üçleme” → مثلث müselles “üçgen”

تأجيل te'cîl “erteleme” → مؤجل mü'eccel “ertelenmiş”

تأديب te'dîb “edeblendirme” → مؤدب mü'eddeb “terbiye edilmiş”

SIRA SİZDE

2

A) Aşağıdaki kelimelerden تفعيل tef'îl bâbında kelimeler türetip bunların anlamlarını öğreniniz:

عقب 'akab تعقيب ta'kîb “takip etme”

فصل fasl.....

حمل haml.....

حقارت hakâret

بدل bedel

جدید cedîd

طبق tıbk

صرف sarf

B) Aşağıdaki kelimelerin tef'îl bâbından ism-i fâ'illerini bulup anlamlarını öğreniniz:

تعبير ta'bîr معبر mu'abbir

تعريض ta'rîz.....

تعذيب ta'zîb.....

تفسیر	tefsîr.....
تكمیل	tekmîl.....
تمثيل	temsîl

C) Aşağıdaki kelimelerin tef'îl bâbından ism-i mef'ûllerini bulup anlamlarını öğreniniz:

تعجيل	ta'cîl	معجل	mu'accel
تخمین	tahmîn.....		
تعريف	ta'rîf		
تعطیل	ta'tîl		
تفصیل	tafsîl		
تكلیف	teklîf		

Tefa"ul تفاعل Bâbı

Bu vezinde baştaki te “ت” eklemidir. Ayın harfinin yerinde bulunan harf de tekrarlanır, yani şeddeli okunur.

Tefa"ul تفاعل bâbı, tef'îl تفاعل bâbının dönüşlüsüdür ve genellikle geçişsiz masdarlar türetir. Bu ikisini karıştırmamak için yazılışta tefa"ul vezninin ye'siz olduğuna dikkat edilmelidir.

درس ders → تدرس tederrüs “ders alma”

جمع cem' “toplama” → تجمع tecemmu' “toplanma”

كبر kibr “büyüklük” → تكبر tekebbür “büyüklenme, kibirlenme”

شكل şekl → تشكل teşekkül “şekillenme, oluşma”

حركة hareket → تحرك taharrük “kıyımdanma, harekete geçme”

زوج zevc “eş” → تزوج tezevvüc “evlenme”

جنن cinnet → تجنن tecennün “cinnet geçirme, delirme”

جسم cism → تجسم tecessüm “bir cisim hâlinde ortaya çıkma”

Bu bâbdaki masdarlar arasında geçişli olanlar da vardır:

ذكر zikr “anma” → تذكر tezekkür “hatırlama, düşünme, anma”

علم 'ilm → تعلم ta'allüm “öğrenme”

بلوغ bülûğ “yetişme, erişme” → تبلغ tebelluğ “eriştirilen haberi alma”

Tefa"ul Bâbının İsm-i Fâ'ili

Tefa"ul bâbının ism-i fâ'ili **mütefa"il** متفاعل vezninde olur:

تكلم tekellüm “konuşma” → متكلم mütekellim “konuşan”

تفكر tefekkür “düşünme” → متفكر mütefekkir “düşünen”

تبسم tebessüm “gülümseme” → متبسم mütebessim “gülümseyen”

تردد tereddüd “kararsızlık” → متردد mütereddid “kararsız, tereddütlü”

تأسف te'essüf “kederlenme” → متأسف müte'essif “kederlenen”

تأهل te'ehhül “evlenme” → متأهل müte'ehhil “evlenen, evli”

تيقظ teyakkuz “uyanık olma” → متيقظ müteyakkız “uyanık, tetikte olan” vs.

Tefa"ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Tefa"ul bâbının ism-i mef'ûlü **mütefa"al** متفاعل vezninde olur:

تشبث teşebbüs “işe girişme” → متشبث müteşebbes “teşebbüs olunan şey”

تيمن teyemmün “uğurlu sayma” → متيمن müteyemmen “uğurlu sayılan”

تأسف te'essüf → متأسف müte'esef “teessüf olunan, kederlenilen” vs.

SIRA SİZDE

3

A) Aşağıdaki kelimelerden tefa"ul تفاعل bâbında masdarlar türetip anlamlarını öğreniniz:

عبد	'abd	تعبد	ta'abbüd	
عفونت	'ufûnet		
عجب	'aceb		
عهد	'ahd		
حمل	haml		
نزول	nüzûl		
زوج	zevc		
صرف	sarf		
شكر	şükr		

B) Aşağıdaki kelimelerin ism-i fâ'illerini bulup anlamlarını öğreniniz.

تشبث	teşebbüs	متشبهت	müteşebbis
ترصد	tarassud
تصدق	tasadduk
تعند	ta'annüd
تستز	tesettür
تميز	temeyyüz

C) Aşağıdaki kelimelerin ism-i mef'ûllerini bularak anlamlarını öğreniniz.

تصور	tasavvur	متصور	mutasavver
تشبث	teşebbüs
تعلم	ta'allüm
تجرد	tecerrüd
تسلم	tesellüm
توهم	tevehhüm

1. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz.

شاعر نهدر ؟

طبیعتک اک سودالی زمانلر نده کی حزن حزن تبسملر ندن
یار آتیش بر مخلوق ! .. خنده لر ندن — کله شهیم کی — کریمه
اثرلی ؛ کریمه لر ندن — بولوطده قوس قزح کی — ایتسام
علامتلی کورونور. طبیعت هر مخلوقدن زیاده اسیر ایکن طبیعتک
فوقه چیمق ایستز. کندی وجودنی لایشله اداره به مقتدر دکل
ایکن کره زمینی ضعیف قوللر به سوروکایه سوروکایه باشقه
بر نقطه فیضه ، باشقه بر مرکز کله کورتورمکه چالیشیر . بو قدر
طاقت کلز اقدام ایله تاب وتوانی کیلنجه یاقفسده سیاه برده لر
ایچنده محبوس اولمش بابلرک نغمه سی قدر حزن ، یا کرده دن
تنفسه کافی هوا بولونامه حق درجه ده آریلویده حدتله اشانی
سوزولن شاهینلرک صداسی قدر آچی فریادره باشلار . ایسته
شعر اودرلو فریادلر، شاعر ایسه اومزاجده، اوفطرتده یارادیلان
یچاره لر دره . بالکنز اونیش حجابی افاعیل وتفاعیله توفیق ایتمکه،
یکرمی سکز کله بی بر برینه قایه یاعنه مقتدر اولانلر دکل . . .

نامق کال

- 1) Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
- 2) Metinde geçen, yapısını öğrendiğimiz masdarlara ait kelimeleri tesbit edip vezinlerini bulunuz.

Tefâ'ul Bâbı

Bu vezinde baştaki te “ت” ve ortadaki elif “ا” harfleri eklemedir. Bu bâbdaki masdarların çatısı özneleri ve nesneleri açısından çeşitlilik gösterir:

a) Bir kısım masdarlar özneleri açısından işteşlik ifade eder:

شركة şirket “ortaklık” → تشارك teşâruk “ortaklaşma”

صدمه sadme “çarpma” → تصادم “çarpışma”

عون 'avn “yardım” → تعاون te'âvün “yardımlaşma”

b) Bir kısım masdarlar ise özneleri bakımından dönüşlüdür:

كمال kemâl “olgunluk” → تکامل tekâmül “olgunlaşma”

زياده ziyâde → تزيد tezâyüd “artma, çoğalma”

نقصان noksân → تناقص tenâkus “noksanlaşma, eksilme”

c) Nesneleri açısından bu bâbdaki masdarlar genellikle geçişsizdir:

ميل meyl “eğilim” → تمایل temâyül “meyl etme”

فخر fahr “övünç” → تفاخر “övünme”

نسبت nisbet → تناسب tenâsüb “uygun olma, nispette olma”

ç) Kimi örnekler geçişlidir, yani nesne alır :

تدارك tedârük “elde edip hazırlama”, تناول tenâvül “yeme”,

تجاوز tecâvüz “haddini aşma, öteye geçme” vs.

d) Bu bâbdaki masdarlarda sıkça görülen bir anlam özelliği, gerçekte olmayan bir hâli varmış gibi gösterme, yapmacıklık ifadesidir:

تشاعر teşâ'ür “şairlik taslama”, تجهل tecâhül “bilmez gibi davranma”,

تمارض temâruz “hasta olmadığı halde hastaymış gibi davranma”,

تغافل tegâfûl “bilmezlikten gelme, tanımıyormuş gibi davranma” vs.

Tefâ'ul Bâbının İsm-i Fâ'ili

Tefâ'ül bâbının ism-i fâili, mütefâ'il متفاعل vezinde gelir:

تصادف tesâdüf “rastlama” → متصادف mütesâdif “rastlayan”

تشاعر teşâ'ür “şairlik taslama” → متشاعر müteşâ'ir “şairlik taslayan”

تمایل temâyül “meyl etme” → متمایل mütemâyil “meyleden, eğilimli”

Tefâ'ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Tefâ'ül bâbının ism-i mef'ûlü, **mütefâ'al** متفاعل vezninde gelir, ancak az kullanılan bir kelime kategorisidir:

تجاوز tecâvüz “haddi aşma” → متجاوز mütecâvez “tecavüz edilen, aşılan”

تداول tedâvül “elden ele dolaşma” → متداول mütedâvel “tedâvül olunan”

Müfâ'alet مفاعلة Bâbı

Bu bâbda baştaki mim “م”, ortadaki elif “ا” ve sondaki te “ة” eklemidir. Bu “ة” Osmanlı Türkçesinde ya açık te “ت” veya “ه” (a, e) şeklinde yazılır.

Bu bâbdaki masdarların çatısı, nesnesi bakımından geçişli veya geçişsiz olabilir; öznesi bakımından ise genellikle işteşlik ifade ederler:

عهد 'ahd “söz verme” → معاهدة mu'âhede “anlaşma”

خبر haber → مخبره muhâbere “haberleşme, iletişim”

حرب harb → محاربة muhârebe “savaşma”

سبقت sebkat “geçme” → مسابقة müsâbaka “yarışma”

طبق tıbk “uygun, aynı” → مطابقت mutâbakat “uyuşma, uygun olma”

Müfâ'alet bâbı her zaman işteşlik ifade etmez:

دوام devâm → مداومت müdâvemet “devam etme”

حفظ hıfz “koruma” → محافظه muhâfaze “koruma”

هجرة hicret “göç” → مهاجرة muhâjere “göç etme, göç”

عمل 'amel “iş” → معاملة mu'âmele “davranışta bulunma”

Müfâ'alet Bâbının İsm-i Fâ'ili

Müfâ'alet bâbının ism-i fâ'ili **müfâ'il** مفاعل vezninde gelir:

مخبره muhâbere “haberleşme” → مخبر muhâbir “haber veren”

محاربة muhârebe “savaşma” → محارب muhârib “savaşan, savaşçı”

مشاهدة müşâhade “gözleme, gözlem” → مشاهد müşâhid “gözlemci”

محاسبة muhâsebe → محاسب muhâsib “hesap yapan”

مداومت müdâvemet “devam etme” → مداوم müdâvim “devam eden, devamlı”

Müfâ'alet Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Müfâ'alet bâbının ism-i mef'ûlü müfâ'al مفاعل vezninde gelir:

مخاطبه muhâtaba “söyleşme” → مخاطب muhâtab “söyleşilen, hitab edilen”

مباركه mübâreke “tebrikleşme, birbirini kutlama” → مبارك mübârek “kutlu, uğurlu”

مشاهده müşâhede “gözleme” → مشاهد müşâhed “gözlenilmiş, görülen” vs.

A) Aşağıdaki masdarlardan tefâ'ul تفاعل bâbında kelimeler yapıp bunların ism-i fâillerini bulunuz. Bu kelimelerin anlamlarını yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.

beyn بين تباين tebâyün متباين mütebâyin

cesâret جسارت

hilâf خلاف

duhûl دخول

def' دفع

tıbk طبق

B) Aşağıdaki sülâsî mücerred masdarları müfâ'alet مفاعلة bâbına naklediniz. Bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz:

'adl عدل معادلت mu'âdelet

'irfân عرفان

bülûğ بلوغ

terk ترك

cedel جدل

hükm حکم

sefer سفر

Sohbet صحبت

'aşk عشق

C) Aşağıdaki kelimelerden müfâ'alet bâbının ism-i fâili olan keli-meler türetip anlamlarını öğreniniz

مغايرت mugāyeret مغاير mugāyir

مبادلہ mübâdele

مخالفت	muhâlefet
مخاصمت	muhâsamet
مقاومت	mukâvemet
مشاهده	müşâhede

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz.

بلاغت عثمانیه'دن

فصاحت الفاظک تلفظ و استماعی طاتلو و معناسی ظاهر
یعنی تلفظ اولنور ایکن معناسی ذهنه متبادر اولمقدر .
بونک علامتی دخی الفاظک قواعد لسانه موافق والسنه
ادباده کثیر الاستعمال اولسیدر .

چونکه اهل لسان اولان ادبا لسانی اینجه الکن
یکوروب اومثللو الفاظی تحری وانتخاب ایدرلر ولسانه
ثقیل وقولاغه کریه کلان ومعناسی اکلامق ایچون لغت
کتابنه وفکر ایله ذهنک اتعابنه محتاج اولان الفاظک
استعمالندن اجتناب ایدرلر . وکلامک احسنی اودرکه
عوام انک معناسی اکلارخواص دخی فضل ومزیتنی
تقدیر ایلر دیرلر .

بلاغت سوزک فصیح اولمق شرطیله مقتضای حاله
مطابق اولسیدر .

فصاحت ایله کلمه وکلام ومتکلم متصف اولور .
بلاغت ایله یالکز کلام ومتکلم متصف اولور .

- 1) Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
- 2) Metindeki geçen, yapısını öğrendiğimiz masdarlara ait kelimeleri tespit edip vezinlerini bulunuz.

İnfi'âl انفعال Bâbı

Bu bâbda baştaki elif “ا”, nûn “ن” ve ortadaki elif “ا” eklemidir. Bu bâbdan türeyen masdarların çatıları özneleri bakımından genellikle dönüşlü, bazen de edilgendir. Nesneleri bakımından ise geçişsizdir, yani nesne almazlar.

بسط bast “açma” → انبساط inbisât “açılma, ferahlanma”

جذب cezb “çekme” → انجذاب incizâb “çekilme, çekim”

حصر hasr “bir şeye mahsus kılma” → انحصار “hasrolunma”

دفع def “kovma” → اندفاع indifâ’ “defolma, ortadan kalkma”

ضم zamm “katma, ilâve etme” → انضمام inzimâm “ilâve olunma”

عكس 'aks → انعكاس in'ikâs “yansıma, aksetme”

قطع kat’ “kesme” → انقطاع inkitâ’ “kesilme, kesintiye uğrama”

كشف keşf “açma” → انكشاف inkişâf “açılma, meydana çıkma”

İnfi'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

Bu bâbdaki masdarların ism-i fâ'illeri **münfa'il** منفعّل vezninde gelir:

انكسار inkisâr “kırılma” → منكسر münkesir “kırılan, gücenen”

انعكاس in'ikâs “yansıma, aksetme” → منعكس mün'akis “yansıyan, akseden”

انقلاب inkilâb “dönme, değişme” → منقلب munkalib “dönen, değişen”

انفاسخ infesâx “bozulma, hükmü kalmama” → منفسخ münfesih “hükmü kalmayan”

vs.

İnfi'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İnfi'âl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü kullanılmaz.

İf'ilâl افعال Bâbı

Bu bâbda başta ve ortadaki elifler “ا” eklemidir. Üçüncü aslî harf ise tekrarlanır. Anlam bakımından geçişsiz masdarlar türetir. Bu kalıpla daha çok renk ve fizikî noksanlıkları ifade eden kelimeler türetilir:

عوج 'ivec “eğrilik” → اعوجاج i'vicâc “eğrilme” ;

حمرة humret “kırmızılık” → احمرار ihmîrâr “kızarma”

صفرة sufret “sarılık” → اصفرار ısfîrâr “sararma”

سمرت sumret “esmerlik” → اسمرار ismirâr esmerleşme”

غبار gubâr “toz” → اغبرار iğbirâr “tozlanma, toz renkli olma; gücenme”

İf'ilâl Bâbının İsm-i Fâ'ili

İf'ilâl bâbının ism-i fâ'ili **müf'all** مفعّل vezninde gelir:

اغبرار iğbirâr “gücenme” → مغبر muğberr “gücenen”

اسوداد isvidâd “kararma” → مسود müsvedd “kararan” vs.

İf'ilâl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İf'ilâl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü kullanılmaz.

İfti'âl افعال Bâbı

Bu bâbda baştaki elif “ا” ile ortadaki te “ت” ve elif “ا” harfleri zâiddir. Bu bâbdan türetilen masdarların çatısı dönüşlü ve geçişsizdir:

جمع cem' “toplama” → اجتماع ictimâ’ “toplanma”

فخر fahr “övünç” → افتخار iftihâr “övünme”

عقد 'akd “bağlama” → اعتقاد i'tikad “bağlanmış, inanış”

نظم nazm “dizme” → انتظام intizâm “düzene girme, düzenli olma”

نسبت nisbet “ilgi, bağ” → انتساب intisâb “bir yere bağlanma”

كسب kesb “kazanç” → اكتساب iktisâb “kazanma”

جهد cehd “çalışma” → اجتهاد ictihâd “çalışma; İslâm dîni kaynaklarından yeni hükümler çıkarma”

شركة şirket “ortaklık” → اشتراك iştirâk “ortak olma”

DİKKAT

ظ ط ض ص ز ذ د gibi dişsi ünsüzlerden biri ile başlayan sülâsî mücerredler ifti'âl افعال bâbına nakledildiklerinde vezinde bazı değışiklikler olur:

- Kelimenin aslî ilk harfî ض ve ص ise vezindeki ekleme te harfî t'ya dönüşür: ضرب darb → اضطراب ıztırâb “ıstırap”, ضرورت zarûret → اضطرار ıztırâr “çaresiz ve muhtaç olma”, صلح sulh → اصطلاح ıstılâh “barışma; terim” vs.

- Kelimenin aslî ilk harfi ط ise vezindeki ekleme te harfi tı'ya dönüşür ve iki tı birleşir (**idgam** olur): طلوع tulû' "doğma" → اطلاع ittlâ' "kişinin içine doğma", طرد tard "kovma" → اطراد ittîrâd "düzenli olarak olma" vs.
- Kelimenin aslî ilk harfi ز ise vezindeki ekleme te harfi dal'a dönüşür: زوج zevc → ازدواج izdivâc "evlenme", زحمت zahmet → ازدحام izdihâm "kalabalıktan oluşan sıkışma" vs.

Kelimenin aslî ilk harfi د veya ذ ise vezindeki ekleme te harfi dal'a dönüşür ve böylece oluşan iki dal harfi tek olarak yazılır (idgam olur): دعوى da'vâ → ادعاء iddi'â "iddia etme", ذخيره zahire → ادخار iddihâr "ilerisi için biriktirme" vs.

İfti'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

Bu bâbdaki masdarların ism-i fâ'ili **müfta'il** مفتعل vezninde gelir:

اعتدال i'tidâl "ölçülü davranma" → معتدل mu'tedil "ölçülü davranan"

انتشار intişâr "yayımlanma" → منتشر münteşir "yayımlanan"

افتخار iftihâr "övünme" → مفتخر müftehir "övünen" vs.

İfti'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İfti'al bâbındaki masdarların ism-i mef'ûlü **müfta'al** مفتعل vezninde gelir:

اكتساب iktisâb → مكتسب mükteseb "kazanılmış"

اختصار ihtisâr "kısaltma" → مختصر muhtasar "kısaltılmış"

انتخاب intihâb "seçme" → منتخب müntahab "seçilmiş"

اشتراك iştirâk "ortak olma" → مشترك müşterek "ortak olunmuş"

Idgam: Arapça kelimelerde yan yana gelen aynı iki ünsüz harfin tek harfle yazılması işlemine denilir. Ressâm رسام kelimesi gibi.

A) Aşağıdaki kelimelerden infi'âl انفعال bâbında kelimeler türetilip anlamlarını öğreniniz:

fi'l	فعل	انفعال	infi'âl
fesh	فسخ	
hasr	حصر	
kalb	قلب	
kayd	قيد	
zabt	ضبط	

B) İnfî'âl bâbında olan aşağıdaki masdarların ism-i fâ'illerini bulup anlamlarını öğreniniz:

incimâd	انجماد	منجمد	müncemid
indimâc	اندماج
inhidâm	انهدام
inhirâf	انحراف
inkitâ'	انقطاع
inkisâr	انكسار

C) Aşağıdaki kelimeleri ifti'âl افتعال bâbına naklediniz ve bulduğunuz kelimelerin anlamlarını öğreniniz:

bed'	بدء	ابتداء	ibtidâ'
cem'	جمع
cesâret	جسارت
husûs	خصوص
nakl	نقل
neşr	نشر
rabt	ربط

D) Aşağıdaki ifti'âl bâbından kelimelerin ism-i fâ'il veya ism-i mef'ûllerini bulup anlamlarını öğreniniz.

ihdikâr	احتكار	محتكر	muhtekir
ihdilâf	اختلاف
intisâb	انتساب
irtifâ'	ارتفاع
ihimâl	احتمال
ihitşam	احتشام
iktibâs	اقتباس
intizâm	انتظام
iştirâk	اشترك
ihtisâr	اختصار

İstif'âl استفعال Bâbı

Bu bâbda elifler “ا”, sin “س” ve te “ت” harfleri eklemedir. Bu bâbda türetilen masdarların anlamı genellikle geçişlidir, yani nesne alır:

ملك mülk → استملك “mülk edinme, mülk olarak alma”

قبل kabl “ön, önce” → استقبال istikbâl “gelecek; birini yola çıkıp karşılama”

خروج hurûc “çıkma” → استخراج istihrâc “çıkarma, meydana çıkarma” vs.

Bu bâbda geçişsiz örnekler de vardır:

حق hakk → استحقاق istihkak “hak etme, hak edilen şey”

فائدة faide → استفادة istifâde “faydalanma”

Bu bâbdaki masdarların ürettiği şu iki anlama dikkat edilmelidir:

a) Bu bâbdaki kimi masdarlar “bir şey isteme, dileme” anlamını üretirler:

استغفار istiğfâr “mağfiret isteme”; استئذان istîzân “izin isteme”, استمداد istimdâd “yardım isteme”, استرحام istirhâm “merhamet isteme, yalvarma”, استقراض istikrâz “borç isteme, borçlanma” vs.

b) Bu bâbdaki kimi masdarlar “sayma, addetme” anlamını üretirler:

استخفاف istihfâf “hafif sayma, küçümseme”, استحلال istihlâl “helâl sayma”, استكره استikrâh “iğrenç görme” vs.

İstif'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

İstif'âl bâbının ism-i fâili müstef'il مستفعل vezninde gelir:

استحصل istihsâl “üretme” → مستحصل müstahsil “üreten, üretici”

استنسخ istinsâh “bir eserin kopyasını yazma” → مستنسخ müstensih “istinsah eden”

استخدم istihdâm “bir işte çalıştırma” → مستخدم müstahdim “işveren”

İstif'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İstif'âl bâbının ism-i mef'ûlü müstef'al مستفعل vezninde gelir:

استخدم istihdâm → مستخدم müstahdem “hizmette kullanılan”

استهجن istihcân “çirkin görme” → مستهجن müstehcen “çirkin görülen” vs.

DİKKAT

Mezîdünfih masdarların birçok bâbının ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerinin aynı şekilde yazıldığını görmektesiniz. İkisi arasındaki fark, ism-i fâ'illerde sülâsî mücerred kökün aslı ikinci harfine denk gelen ayın harfinin esreli; ism-i mef'ûllerde ise üstünlü okunmasıdır. Kelimeyi doğru okumak için en iyi yol her zaman bir sözlüğe bakmaktır.

SIRA SİZDE

6

A) Aşağıdaki kelimelerden istif'âl استفعال bâbında kelimeler türetilen anlamlarını öğreniniz.

'acele	عجالة	استعجال	isti'câl
delâlet	دلالت
fehm	فهم
haber	خبر
gufrân	غفران
lüzûm	لزوم
nüsha	نسخه
rahm	رحم

B) Aşağıdaki kelimeleri ism-i mef'ûl hâline çevirip bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz

isti'mâl	استعمال	مستعمل	müsta'mel
istihdâm	استخدام
istihkâm	استحكام
istihzâr	استحضار
istifhâm	استفهام

Aşağıdaki metni okuyunuz.

قصیده

کوروب حکام عصری منحرف صدق و سلامتدن،
 چکیلدک عزت و اقبال ایله باب حکومتدن
 اوصانماز کندینی انسان بیلنلر خلقه خدمتدن
 مروتمند اولان مظلومه ال چکمز اعانتدن
 حقیر اولدیسه ملت شاننه نقصان کلیر صانمه
 یزه دوشمکه جوهر ساقط اولماز قدر و قیمتدن
 وجودک ؛ کیم خیر مایه سی خاک و طندندر
 نهغم راه وطنده چاک اولورسه جور و محنتدن
 معینی ظالمک دنیاده ارباب دنائتدر
 کوپکدر ذوق آلان صیاد بی انصافه خدمتدن
 همان برفیض باقی ترک ایدر برذوق فانییه
 حیاتک قدرینی عالی بیلنلر حسن شهرتدن
 نه دندر خلقده بو طول حیاته بونجه رغبتلر
 نه در انسانه بیلمم منفعت حفظ امانتدن
 جهانده کندینی هر فرددن الحاق کورور اول کیم
 اوتانماز کندی نفسندنه عار ایلر ملامتدن
 فلکدن انتقام آلمق دیمکدر اهل ادراکه
 ایدوب تزید غیرت مستفید اولمق ندامتدن

نامق کمال

- 1) Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
- 2) Metindeki geçen, yapısını öğrendiğimiz masdarlara ait kelimeleri tespit edip vezinlerini bulunuz.

Özet

Mezîdüñfih Masdarların Bablarını Tanı- mak.

Mezîdüñfih masdarlar, fiil köklerinden belli kalıplara göre türetilmiş masdarlardır. Bunların mücerred masdarlardan farklı olarak bu kalıpları göre taşıdıkları dilbilgi- el anlamlar vardır. Bu anlamlar geçişlilik, geçişsizlik, ettirgenlik, işteşlik vs. dilbilgi- sel görev anlamlarıdır. Osmanlı Türkçe- sinde sıkça kullanılan dokuz mezîdüñfih masdar kalıbı şunlardır: if'âl, tef'îl, tefa"ul, tefâ'ul, müfâ'alet, infî'âl, ifti'âl, if'ilâl, istif'âl

Bu Babların Hangi Anlamlarda Masdar Türettiğini Açıklamak.

Mezîdüñfih masdarlardan if'âl bâbı geçişli; tef'îl bâbı geçişli; tefa''ül bâbı genellikle dönüşlü, geçişsiz, bazen geçişli; tefâ'ül bâbı çoğunlukla işteş, dönüşlü, geçişsiz, bazen geçişli; müfâ'alet bâbı işteş, geçişsiz, geçişli; if'ilâl bâbı dönüşlü, edilgen, geçişsiz; if'ilâl bâbı geçişsiz; ifti'âl bâbı dönüşlü, geçişsiz; istif'âl bâbı geçişli çatılarda masdarlar türetir.

Mezîdüñfih Masdarlarının İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'ûllerini Tanımak.

Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan dokuz mezîdüñfih masdar kalıbını ve bunların ism-i fa'illerini, ism-i mef'ûllerini aşağıdaki tablo- da gösterebiliriz:

Bâblarj		İsm-i fâ'il	İsm-i mef'ûl
if'âl	افعال	müf'il	müf'al
tef'îl	تفعیل	müfa"il	müfa"al
tefa"ül	تفعل	mütefa"il	mütefa"al
tefâ'ül	تفاعیل	mütefâ'il	mütefâ'al
müfâ'alet	مفاعلة	müfâ'il	müfâ'al
infî'âl	انفعال	münfa'il	-
ifti'âl	افتعال	müfta'il	müfta'al
if'ilâl	افعال	müf'all	-
istif'âl	استفعال	müstef'il	müstef'al

Kendimizi Sınavalım

1. Kıyasî (mezîdünfih) masdarların mücerred masdarlardan temel farkı, aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Üç harfli fiil köküne belli zâid harfler eklenerek geçişli, dönüşlü veya işteş çatılarda yeni kelimeler türetirler.
 - b. Osmanlı Türkçesinde mücerred masdarlara göre daha sık kullanılırlar.
 - c. Kelimelerde şekil değişikliği olmadan farklı anlamlarda yeni kelimeler türetirler.
 - d. Mücerred masdarların anlamlarını kestirebilmek mümkün olduğu halde, kıyasî masdarların anlamlarını ancak sözlük yardımıyla bilebiliriz.
 - e. Mücerred masdarları Türkçe -ma/-me ekli fiillerle karşılayabildiğimiz halde, kıyasî masdarları -mak/mak ekli fiillerle karşılayabiliriz.
2. Kıyasî masdarlarla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Kıyasî masdarlar da diğer masdar türleri gibi, Türkçede genel olarak -ma/-me, -mak/-mek ekli fiillerle karşılanırlar.
 - b. Kıyasî masdarların diğer masdar türlerine göre, mimli masdarlarla daha çok benzer yönleri vardır.
 - c. Kıyasî masdarların ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl kalıpları her masdarın kendine mahsustur ve bir ünlü farkıyla birbirinden ayrılırlar.
 - d. Kıyasî masdarlar, kelimelerin çatı anlamlarında değişmelere yol açarlar.
 - e. Kıyasî masdarların Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan dokuz çeşidi vardır.
3. Aşağıdakilerin hangisinde kıyasî masdarlardan olmayan kelime vardır?
 - a. imkân, teskîn, mücâdele, şikâyet, terbiye
 - b. ta'zîm, tekebbür, istikbâl, mükâleme, idhâl
 - c. teşekkür, telezüz, temsîl, tahmîn, ihmîrâr
 - d. isvidâd, iftihâr, izdivâc, istimlâk, ikmâl
 - e. tekmîl, icbâr, muharebe, inkisâr, tekâmül
4. Aşağıdakilerin hangisinde masdarın çatı anlamı ile denklik **yoktur**?

افعال = geçişli
تعميل = geçişli
تفاعل = dönüşlü
مفاعلة = işteş
تفعل = işteş
5. Aşağıdakilerin hangisinde masdar, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl denkliği **yanlıştır**?
 - a. if'âl = müf'il = müf'al
 - b. tef'îl = müfa''il = müfa''al
 - c. tefa''ul = mütefa''il = mütefa''al
 - d. infi'âl = münfa'il = münfa'al
 - e. istif'âl = müstef'il = müstef'al
6. Aşağıdakilerin hangisinde kelimelerin masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl sıralanışı **yanlıştır**?
 - a. İkrâm = mükrim = mükrem
 - b. temsîl = mümessil = mümessel
 - c. tebrîk = mübârik = mübârek
 - d. istikbâl = müstakbil = müstakbel
 - e. tahammül = mütehammil = mütehammel
7. Aşağıdaki kelimelerin hangisinde vezin **yanlıştır**?
 - a. mu'allim = mufa''il
 - b. istimlâk = ifti'âl
 - c. muhârib = mufâ'il
 - d. mütehammil = mütefa''il
 - e. teşekkür = tefa''ul
8. Aşağıdaki kelimelerin hangisinde okunuş ve vezin denkleştirmesinde **yanlıştır**?
 - a. استفهام = istifhâm = istif'âl
 - b. دلالت = delâlet = fe'âlet
 - c. مستعمل = müsta'mel = müfte'al
 - d. مستخدم = müstahdem = müstef'al
 - e. ثقلت = siklet = fi'let

9. Aşağıdakilerin hangisinde ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl denkleştirmesinde **yanlışlık vardır**?

- a. مستحصل = müstahsil → مستحصل = müstahsel
- b. مشاهد = müşâhid مشاهد = müşâhed
- c. مؤسس = müessis → مؤسس = müesses
- d. مرتب = mürettib → مرتب = mertebe
- e. معلم = mu'allim → معلم = mu'allem

10. Aşağıdakilerin hangisinde okunuş, kalıp ve anlam denkleştirmesinde **yanlışlık vardır**?

- a. استملاك = istif'âl = mülk edinme, mülk olarak alma
- b. افتخار = iftihâr = övünme
- c. احمرار = ihmîrâr = kızarma
- d. مكتسب = mükteseb = kazanılmış
- e. تبليغ = teblîğ = eriştirilen haberi alma

Okuma Çalışması - 1

Şâ'ir Nedir?

Tabî'atın en sevdâli zamanlarındaki hazîn hazîn tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk!... Handelerinden – gülde şebnem gibi – girye eserleri; giryelerinden – bulutta kavsıkuzah gibi – ibtisâm 'alâmetleri görünür. Tabî'ata her mahlûktan ziyâde esîr iken tabî'atın fevkine çıkmak ister. Kendi vücûdunu lâyıkiyla idâreye muktedir değil iken kürre-i zemîni zayıf kollarıyla sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemâle götürmeye çalışır. Bu kadar tâkat gelmez ikdâm ile tâb ü tüvâmı kesilince ya kafesde siyâh perdeler içinde mahpus olmuş bülbüllerin nağmesi kadar hazîn, ya kürreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp da aşağı süzülen şahinlerin sadâsı kadar acı feryâtlara başlar. İşte şî'ir o türlü feryâtlar, şâ'ir ise o mizâcda, o fitratta yaratılan bî-çârelerdir. Yalnız on beş heceyi efâ'il ve tefâ'ile tevfiik etmeğe, yirmi sekiz kelimeyi birbirine kâfiye yapmağa muktedir olanlar değil...

Nâmık Kemâl

Okuma Çalışması - 2

Belâgat-ı Osmâniyye'den

Fesâhat, elfâzın telaffuz ve istimâ'î tatlı ve ma'nâsı zâhir, ya'nî telaffuz olunur iken ma'nâsı zihne mütebâdir olmaktır. Bunun alâmeti dahî elfâzın kavâ'id-i lisâna muvâfik ve elsine-i üdebâda kesîrü'l-isti'mâl olmasıdır. Çünkü ehl-i lisân olan üdebâ lisâmı ince elekten geçirip o misilli elfâzı taharrî ve intihâb ederler ve lisâna sakîl ve kulağa kerîh gelen ve ma'nâsını anlamak için lûgat kitabına ve fikr ile zihnin it'âbına muhtâc olan elfâzın isti'mâlinden ictinâb ederler. Ve kelâmın ahseni odur ki 'avâm onun ma'nâsını anlar ve havâs dahî fazl u meziyetini takdîr eyler, derler.

Belâgat, sözün fasîh olmak şartıyla muktezâ-yı hâle mutâbik olmasıdır.

Fesâhat ile kelime ve kelâm ve mütekellim muttasîf olur. Belâgat ile yalnız kelâm ve mütekellim muttasîf olur.

Ahmet Cevdet Paşa

Okuma Çalışması - 3

Kasîde

Görüp hükkâm-ı 'asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik 'izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten

Usanmaz kendini insan bilenler halka hidmetten
Mürüvvetmend olan mazlûma el çekmez i'ânetten
Hakîr olduysa millet şânına noksân gelir sanma

Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr u kıymetten
Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda çâk olursa cevr ü mihnetten

Mu'îni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâ'ettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hidmetten

Heman bir feyz-i bâkî terk ider bir zevk-i fânîye
Hayâtın kadrini âlf bilenler hüsn-i şöhretten

Nedendir halkta bu tûl-i hayâta bunca rağbetler
Nedir insâna bilmem menfa'at hıfz-ı emânetten

Cihânda kendini her fertten alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de 'âr eyler melâmetten

Felekten intikâm almak demektir ehl-i idrâke
Edip tezyîd-i gayret müstefîd olmak nedâmetten

Nâmık Kemâl

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

- a Cevabımız doğru değilse, “Mezîdünfih Masdarlar (Kıyasî Masdarlar” kısmını yeniden okuyunuz.
- b Cevabımız doğru değilse, “Mezîdünfih Masdarlar (Kıyasî Masdarlar” kısmını yeniden okuyunuz.
- a Cevabımız doğru değilse, “Mezîdünfih Masdarlar (Kıyasî Masdarlar” kısmını yeniden okuyunuz.
- e Cevabımız doğru değilse, “Tefa'ül Bâbı” kısmını yeniden okuyunuz.
- d Cevabımız doğru değilse, “İnfi'âl Bâbı”, “İnfi'âl Bâbının İsm-i Fâili” ve “İnfi'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısımları yeniden okuyunuz.
- c Cevabımız doğru değilse, “Tef'îl Bâbı”, “Tef'îl Bâbının İsm-i Fâili” ve “Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısımları yeniden okuyunuz.
- b Cevabımız doğru değilse, “İstif'âl Bâbı” kısmını yeniden okuyunuz.
- c Cevabımız doğru değilse, “İstif'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısmını yeniden okuyunuz.
- d Cevabımız doğru değilse, “Tef'îl Bâbının İsm-i Fâili” ve “Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısımları yeniden okuyunuz.
- e Cevabımız doğru değilse, “Tefa'ül Bâbı” ve “Tef'îl Bâbı” kısımları yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

- a. fesâd – افساد ifsâd; felâh – افلاح iflâh; hakk – احضار ihkâk; hüsn – احسان ihsân; huzûr – احضار ihzâr; kerâhet – اكره ikrâh; su'ûd – اصعاد is'âd; bed' – ابداع ibdâ'; nafaka – انفاق infâk; rüçû' – ارجاع ircâ'; adem – اعدام i'dâm; cebr – اجبار icbâr.
- b. ibtâl – مبطل mübtîl; ismâr – مئمر müsmir; icbâr – محرق mücbir; icrâm – محرم mücrim; ihrâk – محرق muhrîk; ihbâr – محبر muhbir; idhâş – مدهش müdhiş; imkân – ممكن mümkin; inkâr – منكر münkir.
- c. ihkâm – محكم muhkem; ilhâm – ملهم mülhem; irsâl – مرسل mürsel; ilzâm – ملزم mülzem; inzâl – منزل münzel; inkâr – منكر münker.

Sıra Sizde 2

- a. fasl – تفصيل tafsîl; haml – تحمیل tahmîl; hakâret – تحقیر tahkîr; bedel – تبدیل tebdîl, cedîd – تجدید tecdîd; tıbk – تطبیق tatbîk; sarf – تصرف tasrîf.
- b. ta'rîz – معرض mu'arrız; ta'zîb – معذب mu'azzib; tefsîr – مفسر müfessir; tekmîl – مکمل мүکمміl; temsîl – ممثل мүmessil.
- c. tahmîn – محمن muhammen; ta'rîf – معرف mu'arref; ta'tîl – معطل mu'attal; tafsîl – مفصل mufassal; teklîf – مكلف мүkellef.

Sıra Sizde 3

- a. 'ufûnet – تعفن ta'affün, 'aceb – تعجب ta'accüb, 'ahd – تعهد ta'ahhüd; haml – تحمل tahammül; nüzûl – نزل tenezzül; zevc – زوج tezevvüc; sarf – تصرف tasarruf; şükr – تشكر teşekkür.
- b. tarassud – مترصد mutarassıd; tasadduk – متصدق mutasaddık; ta'annüd – متعبد müte'annid; tesettür – متستر mütesettir; temeyyüz – متميز mütemeyyiz.
- c. teşebbüs – متشبهت müteşebbes; ta'allüm – متعلم müte'allem; tecerrüd – متجرد mütecerred; tesellüm – متسلم mütesellem; tevehhüm – متوههم mütevehhem.

Sıra Sizde 4

- a. cesâret – تجاسر tecâsür – متجاسر mütecâsir; hilâf –

Sıra Sizde 4

- a. cesâret – تجاسر tecâsür – متجاسر mütecâsir; hilâf – تخالف tehâlîf – متخالف mütehâlîf; duhûl – تدافع tedâhül – متداخل mütedâhil; def' – تدافؤ tedâfü' – متدافع mütedâfi'; tıbk – تطابق tetâbuk – متطابق mütetâbık.
- b. 'irfân – معارفه mu'ârefe; bülûğ – مبالغه mübâlağa; terk – متاركة mütareke; cedel – مجادله mücâdele; hükm – محاکمه muhâkeme; sefer – مسافرت müsâferet; sohbet – مصاحبت musâhabe; 'aşk – معاشقه mu'âşaka.
- c. mübâdele – مبادل mübâdil; muhâlefet – مخالف mühâlîf; muhâsamet – محاصم muhâsım; mukâvemem – مقاوم mukâvim; müşâhede – مشاهد müşâhid.

Sıra Sizde 5

- a. fesh – انفساخ infisâh; hasr – انحصار inhisâr; kalb – انقلاب inkılâb; kayd – انقياد inkıyâd; zabt – انضباط inzibât.
- b. indimâc – مندمج mündemic; inhidâm – منهدم münhedim; inhirâf – منحرف münharif; inkıtâ' – منقطع munkatı'; inkisâr – منكسر münkesir.
- c. cem' – اجتماع ictimâ'; cesâret – اجتناسر ictisâr; husûs – اختصاص ihtisâs; nakl – انتقال intikâl; neşr – انتشار intişâr; rabt – ارتباط irtibât.
- d. ihtilâf – مختلف muhtelif; intisâb – منتسب müntesib; irtifâ' – مرتفع mürtefi'; ihtimâl – محتمل muhtemel; ihtişâm – محتشم muhteşem; iktibâs – مقتبس muktebes; intizâm – منتظم muntazam; iştirâk – مشترك müşterek; ihtisâr – مختصر muhtasar.

Sıra Sizde 6

- a. delâlet – استدلال istidlâl; haber – استخبار istihbâr; gufrân – استغفار istiğfâr; lüzûm – استلزام istilzâm; nüsha – استنساخ istinsâh; rahm – استرحام istirhâm.
- b. istihdâm – مستخدم müstahdem; istihkâm – مستحکم müstahkem; istihzâr – مستحضر müstahzar; istifhâm – مستفهم müstefhem.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2*. İstanbul. Kesit Yayınları

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapçadaki sıfatların hangi kelime kategorilerinden oluştuklarını tanıyabilecek,
- Arapçada sıfat yapan vezinleri sıralayabilecek,
- Arapçada zaman, mekan, alet ve küçültme ismi yapan vezinleri listeyebilecek,
- İ'lâl konusunu tanımlayabilecek ve i'lâle uğrayan vezinleri tanıyabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Sıfat-ı müşebbehe
- İsm-i tafdil
- Mübâlağa-i fâ'il
- İsm-i zamân
- İsm-i mekân
- İsm-i âlet
- İsm-i tasgîr
- İ'lâl

İçerik Haritası

- Arapça Sıfatlar
- İsm-i Mekân
- İsm-i Zamân
- İsm-i Âlet
- İsm-i Tasgîr
- İ'lâl

Arapça Kelime Yapımı: Sıfat-ı Müşebbehe , İsm-i Tafdîl, Mübâlağa-i Fâ'il, Diğer Kelime Türleri; Arapça Kelimelerde Değişim: İ'lâl

ARAPÇA SIFATLAR

Önceki ünitelerimizde Arapça kelime yapımını öğrenirken *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe*, *ism-i tafdîl*, *mübâlağa-i fâ'il* ve *ism-i mensûb* olarak isimlendirilen kelime çeşitlerinin sıfat olarak değerlendirildiğini görmüştük. Bunlardan *ism-i fâ'il* ve *ism-i mef'ûllerin* yapılışı üzerinde 2. ve 3. ünitelerde durulmuştu. Bu ünite de Arapçada sıfat teşkil eden öteki kelime çeşitleri ile *ism-i mekân*, *ism-i zamân*, *ism-i âlet* ve *ism-i tasgîr* olarak isimlendirilen diğer kelime kategorileri hakkında bilgiler verilecektir.

Sıfat-ı Müşebbehe

Öznedeki değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere *sıfat-ı müşebbehe* denir. Bunlar *ism-i fâ'illere* benzedikleri için bu adı almışlardır. Ancak *ism-i fâ'illerden* başlıca farkı, *ism-i fâ'illerin* belirttiği niteliğin geçici olması; *sıfat-ı müşebbehenin* belirttiği durum ve niteliğin sürekli, kalıcı olmasıdır. Türkçedeki *-kan/-ken* (*çalışkan*, *girişken*); *-kın/-kin* (*azgın*, *pişkin*, *düşkün*) ekleri Arapçadaki *sıfat-ı müşebbehe* kategorisine denk gelen kelimeler türetir.

İsm-i fâ'iller kıyâsîdir, yani bir kurala göre türetilirler. *Sıfat-ı müşebbeler* ise semâîdir, yani kuralsızdır. Bir kelimenin *sıfat-ı müşebbehe* vezinlerinden hangisinden türetilceğini dilbilgisi kuralları değil, dil kullanımı, o dili kullanan insanların uzlaşmaları belirler.

Sıfat-ı müşebbehe kategorisindeki kelimelerin sık kullanılan vezinleri şunlardır:

- *Fa'îl* فاعل : Bu vezinde ortadaki ye (ي) harfi ekleme bir harftir:

لطفات letâfet → لطيف latîf “güzel, hoş”

كرم kerem “cömertlik” → كريم kerîm “cömert”

كثرت kesret “çokluk” → كثير kesîr “çok”

رحمت rahmet “esirgeme” → رحيم rahîm “esirgeyen”

- *Efal* افعال : Bu vezinde baştaki elif (ا) ekleme bir harftir.

Renkleri, bedendeki kusur ve sakatlıkları bildiren sıfatlar türetir:

حمرة humret “kırmızılık” → احمر ahmer “kırmızı”

سواد sevâd “karalık” → اسود esved “kara”

سمرة sumret “esmerlik” → اسمر esmer

بكامت bekâmet “dilsizlik” → ابكم ebkem “dilsiz”

عمى amâ “körlük” → اعمى a'mâ “kör”

بلاهة belâhet “aptallık” → ابله ebleh “aptal”

حمق humk “bönlük” → احمق ahmak “bön, aptal”

DİKKAT

Sıfat-ı müşebbehe yapan başka vezinler de vardır:

فعلان fa'lân = عطشان atşân “susamış”, كسلان keslân “tembel”, سكران sekrân “sarhoş”; فعلان fu'lân = عريان uryan “çıplak”; فعل fa'l = صعب sa'b “güç”, سهل sehl “kolay”; رطب ratb “yaş” vs.; فعل fa'al = حسن hasan “güzel” vs. Bu vezinlerin birçoğu sülâsî mücerred masdarların vezinleriyle aynıdır. İki kategoriyi ayırmak için kelimenin sıfat değeri taşıyıp taşımadığını belirlemek gerekir. Bunun için en kolay yol sözlükten kelimenin anlamını bulmaktır.

İsm-i Tafdîl

Bu kategorideki sıfatlar, ifade ettikleri niteliğin öznedeki başkalarına göre daha çok veya en çok olduğunu ifade ederler. Günümüz Türkçesinde bu kategoriyi teşkil eden bir ek yoktur. Bu kategoriyi Türkçede söz dizimi yoluyla

büyük → daha büyük ~ en büyük

şeklinde yapmaktayız.

İsm-i tafdîl kategorisinin bir tek vezni vardır:

- Efal افعال : Bu vezinde de baştaki elif (l) harfi eklemidir.

كبير kebîr “büyük” → اكبر ekber “en büyük”

صغير sagîr “küçük” → اصغر asgar “en küçük”

عظيم azîm “büyük, ulu” → اعظم a'zam “en büyük”

نادر nâdir “seyrek” → اندر ender “pek seyrek”

DİKKAT

İsm-i tafdîl kategorisindeki kelimeler ile sıfat-ı müşebbehenin renk ve sakatlıkları bildiren kelimeleri efal افعال veznindedir. Bunların vezinleri aynı olmakla birlikte anlamlarının ve kategorilerinin tamamen farklı olduğuna dikkat edilmelidir: احمق ahmak “aptal, bön”, احمر ahmer “kırmızı” kelimeleri sıfat-ı müşebbehe; الزم elzem “en lüzumlu”, اكمل ekmel “daha olgun, en olgun” kelimeleri ism-i tafdîl kategorisine aittir.

A) Aşağıdaki kelimelerden sıfat-ı müşebbehe kategorisinde kelimeler yapınız.

حلم hilm	حليم halîm
حزن hüzn	
عظمت azamet	
بلاغت belâgat	
جمال cemâl	
ادب edeb	
الم elem	
امارت emâret	
غریت gurbet	
خبائت habâset	
حمد hamd	
سفالت sefâlet	

B) Aşağıdaki kelimeleri ism-i tafdîl kategorisinden sıfat yapınız ve bulduğunuz kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

فاضل fâzıl	افضل efdal
فهم fehm	
قرب kurb	
مجید mecîd	
نفیس nefîs	
راجح râcih	
سفیل sefîl	

Aşağıdaki metni okuyunuz, bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

« معلم » مجموعه سی . — بوغوان ایله ۱۵۹ توموز تاریخله استانبولده بر مجموعه نشر ایدلدی . « معلم » ، تدریسات مجموعه سی کی ، معلمک مسلکله عابد بر مجموعه در . مقدمه سنه نظر آه ، بو مجموعه نیک نیتی ، معلمک اصول تربیه و تدریس حقنده کی فکر لرینی تشهره ، و بونلری متجانس قیللمه بر واسطه اولمق ، و بر طرفدن ده بوزمینلره عابد حادته لری طوبیلامق در . معلمک « تربیه و ملیت » ادلی ایلك مقاله سی ، ضیا کوك آلپ بکک در . ضیا بک بومقاله سنده ، ملیتک جمعیتلره کوره درجه سی ناصل ده کیشدیکنی کوستردکن صوکرا ، عثمانلی تورکلرنده ملی حرکتک اجتهامی دوره لرینی قعداد و توصیف ایدیور . و ملتزمک بین الملل تربیه دن ملی تربیه آتلامسی ایچین ، ملی حرکتک علم اجتماع اصوللریله کشفنی توصیه ایدیور . اسماعیل حقن بک « عصر مزک تربیه غایه لری » ادلی مقاله سنده ، بکر منجی عصر تربیه سنک بین الملل و مشترک اولان غایه لرندن بحث ایدیور . بوغایه لری : استحصال ، تمامیت ، فردیت ، حیات و حقیقت ، تعمیم معارف نقطه لرنده طوبیلا یه رق ، معاصر تربیه لریله مشترک سجیه لرینی کوستریور . مجموعه داها براییک مقاله ایله ، معارف حیانه دائر فخره لری احتوا ایدیور . معلم مجموعه سنک بللی باشلی قصوری ، قانی در . امید ایده وزکه بورساله ، باشلانغیچنده وعد ایتدیکی نیتلره صادق قاله رق ، هیئت تعلیمیه من ایچون بر مداوله افکار واسطه سی اولمق خدمتی اونوتما یاجق در . تشبثی تقدیر و بوتون معارف آدام لرینی بو مجموعه بی آلق اوقومق خصوصنه تشویق ، بر وظیفه در .

Mübâlağa-i Fâ'il

Masdarın ifade ettiği işin çok yapıldığını, abartıyla yapıldığını veya daima yapıldığını ifade eden kelimelere *mübâlağa-i fâ'il* denilmektedir. Bunlar fiilde ifade edilen iş ve hareketin çok veya sıklıkla, mübâlağa ile, devamlı olarak yapıldığını ifade etmektedirler. Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan vezinleri aşağıda gösterilmiştir:

- Fa'âl : Bu vezinde ortadaki elif (l) harfi ekleme harftir.

seyâhat → سیاحت seyâh “çok gezen, gezgin”

halk “yaratma” → خلق hallâk “daima yaratan, Allah”

mekr “hile” → مکار mekkâr “çok hileci”

kizb “yalan” → کذب kezzâb “çok yalan söyleyen”

rızk “rızık” → رزاق rezzâk “devamlı rızık veren, Allah”

mevc “dalga” → موج mevvâc “çok dalgah”

DİKKAT

Bu vezindeki bazı kelimeler mübâlağa manası taşımayıp meslek isimleri yaparlar. Türkçeye yerleşmiş olan bu gibi kelimelerden bazılarında çift (şeddeli) ünsüzler teklesir:

hamal hammâl “hamal”, قصاب kassâb “kasap”, بقال bakkal, دلالک dellâk “tellâk,

حلاق , صیاد sayyâd “avcı”, عطار attâr “aktar”, بواب bevâb “kapıcı”, کسعی keseci”

جراح cerrâh “operatör doktor” vs. hallâk “berber”

- *Fa'ûl* فعول : Bu vezinde ortadaki vav (و) harfi ekleme harftir.

جسارت cesâret → جسور cesûr “çok cesaretli”;

صبر sabr → صبور sabûr “çok sabırlı”;

جهالت cehâlet → جهول cehûl “çok câhil”;

ولادت vilâdet “doğum” → ولود velûd “doğurgan, üretken”;

عناد inâd → عنود anûd “çok inatçı”

İsm-i Mensûb

Bu kategorideki kelimeler aitlik, mensupluk anlamları veren sıfatlardır. Bir şeye ait, bir şeye dair, bir şey ile ilgili vs. anlamlarındaki kelimeler bu kategoride olur. Bu kelimeler kıyâsî, yani bir kurala bağlı olarak üretilir. Bunların yapılışı Türkçedeki ekleme sistemine benzer: Kelimenin sonuna Arapçada /iyyün/ şeklinde okunan bir ye (ى) getirilir. Yani ye harfi şeddeli ve tenvinlidir. Osmanlı Türkçesinde ise şedde ve tenvinin kaldırılmasıyla bu ek /î/ şeklinde okunur:

Ar. علمي ilmiyyün → Tü. علمي ilmî gibi.

Kelimeye getirilen bu eke nispet eki denir. Bu ekle türetilen kelimeleri Türkçede +lı/+li, +ça/+çe, +sal/+sel gibi eklerle yapılan kelimeler karşılar:

فكر fikr “fikir” → فكري fikrî

دين dîn → ديني dînî

صطح sath “sath, yüzey” → سطحي sathî “yüzeysel”

بشر beşer “insanlık” → بشري beşerî

ترك Türk → تركي Türkî “Türkçe”

عرب Arab → عربي Arabî “Arapça”

استانبولي İstanbulî “İstanbul”, عشاقى Uşşâkî “Uşaklı”

Bazı Arapça kelimeler, sonlarında bulunan harflerin özelliklerine göre nisbet eki aldıklarında değişikliklere uğrarlar:

- Kelimenin sonunda zâid (ekleme) harflerden ت veya ة /e/ varsa bunlar atılır ve nispet eki sondaki harfe eklenir:

اداره idâre → ادارى idârî “yönetimle ilgili”

تجارت ticâret → تجارى ticârî “ticaretle ilgili”

سنت sünnet → سننى sünnî

مكه Mekke → مكى Mekkî “Mekkeli”

- Sonu hâ'-i resmiyye ile biten kimi yer adlarına nispet eki -vî olarak getirilir ve kelime sonundaki hâ'-i resmiyye yazılmaz:

ادرنه Edirne → ادرنوی Edirnevî "Edirneli"

آنقره Ankara → آنقروی Ankaravî "Ankaralı"

بروسه Burusa → بروسوی Burusevî "Bursalı" vs.

- Sonu çift ye harfi ile biten üç harfli kelimelerde ye harflerinden biri düşer, ikincisi vav harfine dönüşür; bir önceki harfin harekesi de üstün olur. Bunun sıkça kullanılan iki örneği şunlardır.

نبی nebî (nebiyy) → نبوی nebevî "Peygamberle ilgili"

علی Ali (Aliyy) → علوی Alevî "Hz. Ali'ye mensup, Hz. Ali taraftarı"

SIRA SİZDE

2

A) Aşağıdaki kelimelerden mübâlağa-i fâ'il kalıbından fa'âl فعال vezninde kelimeler yapınız ve bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

مدح medh	مداح meddâh
موج mevc
غفران gufrân
جبر cebr
ستر setr
خلق halk
جولان cevelân
سیران seyerân
عیش ayş
میل meyl
سحر sihr
جرح cerh

B) Aşağıdaki kelimelerden mübâlağa-i fâ'il kategorisinden fa'ül فعول vezninde kelimeler yapınız ve bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

غفران gufrân	غفور gafûr
حسد hased
غیرت gayret
شکر şükr
کتتم ketm

Aşağıdaki metni okuyunuz, bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

رسم کشاد نطفیری

— ۱ —

مؤسساردن دوقتور اسعد پاشا طرفندن :

حضار کرام !

جمیتمزك کشاد مراسمنه واقع اولان اجابتکزدن طولایی جمعیت نامنه عرض تشکر ایله مقصد تأسیس حقنده مجملاً برقاچ سوز سویله مک ایسترم. غایه مزك تفرعاتی رفیق محترم عرض وایضاح ایده جکله ؛ بنده کز یالکزه هیئت عمومی سندن بحث ایده جکم .

جمیتمزك مهم بر مقصد و غایه سی واردر . شیمدی یه قدر هر نصلسه بر چوق اسباب تحت تأثیرنده مملکت مزده تأسیس ایده مه ین ملی بر تربیه ، ملی بر مفکوره ، ملی بر غایه تأسیس ایتمک ، وجودی ، دماغی و اخلاقی صاعلام ، دیندار ، عز مکار ، منشبت عضولر یتیشدرمک ، و بو غایه یی تشمیل ایده رک ملتده بر « ملی وحدت » کورمک ، دیگر ملتده اولدیغی کبی تورک ملتک ده علمی ، هر زده دن کلیرسه کلسین ، کندینه مال ایده رک بر کسوه ملیه یه بورومستی تأمین ایتمک : الحاصل ، دیندار بر تورک وجدانی اویاندرمق . ایشته جمیتمزك مقاصد اساسیه سندن بری و اؤک مهمی .

ایکنجیسی : ایضاحنه لزوم کورمدیکم بر چوق عوامل تحت تأثیرنده احتیاجات ملیه مزنی تأمین ایده میه رک از هر جهت ساحه ترقیده چوق کری قالدق ، اورو پالیبر ایسه بالعکس احتیاجات ملیه لرینی زماننده ادراک ایتمدیله ، انقلاب لرینی یابدیلر . ساحه ترقیاته اوقدر ایلمی کیتدیله که آره مزده هیچ بر نسبت و توازن قالمادی . بو ، همزی پک درین دوشوندیله جک قدر اؤلمدر . مع هذا ، نه قدر چوق واوزون اولورسه اولسون ، بومسافه یی قطع ایتمک ، اونلره یتیشمک لازم ، و بوده ممکن در . بو خصوصده ابتدا نواقص ملیه یی ادراک و اونلری آتمام ایچون نه کبی بر خط حرکت تعیین ایتمک لازم اولدیغی دوشوندرک بر پروغرام چیزه جکزه .

İSM-İ MEKÂN

Bu kategorideki kelimeler, fiildeki iş ve hareketin gerçekleştiği, olduğu yeri gösterirler. Dört vezinle türetilirler:

- *Mefal* مفعول : Bu vezindeki baştaki mim (م) harfi ekleme harftir.

“yazma” → “yazma yeri; okul” مکتب mekteb

“oturma” → “oturma yeri” مسکن mesken

“ibadet” → “ibadet yeri” معبد ma'bed

طبخ tabh “yemek pişirme” → مطبخ matbah “yemek pişirme yeri”

رقود rukūd “uyuma” → مرقد merkad “uyuma yeri; mezar”

- *Mef'il* مفعِل : Bu vezinde de baştaki mim (م) harfi ekleme harftir.

جلوس cülūs “oturma” → مجلس meclis “oturma yeri”

نزول nüzûl “inme” → منزل menzil “inme yeri, konak”

وقف vakf “durma” → موقف mevkiyf “durma yeri, durak”

سجده secde → مسجد mescid “secde etme yeri, mescit”

- *Mef'alet* مفعلة : Bu vezinde baştaki mim (م) harfi ve sondaki (ة) ekleme harftir. Sondaki (ة) harfi Osmanlı Türkçesinde açık ت veya ة /e/ şeklinde yazılır ve okunur:

طبع tab' “tabetme, basma” → مطبعة matba'a “basım yeri”

درس ders → مدرسة medrese “ders verme yeri, okul”

ذبح zebh “hayvan kesme” → مذبح mezbaha “hayvan kesme yeri”

Asıl isimlerden (câmid isimlerden) bu vezinde ism-i mekân yapıldığında Türkçede genellikle +lık/+lik ekiyle yapılan kelimeler türetilmiş olur:

شجر şecer “ağaç” → مشجرة meşcere “ağaçlık”

ملح milh “tuz” → مملحة memleha “tuzla”

زبل zibl “çöp, süprüntü” → مزبله mezbele “çöplük” vs.

- *Mef'ilet* مفعلة : Bu vezinde baştaki mim (م) harfi ve sondaki (ة) ekleme harftir. Bu vezinde daha az kelime türetilmiştir: منزلت menzilet “inecek yer; rütbe”, مسيره mesîre “gezinti yeri” vs.

İSM-İ ZAMAN

Bu kategorideki kelimeler, fiilde ifade edilen hareketle ilgili oluş zamanını bildirirler. Mef'al مفعِل ve mef'il مفعِل olarak iki vezni vardır. Her iki vezinde de baştaki mimler (م) ekleme harftir:

بدء bed' “başlama” → مبدأ mebde' “başlangıç”

ولادت vilâdet “doğum” → مولد mevlid “doğum zamanı – Hz. Muhammed'in doğum günü”

İSM-İ ÂLET

Bu kategorideki vezinlerle, fiilden âlet, araç ve gereç isimleri türetilir. Üç vezni vardır:

- *Mif'al* مفعّل : Bu vezinde baştaki mim (م) ekleme harftir:
غفر gafr “örtme” → مغفر miğfer “başı örten başlık, tolga”
سكب sakb “delme” → متقب miskab “burgu, matkap”
قطع kat' “kesme” → مقطع mikta' “kalem ucu kesme bıçağı”
- *Mif'âl* مفعّال : Bu vezinde baştaki mim (م) ve ortadaki elif (ل) harfi ekleme harftir:
قرض karz “kesme” → مقراض mikrâz “kesme âleti, makas”
فتح feth “açma” → مفتاح miftâh “anahtar”
ضرب darb “vurma” → مضراب mıdrâb “mızrap”
قياس kıyâs “kıyaslama” → مقياس mikyâs “ölçek”
عيار ayâr → معيار mi'yâr “ölçme aleti, ölçek”
- *Mif'ale* مفعّلة : Bu vezinde baştaki mim (م) ve sondaki te (ة) ekleme harflerdir:
شرب şürb “içme” → مشربه mişrebe “içme kabı, maşrapa”
كس kens “süpürme” → مكنسه miknese “süpürge”

DİKKAT

İsm-i mekân, ism-i zaman ve ism-i âlet kategorilerindeki vezinlerin çoğu aynıdır. Bir kelimenin bu kategorilerden hangisine ait olduğunu anlamak ve metindeki anlamına göre doğru okumak için sözlüğe bakmak lâzımdır.

İSM-İ TAsGİR

İsm-i tasgîr kategorisi isimlerde küçültme kategorisidir. Bu kategoriyi Türkçede +cık/+cık, +cığaz/+cığez ekleriyle teşkil ederiz. Bunlar aynı zamanda sevgi, şefkat, küçümseme, hakaret gibi anlamlar da içerirler. İsm-i tasgîr kategorisini oluşturan vezinlerden fu'ayl فعیل vezni Osmanlı Türkçesinde daha sık kullanılmıştır. Fu'ayl فعیل vezninde ortadaki ye (ی) harfi ekleme harftir:

عبد abd “kul” → عبید ubeyd “kulcuğaz, kölecik”;

حسن hasen “güzel” → حسین hüseyin “Hasancık” vs.

I'LÂL

Birinci ünite de Arapçada kelimelerin aslî harflerin niteliklerine göre sahih ve mu'tell olarak ikiye ayrıldıklarını, ا و ي harflerinin illet harfleri olarak isimlendirildiğini görmüştük.

Aslî harfleri içinde illet harfleri bulunan köklerde kelime türetimi sırasında bazı değişiklik meydana gelebilir. İlet harfleri nedeniyle meydana gelen bu değişikliklere gramerde *i'lâl* adı verilir. Kelime türetimi sırasında meydana gelen bu değişiklikler ya illet harflerinin kelimededen çıkarılması (hazf) ya da illet harflerinin başka bir harfe dönüştürülmesi (kalb) şeklinde meydana gelir. İçinde illet harfleri bulunmamasına rağmen **mehmûz** ve **muzâ'af** kelimelerin vezinlerinde de bazı değişiklikler yapılabilir ve bunlar da i'lâl olarak değerlendirilir. Bu değişiklikleri birkaç örnekle şöyle gösterebiliriz:

Mehmûz: Asli harflerinden biri hemzeli olan kelime.

Muzâ'af: Asli harflerinden ikisi aynı cins ünsüz harften oluşan kelime

Vücûd وجود kelimesinin aslî harfleri içinde illet harflerinden vav و vardır. Bu kelimedeki if'âl افعال vezniyle türetilen icâd ايجاد kelimesinde illet harfi vav ye ي harfine dönüşmüştür.

Hayr خير kelimesinin aslî harflerinin biri illet harflerinden ي ye'dir. Bu kelimedeki istif'âl استفعال vezniyle türetilen istihâre استخاره kelimesinde illet harfi düşürülmüştür.

Hubb حب (sevgi) kelimesi muzâ'af bir kelimedir. Bu kelimedeki mef'âlet مفعلة vezniyle türetilen mahabbet محبت kelimesinde vezin değişikliğe uğramıştır. Şimdi Arapça kelime kategorilerinde görülen bazı i'lâlleri şöyle sıralayabiliriz:

Masdarlarda Yapılan İ'lâller

Sülâsî Mücerred Masdarlarda Yapılan İ'lâller

fa'l, فعل fi'l ve fu'l فعل vezinleri muzâ'af kelimelerde fa'' فَع , fi'' فِع ve fu'' فُع şekline dönüşür: medd مَدّ, hiss حَسّ, hubb حَبّ...

fa'âl فعل, fi'âl فِعَال, ve fu'âl فُعَال vezinleri nâkis kelimelerde fa'â' فَعَاء, fi'â' فِعَاء, ve fu'â' فُعَاء durumuna gelir ve Osmanlıcada kelime sonundaki hemzeler genellikle yazılmaz: cezâ جزا, cilâ جلا, du'â دعا...

fi'le(t) فعلة vezni misâl kelimelerde ilk harf atılarak 'ile(t) علة durumuna gelir: vasl وصل, vasf وصف gibi misâl kelimeler fi'let veznine girdiklerinde vavlar atılarak sıla صلة ve sıfat صفت şeklini alırlar.

Kıyâsî Masdarlarda Yapılan İ'lâller

if'âl افعال bâbı ilk harfi hemzeli (mehmûz) ve misâl köklerde î'âl ايعال durumuna gelir: emn أمن → îmân ایمان, vuzûh وضوح → îzâh إيضاح...

if'âl vezni ecveflerde illet harfinin atılması ve veznin sonuna bir zait te (ة) harfi eklenmesiyle **ifâle(t)** افالة durumuna gelir: devr دور → idâre اداره, meyl ميل → imâle اماله, kıyâm قيام → ikâmet اقامت ...

if'âl vezni nâkislarda illet harfinin hemzeye dönüşmesiyle **if'â'** افعاء durumuna gelir ve sondaki hemze Osmanlıcada okunmaz ve genellikle yazılmaz: cereyân “akma” جريان → icrâ “akıtma” اجرا, ulüvv “yüce olma” علو → i'lâ “yüceltme” اعلا ...

tef'îl تفعيل bâbı nâkıs ve son harfi hemzeli köklerde zaid olan ye (ى) harfinin atılması ve sonuna zaid bir te (ة) eklenmesiyle **tef'ile(t)** تفعلة veya son harfi vav (و) olan köklerde vavların ye harfine dönüşmesiyle **tef'ie(t)** تفعية durumuna gelir: safâ صفاء “saf oluş” → tasfiye تصفيه “temizleme”; semevv سمو “ad koyma” → tesmiye تسميه “adlandırma”; halâ' خلاء “boşluk, boş yer” → tahliye تخليه “boşaltma”... Bazı sâlim kelimelerden de tef'ile(t) vezniyle kelimeler yapılmıştır: zikr ذکر → tezkire تذكرة, fark فرق → tefrika تفرقة ...

tefa''ul تفاعل bâbı nâkıs ve son harfi hemzeli olan mehmûz kelimelerde illet harfinin ve hemzenin ye harfine dönüşmesiyle **tefa''î** تفعي durumuna gelir: cilâ' جلاء “parlatma” → tecellî تجلّی “görünme, belirme”; adâvet عداوت “düşmanlık” → te'addî تعدى “saldırma, zulmetme”...

tefâ'ül تفاعل bâbı muzâ'af kelimelerde son iki harfinin aynı olması nedeniyle idgam yapılarak **tefâ''** تفاع durumuna gelir: zidd ضدّ → tezâdd تضادّ; mess مسّ “değme yapışma” → temâss تماس “dokunma”...

tefâ'ül bâbı nâkıs kelimelerde illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **tefâ'î** تفاعي durumuna gelir: ulüvv علو “yücelik → te'âlî تعالی “yükselme”; devâ دوا → tedâvî تداوى...

müfâ'ale(t) مفاعلة bâbı nâkıs ve lefif kelimelerde illetli son harfin elife dönüşmesiyle **müfâ'ât** مفاعات şekline girer: cezâ جزاء mücâzât “karşılık vermek, ceza vermek”; necât نجات “kurtuluş” → münâcât مناجات “Allah'tan kurtuluş isteme”...

infi'âl انفعال bâbı ecvef kelimelerde ortadaki illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **infiyâl** انفعال durumuna gelir: sevk سوق → insiyâk “sürülüp gitme”; kavd قود “önden çekme” → inkıyâd انقياد “boyun eğerek tabi olma”...

ifti'âl افعال bâbı misâl kelimelerde illet harfinin te (ت) harfine dönüşmesi ve te harflerinin idgamıyla **itti'âl** افعال şekline girer: vahdet وحدت “birlik” → ittihâd اتحاد “birleşme”; vefk وفق “uygun görme” → ittifâk اتفاق “uyuşma”...

ifti'âl bâbı ecvef kelimelerde ortadaki illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **iftiyâl** افعال durumuna gelir: şevk شوق → iştiyâk اشتياق “arzulama”; âdet عادت → i'tiyâd اعتياد “âdet edinme”...

ifti'âl bâbı nâkıs kelimelerde illet harfinin hemze harfine dönüşmesiyle **ifti'â'** افعال durumuna gelir ve Osmanlıcada kelime sonundaki hemzeler okunmaz ve genellikle yazılmaz: nihâyet نهاية → intihâ انتها “sona erme”; ulüvv علو → i'tilâ اعتلا “yükseğe çıkmak, yükselmek”...

istif'âl استفعال bâbı misâllerde ve ilk harfi hemze olan mehmûzlarda ilk harflerin ye harfine dönüşmesiyle **istî'âl** استفعال durumuna gelir: izn إذن → istûzân استيذان “izin isteme”; vuzûh وضوح → istîzâh استيضاح “izahat isteme”...

istif'âl bâbı ecveflerde illet harfinin atılması ve veznin sonuna zaid bir te harfinin getirilmesiyle **istifâle(t)** استفالة durumuna gelir: kıyâm قيام → istikâmet استقامت; şûrâ شورى → istişâre استشارة...

istif'âl bâbı nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli kelimelerde son harflerin hemzeye dönüşmesiyle **istif'â'** استفعال durumuna gelir ve Osmanlıcada sondaki hemzeler söylenmez ve genellikle yazılmaz: afv عفو → isti'fâ استعفا; du'â دعا → istid'â استدعا “yalvararak dileme, dilekçe”...

İsm-i Fâ'il Vezinlerinde Yapılan İ'lâller

fâ'il فاعل vezni ilk harfi hemzeli kelimelerde **â'il** آعل durumuna gelir: emr أمر → âmir أمير; ekl أكل “yemek yemek” → âkil آكل “yemek yiyen”...

fâ'il vezni ecvef kelimelerde illet harfinin hemzeye dönüşmesiyle **fâ'il** فاعل durumuna gelir: devr دور → dâ'ir دائر; meyl ميل → mâ'il مائل...

fâ'il vezni nâkıs kelimelerde illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **fâ'î** فاعى şekline girer: rızâ رضا râzî راضى; himâye حمايه → hâmi حامى...

fâ'il vezni muzâ'af kelimelerde son iki harfinin aynı olması sebebiyle **fâ'** فاع durumuna dönüşür: delâlet دلالت → dâll دال “yol gösteren”; firâr فرار → fârr فآر “fırar eden, kaçan”...

müf'il مفعول vezni misâl ve ilk harfi hemzeli kelimelerde **mû'il** موعول durumuna gelir: îcâd ایجاد → mûcid موجد “icat eden”; îrâs ايراث “miras bırakma” → mûris مورث “miras bırakan”...

müf'il vezni muzâ'af'larda son iki harfin idgamıyla **müfi'** مَفْعْ şeklini alır: ızrâr اضرار → muzırr مضر "zarar veren"; ısrâr اصرار → musırr مصر "ısrar eden"...

müf'il vezni ecveflerde illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **müfil** مفیل durumuna gelir: idâre اداره → müdir مدير; ifâde افاده "faydalı olma" → müfid مفيد "faydalı"...

müf'il vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli kelimelerde son harfin ye harfine dönüşmesiyle **müf'î** مَفْعِي biçimine döner: ihyâ احيا → muhyî محيي "dirilten"; i'tâ اعطا → mu'tî معطي "veren"...

müfa'il مَفْعَل vezni nâkıs ve son harfi hemzeli kelimelerde son harfin ye harfine dönüşmesiyle **müfa'î** مَفْعِي durumuna gelir: terbiye تربيه → mürebbî مربى "eğitmen"; tecziye تجزیه "cezalandırma" → mücezzî مجزى "cezalandıran"...

mütefa'il مَتَفَعَل vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli olan mehmûz kelimelerde **mütefa'î** مَتَفَعِي şekline girer: tecellî تجلی → mütecellî متجلى "tecelli eden, görünen"; tesellî تسلى → mütesellî متسلى "teselli eden"...

mütefâ'il مَتَفَاعِل vezni muzâ'af'larda son iki harfin idgamıyla **mütefâ'** مَتَفَاعْ şekline girer: tezâdd تضاد → mütezâdd متضاد "birbirine zıt olan"; temâss تماس → mütemâss متماس "temas eden"...

mütefâ'il vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **mütefâ'î** مَتَفَاعِي durumuna gelir: tedâvî تداوى → mütedâvî متداوى...

müfâ'il مَفَاعِل vezni nâkıs kelimelerde **müfâ'î** مَفَاعِي durumuna gelir: müsâvât مساوات → müsâvî مساوى "eşit olan, denk"...

münfa'il مَنَفَعَل vezni muzâ'af kelimelerde aynı harflerin idgamıyla **münfa'** مَنَفَعْ durumuna gelir: infikâk انفكاك "ayrılma, çıkma" → münfekk منفك "ayrılan, çıkan"...

münfa'il vezni ecvef kelimelerde illet harfinin elife dönüşmesiyle **münfâl** مَنَفَال şeklini alır: inkıyâd انقياد "boyun eğme" → münkâd منقاد "boyun eğen"...

münfa'il vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **münfa'î** مَنَفَاعِي şeklinde gelir: inzivâ انزوا → münzevî منزوى "bir köşeye çekilen"...

müfte'il مَفْتَعَل vezni muzâ'af kelimelerde son iki harfin idgamıyla **müfta'** مَفْتَعْ şekline dönüşür: iştikâk اشتقاق "kelime türeme" → müştakk مشتق "türemiş, bir kelimenin türevi"; irtidâd ارتداد "dinden dönme" → mürtedd مرتد "dinden dönmüş"...

müfte'il vezni ecvef kelimelerde illet harfinin elife dönüşmesiyle **müftâl** مفتال şekline dönüşür: احتياج → muhtâc محتاج....

müfte'il vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli mehmûz kelimelerde **müfte'î** مفتعی şekline girer: اشترا "satın alma" → müşteri مشتری; iftirâ افترا → müfterî مفتري "iftira eden"...

müstef'il مستفعل vezni muzâ'af kelimelerde son iki harfin idgamıyla **müstefî'** مستفیع şekline dönüşür: استقلال → müstakill مستقل; istikrâr استقرار → müstakırr مستقر "istikrarlı"...

müstef'il vezni ecvef kelimelerde **müstefil** مستفیل durumuna gelir: istikâmet استقامت → müstakîm مستقیم "doğru, doğruluk üzere olan"; istifâde استفاده → müstefîd مستفيد "yararlanan"...

müstef'il vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli mehmûz kelimelerde **müstefî** مستفعی şekline dönüşür: استعفا → müstafî مستعفی "istifa eden"; istihzâ استهزا "alay etme" → müstehzî مستهزی "alay eden"...

İsm-i Mef'ûl Vezinlerinde Yapılan İ'lâller

mef'ûl مفعول vezni illet harfi vav harfi olan ecvef kelimelerde **mefûl** مفعول , illet harfi ye harfi olan ecvef kelimelerde **mefil** مفعیل durumuna gelir: خوف havf "korku" → mahûf مخوف "korkulu; korkunç", بيع 'satma" → mebi' مبيع "satılmış, satılan şey"...

mef'ûl vezni illet harfi vav olan nâkıs kelimelerde **mef'uvv** مفعو (Osmanlıcada mef'û şeklinde de okunabilir), illet harfi ye olan nâkıs kelimelerde **mef'iyy** مفعی (Osmanlıcada mef'î şeklinde de okunabilir) durumuna gelir: دعوت da'vet → مدعو med'üv → med'û "davet edilmiş"; رمى remy "atma" → مرمی mermiyy → mermî "atılan şey"...

müf'al مفعل vezni muzâ'af kelimelerde **müfa'** مفع şekline gelir: امداد imdâd "yardım etme" → mümedd ممد "yardım olunan"...

müf'al vezni misâl kelimelerde **mü'al** موعل durumuna gelir: اصال isâl "ulaştırma" → müsal موصل "ulaştırılmış"....

müf'al vezni ecvef kelimelerde **müfâl** مفعال durumuna gelir: ارادة irâde → murâd مراد ...

müf'al vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **müf'â** مفعی durumuna gelir: اعطا i'tâ "verme" → mu'tâ معطى "verilmiş"; ائما îma → mûmâ مومى "ima edilen"...

müfa'al مفعّل vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli mehmûz kelimelerde **müfa'â** مفعّی durumuna gelir: tesmiye تسمیه “isimlendirme” → müsemmâ مسمّی “isimlendirilmiş”; takviye تقوية → mukavvâ مقوّی “kuvvetlendirilmiş” ...

mütefa'al متفعّل vezni nâkıs kelimelerde **mütefa'â** متفعّی durumuna gelir: teveffî “ölme” müteveffâ “ölen, vefat eden”...

müfte'al مفتعل vezninin muzâ'af ve ecvef kelimelerdeki i'lâli ism-i fâ'ili ile aynıdır.

müfte'al vezni misâl kelimelerde **mütte'al** متّعل şekline dönüşür: ittihâm اتهام “suçlandırma” → müttehem متّهم “suçlanan”, ittifâk اتفاق → müttefak متّفق “birleşilmiş”...

müfte'al vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **müfte'â** مفتعی durumuna gelir: ıstifâ اصطفا “seçme, ayıklama” → mustafâ مصطفى “seçilmiş”, iddi'â ادّعا → müdde'â مدّعی “dava olunan, davalı”...

müstef'al مستفعل vezni muzâ'af kelimelerde **müstefa'** مستفعّ şekline dönüşür: istihkâk استحقاق → müstehakk مستحقّ “hak edilen”...

müstef'al vezni ecvef kelimelerde **müstefâl** مستفّال şekline girer: isti'âre استعارة “eğretileme” → müste'âr مستعار “eğreti alınan, takma ad”...

müstef'al vezni nâkıs kelimelerde **müstef'â** مستفعی durumuna girer: istisnâ استثناء → müstesnâ مستثنى “istisnâ edilmiş”...

Diğer Bazı Vezinlerinde Yapılan İ'lâller

fa'îl فاعل vezni nâkıs ve sonu hemzeli mehmûz kelimelerde **fa'iiy** فعی şekline dönüşür ve vezin Osmanlıcada genellikle **fa'î** şeklinde okunur: ginâ غنا “zenginlik” → ganî غنی “zengin”, ulüv علوّ “yücelik” → 'alî علی “yüce”....

ef'al افعال vezni muzâ'af kelimelerde **efa'** افّع biçimindedir: lezîz لذیذ → elezz اللذّ “en lezzetli”; sahîh صحیح → esahh اصحّ “en doğru”...

ef'al vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **ef'â** افعی şekline dönüşür: kavî قوی → akvâ اقوی “en güçlü”...

mef'al مفعّل vezni ecvef kelimelerde **mefâl** مفعّال biçimine dönüşür: ziyâret زیارت → mezâr مزار...

mef'alet مفعّلة vezni muzâ'af kelimelerde **mefa'at** مفعّف şekline girer: hubb حبّ “sevme” → mahabbet محبّت...

Bu kısımda verilen vezinlerin değişik kategorilerde kelimeler yapabildiklerini unutmayınız.

gina غنا, vücûd وجود ve velî ولی kelimelerinin köklerinden vezinleri ile birlikte i'lâle uğramış en az iki tane kelime türetiniz.

Özet

Arapçadaki Sıfatların Hangi Kelime Kategorilerinden Oluştuklarını Tanımak.

Arapça kelime grupları içinde ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl, mübâlağa-i fâ'il ve ism-i mensûb olarak isimlendirilen kelime çeşitlerinin sıfat olarak değerlendirilir. Bunlardan ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerin yapılışı üzerinde 2. ve 3. ünitelerde durulmuştu. Sıfat-ı müşebbehe, öznede değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere denir. Bunlar ism-i fâ'illere benzedikleri için bu adı almışlardır. Ancak ism-i fâ'illerden başlıca farkı, ism-i fâ'illerin belirttiği niteliğin geçici olması; sıfat-ı müşebbehenin belirttiği durum ve niteliğin sürekli, kalıcı olmasıdır. Türkçedeki -kan/-ken (çalışkan, girişken); -kım/-kin (azgın, pişkin, düşkün) ekleri Arapçadaki sıfat-ı müşebbehe kategorisine denk gelen kelimeler türetir. İsm-i tafdîl, kategorisindeki sıfatlar, ifade ettikleri niteliğin öznede başkalarına göre daha çok veya en çok olduğunu ifade ederler. Günümüz Türkçesinde bu kategoriye teşkil eden bir ek yoktur. Bu kategoriye Türkçede söz dizimi yoluyla büyük → daha büyük ~ en büyük

şeklinde yapmaktayız. Masdarın ifade ettiği işin çok yapıldığını, abartıyla yapıldığını veya daima yapıldığını ifade eden kelimelere mübâlağa-i fâ'il denilmektedir. Bunlar fiilde ifade edilen iş ve hareketin çok veya sıklıkla, mübâlağa ile, devamlı olarak yapıldığını ifade etmektedirler. İsm-i mensûb kategorisindeki kelimeler aitlik, mensupluk anlamları veren sıfatlardır. Bir şeye ait, bir şeye dair, bir şey ile ilgili vs. anlamlarındaki kelimeler bu kategoride olur. Bu kelimeler kıyâsî, yani bir kurala bağlı olarak üretilir. Bunların yapılışı Türkçedeki ekleme sistemine benzer: Kelimenin sonuna Arapçada /iyyün/ şeklinde okunan bir ye (ي) getirilir. Yani ye harfi şeddeli ve tenvinlidir. Osmanlı Türkçesinde ise şedde ve tenvinin kaldırılmasıyla bu ek /î/ şeklinde okunur:

Arapçada Sıfat Yapan Vezinleri Sıralamak.

Sıfat-ı müşebbehe kategorisindeki fâ'il فاعل, ef'al; ism-i tafdîl kategorisinde ef'al افعل; mübâlağa-i fâ'il kategorisinde fa'âl فاعل, fa'ül فاعول gibi vezinler kullanılır. İsm-i mensûb kategorisinde ise vezin kullanılmaz. Vezin yerine kelimelerin sonuna nisbet eki olan ye harfi getirilir: سنت sünnet → سنى sünnî gibi.

Arapçada Zaman, Mekan, Alet ve Küçültme İsmi Yapan Vezinleri Listelemek.

Arapçada ism-i mekan kategorisinde mef'al مفعل, mef'il مفعول, mef'alet مفعلة, mef'ilet مفعلة; ism-i zaman kategorisinde mef'al مفعل ve mef'il مفعول; ism-i âlet kategorisinde mif'al مفعول, mif'âl مفعال, Mif'ale مفعلة; ism-i tasgîr kategorisinde de fu'ayl فاعيل vezni ile kelimeler türetilir.

I'lâl Konusunu Tanımlamak ve I'lâle Uğrayan Vezinleri Tanımak.

Aslî harfleri içinde illet harfleri bulunan köklerde kelime türetimi sırasında bazı değişiklik meydana gelebilir. İlet harfleri nedeniyle meydana gelen bu değişikliklere gramerde i'lâl adı verilir. Kelime türetimi sırasında meydana gelen bu değişiklikler ya illet harflerinin kelimedden çıkarılması (hazf) ya da illet harflerinin başka bir harfe dönüştürülmesi (kalb) şeklinde meydana gelir. İçinde illet harfleri bulunmamasına rağmen mehmûz ve muzâ'af kelimelerin vezinlerinde de bazı değişiklikler yapılır, bunlar da i'lâl olarak değerlendirilir.

Kendimizi Sınavalım

- Aşağıdakilerin hangisinde sadece sıfat türünde kelimeler türeten yapılar yer almamıştır?
 - ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i mensûb
 - ism-i tafdîl, ism-i mekân, ism-i mensûb
 - sıfat-ı müşebbehe, ism-i mensûb, ism-i tafdîl
 - ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe
 - ism-i tafdîl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il
- Aşağıdaki ifadelerden hangisi sıfat-ı müşebbeler ile ism-i fâ'iller arasındaki **temel** farkı açıklamaktadır?
 - İsm-i fâ'il kalıpları isim, sıfat-ı müşebbehe kalıpları ise sıfat türünde kelimeler türetirler.
 - Sıfat-ı müşebbehe kalıpları ism-i fâ'il kalıplarına göre Osmanlı Türkçesi metinlerinde daha sık kullanılmıştır.
 - İsm-i fâ'iller geçici, sıfat-ı müşebbeler ise kalıcı vasıflar bildiren kelimeler türetirler.
 - Sıfat-ı müşebbehe kalıpları ism-i fâ'il kalıplarına göre daha çoktur.
 - Türkçeye geçmiş Arapça sıfatların tamamı sıfat-ı müşebbehe kalıbında türetilmiş kelimelerden oluşur.
- Aşağıdakilerin hangisinde sıfat-ı müşebbehe ve ism-i mekân kelimeleri birlikte ve doğru olarak verilmiştir?
 - جسور cesûr - مشربه maşraba
 - حمال hammâl - محراب mihrâb
 - جنييد cüneyd - محكمة mahkeme
 - حيران hayrân - مطبعة matba'a
 - الزم elzem - منزل menzil
- Aşağıdaki sıfatın hangisinde okunuş ve anlam denkleştirmesi **yanlıştır**?
 - لطيف = latîf = güzel, hoş
 - كثير = kesîr = çok
 - صغير = sugayr = küçük
 - رحيم = rahîm = rahmetli, acıyan
 - عظيم = azîm = büyük
- Aşağıdakilerin hangisinde sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl ve mübâlağa-i fâ'il sıralamasına uyulmuştur?
 - اكبر = كرم = سياح
 - مكار = افضل = رحيم
 - كذاب = اصغر = احمر
 - مواج = اندر = ابكم
 - احق = اعظم = رزاق
- Aşağıdakilerin hangisinde kelimelerin okunuş ve anlam denkleştirmesi **yanlıştır**?
 - rahîm = افضل = مكار = mekkâr = merhametli, en faziletli, çok hilekâr
 - سيyah = كرم = اكبر = ekber = siyah, cömert, en büyük
 - ahmer = اصغر = كذاب = kezzâb = kızıl, en küçük, çok yalancı
 - ebkem = اندر = موج = mevvâc = suskun, en az bulunan, çok dalgalı
 - ahmak = اعظم = رزاق = rezzâk = ahmak, en büyük, çok rızık verici
- Aşağıdakilerden hangisi ism-i âlet grubundan bir kelime değildir?
 - مفتاح miftâh
 - منبر minber
 - مسطر mıstar
 - مسواك misvâk
 - مولد mevlid
- Aşağıdakilerin hangisinde kelimenin vezni ve âit olduğu grup **yanlış** verilmiştir?
 - كبير kebîr = fa'îl = sıfat-ı müşebbehe
 - اصغر asgar = ef'al = ism-i tafdîl
 - مجلس meclis = mef'il = ism-i zaman
 - ميزان mîzân = mif'âl = ism-i âlet
 - ubeyd = fu'ayl = ism-i tasgîr

9. Aşağıdakilerin hangisinde i'lâle uğramış bir kelime vardır?

- a. مسكن mesken - اندر ender
- b. طلاب tullâb - صياد sayyâd
- c. متفكر mütefekkir - وحدت vahdet
- d. احترام ihtirâm - حرمت hürmet
- e. ازدواج izdivâc - تلافی telâfî

10. Aşağıdaki kelimelerin hangisinin nisbet eki **yoktur**?

- a. سنئى sünnî
- b. والى vâlî
- c. مى millî
- d. علوى Alevî
- e. تجارى ticârî

Okuma Çalışması - 1

Mu'allim Mecmû'ası: Bu unvân ile ve 15 Temmûz târihiyle İstanbul'da bir mecmû'a neşr edildi. "Mu'allim" tadrîsât mecmû'ası gibi mu'allimlik mesleğine â'id mecmû'adır. Mukaddimesine nazaran, bu mecmû'anın niyyeti mu'allimlerin usûl-i terbiye ve tadrîs hakkındaki fikirlerini teşhîre ve bunları mütecânis kılmağa bir vâsıta olmak ve bir taraftan da bu zeminlere â'id hâdiseleri toplamaktır. "Mu'allim" in "Terbiye ve Milliyet" adlı ilk makâlesi Ziyâ Gökâlp Bey'indir. Ziyâ Bey, bu makâlesinde milletlerin cem'iyetlerine göre derecesi nasıl değiştiğini gösterdikten sonra, Osmânlı Türklerinde millî harsın ictimâ'î devrelerini ta'dâd ve tavsîf ediyor ve milletimizin beyne'l-milel terbiyeden millî terbiyeye atlaması için millî harsın ilm-i ictimâ' usûlîleriyle keşfini tavsiye ediyor. İsmâ'îl Hakkı Bey, "Asrımızın Terbiye Gâyeleri" adlı makâlesinde yirminci asrın terbiyesinin beyne'l-milel ve müşterek olan gâyelerinden bahsediyor. Bu gâyeleri: İstihsâl, tamâmiyyet, ferdiyyet, hayât ve hakikat ta'mîm-i ma'ârif noktalarında toplanarak mu'âsir terbiyelerin müşterek seciyelerini gösteriyor. Mecmû'a daha bir iki makâle ile ma'ârif hayâtına dâ'ir fıkraları ihtivâ ediyor. Mu'allim Mecmû'ası'nın belli başlı kusûru kabıdır. Ümîd ederiz ki bu risâle başlangıçta va'd ettiği niyetlere sâdık kalarak hey'et-i ta'lîmiyyemiz için bir müdâvele-i efkâr vâsıtası olmak hizmetini unutmayacaktır. Teşebbüsü takdîr ve bütün ma'ârif adamlarını bu mecmû'ayı almak ve okumak husûsuna teşvîk bir vazîfedir.

Okuma Çalışması - 2

Resm-i Küşâd Nutukları

I

Mü'essislerden Doktor Es'ad Paşa tarafından:

Huzzâr-ı kirâm! Cem'iyetimizin küşâd merâsimine vâki' olan icâbetinizden dolayı cem'iyet nâmına arz-ı teşekkür ile maksad-ı te'sîs hakkında mücmelen birkaç söz söylemek isterim. Gâyemizin teferrû'âtını refik-i muhteremlerim arz ve îzâh edecekler; bendeniz yalnız hey'et-i umûmiyyesinden bahs edeceğim.

Cem'iyetimizin mühim bir maksad ve gâyesi vardır. Şimdiye kadar her nasılsa bir çok esbâb taht-ı te'sîrinde memleketimizde te'essüs edemeyen millî bir terbiye, millî bir mefkûre, millî bir gâye te'sîs etmek vücûdu, dimâğî ve ahlakî sağlam, dindâr, azmkâr, müteşebbis uzuvlar yetiştirmek ve bu gâyeyi teşmîl ederek millette bir "millî vahdet" görmek diğer milletlerde olduğu

gibi Türk milletinin de ilmî, her nereden gelirse gelsin kendine mâl ederek bir kisve-i milliyeye bürümesini te'mîn etmek: el-hâsıl dindâr bir Türk vicdânı uyandırmak. İşte cem'iyetimizin makâsîd-ı esâsiyyesinden biri ve en mühimmi.

İkincisi: İzâhına lüzûm görmediğim bir çok avâmil taht-ı te'sîrinde ihtiyâcât-ı milliyemizi te'mîn edemeyerek ez-her cihet sâha-i terakkîde çok geri kaldık, Avrupalılar ise bi'l-aks ihtiyâcât-ı milliyelerini zamanında idrâk ettiler, inkılâblarını yaptılar. Sâha-i terakkiyyâta o kadar ileri gittiler ki aramızda hiç bir nisbet ve tevâzün kalmadı. Bu hepimizi pek derin düşündürecek kadar elîmdir. Ma'a-hâzâ ne kadar çok ve uzun olursa olsun bu mesâfeyi kat' etmek onlara yetişmek lâzım ve bu da mümkündür. Bu husûsta ibtidâ nevâkıs-ı milliyeyi idrâk ve onları itmâm için ne gibi bir hatt-ı hareket ta'yîn etmek lâzım olduğunu düşünerek bir program çizeceğiz.

Okuma Parçası

Geçmiş Günler'den

Cenâb Şehâbeddîn Bey

Romancılık bizi "Edebiyyât-ı Cedîde bahsine götürdü. Cenâb'ın memleketimizde hüviyyet-i edebiyyesine en azîm bir hürmetle merbût olduğu şâir, Tefik Fikret Bey'dir. "Hâlid Ziyâ'ya, Romanlarını yazdırmak husûsunda teşvîkâta bulunan odur. Sözümlü ciddiyetle telakkî ediniz! Fikret olmasaydı Edebiyyât-ı Cedîde meydâna gelmezdi demeyeyim, fakat her hâlde daha revnaksız, daha nâkıs bir şekilde tecelli ederdi. O mektebin rûhu o dur! Her memlekette ta'zîz edilebilecek kadar yüksektir!" dedi.

Ben bahsin bu vadiye dökülmesinden cesâret aldım. Kendisinin edebiyyâta nasıl başladığını ve ilk yazısını sordum.

"O da pek garîbdir. Ben tıbbiyede iken Nâci edebiyâtı zafer günlerini yaşıyordu. O vakit muallim-i merhûm Tercümân-ı Hakikat gazetesinin ser-muharrirliğini, daha başka ta'bîrle, edebî muharirliğini idâre ederdi. Arkadaşlarımdan bu gazeteye yazı gönderenler bulunuyordu. Bilirsiniz ki mekteplerde bazı kitâbeti düzgünce çocuklar vardır ve rüfekâ arasında şâir, münşî nazarıyla görülürler, ben de o kafiledendim. İsrara dayanamayarak bir şey de ben yazıp gönderiverdim. Şimdi ismini bile hatırlayamadım. Ertesi gün Tercümân'ın edebî sütûnunda bizim yazı altında Naci Efendi'nin bir satırlık medhiyyesiyle intişâr etmiş. İşte başlayışım bu sûrettedir."

Rûşen Eşref

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.
2. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-1 Müşebbehe” kısmını yeniden okuyunuz.
3. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-1 Müşebbehe” ve “İsm-i Mekân” kısımlarını yeniden okuyunuz.
4. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-1 Müşebbehe” ve “İsm-i Tasgîr” kısımlarını yeniden okuyunuz.
5. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-1 Müşebbehe”, “İsm-i Tafdîl” ve “Mübâlağa-i Fâ’il” kısımlarını yeniden okuyunuz.
6. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-1 Müşebbehe”, “İsm-i Tafdîl” ve “Mübâlağa-i Fâ’il” kısımlarını yeniden okuyunuz.
7. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsm-i Âlet” kısmını yeniden okuyunuz.
8. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsm-i Mekân” ve “İsm-i Zamân” kısımlarını yeniden okuyunuz.
9. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İ’lâl” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsm-i Mensûb” kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

A)

حزن	hüzn	حزين	hazîn
عظمت	azamet	عظيم	azîm
بلاغت	belâgat	بليغ	belîg
جمال	cemâl	جميل	cemîl
ادب	edeb	اديب	edîb
الم	elem	اليم	elîm
امارت	emâret	امير	emîr
غربت	gurbet	غريب	garîb
خيانت	habâset	خبيث	habîs
حمد	hamd	حميد	hamîd
سفالت	sefâlet	سفيل	sefîl

B)

فهم	fehmi	افهم	efhem
قرب	kurb	اقرب	akreb
مجيد	meccîd	امجد	emced
نفيس	neffîs	انفس	enfes
راجح	râcih	ارجح	ercah
سفيل	sefîl	اسفل	esfel

Sıra Sizde 2

A)

موج	mevc	مواج	mevvâc
غفران	gufrân	غفار	gaffâr
جبر	cebr	جبار	cebbâr
ستر	setr	ستار	settâr
خلق	halk	خلاق	hallâk
جولان	cevelân	جوال	cevvâl
سيان	seyerân	سيار	seyyâr
عيش	ayş	عياش	ayyâş
ميل	meyl	ميال	meyyâl
سحر	sihr	سحار	sehhâr
جرح	cerh	جراح	cerrâh

B)

حسد	hased	حسود	hasûd
غيرت	gayret	غيور	gayûr
شكر	şükür	شكور	şekûr
كنتم	ketm	كنوم	ketûm

Sıra Sizde 3

غنا gınâ → غنى ganî (fa’îl vezninde) → مستغنى müstagnî (müstef’îl vezninde).
موجد vücûd → ايجاد îcâd (if’âl vezninde) → موجد mücid (müf’îl vezninde)
ولى velî → استيلا istîlâ (istif’âl vezninde) → مستولى müstevlî (müstef’îl vezninde)

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları.

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Farsça kelimelerin yapısını tanıyabilecek,
- Farsça sayı isimleri ve sıfatlarını sayabilecek,
- Farsça basit ve türemiş kelimeleri ayırt edebilecek,
- Farsça ön ek ve son eklerle yapılan sıfatları tanımlayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Farsça yalın isim ve sıfatlar
- Farsça kelime yapısı
- Farsça isim kategorisi
- Farsça sayı isimleri
- Farsça isimden türemiş isimler
- Farsça isimden türemiş sıfatlar
- Ön eklerle ve son eklerle yapılan sıfatlar

İçerik Haritası

- FARŞÇA KELİMELERİN YAPISI
- FARŞÇADA YALIN İSİM VE SIFATLAR
- FARŞÇADA SAYI İSİMLERİ VE SIFATLARI
- FARŞÇADA KELİME YAPIMI

Farsçada Kelime Yapımı: İsimler, Sıfatlar

FARŞÇA KELİMELERİN YAPISI

Farsça, esas olarak eklemeli bir dil sayılabilir; bu özelliği açısından Türkçeye benzer. Farsçada Türkçeden farklı olarak yalnızca son ekler yoluyla değil, ön ekler yoluyla da kelimeler türetilir. Bunun yanında iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelmesiyle birleşik kelimeler de yapılabilmektedir. Böylece Farsçada isimler, sıfatlar ve zarflar *yalın*, *türemiş* ve *birleşik* olarak ele alınabilirler. Kelime türetme ve birleşik kelime yapma yolları öğrenildiğinde Farsçanın oldukça sade bir morfolojik yapısı olduğu görülecektir.

FARŞÇADA YALIN İSİM VE SIFATLAR

Farsçadan alınmış çok sayıda isim ve sıfat Türkçede kullanılmıştır. Bunların Arapçada olduğu gibi özel kalıpları, yani vezinleri olmayıp anlamlarını bilmemiz yeterli olur.

آب âb "su", اسب esb "at", چشم çeşm "göz", ماه mâh "ay", روز rûz "gün", دل "gönül, yürek", کوه kûh "dağ", سنگ seng "taş", گرم germ "sıcak", سرد serd "soğuk", بهشت behişt "cennet" vs.

Farsçadan alınmış birçok yalın sıfat da Türkçede kullanılmıştır: نیک nîk "iyi", بد bed "kötü", سفید sefid "beyaz", سیاه siyâh "kara" بزرگ büzürg "büyük", خوب hûb "güzel", کوتاه kûtâh "kısa", تنگ teng "dar", زیرک zîrek "zeki", vs.

Türkçede olduğu gibi bu kelimeler isim olarak kullanılabilirler gibi isim olan birçok kelime de söz diziminde sıfat değeri taşıyabilir.

Bu kelime ve sıfatların teşkilinde anlamı belirleyen herhangi bir morfolojik özellik yoktur. Bunlar Farsçada tarihî dönemlerde gelişmiş, bir kısmı komşu dillerden alınmış kelimelerdir. Bunların anlamlarının sözlüklerden öğrenilmesi gerekir.

FARŞÇA SAYI İSİMLERİ VE SIFATLARI

Farsça Sayı İsimleri

Türkçe ve Arapça sayı isimlerinin yanında Farsça sayı isimleri de kimi metinlerde kullanılmıştır. Farsça sayılar aşağıda gösterildiği gibidir:

يك *yek* "bir", دو *dü* "iki", سه *se* "üç", چهار *çehâr* veya چار *çâr* "dört", پنج *penç* "beş", شش *şeş* "altı", هفت *heft* "yedi", هشت *hešt* "sekiz", نه *nüh* "dokuz", ده *deh* "on"; بیست *bîst* "yirmi", سی *sî* "otuz", چهل *çihil* "kırk", پنجاه *pençâh* "elli", شصت *şast* veya شست *şest* "altmış", هفتاد *heftâd* "yetmiş", هشتاد *heštâd* "seksen", نود *nevêd* "doksan", صد *sad* "yüz"; دو صد *dü-sad* "iki yüz", صد *nüh-sad* "dokuz yüz", هزار *hezâr* "bin" vs.

Farsça Sıra Sayıları

Osmanlı Türkçesinde Farsça sıra sayıları az kullanılmıştır. Başlıca م +üm, می +ümî ve مین +ümîn ekleriyle teşkil edilir. Bazıları şunlardır: یکم *yeküm*, نخست *nuhust* "birinci, ilk", دوم *düvüm* ~ دیم *düyüm* "ikinci", سوم *sivüm* ~ سیم *siyüm* "üçüncü", چهارم *çehârüm* veya چهارمین *çehârümîn* "dördüncü", پنجم *pençüm* "beşinci", ششم *şeşüm* "altıncı", هفتم *heftüm* veya هفتمین *heftümîn* "yedinci", هشتم *heštüm* "sekizinci", نهم *nühüm* "dokuzuncu", دهم *dehüm* "onuncu" vs.

FARŞÇADA KELİME YAPIMI

Farsçada kelime yapımını, yeni kelime türetme yollarını tanımak, Osmanlı Türkçesi metinlerini daha kolay okuma ve anlamamızda yardımcı olacaktır. Yukarıda, Farsçada kelime yapımının Türkçedeki gibi eklerle veya birleşme yoluyla olduğunu söylemiştik. Aşağıda isimden isim ve sıfat yapma yollarını, ana hatlarıyla öğreneceğiz. Fiilden isim ve sıfat yapma yollarını ise sonraki ünite de göreceğiz.

İsimden Türemiş İsimler

Farsçada türemiş isimler genellikle son eklerle teşkil olunmaktadır. Bu şekilde kelime teşkilinde kullanılan belli başlı ekler ve bunların örnekleri aşağıda gösterilmiştir. Bu ekler sadece Farsça kelimelere değil, Arapça kelimelere de eklenebilmektedir:

+gâh گاه: Yer ve zaman isimleri yapımında kullanılır. Bazı örnekleri şunlardır: اقامتگاه *ikâmetgâh* "yaşanılan yer", قرارگاه *karâr-gâh* "karar yeri", خوابگاه *hâbgâh* "uyku yeri", گذرگاه *güzergâh* "geçiş yeri, geçit"; شامگاه *şâmgâh* "akşam vakti", بامگاه *bâmgâh* "sabah vakti", سحرگاه *sehergâh* "seher vakti" vs.

Bu ekin ince şekli (muaffefi) olan +geh گه de aynı anlamda kelimeler türetir. Bazı ek ve kelimelerin böyle ikili şekillerinin kullanılıyor olması, aruz vezni uygulamasında kolaylık sağlamaktadır. Bu sebeple şiirde zaman zaman vezin gereği ince (muaffef) şekiller kullanılır: درکه *dergeh*, سحرکه *sehergeh*...

+istân استان: Yer ve zaman isimleri yapımında kullanılır. Şiirde aruz ölçüsüne bağlı olarak +sitân şeklinde de kullanılabilir. Bazı örnekleri şunlardır: ترکستان *Türkistân* "Türk ülkesi", فرنگستان *Frëngistân* "Frenk ülkesi", کلستان *klstân*

gülistân "gül bahçesi", سنگستان sengistân "taşlı yer"; زمستان zemistân "kış mevsimi", بهارستان bahâristân "bahar mevsimi", تابستان tâbistân "yaz mevsimi" vs.

+zâr زار: Yer isimleri yapımında kullanılır. Bazı örnekleri şunlardır: لاله زار lâlezâr "lâle bahçesi", گلزار gülzâr "gül bahçesi", خرابه زار harâbezâr "harâbelik", مرغزار mergzâr "çayırılık, mera" vs.

+kede كده: Yer isimleri yapımında kullanılır. Bazı örnekleri şunlardır: آتشکده âteşkede "Mecusilerin ibadet yeri, ateş yeri", میکده meykede "meyhâne", بتکده bütkede "puthane" vs.

+sâr سار: Yer isimleri yapımında kullanılır. Bazı örnekleri şunlardır: سنگسار sengsâr "taşlık", کوهسار kûhsâr "dağlık", نمکسار nemeksâr "tuzla", چشمه سار çeşmesâr "sulak yer" vs.

Farsçada **+lâh** لاه gibi yer isimleri yapan bazı ekler daha vardır. Bunlar Osmanlı Türkçesinde çok az kullanılmıştır: سنگلاه senglâh "taşlık", گلشن گلشن "gül bahçesi" vs.

+dân دان: Âlet isimleri yapımında kullanılır, daha çok nesnelerin konulduğu kapları ifade eder. Bazı örnekleri şunlardır: آتشدان âteşdân "mangal", شمعدان şem'dan "mumluk, şamdan", nemekdân "tuzluk", کلابدان gülâbdân "gülsuyu şişesi", بخوردان buhûrdân "tütsü kabı" vs.

+bân بان ~ **+vân** وان: Meslek isimleri yapımında kullanılır. Bazı örnekleri şunlardır: باغبان bâğbân "bağcı, bahçıvan", نگهبان nıgehbân "gözcü, muhafız", ساربان sârbân "deveci", دربان derbân "kapıcı", شتربان şütürbân "deveci" vs.

+kâr کار, **+gâr** گار, **+ger** گر: Bu ekler isimlere gelerek bir işi çokça yapanı veya meslek olarak yapanı ifade ederler. Türkçede bunları çoğu zaman +cı/+ci ekleriyle karşılarız: حيله کار hilekâr "hile yapan", گناه کار günâhkâr "günah işleyen", بسته کار bestekâr "beste yapan", خدمتکار hidmetkâr "hizmetçi"; خداوندگار hudâvendgâr "efendilik eden; Allah", ستمگار sitemgâr "zulm edici, zâlim", دادگر dâdger "adaletle hareket eden", آهنگر âhenger "demirci", زرگر zergar "altıncı, kuyumcu" vs.

+çe چه: Küçültme isimleri yapar. Türkçedeki +cık/+cik, +cağız/+ceğiz eklerine karşılık gelir: باغچه bâğçe "küçük bağ, bahçe", نایچه nâyçe "küçük ney", سراچه serâçe "küçük saray" vs.

+î ی: Bu ek muhtelif anlamlarda isimler teşkil eder.

Âlet edevat isimlerinden sonra gelerek o âleti yapanı ifade eder: پالانی pâlânî "semerci", رامشی râmişî "çalgıcı"

İsim ve sıfat cinsinden kelimelerden oluş isimleri türetir. Bu durumda *masdariyet yâ'sı* (yâ-yı masdariyet) adını alır. Türkçede +lık/+lik ile yapılan soyut isimlere karşılık gelir:

مردی merdî "adamlık, insanlık", مادری mâderî "analık", آبادانی âbâdânî "abadanlık, bayındırlık", پریشانى perîşânî "perişanlık", خوبی hûbî "güzellik", زشتی ziştî "çirkinlik", روزی rûzî "günlük, rızık" vs.

Bu ek sonu a/e okunan he (ه) ile biten kelimelere getirildiğinde araya bir [g] sesi girer ve kelime sonundaki he (ه) yazılmaz: آسوده âsûde → آسودگی âsûdegî "rahatlık, dinlenmişlik", درمانده dermânde → درماندگی dermândegî "âcizlik", آهسته âheste → آهستگی âhestegî "yavaşlık" vs.

DİKKAT

+î ی Eki kimi zaman aynı ses değerine sahip olan Arapça mensubiyet ekiyle karıştırılabilir. Mensubiyet ekinin kelimeye genel olarak "aitlik, ait olma" gibi anlamlar kattığı, Farsça asıllı bu ekin ise kelimeye "-lık/lik" ekinin anlamını katarak yeni kelimeler oluşturduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

SIRA SİZDE

1

A) Aşağıdaki kelimelerden +gâh کاه (+geh که), +sâr سار, +dân دان, +îstân استان, +kede کده eklerini kullanarak kelimeler türetiniz.

گذار güzâr	گذارگاه	güzârgâh
سجده secde	
تفرج teferrüc	
شکار şikâr	
تخت taht	
جلوه cilve	
جولان cevelân	
قرار karâr	
جدل cedel	
آب âb	
آتش âteş	

كوه kûh
شاخ şâh
سنگ seng
نمک nemek
ريك rîk
محنت mihnet
ماتم mâtem

B) Aşağıdaki kelimelerden +bân بان, +ger کر, +î eklerini kullanarak meslek isimleri, yapıcılık bildiren kelimeler yapınız.

نکه nigeħ	نکهبان nigeħbân
باغ bâğ	
شتر şütür	
کله gele	
زر zer	
کوزه kûze	
رامش râmiş	
پالان pâlân	

Farsça kelimelerde kullanılan ve kâf-ı Fârisî denilen گ harfi [g], Osmanlı Türkçesi metinlerinde sık sık ك şeklinde yazılmıştır. Bu gibi durumlarda bu harfin yine [g] şeklinde okunacağını unutmayınız.

1. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz. Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup öğreniniz.

میان عاشقانه اشتہارم وارسه سننددر	افندمین جهانده اعتبارم وارسه سننددر
اگر سرمایه عمرمده کارم وارسه سننددر	نم فیض حیاتم حاصل روح روانسین
کاستان خیالم نوبہارم وارسه سننددر	ویرن بو صورت، وھومہ رونق رنگ حسنکدر
کرای مہر منیر آہ و زارم وارسه سننددر	فلکدن ذرہ مقدار اولدم دورکده رنجیدہ
بہر شب خواہش بوس وکنارم وارسه سننددر	سنگ پروانہ ہجرانکم سن شمع وصلتسین
چراغ تربتم شمع مزارم وارسه سننددر	شہید عشق اولدم لالہ زار داغدر سینہم
فنا اندر فنایم ہر نہ وارم وارسه سننددر	کورن سرکشتہ لکدہ کردیاد دشت ظن ایلم
کوکل آینہ سندنہ بر غبارم وارسه سننددر	نیچرن اوارہ قیلدک کوہی غلطانک اولمشکن
صباح صحبت میدہ خارم وارسه سننددر	شفقتاب ایلدک پیانہمی خونابہ ساقی
باشمده بر کلاہ افتخارم وارسه سننددر	سکادر التجاسی غالبک یا حضرت منلا

İsimden Türemiş Sıfatlar

Farsçada isim ve fiil tabanlarına türlü ekler getirilerek sıfat işleyişinde kelimeler yapılabilmektedir. Önce isim tabanlarına getirilen ekleri öğreneceğiz.

Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar

بی **bî-**: Kelimelere Türkçedeki -sız/-siz ekinin anlamını katar: بی بخت **bî-baht** "bahtsız", بیچاره **bî-çâre** "çaresiz", بدل بی **bî-bedel** "benzersiz", بی جگر **bî-ciger** "yüreksiz, korkak", بی حد **bî-hadd** "sınırsız", بی عار **bî-âr** "arsız, utanmaz", بی تاب **bî-tâb** "güçsüz, yorgun" vs.

نا **nâ-**: Bu da bî- gibi -sız/-siz anlamında sıfatlar yapar: ناخوش **nâ-hoş** "hoş olmayan", نامرد "mert olmayan, alçak", نا اهل **nâ-ehl** "ehil olmayan", ناشاد **nâ-şâd** "şad olmayan, mutsuz, kederli", نا تمام **nâ-tamâm** "tamam olmayan, bitmemiş, eksik", ناشایسته **nâ-şâyeste** "uygun olmayan" vs.

ب **be** ~ با **bâ**: Kelimelere +lı/+li ve ile anlamlarını katar: بنام **be-nâm** "namlı, ünlü", بخرد **be-hıred** "akıllı", باصفا **bâ-safâ** "safalı, hoş", باوقار **bâ-vekâr** "vekarlı", باکمال **bâ-kemâl** "olgunlukla" vs.

هم **hem-**: Ortaklık, aynılık bildiren kelimeler yapar. Türkçede bunu daha çok -daş/-deş ekiyle karşılarız: هم عصر **hem-asr** "asırdış, çağdaş", هم جنس **hem-cins** "türdeş, homojen", هم فکر **hem-fikr** "fikirdiş, aynı fikirde olan", هم شهری **hem-şehrî** "hemşehri, aynı yerli", هم نفس **hem-nefes** "arkadaş", همشیره **hem-şîre** "aynı sütü emen, kız kardeş" vs.

بر **ber-**: Kelimelere "üzere, üzeri" anlamlarını katan bu ön ek sıfat ve zarf işlevinde kelimeler türetir: بر باد **ber-bâd** "yele verilmiş, perişan", بر جا **ber-câ** "yerinde, uygun", برقرار **ber-karâr** "karar üzere, daimî" vs.

Bazı ön ekler (edatlar) daha çok zarf fonksiyonunda kelimeler türetir:

از **ez-**: Kelimelere Türkçedeki -dan/-den ayrılma ekinin anlamını katar: از دل **ez-dil** "gönülden", از قضا **ez-kazâ** "kaza olarak, yanlışlıkla", از نو **ez-nev** "yeniden", از سر نو **ez-ser-i nev** "yeni baştan", از قدیم **ez-kadîm** "eskiden" vs.

در **der-**: Kelimelere Türkçede "içinde, -da/-de" anlamlarını katar: در میان **der-miyân** "ortada", در نیام **der-niyam** "kında, kılıfta", در دست **der-dest** "elde, yakalama", در آغوش **der-âğuş** "kucakta, kucaklama" vs.

برای **berây** "için": برای زیارت **berây-ı ziyâret** "ziyaret için", برای تجارت **berây-ı ticâret** "ticaret için", برای تحصیل **berây-ı tahsîl** "öğrenim için" vs.

تا **tâ-** "kadar": Bu edat çoğu zaman be- edatıyla birlikte "tâ-be" "kadar, dek" şeklinde kullanılır: تا بصباح **tâ-be-sabâh** "sabaha kadar", تا بقیامت **tâ-be-kıyâmet** "kiyamete kadar" vs.

پر **pür-** "dolu, +lı/li": Farsçada daha çok zarf gibi kullanılan bu kelime bir ön ek gibi birçok kelimenin teşkilinde yer alabilmektedir: پür-سافا pür-safâ "safalı, huzurlu", پرملال pür-melâl "üzüntülü, kederli", پرجور pür-cevr "ezizyetli", پركين pür-kîn "kinli", پردل pür-dil "yürekli, cesur", پرفسون pür-füsûn "fusunlu, büyüleyici", پرهيجان pür-heyecân "heyecan dolu, heyecanlı" vs.

Son Eklerle Yapılan Sıfatlar

Bu eklerin sıkça kullanılanları aşağıda gösterilmiştir:

+mend مند (+lı/+li): دردمند derdmend "dertli", هنرمند hünermend "hünerli", دانشمند dânişmend "bilgili" vs.

+nâk ناك (+lı/+li): دردناك derdnâk "dertli", نمناك nemnâk "nemli", شرمناك şermnâk "utangaç", غمناك gamnâk "gamlı" vs.

+vâr وار ~ **+ver** ور (+lı/+li; gibi): امیدوار ümîdvâr "umutlu", هنرور hünerver "hünerli", بلبولوار bülbülvâr "bülbül gibi", بنده بندevâr "köle gibi, kul gibi" vs.

Bu ek aynı zamanda "yakışır, lâyıık" anlamlarını da üretir: شاهوار şâh-vâr "şâha lâyıık".

+gîn گين (+lı/+li): غمگين gam-gîn "gamlı", خشمگين hışmgîn "hışımlı, öfkeli", شرمگين şermgîn "utangaç" vs.

+în ين : Bu çeşitli madde isimlerinden sonra gelerek ondan yapılmış olmayı, +lı/+li anlamını ifade eder: سيمين sîmîn "simden, gümüşten yapılmış", زرين zerrîn "zerden, altından", آهنين âhenîn "demirden", سنکين sengîn "taşlı", رنگين renkîn "renkli", شرمين şermîn "utangaç" vs.

+gûn گون: Çeşitli isimlerden renk adları türetir: آبگون âb-gûn "su rengi, mavi", گلگون gül-gûn "gül rengi, pembe", نیلگون nîl-gûn "çivit rengi", لاله گون lâle-gûn "lale rengi, kırmızı" vs.

+fâm فام : Çeşitli isimlerden renk adları türetir: کبودفام kebûd-fâm "gök rengi, mavi", گلفام gül-fâm "gül rengi, pembe", لاله فام lâle-fâm "lâle rengi, kırmızı" vs.

+î ی: +lı/+li ekinin işleyişinde nispet anlamı türetir: شیرازی Şîrâzî "Şirazlı", ایرانى İrânî "İranlı" vs.

Bu ek aynı zamanda renk isimleri de türetmektedir: گلی gülî "gül rengi, pembe", سنبلی sünbülî "sümbül renginde", یاقوتی yâkûtî "yakut renginde, kırmızı", خاکي hâkî "toprak yeşili" vs.

+âsâ آسا, +veş وش, +sâr سار, +mânend مانند vs. son ekleri de "gibi" anlamında sıfatlar türetirler: پریوار perî-vâr "peri gibi", آسا بهشت behîşt-âsâ "cennet gibi", میهرآسا mihr-âsâ "güneş gibi", ماهوش mâh-veş "ay gibi", دریاوش deryâ-veş "deniz gibi", پریسار perî-sâr "peri gibi", گورگسار gûrg-sâr "kurt gibi", کوه مانند kûh-mânend "dağ gibi" vs.

+âne آنه eki, lâyıklık, yakışıklık bildiren sıfatlar türetir: دوستانه dostâne "dosta yakışır, dostça", طفلانه tıflâne "çocukça", فقیرانه fakîrâne "fakirce", شاهانه şâhâne "şaha yaraşır biçimde" vs.

-ter تر ve -terîn ترین: Sıfatların karşılaştırma ve üstünlük derecelerini ifade eder. Bugünkü Türkçede bu kategori sıfatın önüne *daha* ve *en* kelimelerini getirerek yapılır: daha iyi, en iyi. Karşılaştırma ve üstünlüğün birinci derecesi -ter "daha", ikinci derecesi -terîn "en" ekleriyle yapılır: بهتر bihter "daha iyi" → بهترین bihterîn "en iyi", ارزاتر erzâter "daha ucuz" → ارزاترین erzâterîn "en ucuz", مشکلتر müşkilter "daha zor" → مشکلترین müşkilterîn "en zor" vs.

SIRA SİZDE

2

A) Aşağıdaki kelimelerden bî- ve nâ- ekleriyle olumsuz sıfatlar türetiniz.

مرد	merd
موافق	muvâfık
پخته	puhte
متناهی	mütenâhî
کناه	günâh
سامان	sâmân
ادب	edeb
بھانه	bahâne

B) Aşağıdaki kelimelerden +mend, +nâk, +ver, +gîn eklerini kullanarak sıfatlar türetiniz.

بهره	behre
درد	derd
حاجت	hâcet
آرزو	ârzû
خطر	hatar
خشم	hışm
زهر	zehr

فضیلت	fazîlet
غم	gam
نام	nâm
دانش	dâniş
نم	nem
اندوه	endûh
شرم	şerm

Alıştırmaları yaparken türettiğiniz kelimelerin kullanılan örnekler olmasına dikkat ediniz.

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni günümüz alfabesi ile yazınız ve bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını sözlükten öğreniniz.

خونز که دل غنجه حمراده نهانز	شوقر که دم بلبل شیداده نهانز
چون رشته جان کوهر معناده نهانز	بز جسم نزار اوزره دوکوب دانه اشکی
بز دل کی برطرفه معناده نهانز	اولساق نولا بینام و نشان شهره عالم
دائم شکن زلف دل آراده نهانز	محرم بینه هر حاملزه باد صبادر
هم نشنه کی حالت صهباده نهانز	هم کل کی رنگینی معنایله ظاهر
که ناله کی خامه شکواده نهانز	که خامه کی شکوه طراز غم عشقز
آینه پرتاب مجلاده نهانز	ایتدک او قدر رفع تعین که نشاطی

Özet

Farsça Kelimelerin Yapısını Tanımak.

Farsça, esas olarak eklemeli bir dil sayılabilir; bu özelliği açısından Türkçeye benzer. Farsçada Türkçeden farklı olarak yalnızca son ekler yoluyla değil, ön ekler yoluyla da kelimeler türetilir. Bunun yanında iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelmesiyle birleşik kelimeler de yapılabilmektedir. Böylece Farsçada isimler, sıfatlar ve zarflar *yalın*, *türemiş* ve *birleşik* olarak ele alınabilirler. Kelime türetme ve birleşik kelime yapma yolları öğrenildiğinde Farsçanın oldukça sade bir morfolojik yapısı olduğu görülecektir.

Farsça Sayı İsimleri ve Sıfatlarını Saymak.

Türkçe ve Arapça sayı isimlerinin yanında Farsça sayı isimleri de kimi metinlerde kullanılmıştır. Farsça sayılar şöyledir: *yek* "bir", *dü* "iki", *se* "üç", *çehâr* veya *çâr* "dört", *penç* "beş", *şeş* "altı", *heft* "yedi", *heşt* "sekiz", *nüh* "dokuz", *deh* "on"; *bîst* "yirmi", *sî* "otuz", *çihil* "kırk", *pencâh* "elli", *şast* veya *şest* "altmış", *heftâd* "yetmiş", *heştâd* "seksen", *neved* "doksan", *sad* "yüz"; *dü-sad* "iki yüz", *nüh-sad* "dokuz yüz", *hezâr* "bin" vs. Osmanlı Türkçesinde Farsça sıra sayıları az da olsa kullanılmıştır. Farsçada sıra sayı yapma ekleri +üm, +ümî ve +ümîn ekleridir. Bazı sıra sayılar şunlardır: *yeküm*, *nuhust* "birinci, ilk", *düvüm* ~ *düyüm* "ikinci", *sivüm* ~ *siyüm* "üçüncü", *çehârum* veya *çehârümîn* "dördüncü", *pençum* "beşinci", *şeşüm* "altıncı", *heftüm* veya *heftümîn* "yedinci", *heştüm* "sekizinci", *nühüm* "dokuzuncu", *dehüm* "onuncu" vs.

Farsça Basit ve Türemiş Kelimeleri Ayırt Etmek.

Farsçada kelimeler basit, türemiş ve birleşik bir yapıda bulunur. Osmanlı Türkçesinde Farsçadan alınmış birçok kelime vardır. Farsçadan alınmış basit kelimelerden bazıları şunlardır: *âb* "su", *esb* "at", *çeşm* "göz", *mâh* "ay", *rûz* "gün", *dil* "gönül, yürek", *kûh* "dağ", *seng* "taş", *germ* "sıcak", *serd* "soğuk", *behişt* "cennet" vs. Farsçadan alınmış birçok *yalın* sıfat da Türkçede kullanılmıştır: *nîk*

"iyi", *bed* "kötü", *sefid* "beyaz", *siyâh* "kara", *büzürg* "büyük", *hûb* "güzel", *kûtâh* "kısa", *teng* "dar", *zîrek* "zeki", vs. Türkçede olduğu gibi bu kelimeler isim olarak kullanılabilirler gibi isim olan birçok kelime de söz diziminde sıfat değeri taşıyabilir. Türemiş kelimeler ise ön ve son eklerle oluşturulmaktadır. Bu ekler sadece Farsça kelimelere değil, Arapça kelimelere de eklenebilmektedir: Bu ekler arasında yer ve zaman bildiren +gâh, +istân; sadece yer bildiren +zâr, +kede, +sâr; âlet ismi yapan +dân; meslek ismi yapan +bân, +vân; bir işi çok yapan veya meslek bildiren kelimeler türen +kâr, +gâr, +ger; küçültme isimleri yapan +çe; âlet ismi veya oluş isimleri yapan +î eklerini sayabiliriz.

Farsça Ön Ek ve Son Eklerle Yapılan Sıfatları Tanımak.

Farsçada basit sıfatların yanı sıra *bî-*, *nâ-*, *be-*, *bâ-* hem-, *ber-*, *pür-* gibi ön ekler ve +mend, +nâk, + vâr, +ver, +gîn, +în, +gûn, +fâm, +î, +âsâ, +veş, +sâr, +mânend, +âne, +ter, +terîn gibi son eklerle de türemiş sıfatlar yapılabilir: *bî-çâre*, *nâ-merd*, *behîred*, *bâ-nâm*, *hem-derd*, *ber-bâd*, *pür-cefâ*, *derdmend*, *nemnâk*, *şâhvârî*, *nâmver*, *endûhgîn*, *sîmîn*, *gülgûn*, *lâlefâm*, *sünbülî*, *behiştâsâ*, *mehveş*, *perîsâr*, *bülbül-mânend*, *dürdâne*, *kemter*, *kemterîn*...

Kendimizi Sınavalım

- Aşağıdakilerden hangisi Farsça kelimelerin özelliklerinden biri **değildir**?
 - Basit yapıda olması
 - Kelimelerin özel vezinlerle türetilmesi
 - Kelime türetilmesinde ön eklerin kullanılması
 - Kelimelerin son eklerle türetilmesi
 - Birleşik yapıda kelimelerin olması
- Aşağıdaki basit yapılu kelimelerden hangisinin anlamı yanlış verilmiştir?
 - اسب esb "at"
 - ماه mâh "ay"
 - گرم germ "sıcak"
 - سرد serd "soğuk"
 - سفید sefid "siyah"
- Aşağıdakilerden hangisi Farsça 10 sayısının karşılığıdır?
 - نه nüh
 - ده deh
 - بیست bîst
 - هفت heft
 - شصت şast
- Aşağıdakilerden hangisi Farsça sıra sayısı ifade eder?
 - هفتاد heftâd
 - نود neved
 - نخست nuhust
 - هزار hezâr
 - دو صد dü-sad
- Aşağıdakilerin hangisinde ekin görevi **yanlıştır**?
 - +gâh, yer bildiren kelimeler türetir.
 - +geh, zaman bildiren kelimeler türetir.
 - +kede, yer bildiren kelimeler türetir.
 - +dân, yer bildiren kelimeler türetir.
 - +lâh, yer bildiren kelimeler türetir.
- Aşağıdaki kelimelerin hangisinde ek farklı görevde kullanılmıştır?
 - فرنگستان
 - ترکستان
 - سنکستان
 - کلهستان
 - زمستان
- Aşağıdaki kelimelerden hangisi âlet isimdir?
 - نمکدان
 - دریان
 - ساریان
 - نمکسار
 - شتریان
- Aşağıdakilerden hangisi renk bildiren bir kelime **değildir**?
 - سنبلی
 - کلفام
 - کلکون
 - کلشن
 - کلی
- Aşağıdaki eklerden hangisi "gibi" anlamında sıfat **türetmez**?
 - +âsâ
 - +âne
 - +veş
 - +mânend
 - +sâr
- Aşağıdaki sıfatlardan hangisi karşılaştırma ve üstünlük dereceleri ifade etmez?
 - بهتر bihter
 - ارزانترین erzânterîn
 - مشکلتز müşkilter
 - فقیرانه fakîrâne
 - بدتر bedter

Okuma Parçası

Aşağıdaki parçayı okuyunuz, bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını sözlükten öğreniniz.

Kâmûs-ı Türkî Önsöz'ünden

“İfâde-i Merâm

Lugat kitâbı bir lisânın hizânesi hükmündedir. Lisân kelimelerden mürekkebdir ki bu kelimeler dahi her lisânın kendisine mahsûs bir takım kavâ'id-e tevfiiken tasrîf ve terkîb edilerek insânın ifâde-i merâm etmesine yararlar. İmdi lisânın sermâyesi kelimelerle kavâ'id-i sarfiyye ve nahviyyesinden 'ibârettir.

Dünyâda hiçbir adam tasavvur olunmaz ki lisânının kâffe-i lugâtini bilsin veyâ cümlesini hıfzında tutabilsin ve pek az adamlar vardır ki lisânlarını tamâmıyla kâ'ideye tevfiiken söyleyebilsinler. Bu hâl ise her lisânın câmi' olduğu kelimâtan mürûr-ı zaman ile bir takımını bâdiye-i nisyânda bırakıp gâ'ib etmesini ve kavâ'id-i mahsûsasına mugâyir sûrette söylenerek fesâhatten mahrûm kalmasını ve'l-hâsıl geniş ve fasîh iken dar ve galat bir lisân olmasını müntec olur.

Lisânları bu inhitâtan vikâye edecek olan ancak edebiyâttır. Edebiyyâtın ya'nî üdebânın bu bâbda edecekleri hizmetin ilk hatvesi ise lisânın mükemmeliyyetini teşkil eden kelimelerini ve fesâhatini müceb olan kavâ'idini hüsn-i muhafaza etmekten 'ibârettir. Bu iki şıkkin birincisi lisânın kâffe-i lugâtini hâvî mükemmel bir kâmûs ve ikincisi kavâ'id-i sarfiyye ve nahviyyesini câmi' muntazam bir sarf ve nahiv kitâbı vücûda getirmekle hâsıl ve mümkün olabilir.

Bunun içindir ki tahrîrî ve edebî hâline geçirilmesi merâm olunan her bir lisânın en evvel kelimeleri cem' ile bir lugat ve kavâ'id-i zabt ile bir sarf ve nahiv kitâbları tedvîn edilmek eskiden beri bir kânûn-ı umûmî hükmüne geçip hattâ bu gün küre-i arzın en mehcûr taraflarında sâkin en vahşî akvâmın bile söyledikleri lisânları öğrenmek isteyen Avrupalılar o lisânların lugat ve sarf ve nahiv kitâblarını zabt ve tahrîr etmekten işe girişirler.”

Şemşeddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî, İstanbul, 1317.*

Okuma Çalışması - 1

Efendimsin cihânda i'tibârım varsa sendendir

Miyân-ı âşikânda iştihârım varsa sendendir

Benim feyz-i hayâtım hâsıl-ı rûh-ı revânımsın
Eğer ser-mâye-i ömrümde kârım varsa sendendir

Veren bu sûret-i mevhûma revnak reng-i hüsnündür
Gülistân-ı hayâlîm nev-bahârım varsa sendendir

Felekden zerre mikdâr olmadım devrinde rencîde
Ger ey mihr-i münîr âh u zârım varsa sendendir

Senin pervâne-i hicrânımın sen şem'-i vuslatsın
Be-her şeb hâhiş-i bûs u kenârım varsa sendendir

Şehîd-i aşkın oldum lâlezâr-ı dâğdır sînem
Çerâğ-ı türbetim şem'-i mezârım varsa sendendir

Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı deşt zann eyler
Fenâ-ender-fenâyım her ne varım varsa sendendir

Niçin âvâre kıldın gevher-i galtânın olmuşken
Gönül âyînesinde bir gubârım varsa sendendir

Şafak-tâb eyledin peymânemi hûn-âb ile sâkî
Sabâh-ı sohbet-i meyde humârım varsa sendendir

Sanadır ilticâsı Gâlib'in yâ Hazret-i Monlâ
Başımda bir külâh-ı iftihârım varsa sendendir

Okuma Çalışması - 2

Şevkiz ki dem-i bülbül-i şeydâda nihânız
Hûnuz ki dil-i gonce-i hamrâda nihânız

Biz cism-i nizâr üzre döküp dâne-i eşki
Çün rişte-i cân gevher-i ma'nâda nihânız

Olsak n'ola bî-nâm u nişân şöhre-i âlem
Biz dil gibi bir turfe mu'ammâda nihânız

Mahrem yine her hâlimize bâd-ı sabâdır
Dâ'im şiken-i zülf-i dil-ârâda nihânız

Hem gül gibi rengînî-i ma'nâyile zâhir
Hem neş'e gibi hâlet-i sahbâda nihânız

Geh hâme gibi şekve-trâz-ı gam-ı aşkız
Geh nâle gibi hâme-i şekvâda nihânız

Etdik o kadar ref'-i ta'ayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Kelimelerin Yapısı” kısmını yeniden okuyunuz.
2. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsçada Yalın İsimler ve Sıfatlar” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Sayı İsimleri” kısmını yeniden okuyunuz.
4. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Sayı İsimleri” kısmını yeniden okuyunuz.
5. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsimden Türemiş İsimler” kısmını yeniden okuyunuz.
6. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsimden Türemiş İsimler” kısmını yeniden okuyunuz.
7. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsimden Türemiş İsimler” kısmını yeniden okuyunuz.
8. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Son Eklerle Yapılan Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.
9. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Son Eklerle Yapılan Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.
10. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Son Eklerle Yapılan Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

- A) شكارستان teferrücgâh; سجدہ گاہ secdegâh; جلولہ cilvegeh; جولاں şikâristân; تختگاه tahtgâh; آتشکده âteşkede, آتشدان âteşdân; کوهسار kûhsâr, کوهستان kûhistân; سنکسار sengistân, سنکستان sengsâr; نمکدان nemekistân, نمکدان nemekdân; ریگدان rîkdân; مہنٹکده mihnetkede; ماتمکده mâtemkede, ماتمگاہ mâtemgâh.
- B) زکر gelebân; کله بان şütürbân; باغبان bâğbân; زرger;
رامیشی râmîşî; رامشگر râmîşger; کوزه کر kûzege; پالانی pâlânî.

Sıra Sizde 2

- A) نامرد nâ-merd; ناموافق nâ-muvâfîk; نا پخته nâ-puhte; بی سامان nâ-mütenâhî; بیکنه bî-günâh; بی ادب bî-sâmân; بی بهانه bî-bahâne.
- B) دردناک derdmend, بهره ور behrever; دردمند derdmend, آرزومند ârzûmend, دردنâk; خطرناک hatarnâk; خشمگین hışmgîn; زهرناک zehrâk; فاضولمند faziletmend; نامور nâmver; نامور gamgîn; دانشور dânişver, دانشمند dânişmend; نمناک nemnâk; اندوه کین endûhgîn; شرمگین şermgîn.

Yararlanılan Kaynak

- Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Farsça fiilleri tanıyabilecek,
- Fiillerden elde edilen tabanları tanımlayabilecek,
- Fiillerden kelime türeten ekleri sıralayabilecek,
- Farsça birleşik kelimelerin yapılarını tanıyabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Farsça fiil
- Fiilden türemiş kelimeler
- Fiilden kelime türeten ekler
- Farsça birleşik kelimeler
- Birleşik kelimelerin oluşma şekilleri

İçerik Haritası

- FARŞÇADA FİİL
- FARŞÇA FİİLDEN TÜREMİŞ KELİMELER
- FARŞÇA BİRLEŞİK KELİMELER

Farsçada Fiil, Farsça Fiilden Türemiş Kelimeler, Farsçada Birleşik Kelimeler

FARŞÇADA FİİL

Farsçada fiil tabanlarına birtakım ekler getirilerek yapılan isim ve sıfatlar da Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılmaktadır. Bu gibi kelimelerin anlamlarını ve söz dizimi içindeki fonksiyonlarını bilebilmek için yapılarını öğrenmemiz gerekmektedir. Aşağıda Farsçanın fiilden isim ve sıfat yapma yollarını ana hatlarıyla öğreneceğiz.

Fiilleri kip, zaman ve şahıs söz konusu olmaksızın adlandırmak için masdar ekli şekilleri kullanılır. Türkçede *yaz-mak*, *gel-mek* şekilleri masdardır. Bu fiillerin çekime ve kelime türetmeye esas olan tabanı *yaz-* (*yaz-dı*, *yaz-gı*, *yazar* vs), *gel-* (*gel-di*, *gel-ecek*, *gel-miş*, *gel-en* vs.)dir. Türkçede *-mak/-mek* eklerinin gördüğü işi Farsçada *-den* دن, *-ten* تن ekleri görür ve fiiller buna göre *den'li masdarlar* - *ten'li masdarlar* olarak iki grup hâlinde incelenir.

خواندن *hân-den* "okumak", گفتن *güf-ten* "söylemek" vs.

Bu eklerle teşkil olunmuş masdarlara *aslî masdarlar* denilir. Aslî masdarlar, Osmanlı Türkçesi söz diziminde kullanılmamışlardır.

Farsçada sonlarında *-den* ve *-ten* bulunduğu hâlde masdar olmayan kelimeler vardır: کردن *gerden* "boyun", کردن *gevden* "ahmak, sersem", خویشتن *hîştên* "kendi", آبستن *âbisten* "hâmile" gibi.

Türkçede masdar ekinin çıkarılmasıyla oluşan fiilin en yalın şekli emir 2. teklik şahsı ifade ettiği gibi (*yaz-mak* → *yaz*; *gel-mek* → *gel*), Farsçada da masdar eklerinin çıkarılması ile oluşan tabanlar emir 2. teklik şahıs, fiillerin sonundaki nûn harfinin atılmasıyla oluşan tabanlar görülen geçmiş zaman 3. teklik şahsı ifade ederler. Bu tabanlar *emir gövdesi* ve *geçmiş zaman gövdesi* diye adlandırılır. Bu gövdelere birtakım ekler getirilerek isim, sıfat ve zarf fonksiyonunda kelimeler yapılır. Aşağıda fiillerin emir ve geçmiş zaman gövdelerinin nasıl bulunduğu konusunda bilgiler vereceğiz:

Farsça Fiillerde Emir Gövdesi

Aslî masdarlardan *-den* ve *-ten* ekleri atılınca ortaya çıkan şekil *hâl gövdesi* veya *geniş zaman gövdesi* olarak da adlandırılır. Bunların bir kısmında fiil gövdesinin son ünsüzü birtakım ses değişmelerine uğrar. Ortaya çıkan bu gövdeler Farsça fiil çekiminde emir ikinci teklik şahsa tekabül eder:

خواندن hânden "okumak" → خوان hân "oku"

دریدن derîden "yırtmak" → در der "yirt"

Bir masdarın emir gövdesi, herhangi bir ek almadan, sıfat-fiil anlamı da taşır; yani Türkçede -an/-en, -ar/-er ekleriyle yaptığımız şekillere (yazan, yazar) karşılık gelirler. Emir gövdesiyle teşkil olunan bu şekiller tek başlarına kullanılmayıp birleşik sıfat yapımında kullanılırlar ve bunlarla yapılan birleşik sıfatlar Osmanlı Türkçesinde çok sık kullanılmıştır:

خواندن hânden "okumak" → خوان hân "okuyan": غزل خوان gazel-hân, قصه خوان kıssa-hân, مولد خوان mevlîd-hân vs.

دریدن derîden "yırtmak" → در der "yırtan": صف در saf-der, پرده در perde-der vs.

پسندیدن pesendîden "beğenmek" → پسند pesend "beğenen": مشکل پسند müşkil-pesend, خود پسند hod-pesend vs.

شکافتن şikâften "yarmak" → شکاف şikâf "yaran": دل شکاف dil-şikâf, مو شکاف mû-şikâf, صف شکاف saf-şikâf vs.

بوسیدن bûsîden "öpmek" → بوس "öpen": دامن بوس dâmen-bûs, دست بوس dest-bûs vs.

Aslî masdardan -den ve -ten eklerinin çıkarılarak sıfat-fiil anlamı taşıyan emir (hâl) gövdelerinin teşkili esas olarak bu şekildedir. Ancak birçok fiilde bu ekler çıkarılınca oluşan tabanda birtakım ses değişimleri meydana gelir. Aşağıda bu değişimleri ana hatlarıyla öğreneceğiz:

a) -den'li masdarlardaki değişimler:

- /â/ ا ile biten fiillerde bu ses bazen düşer bazen /ây/ ای veya /â/ ا olur:

نهادن nihâden "koymak" → نه nih "koyan": قدم نه kadem-nih,

کشادن güşâden "açmak" → کشا güşâ ~ کشای güşây "açan": دل کشا dil-güşâ, کشور کشا kişver-güşâ, دهن کشا dehen-güşâ

- /û/ و ile biten fiillerde bu sesler /ay/ ای veya /â/ ا olur:

فرمودن fermûden "emretmek" → فرما fermâ "buyuran, emreden": فرمان fermân-fermâ, حکم فرما hüküm-fermâ

افزودن efzûden "çoğaltmak" → افزا efzâ "artıran, çoğaltan": فرح افزا ferah-efzâ, نعمت افزا ni'met-efzâ

نمودن nümûden "göstermek" → نما nümâ "gösteren": عبرت نما ibret-nümâ, جهان نما reh-nümâ, جهان نما cihân-nümâ

صفابخشا bahşâ "bağışlayan": بخشا bahşûden "bahşûlamak" → safâ-bâhşâ, نوربخشا nûr-bahşâ

- /r/ ر ile biten fiillerde bu ses değişmez:

حمیت پرور perverden "beslemek" → پرور perver "besleyen": hamiyet-perver, معارف پرور ma'ârif-perver, مسافر پرور müsâfir-perver

جان جنک آور ceng-âverden "getirmek" → آور âver "getiren": جان cân-âver, پیام آور peyâm-âver

گزار گزاردن "geçirmek; edâ etmek" → گزار güzâr "eda eden": مصلحت گزار maslahat-güzâr, دم گزار dem-güzâr

/r/ ile biten kimi fiillerde ise /r/ → /âr/ olur:

دل آزار âzârden "incitmek" → آزار âzâr "inciten": dil-âzâr

غم خوار gam-hârden "yemek" → خوار hâr (bazen hôr) "yiyen": غم خوار gam-hâr, میراث خور mîrâs-hor

- /î/ ی ile biten fiillerde bu ses düşer:

دریدن derîden "yırtmak" → در der "yırtan": saf-der, پرده در perde-der vs.

مشکل پسند pesendîden "beğenmek" → پسند pesend "beğenen": مشکل پسند müşkil-pesend, خود پسند hod-pesend

دست بوسیدن bûsîden "öpmek" → بوس bûs "öpen": دامن بوس dâmen-bûs, دست بوس dest-bûs

Bu değişmelerin dışında farklı özellikler gösteren bazı fiiller de vardır. Meselâ:

آفریدن âferîden "yaratmak" → آفرین âferin "yaratın": آفرین آفرین cihân-âferîn

خرده چین çîden "toplamak" → چین çîn "toplayan": خردہ چین gül-çîn, خوشه چین hurde-çîn, خوشه چین hûşe-çîn

گزیدن güzîden "seçmek" → گزین güzîn "seçen": گزین گزین güzîn, کوشه گزین gûşe-güzîn, خلوت گزین halvet-güzîn, وحدت گزین vahdet-güzîn

دیدن dîden "görmek" → بین bîn "gören": دوربین dûr-bîn, خردہ بین hurde-bîn

b) -ten'li masdarlardaki deęişmeler:

- -ten eki çıkarıldıktan sonra fiil tabanı /h/ خ ile bitiyorsa bu ses /z/ ز 'ye dönüşür:

âvîhten "asmak" → âviz "asılan, asılı": dil-âvîz

endâhten "atmak" → endâz "atan": silah silâh-endâz, tîr انداز, tîr-endâz

sûhten "yakmak" → sûz "yakan": dil-sûz, جان سوز, cihân-sûz, cihân-sûz

rîhten "dökmek" → rîz "döken": eşk-rîz, اشك ريز, خون ريز, hûn-rîz, güher-rîz, گهر ريز

- /s/ س ile biten fiillerde bu ses ya düşer veya /h/ ه, /y/ ی, /n/ ن, /nd/ ند, ya da /ûy/ وى harflerinden birine dönüşür:

dânisten "bilmek" → dâh "bilen": sühan-dân, دان دان, nükte-dân

hâsten "istemek" → hâh "isteyen": bed-hâh, بد خواه, hayr-hâh, خيبرخواه

ârâsten "süslemek" → ârây veya ârâ "süsleyen": مجلس آرا, meclis-ârâ, dil-ârâ, آرا, cihân-ârâ

pîrâsten "süslemek" → pîrây veya pîrâ "süsleyen": پيراي پيراي, belâgat-pîrâ, بلاغت پيراي, nazar-pîrâ, نظيراي

şikesten "kırmak" → şiken: peymân-şiken, پيمان شکن

besten "bağlamak" → bend "baęlayan": dil-bend, دل بند, pâ-bend

cüsten "aramak" → cûy "arayan": dil-cûy, دل جوي

rüsten "bitmek, yetişmek" → rûy "biten, yetişen": خودروي, hod-rûy

- /ş/ ش ile biten birçok fiilde bu ses /r/ ر 'ye, /îs/ يس 'e veya /rd/ رد 'e dönüşür:

dâhten "tutmak, malik olmak" → dâr "tutan, malik olan": دفتردار, defter-dâr, حصه دار, hisse-dâr, حکم دار, hüküm-dâr

güzâr "geçmek, bırakmak, eda etmek" → güzâr گذاشتن
"geçen, bırakan, eda eden": dem-güzâr, reh-güzâr ره گذار

vak'a-nüvîs "yazmak" → nüvîs نویس: وقعہ vak'a-nüvîs نوشتن

neverd "katetmek, aşmak, dolaşmak" → neverd صحره
sahra-neverd نورد

- /f/ ile biten fiillerde bu ses /b/ ب 'ye dönüşür:

yâb "bulmak" → yâb ياب "bulan": şeref-yâb, şefa شرف ياب
şifâ-yâb شفا ياب

firîb "aldatmak" → firîb فريب "aldatan": dil-firîb, ebleh-firib
nazar-firib نظر فريب

Bazı fiillerde sondaki /f/ sesi korunurken (şikâften "yarmak"
şikâf "yaran"), bazı fiillerde düzensiz değişimler olmaktadır:

rev "yürüyen": rev رو "yürümek" → reften رفتن
kalem-rev قلم رو, tîz-rev تیزرو, âheste-rev آهسته رو

gûy "söyleyen": gûy كوی "söylemek" → gûy گفتن
gûy (Osmanlı Türkçesinde kullanılan bazı Farsça fiiler ve emir gövdeleri için Tablo 1'i inceleyiniz.)

Emir gövdeleri, başka birtakım isim şekillerinin, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin türetilmesine taban teşkil eder. Bu ekleri daha sonra göreceğiz.

DİKKAT

Farsça fiillerde yukarıda kurallara uymayan bazı emir gövdeleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu fiiller ve emir gövdelerinden bazıları şunlardır: dâden دادن "vermek" → dih ده; sitâden ستادن "almak, feth etmek" → sitân ستان; kerdن کردن "yapmak" → kün کن; bürden بردن "götürmek" → ber بر; mürden مردن "ölmek" → mîr میر; bûden بودن "olmak, var olmak" → bâş باش; şûden şûden veya şoden شدن "olmak" → şev شو; âmeden آمدن "gelmek" → ây آی; zeden زدن "vurmak, çalmak, döğmek, uğramak" → zen زن; fûrûhten فروختن "satmak" → şînâhten شناختن "tanımak" → şînâs شناس; puhten پختن "pişirmek" → sahten ساختن "tartmak" → senc سنج; gûsîhten گوسیتن veya kûsîsten کوسیتن "çözmek" → gûsil گوسل; nişâhten نیشتن "ağaç dikmek" → nişân نشان; nişesten نیشتن "oturmak" → hîz خیز; nigerîsten نگیرستن "bakmak" → niger نگر; küştен күштэн "öldürmek" → rev رو; efrâhten افراشتن "yükseltmek" → efrâz افراز; gitmek رفتن "gitmek" → rev رو; gûy گوی "söylemek" → gûy كوی veya gûy گو; giriften گرفتن "yakalamak,

tutmak, ele geçirmek" → گیر گير; پذیرفتن peziireften "kabul etmek" → پذیر peziir;
خفتن huften "uyumak" → خفت huft, حسب husb veya خواب hâb...

Farsça Fiillerde Geçmiş Zaman Gövdesi

Farsça fiillerde geçmiş zaman gövdesi fiillerin sonunda bulunan /n/ sesinin (ن harfi) atılmasıyla elde edilir. Fiilin geçmiş zaman gövdesi görülen geçmiş zaman teklik 3. şahsını ifade eder. Bu gövde aynı zamanda hafifletilmiş masdar denilen fiil ismini de teşkil etmektedir :

آمدن âmeden "gelmek"	→ آمد âmed "gelme, geliş"
رفتن reften "gitmek"	→ رفت reft "gitme, gidiş"
خریدن harîden "satın almak"	→ خرید harîd "satın alma"
فروختن fûrûhten "satmak"	→ فروخت fûrûht "satış"
شکستن şikesten "kırmak"	→ شکست şikest "kıрма"

SIRA SİZDE

1

Aşağıdaki fiillerin emir gövdelerini bulunuz.

آرامیدن ârâmîden "dinlenmek"
آموختن âmûhten "öğretmek"
آویختن âvîhten "asmak"
افشانندن efşânden "saçmak"
پرستیدن perestîden "tapmak"
پیراستن pîrâsten "süslemek"
خواستن hâsten "istemek"
خوانندن hânden "okumak"
داشتن dâšten "tutmak"
دانستن dânisten "bilmek"
ربودن rübûden "kapmak"

ریختن rîhten "dökmek"
ستادن sitâden "almak"
ساختن sâhten "yapmak"
شکافتن şikâften "yarmak"
شناختن şinâhten "tanımak"
فروختن fûrûhten "satmak"
فریفتن firîften "aldatmak"
کداختن gûdâhten "eritmek"
گذشتن gûzešten "geçmek"
گرفتن giriften "tutmak"
نوشتن nüvišten "yazmak"
نواختن nevâhten "okşamak"
یافتن yâften "bulmak"

1. Okuma Çalışması اوقومه چالیشمه سی

1. Aşağıdaki rubaileri okuyup yeni harflere aktarınız.
2. Farsça asıllı kelimeleri sözlük yardımıyla bulunuz, yapılarını inceleyiniz.

رباعیلر

ترجیح

دنیاده نه اقبال نه ده ثروت دیلهرز حتی نه ده عقیاده سعادت دیلهرز
عشق کل آجان ، بلبل اوتن وقتنده یارانله طرب یار ایله وصلت دیلهرز

خزان

آخر نه بوجوشش ، نه بوایام قالیر خاطرده نه جانان نه سرانجام قالیر
صوک فصلمک شاه غریباننده کل دورینی خاطرلانه حق جام قالیر

عمر

بر مرحله دن کونشاه دریا کورینور بر مرحله دن هر ایکی دنیا کورینور
صوک مرحله بر فصل خزاندرکه سورر کیمش کلهجک جمله سی رؤیا کورینور

مهرات

دلپسته میز احبابه اسیریز یاره آنلردر آجان کولکده بیک بر یاره
بیکانه لک قهرنی کورمش دکنز طمن ایتدیکنز نافه در آغباره

FARŞÇA FİİLDEN TÜREMİŞ KELİMELER

Fiilden Türemiş İsimler

Fiillerin daha önce teşekküllerini öğrendiğimiz emir ve geçmiş zaman gövdesine birtakım ekler getirilerek çeşitli isimler türetilir. Türetilen bu isimlere *hâsil-ı masdar*, *ism-i masdar* ve *masdar-ı nev'î* gibi isimler verilir. Fiilden isim türeten ekler şunlardır:

-e ۰: Fiilin emir gövdesine getirilir: **خنده** *hande* "gülme, gülüş" (< *handîden*), **ناله** *nâle* "inleme" (< *nâlîden*), **بوسه** *bûse* "öpme, öpüş" (< *bûsîden*) vs.

-e ۰eki fiilin emir gövdesine getirilerek alet ismi bildiren kelimeler türetebilir: **آویختن** *âvîhten* "asmak" → **آویزه** *âvîze*; **رندیدن** *rendîden* "yontmak, törpülemek" → **رنده** *rende*; **شانندن** *şânden* "taramak" → **شانه** *şâne* "tarak"...

-iş ش : Fiilin emir gövdesine getirilir: **نالش** *nâliš* "inleyiş" (< *nâlîden*), **نمایش** *nümâyiş* "gösteriş, gösteri" (< *nümûden*), **دانش** *dâniş* "bilgi, bilgi" (< *dânîsten*), **خواهش** *hâhiş* "isteyiş, istek" (< *hâsten*) vs.

-âr ار : Fiilin geçmiş zaman gövdesine getirilir: **رفتار** *reftâr* "gitme, gidiş" (< *reften*), **گفتار** *güftâr* "söyleyiş, söz" (< *güften*) vs.

Farsça Fiilden Türemiş Sıfatlar

Önceki bölümlerde geçmiş zaman gövdesi (*hafifletilmiş masdar*) ve emir gövdesinin oluşumunu öğrenmiştik. Bu fiil gövdeleri, başka birtakım türemeler için taban teşkil etmektedir. Sıfat-fiil anlamı taşıyan emir gövdelerinin birleşik sıfat yapımında kullanıldığını öğrendik. Bu bölümde de bu gövdelerden birtakım eklerle sıfat-fiil, zarf-fiil ve başka isimlerin yapılışını öğreneceğiz. Fiillerin emir ve geçmiş zaman gövdelerinden sıfat türeten ekler şunlardır:

-e ۰ : Bu ek, fiilin geçmiş zaman gövdesine getirilerek edilgen anlamlı sıfat-fiiller (*ism-i mef'ûl* veya *ism-i fâ'il*) yapar. Türkçede bunları genellikle -miş/-miş ekleriyle (*görmüş, almış*) karşılarız: **دیده** *dîde* "görmüş, görülmüş" (< *dîden*), **آمده** *âmede* "gelmiş" (< *âmeden*), **مرده** *mürde* "ölmüş" (< *mürden*), **آزردده** *âzürde* "incinmiş" (< *âzürden*), **انداخته** *endâhte* "atılmış" (< *endâhten*), **زده** *zede* "vurulmuş, uğramış" (< *zeden*), **کشیده** *keşîde* "çekilmiş" (< *keşîden*), **آفریده** *âferîde* "yaratılmış" (< *âferîden*), **پسندیده** *pesendîde* "beğenilmiş" (< *pesendîden*) vs.

Bu ekle türetilen kelimeler, ileriki bölümlerde göreceğimiz birleşik sıfatların teşkilinde sıkça kullanılmaktadır.

-ende نده: Fiilin emir gövdesine getirilerek sıfat-fiil görevinde kelimeler türetir. Türkçede -an/-en, -ar/-er veya -ıcı/-ici ekleriyle yaptığımız kelimelere karşılık gelir: کوینده گوینده "söyleyen" (<güften), خواننده hânende "okuyan" (<hânden), آفریننده âferînde "yaratan" (<âferîden), تابنده "parlayan" (<tâften) vs.

-ân ان: Fiilin emir gövdesinde getirilen bu ek hem sıfat-fiil, hem de zarf-fiil teşkilinde kullanılır: گریان giryân "ağlayan ~ ağlayarak" (< girîsten), پویان pûyân "koşan ~ koşarak" (< pûyîden), افشان üftân "düşerek" (< üftâden), حیزان hîzân "kalkarak" (< hâsten), نمایان nümâyân "görünen" (< nümûden), شایان şâyân "yakışır, lâyık" (< şâyesten) vs.

-â ا: Kimi fiillerin emir gövdelerine getirilerek sıfat-fiil teşkil eder: کویا گویا "söyleyen" (< güften), بینا bînâ "gören" (< dîden), دانا dâna "bilen, bilici" (< dânisten) vs.

-gâr گار: Fiillerin emir ve geçmiş zaman gövdelerine gelerek fâil ismi teşkil eder. Bu eki Türkçede -ıcı/-ici, -an/-en ekleriyle ifade ederiz: پروردگار perverdigâr "besleyici, terbiye edici; Allah" (< perverden), آموزگار âmûzgâr "öğretici, öğretmen" (< âmûhten) vs.

-âr ار: Fiillerin geçmiş zaman gövdesine getirilerek fâ'il ismi teşkil eder: خریدار harîdâr "alıcı" (< harîden), فروختار fûrûhtâr "satıcı" (< fûrûhten), گرفتار giriftâr "tutkun, yakalanmış" (< giriften), خواستار hâstâr "istekli, isteyen" (< hâsten) vs.

SIRA SİZDE

2

Aşağıdaki Farsça fiillerin geçmiş zaman gövdelerini bulunuz ve bunlara -e ekini getirerek geçmiş zaman partisipleri (ism-i mef'ûl) yapınız. Ör. کزیدن güzîden "seçmek" → کزیده güzîd+e → güzîde

آمدن âmeden "gelmek", آوردن âverden "getirmek", آرزیدن âzürden "incinmek, kırılmak", رفتن reften "gitmek", پسندیدن pesendîden "beğenmek", زدن zeden "vurmak, uğramak", ستودن sûtûden "öğmek", شکستن şikesten "kırmak", فریفتن firiften "aldatmak", گرفتن giriften "almak, tutmak, yakalamak", گشتن geştin "dönmek, dolaşmak", کشیدن keşîden "çekmek", مالیدن mâlîden "sürmek, oğmak", مردن mürden "ölmek", نوشتن nüviştin "yazmak", نهادن nihâden "koymak, bırakmak"

FARŞÇA BİRLEŞİK KELİMELER

Farsçada Birleşik İsimler

Farsçada birleşik isim yapmanın türlü yolları vardır. Bunlardan Osmanlı Türkçesinde kullanılan bazılarının kuruluşu şöyledir:

İki İsimden Oluşanlar

Bunlar şekil olarak izafet kesresi kaldırılmış bir isim tamlaması veya tamlayanla tamlananın yer değiştirdiği bir isim tamlaması gibidir; ancak bizim için bunların oluşum süreçleri o kadar önemli değildir. Önemli olan bunların bir nesne veya kavramın adı olmalarıdır. Metinleri doğru okumak için bunların isim tamlaması olmadığını bilmeli ve izafet kesresi olmadan okumalıyız. Bunların büyük kısmı zaten bitişik yazılır:

سرعسكر ser-asker "komutan", سرحد ser-hadd "sınır", سرمايه ser-mâye "ana para, kapital", میرآلای mîr-alay "alay komutanı, albay", میرآخور mîr-âhûr "ahır emiri", درسعادت der-sa'âdet "saadet kapısı, İstanbul", صاحبخانه sâhib-hâne "ev sahibi", آبدست âb-dest "aptes", آبرو âb-rû "yüzsuyu, şeref", مرغاب murg-âb "ördek", گلبرگ gül-berg "gül yaprağı", مهمانخانه mihmân-hâne "konuk evi, otel", میخانه mey-hâne, اجزاخلانه eczâ-hâne "eczahane", سپهسالار sipeh-sâlâr "komutan", زردالو zerdâlû "kayısı", ایران ایران-zemîn "İran ülkesi", مغرب زمین Mağrib-zemîn "Mağrib ülkesi", مهتاب meh-tâb "mehtap, ay ışığı" vs.

Bilhassa *ser*, *sâhib*, *mîr* kelimeleriyle yapılan tamlamalar isim tamlaması gibi izafet kesresiyle de okunabilir. Ancak bunlar yaygın olarak birleşik isim gibi izafet kesresi olmadan okunurlar.

DİKKAT

Zaten burada sıralanan *serasker*, *serhad*, *sermaye*, *miralay*, *abdest*, *eczane*, *meyhane*, *dersaadet*, *zerdali*, *mehtap* gibi örnekler günlük kullanımda bu söylenişleriyle yaygınlaşmışlardır. Bu türlü kullanımlarıyla yaygınlık kazanmış kelimeleri metinlerden okurken aynı şekilde seslendirip yazıya geçirebiliriz: mehtap, meyhane, abdest vb.

DİKKAT

Kelimelerin yapı özelliklerini bilmemizin, metinlerde karşılaştığımız bu türlü kelimeleri kolay tanımamıza ve anlamlarını kolay kavramamıza yardımcı olacağını unutmayınız.

İkilemelerle Oluşanlar

Eş veya yakın anlamlı yahut zıt anlamlı kelimeler bağlama edatı ile birleştirilerek tek bir nesneye veya oluşturma ad olabilirler:

گفت و گو güft ü gû "dedikodu", جست و جو cüst ü cû "arayıp sorma, araştırma", سوز و کداز sûz u güdâz "yanıp yakılma", بارک و بار berk ü bâr "yaprak ve yemiş; malzeme, azık", پیچ و تاب pîç ü tâb "kıvrım büklüm; sıkıntı, telaş", های و هوئی hây u hûy "gürültü, patırtı, şamata", داد و ستد dâd u sited "alışveriş" vs.

İkinci kelimesinde, birinci kelimesinin baş ünsüzünün /m/ ünsüzüne dönüştürülmesiyle teşkil olunmuş bazı ikilemeler de bulunmaktadır:

تارومار târ u mâr "darmadağınık", هرج و مرج herc ü merc "karma karışık", خانان hân u mân "ev bark" vs.

1. Aşağıdaki "Bülbül" şiirini okuyunuz, yeni harflere aktarınız.
2. Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup öğreniniz.

بلبل

ظهور نوبهاری باغده اعلام ایدر بلبل
صفا جویانه عرض مژده ایام ایدر بلبل
ببارك ذوق وشوق اسبابی آتام ایدر بلبل
نواى دلکشیه هرکسی خوشکام ایدر بلبل
بچون اما بنی ملهوف و بی آرام ایدر بلبل

ملال انکیز بر رقت و پروب وجدانه اوتدکجه
بک آه ایتدیرر حسرتله اول دیوانه اوتدکجه

۱۲۱

بداغ ادیه

ولور شوق آور آشوب سودا جانه اوتدکجه
دمنده سیر ایدک تأثیری! احرارانه اوتدکجه
دل آواره بی خواهشکنار دام ایدر بلبل

مرامی عشقنک آثارنی اخفامیدر بيلم
اسیر مالخولیا اولدیغین ایامیدر بيلم
خیالنده دوران یار رخ لایلمدر بيلم
هوسکار کدورت.. طالب سودامیدر بيلم
سحر دن خوشلانیر.. میل ظلام شام ایدر بلبل

کیمه راجع بیانمز... کوکلی مشحون محبتدر
غریب وزادر.. شب زنده دار حجر و حسرتدر
تغیسی حزیندر چونکه مصروف شکابتدر
بیایر بوباغده فریده رخصتده موقتدر
بلا آرام اونکچون ناله به اقدام ایدر بلبل

نهدم آرامکهم اولسه درد حجر ابه طاغیر
صولر وادیده سو بختمه اغلارکی چاغلار
بیایر کوکلم آه ایلر.. دمام کوزلرم اغلار
اولوب رقت پذیر آوازی بر ضور حزین باغلار
بچون طالعمدن سانکه استرحام ایدر بلبل

سعادن سانکه اینمش بر الهی لحن طاؤدر
یشیللکارده بیدادر... قاراناقلرده سؤدر

Farsçada Birleşik Sıfatlar

Osmanlı Türkçesinde Türkçe, Arapça ve Farsça sıfatlar kullanılmıştır. Söz konusu sıfatların kimisi yalın hâlde, kimisi türemiş, kimisi de birleşik sıfatlardır. Arapça ve Farsça yalın ve türemiş sıfatları daha önce görmüştük. Şimdi Farsça birleşik sıfatların kuruluşlarını öğreneceğiz.

Arapça ve Farsça yapıli birleşik sıfatların kuruluşlarını öğrenmeden önce bunların Türkçedeki karşılıklarını hatırlamamızda fayda vardır.

Bilindiği gibi Türkçede de söz diziminde sıfat olarak kullanılan yalın isimler yanında birtakım eklerle yapılan türemiş sıfatlar ve bazı kelime birleşmeleriyle yapılan birleşik sıfatlar vardır. Bunlardan bilhassa şu ikisi önemlidir:

- İsnat grubu: Birinci unsur çoğu zaman iyelik eki almış bir kelime, ikinci unsuru ise sıfat işlevinde bir kelimedenden oluşan kelime grubuna *isnat grubu* denir. İsnat grubu cümle içinde esas olarak sıfat fonksiyonundadır: *canı tez* (adam), *sütü bozuk* (herif), *başı bozuk* (asker), *baldırı çıplak* (serseriler) vs.
- (Sıfat tamlaması + lı eki) şeklinde oluşan kelime grupları da sıfat fonksiyonundadır:

kırık kalpli (âşıklar); *geniş bütçeli* (bir proje); *dalgın bakışlı* (hastalar), *temiz kalpli* (insanlar) vs.

İsnat grubu ile sıfat tamlaması + lı yapısındaki tamlamalar aynı anlamı ifade etmek üzere kullanılabilirler:

kalbi kırık X kırık kalpli, *canı tez X tez canlı*, *kalbi temiz X temiz kalpli* vs.

İsnat grubu ile (sıfat tamlaması+lı) şeklinde kurulan sıfatlar Osmanlı Türkçesi metinlerinde sıkça kullanılırlar. Bunlar, aşağıda öğreneceğimiz Arapça ve Farsça yapıli birleşik sıfatları karşıladıkları için ayrıca önemlidirler.

Farsça Birleşik Sıfatların Kuruluşu

Farsçada birleşik sıfatlar iki isim veya bir isimle bir sıfatın yan yana gelmesiyle kurulur. Bunları isim veya sıfat tamlamalarından ayıran şekli özellik, arada bir izafet kesresinin bulunmamasıdır. Bu birleşik sıfatları Türkçede yukarıda anlattığımız isnat grubu veya sıfat tamlaması+ lı yapısıyla ifade edebiliriz:

İki İsimden Oluşanlar

İki ismin arada izafet kesresi olmadan yan yana gelmesiyle oluşurlar. Unsurların ikisi de Farsça olabileceği gibi Arapça da olabilir:

آهو چشم deryâ-dil "derya gönüllü", سروقد serv-kadd "servi boylu", آهو چشم âhû-çeşm "âhû gözlü", مه پيکر meh-peyker "ay yüzlü", هما آشيانه hümâ-âşiyâne "Hüma kuşunun yuvası olan", فضيلت مآب fazilet-me'âb "fazilet sığınağı", محاسن شيم mehâsin-şiyem "güzel şeyleri huy edinmiş", ملك سيمه melek-sîmâ "melek simalı", سليمان پايه Süleymân-pâye "Süleyman dereceli", كيك رفتار kebk-reftâr "keklik yürüyüşlü", جنت مڪان cennet-mekân "cennet mekânli, mekânı cennet olan", فردوس آشيان firdevs-âşiyân "âşiyânı cennet olan" vs.

İsim ve Sıfattan Oluşanlar

Bunlar bir isimle bir sıfatın izafet kesresi olmadan yan yana gelmesiyle oluşurlar. Sıfat, yalın veya türemiş bir sıfat olabileceği gibi sıfat-fiil anlamı taşıyan bir kelime (ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl) de olabilir.

Bu tip birleşik sıfatlarda isim önce, sıfat sonra gelebilir: سر بلند ser-bülend "yüce başlı, başı yüce", صاف سینه sîne-saf "temiz yürekli, kalbi temiz", خانه خراب hâne-harâb "hânesi harab", دلشاد dil-şâd "gönlü sevinçli", سرگردان ser-gerdân "başı dönmüş, şaşkın" vs.

Bazılarında ise sıfat önce, isim sonra gelir: عالی نهاد âlî-nihâd "yüksek ahlâklı, ahlâkı yüksek", شیرین زبان şîrîn-zebân "tatlı dilli, dili tatlı", کران بها girân-bahâ "pahası ağır, pahalı", خوشبو hoş-bû "güzel kokulu, kokusu güzel", عالی تبار âlî-tebâr "yüksek soylu", والا قدر vâlâ-kadr "kadri yüce, yüce değerli", صافی ضمیر sâfi-zamîr "temiz kalpli" vs.

Birleşik sıfatlarda sıfat olan unsur, bir sıfat-fiil olabilir. Bu sıfat-fiillerin yapılışını önceki bölümlerde görmüştük. Kısaca hatırlayacak olursak, bir fiilin emir gövdesi sıfat-fiil anlamı taşıdığı gibi, bu gövdeye *-ende* veya *-ân* ekleri getirilerek de sıfat-fiiller yapılabilir. Türkçe metinlerde daha çok kullanılan şekiller yalın emir gövdesi ve *+ân* eki ile yapılmış sıfat-fiillerdir. Geçmiş zaman gövdesine *+e* eki ilâvesiyle elde edilmiş kelimeler ism-i mef'ûldür. Bir isim ve fiilden türemiş kelimelerden oluşmuş birleşik sıfatlar şu şekilde yapılırlar:

- 1) Emir gövdesiyle yapılan birleşik sıfatlar: Bu sıfatlarda isim önce emir gövdesi sonra gelir. Önceki bölümlerde de öğrendiğimiz gibi Farsça fiillerin emir gövdeleri aynı zamanda sıfat-fiil anlamı taşımaktadır:

سوختن sûhten "yakmak" → سوز sûz "yak X yakan". Emir gövdesiyle teşkil olunan birleşik sıfatlar Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılmıştır:

sûz (aynı fiilden) = جگر سوز ciger-sûz "yürek yakan", جان سوز cân-sûz "can yakan"

rîz (aynı fiilden) = خونریز hûn-rîz "kan dökücü", اشک ریز eşk-rîz "gözyaşı dökken"

sitân (sitâden ستادن "almak" fiilinden) = جان ستان cân-sitân "can alan"

ârâ (ârâsten آراستن "süslemek" fiilinden) = مجلس آرا meclis-ârâ "meclis süsleyen", جهان آرا cihân-ârâ "dünyayı süsleyen, dünyanın süsü olan"

penâh (penâhîden پناهیدن "sığınmak" fiilinden) = خلافت پناه hilâfet-penâh "hilâfetin sığınağı, padişah", عالم پناه âlem-penâh "âlemin sığınağı, peygamber" vs.

- 2) Geçmiş zaman gövdesinden türetilen ism-i mef'ûllerle yapılan birleşik sıfatlar: Fiillerin geçmiş zaman gövdelerinin, masdarın sonundaki /n/ ünsüzünün atılmasıyla elde edildiğini önceki bölümlerde öğrenmiştik. Böylece ortaya çıkan fiil tabanına *-e* ekinin getirilmesiyle geçmiş zaman

sıfat-fiili (ism-i mef'ûl) dediğimiz kelimeler türetilir. Bunlarla yapılan birleşik sıfatlar da Osmanlı Türkçesinde sık kullanılmıştır. Bu türlü birleşik sıfatlarda isim veya sıfat önce gelebilir:

dîde (dîden دیدن "görmek" fiilinden) = ضرر دیده zarar-dîde "zarar görmüş", سال دیده sâl-dîde "yıl görmüş, tecrübeli", امور دیده umûr-dîde "iş görmüş, tecrübeli"

zede (zeden زدن "vurmak, uğramak" fiilinden) = فلاکت زده felâket-zede "felâkete uğramış"; آفت زده âfet-zede "âfete uğramış"; قضا زده kazâ-zede "kazaya uğramış"

şikeste (şikesten شکستن "kırmak" fiilinden) = دلشکسته dil-şikeste "gönlü kırılmış, dargın"; گردون شکسته gerdûn-şikeste "talihsiz"; دل شکسته dil "gönlü kırık, kederli", گشاده دست eli açık, cömert", آزرده دل âzürde-dil "gönlü incinmiş, gücenik" vs.

- 3) Sıfat-fiil eki olan -ân ile yapılan birleşik sıfatlar: Bu yolla yapılan birleşik sıfatlarda isim önce sıfat sonra gelir:

جان سوزان cân-sûzân "can yakan", اشک ریزان eşk-rîzân "gözyaşı döken", مژده رسان müjde-resân "müjde getiren", vs.

- 4) Geçmiş zaman gövdesiyle yapılan birleşik sıfatlar: Geçmiş zaman gövdesi (hafifletilmiş masdar) hâlindeki fiiller sıfat-fiil (ism-i mef'ûl) anlamı taşırlar. Bu yapıdaki birleşik sıfatlarda da isim önce sıfat sonra gelir:

سال خورد sâl-hurd "yıl yemiş, ihtiyar", دامن آلود dâmen-âlûd "eteği bulaşık, iffetsiz", ناز پرورد nâz-perverd "naz içinde büyütülmüş" vs.

Farsçada Zarf Grupları

Farsçada â-, be-, tâ- gibi kimi eklerle yapılan kelime grupları genellikle zarf fonksiyonundadırlar:

â-: سر اسر ser-â-ser "baştan başa", سر پا ser-â-pâ "baştan ayağa", گون گون گون gûn-â-gûn "türlü türlü", دور دور دور dūr-â-dūr "uzaktan uzağa", دم دم دم dem-â-dem "sık sık, her zaman" vs.

be-: سر سر سر ser-be-ser "baş başa", دست بدست dest-be-dest "el ele", زانو زانو zânû-be-zânû "diz dize", سو سو سو sū-be-sū "taraf taraf" vs.

tâ-: سر اسر ser-tâ-ser "baştan başa", سر پا ser-tâ-pâ "baştan ayağa" vs.

Üçüncü okuma çalışmasındaki metinde geçen Farsça türemiş ve birleşik kelimeleri bulunuz, bunların yapıları hakkında bilgi veriniz.

Aşağıdaki metni okuyup bilmediğiniz kelimeleri sözlükten öğreniniz.

غزل نجاتی

بر یوزی کل غنچه لب دلدار دیرسک ایشته سن
 سن کله بلبل کی کیم زار دیرسک ایشته بن
 زلفی عنبر بوی عرعر سروقد و لاله خد
 بر سمبر غنچه لب دلدار دیرسک ایشته سن
 محنت و درد و غم عشقکله اولمش خسته دل
 بر بلاکش عاشق دیدار دیرسک ایشته بن
 هجر ایله جان وکوکل ملکنی یاغمالر قیلور
 بر قاشی یا کوزلری مکار دیرسک ایشته سن
 هر زمانده دیر نجاتی های عمرم حاصلی
 زلفمک دارینه کیم بردار دیرسک ایشته بن

Tablo 6.1

Osmanlı Türkçesinde
 Kullanılan Bazı
 Farsça Fiiller ve Emir
 Gövdeleri

Fiil	Emir Gövdesi
âramîden “dinlenmek”	آرام ârâm
ârâsten “süslemek”	آرا ârâ veya آرای ârây
âzürden “incitmek”	آزار âzâr
âzmûden “denemek”	آزما âzmâ veya آزمای âzmây
âsûden “dinlenmek”	آسا âsâ veya آسای âsây
âşâmîden “içmek”	آشام âşâm
âşûften “karıştırmak”	آشوب âşûb
âğâzîden “başlamak”	آغاز âğâz
âferîden “yaratmak”	آفرین âferîn
âgenden “doldurmak”	آکن âgen
âlûden “bulaştırmak”	آلای âlây
âmeden “gelmek”	آی ây
âmûhten “öğretmek”	آموز âmûz
âmîhten “karıştırmak”	آمیز âmîz
âverden “getirmek”	آور âver

آویختن âvîhten “asmak”	آویز âvîz
افتادن üftâden “düşmek”	افت üft
افراختن efrâhten veya افراشتن efrâšten “yükseltmek”	افراز efrâz
افروختن efrûhten “parlatmak”	افروز efrûz
افزودن eفزûden “arttırmak”	افزا eفزâ veya افزای eفزây
افشاندن eفشânden “saçmak”	افشان eفشân
افشردن eفشûrden “sıkmaq”	افشار eفشâr
افکندن eفگenden “atmaq, düşürmek”	افکن eفگen veya فکن figen
انباشتن enbâhten “doldurmak”	انبار enbâr
اندیشیدن endîşîden “düşünmek”	اندیش endîş
اندوختن endûhten “kazanmak”	اندوز endûz
انگیختن engîhten “koparmak”	انگیز engîz
ایستادن îstâden “ayakta durmak”	ایست îst
باختن bâhten “oynamak”	باز bâz
بافتن bâften “dokumak”	باف bâf
بایستن bâyesten “gerekmek”	بای bây
بخشیدن bahşîden “bağışlamak”	بخش bahş
بخشودن bahşûden “bağışlamak”	بخش bahş
بردن bürden “götürmek”	بر ber
بستن besten “bağlamak”	بند bend
بندیدن bendîden “bağlamak”	بند bend
بوسیدن bûsîden “öpmek”	بوس bûs
بوییدن bûyîden “koklamak”	بوی bûy
دیدن dîden “görmek”	بین bîn
پاشیدن pâşîden “saçmak”	پاش pâş
پختن puhten “pişirmek”	پز pez
پذیرفتن pezîreften “kabul etmek”	پذیر pezîr
پرداختن perdâhten “düzenlemek”	پرداز perdâz
پرستیدن perestîden “tapmak”	پرست perest
پروردن perverden “beslemek”	پرور perver

پریدن perîden “uçmak”	پر per
پسندیدن pesendîden “beğenmek”	پسنند pesend
پناهییدن penâhîden	پناه penâh
پوشیدن pûşîden “giymek, örtmek”	پوش pûş
پیراستن pîrâsten “süslemek”	پیرا pîrâ veya پیرای pîrây
پیوستن peyvesten “ulaşmak”	پیوند peyvend
پیمودن peymûden “ölçmek”	پیما peymâ veya پیمای peymây
تابیدن tâbîden “aydınlatmak”	تاب tâb
تراشیدن tîrâşîden “yontmak”	تراش tîrâş
جستن cüsten “aramak”	جو cû veya جوی cûy
جستن cesten “sıçramak”	جه ceh
جوشیدن cûşîden “kaynamak”	جوش cûş
چشیدن çeşîden “tatmak”	چش çeş
چیدن çîden “toplamak”	چین çîn
خاییدن hâyîden “çiğnemek”	خای hây
خاستن hâsten “ayağa kalkmak”	خیز hîz
خراشیدن hîrâşîden “tırmalamak”	خراش hîrâş
خواستن hâsten “istemek”	خواه hâh
خواندن hânden “okumak”	خوان hân
خوردن horden “yemek”	خور hor veya خوار hâr
دادن dâden “vermek”	ده dih
داشتن dâşten “tutmak, sahip olmak”	دار dâr
دوختن dûhten “dikmek”	دوز dûz
دانستن dânisten “bilmek”	دان dân
ربودن rûbûden “kapmak”	ربا rûbâ veya ربای rûbây
راندن rânden “koşmak, sürmek”	ران rân
رستن rûsten “bitmek, yetişmek”	روی rûy
رستن resten “kurtulmak”	رس res
رسییدن resîden “erişmek”	رس res
رفتن reften “gitmek”	رو rev
رنجیدن rencîden “sıkıntı çekmek”	رنج renc

ریختن rîhten “dökmek”	ریز rîz
ریشیدن rîşîden “yaralanmak”	ریش rîş
زادن zâden “doğmak”	زا zâ veya زای zây
زدن zeden “vurmak, çalmak”	زن zen
ساختن sâhten “yapmak”	ساز sâz
ساییدن sâyîden “sürtmek, sürmek”	سا sâ ve سای sây
ستادن sitâden “almak, fethetmek”	ستان sitân
سرودن sürûden “şarkı söylemek”	سرا serâ veya سرای serây
سختن sahten “tartmak”	سنج senc
سنجیدن sencîden “tartmak”	سنج senc
سوختن sûhten “yakmak”	سوز sûz
شستن şüsten “yıkamak”	شوی şûy
شکافتن şikâften “yarmak”	شکاف şikâf
شکستن şikesten “kırmak”	شکن şiken
شمردن şümürden “saymak”	شمار şümâr
شناختن şinâhten “tanımak”	شناس şinâs
شوریدن şûrîden “karıştırmak”	شور şûr
شنیدن şünîden “işitmek”	شنو şinev
فرسودن fersûden “eskimek, eskitmek”	فرسا fersâ veya فرسای fersây
فرمودن fermûden “buyurmak”	فرما fermâ veya فرمای fermây
فروختن fûrûhten “satmak”	فروش fûrûş
فریفتن firîften “aldatmak”	فریب firîb
فزودن füzûden “artırmak”	فزا fezâ veya فرای fezây
افکندن efgenden “düşürmek”	افکن efgen veya فکن figen
کشیدن keşîden “çekmek”	کش keş
کüşتن küşten “öldürmek”	کüş küş
کندن kenden “kazmak”	کن ken
کوفتن kûften “döğmek, ezmek”	کوب kûb
کداختن güdâhten “eritmek”	کداز güdâz
گذاشتن güzâşten “geçirmek, yapmak”	گذار güzâr
گذشتن güzeşten “geçmek”	گذر güzêr

گشتن gešten “dönmek”	کرد gerd
گردیدن gerdîden “dönmek”	کرد gerd
گریختن gürîhten “kaçmak”	گریز gürîz
گریدن güzîden “seçmek”	گریز güzîn
گساردن güsârden “yemek, içmek”	گسار güsâr
گستردهن güsterden “yaymak, döşemek”	گستر güster
گفتن güften “söylemek”	گو gû veya کوی gûy
گشادن güşâden “açmak”	گشا güşâ veya کشای güşây
لیسیدن lîsîden “yalamak”	لیس lîs
مالیدن mâlîden “sürmek”	مال mâl
ماندن mânden “kalmak”	مان mân
مردن mürden “ölmek”	میر mîr
نشستن nişesten “oturmak”	نشین nişîn
نکاشتن nigâšten “nakş etmek”	نکار nigâr
نمودن nümûden “göstermek”	نما nümâ veya نمای nümây
نواختن nüvâhten “okşamak”	نواز nüvâz
نوشتن nüvišten “yazmak”	نویس nüvîs
نوشیدن nûşîden “içmek”	نوش nûş
نهادن nihâden “koymak”	نه nih
یافتن yâften “bulmak”	یاب yâb

Özet

Farsça Fiilleri Tanımak.

Farsçada fiiller diğer kelimelerden sonlarının -den دن ve -ten تن ile bitmesiyle ayrılırlar. Bu -den ve -ten ekleri Türkçedeki -mak/-mek eklerinin gördüğü işi görmektedir. Farsçada fiiller sonlarına göre *den'li masdarlar ve ten'li masdarlar* olarak iki grup hâlinde incelenir. Bu eklerle teşkil olunmuş masdarlara *aslî masdarlar* denilir. Aslî masdarlar, Osmanlı Türkçesi söz diziminde kullanılmamışlardır. Bazı Farsça fiiller şunlardır: خواندن hânden "okumak", گفتن güften "söylemek", دیدن dîden "görmek", ساختن sâhten "yapmak, imal etmek", رفتن reften "gitmek", vs.

Fiillerden Elde Edilen Tabanları Tanımlamak.

Farsça aslî masdarlar Osmanlı Türkçesi söz diziminde kullanılmamıştır. Buna karşın Osmanlı Türkçesinde kullanılan Farsça fiillerden türemiş isim ve sıfat sayısı ise oldukça fazladır. Bu isim ve sıfatlar, fiillerin emir gövdesi ve geçmiş zaman gövdesi diye adlandırılan tabanlara bazı ekler getirilmesiyle türetilir. Fiilin emir gövdesi bazı fiillerde sondaki -den ve -ten eklerinin atılması, bazı fiillerde ise bu eklerin atılmasıyla kalan tabanda birtakım değişiklikler yapılmasıyla elde edilir: گفتن güften گوی گوی veya گو گوی; ساختن sâhten ساز sâz; رفتن reften رو rev; پروردن perverden پرور perver gibi. Geçmiş zaman gövdesi ise fiilin sonundaki nûn harfinin atılmasıyla elde edilir: دیدن dîden دید dîd; پروردن perverden پرورد perverd gibi.

Fiillerden Kelime Türeten Ekleri Sıralamak.

Fiillerin daha önce teşekküllerini öğrendiğimiz emir ve geçmiş zaman gövdesine birtakım ekler getirilerek çeşitli isimler ve sıfatlar türetilir. Fiilin emir gövdesine getirilen -e ه; -iş ش ve -âr ار ekleri fiilden isim türetirler: nâle, güftâr, nâliş... Fiilin geçmiş zaman gövdesine getirilen -e ه, -âr ار; emir gövdesine getirilen -ende نده, -ân ان, -â ا; hem emir hem de geçmiş zaman

gövdelerine getirilen -gâr گار ekleri ise fiilden sıfat türeten eklerdir: âzürde, harîdâr, hânende, perverdgâr...

Farsça Birleşik Kelimelerin Yapılarını Tanımlamak.

Farsçada birleşik isim yapmanın türlü yolları vardır. Bu yollardan bazılarının kuruluşu şöyledir: *İki İsimden Oluşanlar*: Bunlar şekil olarak izafet kesresi kaldırılmış bir isim tamlaması veya tamlayanla tamlananın yer değiştirdiği bir isim tamlaması gibidir; ancak bizim için bunların oluşum süreçleri o kadar önemli değildir. Önemli olan bunların bir nesne veya kavramın adı olmalarıdır. Metinleri doğru okumak için bunların isim tamlaması olmadığını bilmeli ve izafet kesresi olmadan okumalıyız. Bunların büyük kısmı zaten bitişik yazılır: سرعسكر ser-asker "komutan", سرحد ser-hadd "sınır", سرمایه ser-mâye "ana para, kapital", میرآلای mîr-alay "alay komutanı, albay"... *İkilemelerle Oluşanlar*: Eş veya yakın anlamlı yahut zıt anlamlı kelimeler bağlama edatı ile birleştirilerek tek bir nesneye veya oluşa ad olabilirler: گفت و گو güft ü gü "dedikodu", جست و جو cüst ü cû "arayıp sorma, araştırma", سوز و کداز sûz u güdâz "yanıp yakılma"... Farsça birleşik sıfatlar ise bir isim ve bir sıfatın bir araya gelmesiyle teşkil edilirler. Bu birleşik sıfatlar Türkçede isnat grubu veya sıfat tamlaması +lı eki şeklinde oluşan kelime grupları ile karşılanırlar. Farsçada birleşik sıfatlar iki isminden دیریا دل deryâ-dil "derya gönüllü", سروقد serv-kadd "servi boylu"; bir ismin bir sıfatın izafet kesresi olmadan yan yana gelmesiyle سر بلند ser-bülend "yüce başlı, başı yüce", سینہ صاف sîne-saf "temiz yürekli, عالی نهاد âlî-nihâd "yüksek ahlâklı, ahlâkı yüksek"; bir isim ve fiilden türemiş bir sıfatın yan yana getirilmesiyle oluşabilir: جگر سوز ciger-sûz "yürek yakan", جان سوز cân-sûz "can yakan", ضرر دیده zarar-dîde "zarar görmüş", آزرده دل âzürde-dil "gönlü incinmiş, gücenik" ...

Kendimizi Sınavalım

1. Farsça fiiller ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Farsçada fiiller, -den'li masdarlar ve -ten'li masdarlar olarak iki gruba ayrılır.
 - b. Fiillerde emir gövdesi ve geçmiş zaman gövdesi adıyla iki taban vardır.
 - c. Fiilin emir gövdesi Farsçada emir 2. tekil şahsı ifade eder.
 - d. Fiilin geçmiş zaman gövdesi görülen geçmiş zaman 3. tekil şahsı ifade eder.
 - e. Emir gövdeleri fiilin sonundaki nûn harfinin atılmasıyla elde edilir.
2. Aşağıdaki kelimelerden hangisi Farsça bir fiildir?
 - a. کردن gerden
 - b. کردن gevden
 - c. خویشتن hîştên
 - d. خواندن hânden
 - e. آبستن âbisten
3. Aşağıdaki fiillerin hangisinde emir gövdesi yanlış verilmiştir?
 - a. گۈشادن گۈشای → گۈشای گۈشây
 - b. فرمودن fermûden → فرما fermâ
 - c. نهادن nihâden → نهای nihây
 - d. افزودن efzûden → افزا efzâ
 - e. پروردن perverden → پرور perver
4. Aşağıdaki fiillerin hangisinde emir gövdesi doğru verilmiştir?
 - a. پسندیدن pesendîden → پسند pesend
 - b. شکافتن şikâften → شکاب şikâb
 - c. نمودن nümûden → نمود nümûd
 - d. گذاردن güzârden → گذر güzêr
 - e. آفریدن âferîden → آفری âferîd
5. Aşağıdaki fiillerden hangisinin anlamı doğru verilmiştir?
 - a. خوردن horden "beslemek"
 - b. بوسیدن bûsîden "öpmek"
 - c. پروردن perverden "yemek"
 - d. بخشودن bahşûden "çoğaltmak"
 - e. افزودن efzûden "bağışlamak"
6. Aşağıdaki fiillerin hangisinde geçmiş zaman kökü doğru verilmiştir?
 - a. شکستن şikesten - شکن şiken
 - b. گشتن geştên - گشت geşt
 - c. مردن mürden - مرده mürde
 - d. ساختن sâhtên - ساخته sâhte
 - e. فروختن fûrûhtên - فروش fûrûş
7. Aşağıdaki kelimelerden hangisi fiilden türemiş bir isim değildir?
 - a. نمایش
 - b. بوسه
 - c. آزرده
 - d. ناله
 - e. خنده
8. Aşağıdaki kelimelerden hangisi sıfat-fiildir?
 - a. گفتار
 - b. دانش
 - c. سپارش
 - d. کوینده
 - e. شکست
9. Aşağıdakilerden hangisi edilgen anlamlı bir sıfat-fiildir?
 - a. پسندیده
 - b. خواننده
 - c. پویان
 - d. بینا
 - e. آموزگار
10. Birleşik kelimelerle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. İki isimden oluşabilirler.
 - b. İki kelime arasında izafet "i"si bulunur.
 - c. Bir isim ve bir sıfattan meydana gelebilirler.
 - d. Türkçede birleşik sıfatlar isnat grubu ile anlamlandırılır.
 - e. Tamlamadaki kelimelerin yerlerinin değiştirilmesi ile birleşik kelime yapılabılır.

1. Okuma Parçası

Rübâ'îler
Tercîh

Dünyâda ne ikbâl ne de servet dileriz
Hattâ ne de ukbâda sa'âdet dileriz
Aşkın gül açan bülbül öten vaktinde
Yârânla tarab yâr ile vuslat dileriz
Hazân

Âhir ne bu cûşîş ne bu eyyâm kalır
Hâtırda ne cânân ne ser-encâm kalır
Son faslımızın şâm-ı garîbânında
Gül devrini hâtırlatacak câm kalır
Ömr

Bir merhaleden güneşle deryâ görünür
Bir merhaleden her iki dünyâ görünür
Son merhale bir fasl-ı hazândır ki sürer
Geçmiş gelecek cümlesi rü'yâ görünür
Merâret

Dil-besteyiz ahabâba esîriz yâra
Anlardır açan gönülde bin bir yara
Bî-gânelerin kahrını görmüş degiliz
Ta'n ettiğimiz nâfiledir ağyâra

2. Okuma Parçası

Bülbül

Zuhûr-ı nev-bahârî bâğda i'lâm eder bülbül
Safâ-cüyâna arz-ı müjde-i eyyâm eder bülbül
Bahârın zevk ü şevk esbâbını itmâm eder bülbül
Nevâ-yı dil-keşiyle herkesi hoş-gâm eder bülbül
Niçin ammâ beni melhûf u bî-ârâm eder bülbül

Melâl-engîz bir rikkat verip vicdâna ötdükce
Bana âh etdirir hasretle ol dîvâne ötdükce
Olur şevk-âver-i âşûb-ı sevdâ câna ötdükce
Deminde seyr edin te'sîri ahrârâne ötdükce
Dil-i âvâreyi hâhiş-güzâr-ı dâm eder bülbül

Merâmı aşkının âsârını ihfâ mıdır bilmem
Esîr-i mâlihûlyâ olduğun îmâ mıdır bilmem
Hayâlinde duran yâ bir ruh-ı Leylâ mıdır bil-mem
Heveskâr-ı kûdûret ... tâlib-i sevdâ mıdır bilmem
Seherden hoşlanır... meyl-i zalâm-ı şâm eder bülbül

Kime râci' bilinmez... gönlü meşhûn-ı mahabbetdir
Garîb ü zârdır... şeb-zinde-dâr-ı hicr ü hasretdir
Tegannîsi hazîndir çünkü masrûf-ı şikâyetdir
Bilir bu bâğda feryâda ruhsat da muvakkatdır
Belâ ârâm onunçün nâleye ikdâm eder bülbül

Ne dem ârâmgâhım olsa derd-i hicr ile dağlar
Sular vâdîde sû'-i bahtıma ağlar gibi çağlar
Pey-â-pey gönlüm âh eyler... dem-â-dem gözlerim ağlar
Olur rikkat-pezîr âvâzı bir tavr-ı hazîn bağlar
Benimçün tâli'imden sanki istihâm eder bülbül

Semâdan sanki inmiş bir İlâhî lahn-ı tâ'irdir
Yeşilliklerde peydâdır... karanlıklarda sâ'irdir

3. Okuma Parçası

Gazel-i Necâtî

Bir yüzü gül gonca-leb dil-dâr dersen işte sen
Sen güle bülbül gibi kim zâr dersen işte ben
Zülfü anber boyu ar'ar serv-kadd ü lâle-had
Bir semen-ber gonca-leb dil-dâr dersen işte sen

Mihnet ü derd ü gam-ı aşkınla olmuş haste-dil
Bir belâ-keş âşık-ı dîdâr dersen işte ben

Hicr ile cân u gönül mülkünü yağmâlar kılır
Bir kaşı ya gözleri mekkâr dersen işte sen

Her zamânda der Necâtî hây ömrüm hâsılı
Zülfümün dârına kim ber-dâr dersen işte ben

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsçada Fiil” bölümünü yeniden okuyunuz.
2. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsçada Fiil” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Fiillerde Emir Gövdesi” kısmını yeniden okuyunuz.
4. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Fiillerde Emir Gövdesi” kısmını yeniden okuyunuz.
5. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsçada Fiil” bölümünü yeniden okuyunuz.
6. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Fiillerde Geçmiş Zaman Gövdesi” kısmını yeniden okuyunuz.
7. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Fiilden Türemiş İsimler” kısmını yeniden okuyunuz.
8. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Fiilden Türemiş Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.
9. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Fiilden Türemiş Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.
10. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Birleşik Kelimeler” bölümünü yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

آرام ârâm; آموز âmûz; آويز âvîz; افشان eřân;
پرست perest; پيرای pîrây; خواه hâh; خوان hân; دار dâr;
ستان rîz; ريز rîz; ربا rübâ veya rübây; ربا rübâ veya rübây;
ساز sâz; ساز sâz; شکاف şikâf; شناس şinâs; فروش fûrûş; فریب firîb;
گداز güdâz; گذر güzer; گیر gîr; نویس nüvîs;
نواز nevâz; ياب yâb.

Sıra Sizde 2

آوردن âmeden → آمده âmed+e → âmede; آوردن âverden → آورده âverd+e → âverde; آزرده âzürden → آزرده âzürd+e → âzürde; رفتن reften → رفته reft+e → refte; پسندیدن pesendîden → پسندیده pesendîd+e → pesendîde; زدن zeden → زده zed+e → zede; ستودن sûtûden → ستوده sûtûd+e → sûtûde; شکستن şikesten → شکسته şikest+e → şikeste; فریفتن firîften → فریفته firîft+e → firîfte; گرفتن giriften → گرفتن girift+e → girifte; گشتن geřten → گشته geşt+e → geřte; کشیدن keşîden → کشیده keřîd+e → keşîde; مالیدن mâlîden → مالیده mâlîd+e → mâlîde; مردن mürden → مرده mürd+e → mürde; نوشتن nüviřten → نوشته nüviřt+e → nüviřte; نِهَادَن nihâden → نِهَادَه nihâd+e → nihâde.

Sıra Sizde 3

gonca-leb: İki isimden oluşan birleşik sıfat; **dil-dâr:** bir isim ve fiilin emir gövdesiyle oluşan birleşik sıfat; **serv-kadd:** İki isimden oluşan birleşik sıfat; **lâle-had:** İki isimden oluşan birleşik sıfat; **semen-ber:** İki isimden oluşan birleşik sıfat; **haste-dil:** bir sıfat ve bir isimle yapılan birleşik sıfat; **belâ-keş:** bir isim ve fiilin emir gövdesiyle oluşan birleşik sıfat; **dîdâr:** Fiilin geçmiş zaman gövdesine - âr eki getirilerek yapılmış bir kelime; **ber-dâr:** ber- ön ekiyle yapılmış bir kelime.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2.** İstanbul. Kesit Yayınları.

7

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Farsça isim ve sıfat tamlamalarının yapılarını tanıyabilecek,
- Üçten fazla kelimeyle kurulan Farsça tamlamaların Türkçe sırasını belirleyebilecek,
- Farsça tamlamalarda tamlanan ve tamlayan arasındaki sayı ve cinsiyet uyumunu ayırt edebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Farsça tamlama
- İsim Tamlaması
- Sıfat Tamlaması
- Tamlayan
- Tamlanan
- Tekil
- Eril
- Dişil
- Çoğul

İçerik Haritası

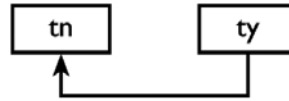
- FARŞÇA YAPILI İSİM VE SIFAT TAMLAMALARI
- FARŞÇA YAPILI TAMLAMALARDA UYUM

Farsça Kelime Grupları: İsim ve Sıfat Tamlamaları

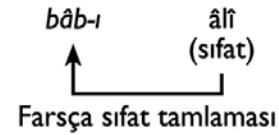
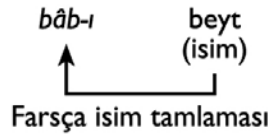
FARŞÇA YAPILI İSİM VE SIFAT TAMLAMALARI

Farsçada Tamlama

Farsça yapılı tamlamaların kuruluşunu, özellikle iki ve üç kelimedenden oluşan isim ve sıfat tamlamasının nasıl oluşturulduğunu Osmanlı Türkçesine Giriş kitabınızın 11. ünitesinde görmüştünüz. İki ve üç kelimedenden oluşan tamlamaları kuruluşları ve anlamları bakımından öğrenmiştiniz. Türkçe isim ve sıfat tamlamasının tam tersine olarak Farsça tamlamada tamlanan unsur (**tn**) başta bulunuyor, sonraki kelimeler de onun arkasından sıralanıyordu:

Farsça yapılı tamlamaların isim veya sıfat tamlaması olduğunu yalnızca tamlayan (**ty**) unsurun cinsinden anlıyoruz: Kısaca söylemek gerekirse, tamlayan isimse tamlama isim tamlaması; tamlayan sıfatısa, sıfat tamlamasıdır.

Yukarıdaki örneklerde italik olarak gösterilen birinci kelimeler tamlanandır. -i ise *izafet esresi* denilen morfolojik unsurdur. İkinci kelimeler tamlayandır. Farsçada isim ve sıfat tamlamasını diğer kelime gruplarından ayırt etmemizi sağlayan *izafet esresi* denilen morfolojik şekildir. Bu, tamlanan kelimenin son ünsüzünün esreli okunması demektir. İzafet esresi, ünsüzle biten kelimelerde yazılmaz, sadece okunur:

باب بیت → bâb-ı beyt “evin kapısı”; دین اسلام → dîn-i İslâm “İslâm dini”;
شهر استانبول → şeh-r-i İstanbul “İstanbul şehri”; دولت عثمانیه → devlet-i
Osmâniyye “Osmanlı Devleti”; ملک ازلی → mülk-i ezeli “ezelî mülk”; عالم خیال
→ âlem-i hayâl “hayal dünyası”; دل بیتاب → dil-i bî-tâb “bitkin gönül”.

Aşağıdaki kelimelerle Farsça tamlamalar kurunuz.

دولت, دیوان, دیون, لسان, حکومت | عمومیہ, عثمانیہ, علیہ, عثمانی, عالی

Farsça yapılı tamlamada baştaki kelime, yani tamlanan ünlü ile bitiyorsa işimiz daha kolaydır. Bu durumda izafet esresi hemze “ء” veya ye “ی” harfi ile mutlaka gösterilir:

- Tamlanan kelime /a/ veya /e/ okunan güzel he “ه” ile bitiyorsa sondaki güzel he’nin üstüne hemze işareti konur:

دیدہ کریان → dîde-i giryân “ağlayan göz”; لیلہ قدر → leyle-i kadr “kadir gecesi”; خانہ پدر → hâne-i peder “baba evi”; سفینہ بلاغت → seffine-i belâgat “belâgat gemisi”.

- Tamlanan kelime /î/ okunan “ی” ile bitiyorsa izafet esresi yine hemze “ء” ile gösterilir:

کشتی نوح → keştî-i Nûh “Nuh’un gemisi”; مشوی مولانا → Mesnevî-i Mevlânâ “Mevlânâ’nın Mesnevi’si”; اهالی روم → ehâl-i Rûm “Rum (Anadolu) ahalisi”; صبی ذکی → sabî-i zekî “zeki çocuk”.

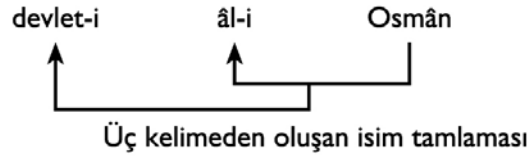
- Tamlanan kelime /â/ okunan elif “ی” ve /û/ okunan vav “و” ile bitiyorsa izafet esresi yerine ye “ی” yazılır izafet esresi –yî biçiminde okunur:

شعراى عثمانیہ → ulemâ-yî İslâmiyye “İslâm âlimleri”; علمای اسلامیہ → şu’arâ-yî Osmâniyye “Osmanlı şairleri”; معنای شعر → ma’nâ-yî şî’r “şiiirin manası”; عصای موسی → asâ-yî Mûsâ “Musa’nın asası”; ترازی → sebû-yî şarâb “şarap testisi”; عدالت → âhû-yî Hoten “Hoten ahusu”; آرزوی محال → ârzû-yî muhâl “imkansız arzu”.

Aşağıdaki Türkçe yapılı tamlamaları aynı kelimelerle Farsça yapılı tamlamalara çeviriniz.

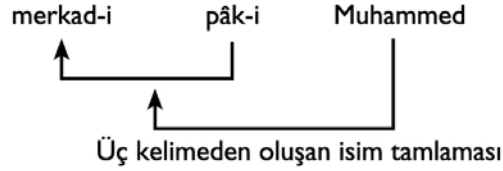
“Aşk derdi”, “İslâm dini”, “İslâm âlimleri”, “tıp mektebi”, “Osmanlı şu’arâsı”, “vükelâ hey’eti”, “Hoten âhûsu”, “Nuh Tûfânı”, “hun-rîz gamze”

Tamlama kaç kelimedenden oluşursa oluşsun her zaman tamlanan (tn) ve tamlayan (ty) olmak üzere iki unsur vardır. Birden fazla kelimeyle kurulmuş isim tamlamalarında tamlayan veya tamlanan ayrı bir tamlama teşkil etmiş olabilir. Bu yeni oluşan tamlama da dilbilgisel olarak isim hükmünde olur. Aşağıdaki tamlamada tamlanan unsur tek başına bir kelime, tamlayan ise bir isim tamlamasıdır: دولت آل عثمان

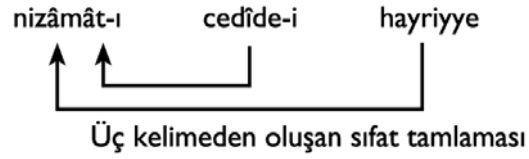

Aşağıdaki örnekte ise tamlanan unsur bir sıfat tamlamasıdır. Bu sıfat tamlaması dilbilgisel olarak yalnız isim değerinde olup kendisinden sonraki kelime, yani tamlayan isim olduğu için bir isim tamlaması kurmuştur:

مرقد پاک محمد

Farsça yapıları sıfat tamlamalarında birden fazla sıfatın bir tek kelimeyi niteleyebileceğini öğrenmiştik. Bu durumda aslında sıfat sayısı kadar tamlama kurulmuş olur. Ancak, Türkçede de olduğu gibi, bunların ortak unsurları tekrar edilmeyip tek bir yapı içinde toplanır. Meselâ "Güzel çocuk, akıllı çocuk, çalışkan çocuk" yerine "güzel, akıllı ve çalışkan çocuk" denir. Aşağıdaki örnekte iki sıfat ve bir mevsuf vardır. Bu durumda sıfatlar tamlanan kelimeyi ayrı ayrı nitelemektedirler: نظامات جدیدة خیریه

Osmanlı Türkçesinde üçten fazla kelimedenden oluşan Farsça tamlamalar da kurulmuştur. Bu tamlamalar da yine esas olarak tamlanan ve tamlayan olmak üzere iki unsurdan oluşur. Kelimeler kendi aralarında isim ve sıfat tamlamaları oluşturarak bir araya gelirler.

Her dilde olduğu gibi Farsça yapıları tamlamada da birçok unsuru tamlama ilişkisiyle bir araya getirmek mümkündür. Ancak çok sayıda kelimedenden oluşan tamlamalar yazı tekniği açısından güzel bulunmaz. Yine de zaman zaman üçten fazla kelimedenden oluşan tamlamalar kurmak gerekebilir. Metinlerde de zaman zaman üçten fazla kelimedenden kurulmuş tamlamalar karşımıza çıkmaktadır.

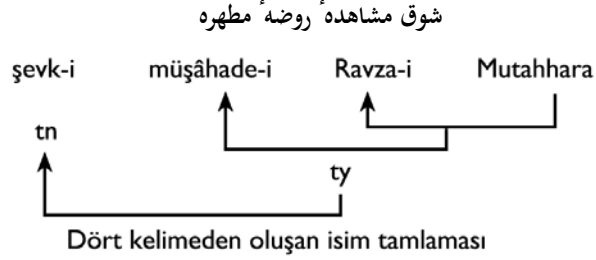
Burada dört ve beş kelimedenden oluşan tamlamalara örnekler vereceğiz. Anlam açısından kaç kelimedenden oluşursa oluşsun bütün tamlamaların, esas olarak, iki unsurdan oluştuğu unutulmamalıdır.

Bu kelimelerin tamlamanın unsurlarını nasıl oluşturdukları iyi öğrenilmelidir. Bu dilbilgisel ve semantik ilişki iyi öğrenilmezse metnin anlaşılması mümkün olmaz.

Dört Kelimeyle Kurulmuş Tamlamalar

Dört kelimeyle kurulmuş tamlamalarda kelimeler birbirleriyle aşağıda gösterilen şekilde gramatikal ilişki içinde bulunarak anlamı oluştururlar:

- a) Hiçbir kelimenin sıfat olmadığı veya sadece son kelimenin sıfat olduğu tamlamalarda kelimeler sondan öne doğru isim tamlamaları oluşturarak birbirine bağlanırlar. Aşağıdaki tamlamanın unsurlarının birbirleriyle bağlanışını gözden geçirelim. Burada kelimeler sırasıyla birbirlerine bağlanmış gibidirler:

Görüldüğü gibi burada öncelikle *Ravza-i mutahhara* tamlaması söz konusudur. Bu sıfat tamlaması isim değerinde olup *müşâhade* kelimesiyle tamlama kurar: *müşâhade-i (tn) Ravza-i mutahhara (ty)*. Artık bu tamlama bir isim tamlamasıdır. Bu üç kelimelik isim tamlaması tamlayan olarak *şevk* kelimesini tamlar ve ortaya dört kelimededen oluşan Farsça bir isim tamlaması çıkar:

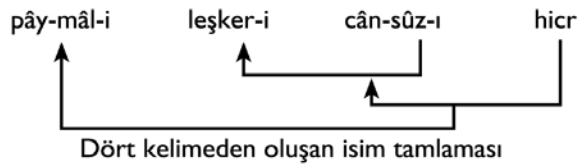
şevk-i (tn) müşâhade-i Ravza-i mutahhara (ty).
(Ravza-i mutahhara (Hz. Peygamberin kabrini)-nın müşahade-si-nin şevk-i)

كافة مصالح دولت عليه Kâffe-i mesâlih-i devlet-i aliyye kelime grubunu da aynı şekilde tahlil edebilirsiniz. Önce kelimelerin sırasını Türkçe yapıya göre değiştirelim, sonra da bunları uygun tamlama ekleriyle birleştirelim:

Aliye (alî) devlet mesâlih kâffe
Yüce devlet-in maslahatlar-ının tamam-ı

- b) Şimdi aşağıdaki tamlamanın yapısını inceleyelim. Burada kelimeler de (a) şikkındaki gibi sıralı bir ilişki içinde değildir:

پایمال لشکر جان سوز هجر

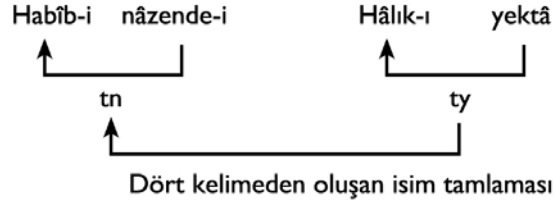

Görüldüğü gibi bu örnekte kurulan ilk tamlama *leşker-i (tn) cân-sûz (ty)*'dur. *Cân-sûz* kelimesi sıfat olarak kendisinden önceki kelimeyi niteler. Böylece ortaya çıkan *leşker-i cân-sûz*, bir sıfat tamlamasıdır ve dilbilgisel olarak isim değerindedir. *Hicr* kelimesi bu grubu tamlar ve ortaya üç kelimelik bir isim tamlaması çıkar: *leşker-i cân-sûz-ı (tn) hicr (ty)*. Son olarak üç kelimelik bu isim tamlaması tamlayan olarak *pây-mâl* kelimesini tamlamakta ve ortaya dört kelimelik bir isim tamlaması çıkmaktadır:

pâyâmâl-i (tn) leşker-i cân-sûz-ı hicr (ty).
 (Ayrılık-ın can yakıcı asker-i-nin ayakları altında ezilmiş (olan)-ı)

- c) İkinci ve dördüncü kelimelerin sıfat olması durumunda iki ayrı sıfat tamlaması teşekkül eder. İsim değerinde olan bu tamlamalar ise tamlanan ve tamlayan olarak isim tamlaması kurarlar.

حبيب نازنده خالق يكتا habîb-i nâzende-i hâlık-ı yektâ tamlamasına bakalım:

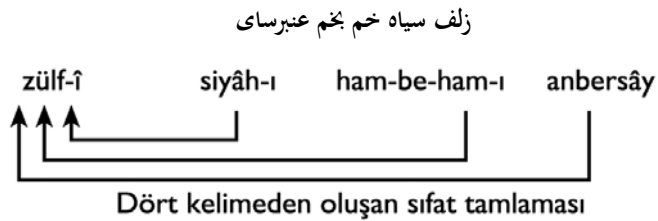
Görüldüğü gibi burada *Hâlık-ı (tn) yektâ (ty)* ve *Habîb-i (tn) nâzenîn (ty)* tamlamaları ayrı ayrı kurulmuştur. Bunların ikisi de sıfat tamlaması olup isim değerindedir. *Hâlık-ı yektâ* grubu tamlayan olarak birinci grubu tamlar ve ortaya dört kelimelik bir isim tamlaması çıkmış olur:

Habîb-i nâzende-i (tn) Hâlık-ı yektâ (ty).
 (Bir (olan) Yaratıcı-ın nazlı sevgili-si)

Buraya kadar gördüğümüz dört kelimelik tamlamalar hep isim tamlaması idi; zîra iki kelime bir tamlama kurduğunda ortaya çıkan kelime grubu dilbilgisel olarak yalın isim değerini taşıyor ve bu grubun katıldığı tamlama da isim tamlaması oluyordu.

Şimdi de aşağıdaki dört kelimelik sıfat tamlamasının kuruluşunu inceleyelim:

- d) İlk kelimenin dışındaki kelimeler sıfat ise, tıpkı üç kelimelik tamlamalarda olduğu gibi, sonradan gelen sıfatlar mevsuf olan birinci kelimeyi ayrı ayrı nitelerler; bu durumda ortaya çok sıfatlı bir sıfat tamlaması çıkmış olur.

Bu tamlamada, baştaki tamlanan unsur olan *zülf* dışındaki kelimeler sıfat değerindedirler ve ayrı ayrı *zülf* kelimesini nitelendirirler. Bu gibi tamlamalarda izafet kesrelerinin “ve” bağlacı anlamını taşıdığını öğrenmiştik. Burada da aynı özellik söz konusudur. Şu hâlde yukarıdaki örneği Türkçe söz dizimine şu şekilde çevirebiliriz:

anbersây, ham-be-ham ve siyah zülf.
(Güzel kokulu, kıvrım kıvrım ve siyah saç)

Aşağıdaki tamlamalar çok sayıda kelimededen oluşan tamlamalara örnektir. Bunların yapılarını öğrendiğiniz yolla tahlil edebilirsiniz. Önce kelimelerin sıralarını Türkçe yapıya göre değiştirip, isim tamlaması olanlarını uygun eklerle bağlayınız.

“fermân-ı mübdi’-i kârhâne-i îcâd”, “kandîl-i mihrâb-ı kible-i kadîm”, “bîrûn-ı atebe-i bâb-ı vedâ”, “ârzû-yı cemâl-i beyt-i Zü’l-celâl”, “tâziyâne-i şevk-i tavâf-ı kudüm”, “tulû’-ı yed-i beyzâ-yı subh”, “katre-i âb-ı zülâl-ı zemzem”, “bâr-ı metâ’-ı gunâgûn-ı felek”, “tekmîl-i ta’mîr-i Sarây-ı Sa’d-âbâd”, “mübeyyin-i dîn-i mübîn-i Ahmedî”, “kâffe-i mesâlih-i devlet-i aliyye”, “âfitâb-ı âlem-tâb-ı saltanat-ı Osmâniyye”, “kâffe-i umûr-ı saltanat-ı seniyye”, “müşâbih-i emvâc-ı tûfân-ı Nûh”

SIRA SİZDE

3

a) Aşağıdaki metni okuyup bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını öğreniniz. Metinde geçen Farsça yapı tamlamaların cinslerini söyleyiniz.

سليمنامه' دن

باشلايش

راياتنك علملری اوستنده اوچمغه	افلاكدن او دم كه پيام قدر كلور
سيمرغ فتح همجو نسيم سحر كلور	كوش جهانه ولوله بال و پر كلور
خاقان كه آت سورونجه بر اقليم دشمنه	دور فتوحی صور سرافیل مزده لر
پیش و پسنده محشر تیغ و تبر كلور	حقدن نظام عامله مأمور ار كلور
أی غاصب دیار عرب بکله وقتکی	ابواب روضه نبویدن فرشتگان
أول جزای سلطنت سرخ سر كلور	جبریلی کوردیلر نیجه دمدر کیدر كلور
قاج فاتح زمان کورن ایران زمین بوکون	درک ایتدیلر که مرقد پاک محمده
کورسون کیمکله هانکی جیوش ظفر كلور	روح القدسله عرش خدادن خبر كلور
تکبیرلرله خلقه عیان اولدی طوغلر	روی زمینی تابع فرمانی قيلمغه
صحرای اسکداره روان اولدی طوغلر	سلطان سلیم خان کی بر شیر نر كلور

یجی کمال

b) Aşağıdaki kelimelerin cinslerini ve anlamlarını yazınız.

جیوش râyât, رایات, firîştegân, فرشتگان, ebvâb, ابواب, fütûh, فتوح, eflâk, افلاك, cüyûş

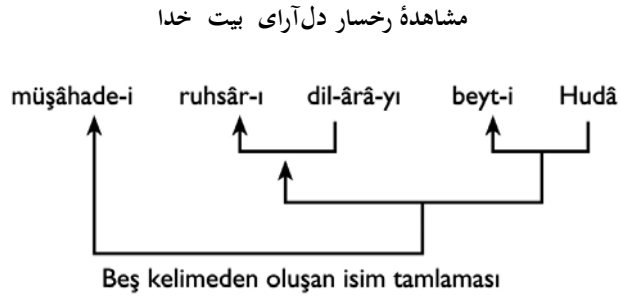
c) Aşağıdaki kelimelerin cinslerini ve vezinlerini yazınız.

درك me'mûr, نظام nizâm, حق hakk, صور sûr, دور devr, ولوله velvele, تكبير tekbîr, غاصب gāsib, محشر mahşer, تابع tâbi', خبر haber, مرقد merkad, عيان iyân

Beş ve Altı Kelimededen Oluşan Farsça Tamlamalar

Osmanlı Türkçesinde yer yer beş, altı, hatta yedi kelimeyle kurulmuş tamlamalara da rastlanır. Ancak bunlar belîğ ve fasih kabul edilmedikleri için az kullanılmışlardır. Bu tamlamalarda da sıfat olan kelimeler daima kendisinden önceki kelimeyi niteleyerek onunla bir tamlama teşkil etmek üzere sondan öne doğru gruplar oluşturarak birbirlerini tamlarlar. Gramer olarak mümkün olmakla birlikte ilk kelime dışında, dört, beş, altı... kelimenin sıfat olduğu tamlamalarla pek karşılaşılmaz. Yine imkân dâhilinde olan bu durum dışında, çok kelimeli tamlamaların bütünü, isim tamlaması olarak karşımıza çıkar.

Aşağıdaki tamlamayı oluşturan kelimelerin birbirlerine bağlanış şekillerini inceleyelim:

Burada açıkça görülmektedir ki, öncelikle *beyt-i Hudâ* ve *ruhsâr-ı dil-ârâ* kendi aralarında tamlama oluşturmaktadırlar. *Dil-ârâ* kelimesi sıfat olduğu için kendisinden sonrakine bağlanamaz, kendisinden öncekini niteleyebilir. *beyt-i Hudâ* isim tamlaması, *ruhsâr-ı dil-ârâ* ise sıfat tamlamasıdır. İki de dil bilgisi açısından isim değerindedirler. Bunlar kendi aralarında bir isim tamlaması kurarlar: *beyt-i Hudâ* tamlayan, *ruhsâr-ı dil-ârâ* tamlanan olur: Türkçe yapıya çevirirsek: *Beyt-i Hudâ'nın ruhsâr-ı dil-ârâsı*. Bu kelime grubu bir isim tamlaması olup yine *isim* değerindedir ve tamlayan olarak *müşâhade* kelimesini tamlar ve sonuçta ortaya bir isim tamlaması çıkar:

Beyt-i Hudânın ruhsâr-ı dil-ârâsının müşâhadesi.

Şimdi aşağıdaki tamlamayı inceleyelim:

طوطی پاك لهجه شكر ستان سنوحات غيبه

tûtî-i pâk-lehçe-i şekeristân-ı sînûhât-ı gaybiyye

Burada sayı olarak altı kelime olsa da, *pâk-lehçe* Farsça yapılı bir birleşik sıfat olup tek kelime değerindedir. Bu gibi birleşik sıfatların kuruluşlarını önceki ünitelerde öğrenmiştik. Tamlamalarda kullanılışları üzerinde önümüzdeki ünitelerde daha ayrıntılı olarak duracağız. Birleşik sıfatlar da basit sıfatlar gibi kendisinden önceki kelimeyi niteler. Böylece *tûtî-i pâk-lehçe* bir sıfat tamlaması olur. Bu sıfat tamlaması, asıl tamlamanın tamlayanı değerindedir.

Şimdi diğer kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerine geçelim: Bunların içinde sadece sondaki kelime sıfat değerinde olduğundan birbirlerine sırasıyla

bağlanarak tamlamalar teşkil ederler: *sünûhât-ı gaybiyye* sıfat tamlaması olup *şekeristân* kelimesini tamlar. *şekeristân-ı* (tn) *sünûhât-ı gaybiyye* (ty). Bu kelime grubu ise daha önce tespit etmiş olduğumuz *tûtî-i pâk-lehçe* kelimesinin tamlayanıdır. Tamlayan kelime bir isim tamlaması, tamlanan ise sıfat tamlamasıdır. Her iki grup da isim değerinde olduğundan tamlamanın bütünü bir isim tamlaması olarak karşımıza çıkar:

Beş, altı veya yedi kelimedenden oluşan tamlamalarda kelimelerin ilişkilerini bu şekilde belirleyip, anlamlarını buna göre tayin edebiliriz:

Gaybiyye (gaybî) sünûhât şekeristân pâk-lehçe tûtî
 Gaybla ilgili söylenceler şekeristanının temiz konuşmalı tuti kuşu

Aşağıdaki tamlamalar çok sayıda kelimedenden oluşan tamlamalara örnektir. Bunların yapılarını öğrendiğimiz yolla tahlil edebilirsiniz. Önce kelimelerin sıralarını Türkçe yapıya göre değiştirip, isim tamlaması olanlarını uygun eklerle bağlayınız.

“âsâr-ı imârât-ı belde-i Mekke-i Muazzama”, “gedâ-yı kûşe-i rahmet-i hazret-i Ganî”, “terk-i taht-ı revân-ı çiharpâye-i beden”, “şinâver-i emvâc-ı sutûr-ı bahr-i kadîm-i Yezdânî”, “nemîka-i kalem-i gevher-bâr-ı hazret-i Haydar-ı Kerrâr”

Aşağıdaki metin Cevdet Paşa'nın Tarih'inden alınmıştır. Cevdet Paşa, burada tarih ilminin ne olduğuna, tarih kitaplarında nasıl bir dil ve üslûp kullanılması gerektiğine dair görüşlerini bildirmektedir. Biz bu metinde geçen Farsça yapı tamlamaların izafet kesrelerini kaldırdık. Şimdi siz önce metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri öğreniniz, sonra da hangi kelimelerin birbiriyle tamlama teşkil etmesi gerektiğini bularak metni yeniden yazınız.

“İlm tarihten garaz aslî vukû'âtın sıdk ve kizbine ve esbâb hakîkiyyesine vukûf ile mûcib teyakkuz ve intibâh olacak ma'lûmât iktisâbından ibaret olmağın, müverrihin vazife zimmeti, fâide haber verecek ve medâr ibret olabilecek vekayi'in esbâb sahihasını tetebbu' edip de herkesin anlayabileceği vechile selis ve münakkah olarak ifade etmektir. Yoksa tekellûfât münşiyâne ile ibrâz fazl ve hüner eylemek veyahud jurnal yollu rûzmerre vukû'atı söylemek değildir. Amma bazı eslâfın belîğâne ve münşiyâne yazdıkları âsâr mergûbenin illet gâiyesi fâide târihiyye olmayıp belki fenn inşâyâ bir hizmettir.

İşte tahrîr ve te'lîfine mübâderet eylediğimiz kitâbdan garaz, fâide târihiyye olmakla, tekellûfât münşiyânedan sarf nazar olunarak fâide haber verecek vekâyi'in tashîh ve tenkîhine gayret olunup deydene kadîme Devlet Aliyye'den olan vukû'ât âdiyye tahrîriyle teksîr sevâddan mücânebet olunur.”

(Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I, s. 14 : *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* I, 1988, 171).

FARŞÇA YAPILI TAMLAMALARDA UYUM

Arap dilbilgisinde, Türkçede olmadığı şekilde, tamlamayı kuran kelimeler arasında sayı ve cins bakımından uyum aranır. Arapça kelimelerin Farsça tamlama kuruluşunda yer almaları hâlinde de aynı uyum gözetilir. Osmanlı Türkçesindeki örneklerde Arapça kelimelerle kurulan Farsça yapılı tamlamalarda bazı istisnaları olmakla birlikte söz konusu olan cinsiyet ve sayı uyumuna bağlı kalınmıştır. Buna göre, sıfat tamlamasında şu uyumlar aranır:

- Tamlanan tekil ve eril ise sıfat da tekil ve eril olur:

دين مبین	مؤمن کامل
dîn-i mübîn	mü'min-i kâmil

- Tamlanan tekil ve dişil olursa sıfat • ile dişil yapılır:

حکایه غریبه	بلده طیبه	حادثه مؤسسه	وقعه مؤثره
hikâye-i garîbe	belde-i tayyibe	hâdise-i müessife	vak'a-i mü'essire

- Tamlanan +ât eki ile çokluk veya vezne bağlı çokluk (cem'-i mükesser) olursa sıfat • ile dişil yapılır:

شعرا عثمانیه	ممالك اسلامیه	روایات قدیمه
şu'arâ-yı Osmâniyye	memâlik-i İslâmiyye	rivâyât-ı kadîme

- Tamlanan çoğul olduğu durumda sıfat da çoğul olabilir:

وزرا فہام	علمای کرام
vüzerâ-yı fihâm	ulemâ-yı kirâm

- Tamlanan +în ekiyle çokluk yapılmışsa sıfat da aynı eki alır:

مصنفین متأخرین	مورخین محققین
musannifîn-i müteahhirîn	müverrihîn-i muhakkikîn

- Tamlanan tesniye (ikili) hâlinde ise sıfat da tesniye hâline getirilir:

حرمین محترمین Haremeyn-i muhteremeyn “İki muhterem Harem” (Mekke ve Medine); زاویتان متقابلتان zâviyetân-ı mütekâbiletân “karşıt zıt açılar”; دولتین علیتین devleteyn-i aliyyeteyn “iki yüce devlet”

Özet

Farsça İsim ve Sıfat Tamlamalarının Yapılarını Tanımak.

Türkçe isim ve sıfat tamlamasının tam tersine olarak Farsça tamlamada tamlanan unsur tamamlanan (**tn**) başta bulunur, tamlayan da onun arkasından sıralanır. Farsça yapıli tamlamaların isim veya sıfat tamlaması olduğunu yalnızca tamlayan (**ty**) unsurun cinsinden anlarız. Kısaca söylemek gerekirse, tamlayan isimse tamlama isim tamlaması; tamlayan sıfatsa, sıfat tamlamasıdır. Farsçada isim ve sıfat tamlamasını diğerk kelime gruplarından ayırt etmemizi sağlayan izafet esresi denilen morfolojik şekildir. Bu, tamlanan kelimenin son ünsüzünün esreli okunması demektir. İzafet esresi, ünsüzle biten kelimelerde yazılmaz, sadece okunur: باب بيت → bâb-ı beyt “evin kapısı”. Farsça yapıli tamlamada baştaki kelime, yani tamlanan ünlü ile bitiyorsa işimiz daha kolaydır. Bu durumda izafet esresi hemze “ء” veya ye “ی” harfi ile mutlaka gösterilir. Tamlanan kelime /a/ veya /e/ okunan güzel he “ه” ile bitiyorsa sondaki güzel he’nin üstüne hemze işareti konur: دیده کریان → dîde-i giryân. Tamlanan kelime /î/ okunan “ی” ile bitiyorsa izafet esresi yine hemze “ء” ile gösterilir: کشتی نوح → keşfî-i Nûh. Tamlanan kelime /â/ okunan elif “ی” ve /û/ okunan vav “و” ile bitiyorsa izafet esresi yerine ye “ی” yazılır izafet esresi –yî biçiminde okunur: علماء اسلامیة → ulemâ-yî İslâmiyye; ترازوی عدالت → terâzû-yî adâlet. Tamlama kaç kelimedenden oluşursa oluşsun her zaman tamlanan (tn) ve tamlayan (ty) olmak üzere iki unsur vardır. Birden fazla kelimeyle kurulmuş isim tamlamalarında tamlayan veya tamlanan ayrı bir tamlama teşkil etmiş olabilir. Bu yeni oluşan tamlama da dilbilgisel olarak isim hükmünde olur.

Üçten Fazla Kelimeyle Kurulan Farsça Tamlamaların Türkçe Sırasını Belirlemek.

Dört kelimeyle kurulmuş tamlamalarda kelimeler birbirleriyle aşağıda gösterilen şekilde gramatikal ilişki içinde bulunarak anlamı oluştururlar: **a)** Hiçbir kelimenin sıfat olmadığı veya sadece son kelimenin sıfat olduğu tamlamalarda kelimeler sondan öne doğru isim tamlamaları oluşturarak birbirine bağlanırlar. “Şevk-i müşâhede-i ravza-i mutahhara” örneğinde öncelikle *Ravza-i mutahhara* tamlaması söz konusudur. Bu sıfat tamlaması isim değerinde olup *müşâhade* kelimesiyle tamlama kurar: *müşâhade-i (tn) Ravza-i mutahhara (ty)*. Artık bu tamlama bir isim tamlamasıdır. Bu üç kelimelik isim tamlaması tamlayan olarak *şevk* kelimesini tamlar ve ortaya dört kelimedenden oluşan Farsça bir isim tamlaması çıkar: *şevk-i (tn) müşâhade-i Ravza-i mutahhara (ty)*. Bu tamlamanın Türkçe sırası ise şöyledir: Ravza-i mutahhara (Hz. Peygamberin kabrini)-**nın** müşâhade-**si-nin** şevk-**i. b)** Üçten fazla kelimeyle kurulan bazı tamlamalarda daha önce belirtildiği gibi sıralı bir ilgi bulunmayabilir. “Pây-mâl-i leşker-i cân-sûz-ı hicr” örneğinde ilk tamlama *leşker-i (tn) cân-sûz (ty)*’dur. *Cân-sûz* kelimesi sıfat olarak kendisinden önceki kelimeyi niteler. Böylece ortaya çıkan *leşker-i cân-sûz*, bir sıfat tamlamasıdır ve dilbilgisel olarak isim değerindedir. *Hicr* kelimesi bu grubu tamlar ve ortaya üç kelimelik bir isim tamlaması çıkar: *leşker-i cân-sûz-ı (tn) hicr (ty)*. Son olarak üç kelimelik bu isim tamlaması tamlayan olarak *pây-mâl* kelimesini tamlamakta ve ortaya dört kelimelik bir isim tamlaması çıkmaktadır: *pây-mâl-i (tn) leşker-i cân-sûz-ı hicr (ty)*. Tamlamanın Türkçe sırası ise şöyledir: Ayrılık-**ın** can yakıcı asker-**i-nin** ayakları altında ezilmiş (olan)-**ı. c)** İkinci ve dördüncü kelimelerin sıfat olması durumunda iki ayrı sıfat tamlaması teşekkül eder. İsim değerinde olan bu tamlamalar ise tamlanan ve tamlayan olarak isim tamlaması kurarlar. “habîb-i nâzende-i hâlık-ı yektâ” tamlamasına bakalım: Burada *Hâlık-ı (tn) yektâ (ty)* ve *Habîb-i (tn) nâzenîn (ty)* tamlamaları ayrı ayrı kurulmuştur. Bunların ikisi de sıfat tamlaması olup isim değerindedir. *Hâlık-ı yektâ* grubu tamlayan olarak birinci grubu tamlar ve ortaya dört kelimelik bir isim tamlaması çıkmış olur:

Habîb-i nâzende-i (tn) Hâlık-ı yektâ (ty)
 (Bir (olan) Yaratıcı-**nın** nazlı sevgili-**si**).
d) İlk kelimenin dışındaki kelimeler sıfat ise, tıpkı üç kelimelik tamlamalarda olduğu gibi, sonradan gelen sıfatlar mevsuf olan birinci kelimeyi ayrı ayrı nitelerler; bu durumda ortaya çok sıfatlı bir sıfat tamlaması çıkmış olur. “Zülf-i siyâh-ı ham-be-ham-ı anber-sây” tamlamasında *zûlf* dışındaki kelimeler sıfat değerindedirler ve ayrı ayrı *zûlf* kelimesini nitelendirmektedirler. Bu gibi tamlamalarda izafet kesreleri “ve” bağlacı anlamını taşır. Osmanlı Türkçesinde yer yer beş, altı, hatta yedi kelimeyle kurulmuş tamlamalara da rastlanır. Ancak bunlar belîğ ve fasih kabul edilmedikleri için az kullanılmışlardır. Bu tamlamalarda da sıfat olan kelimeler daima kendisinden önceki kelimeyi niteleyerek onunla bir tamlama teşkil etmek üzere sondan öne doğru gruplar oluşturarak birbirlerini tamlarlar. Gramer olarak mümkün olmakla birlikte ilk kelime dışında, dört, beş, altı... kelimenin sıfat olduğu tamlamalarla pek karşılaşılmaz. Yine imkân dâhilinde olan bu durum dışında, çok kelimeli tamlamaların bütünü, isim tamlaması olarak karşımıza çıkar.

Farsça Tamlamalarda Tamlanan ve Tamlayan Arasındaki Sayı ve Cinsiyet Uyumunu Ayırt Etmek.

Arap dilbilgisinde, Türkçede olmadığı şekilde, tamlamayı kuran kelimeler arasında sayı ve cins bakımından uyum aranır. Arapça kelimelerin Farsça tamlama kuruluşunda yer almaları hâlinde de aynı uyum gözetilir. Osmanlı Türkçesindeki örneklerde Arapça kelimelerle kurulan Farsça yapı tamlamalarda bazı istisnaları olmakla birlikte söz konusu olan cinsiyet ve sayı uyumuna bağlı kalınmıştır. Buna göre, sıfat tamlamasında şu uyumlar aranır: **1)** Tamlanan tekil ve eril ise sıfat da tekil ve eril olur: دین مبین dîn-i mübîn. **2)** Tamlanan tekil ve dişil olursa sıfat • ile dişil yapılır: حکایه غریبه hikâye-i garîbe. **3)** Tamlanan +ât eki ile çokluk veya vezne bağlı çokluk (cem’-i mükesser) olursa sıfat • ile dişil yapılır: شعرا ی عثمانیه şu’arâ-yı Osmâniyye. **4)** Tamlanan çoğul olduğu durumda sıfat da çoğul olabilir: وزرا ی فهام vüzerâ-yı fihâm. **5)** Tamlanan +în ekiyle çokluk yapılmışsa sıfat da aynı eki alır: مصنفین متأخرین musannifîn-i müteahhirîn. **6)** Tamlanan tesniye (ikili) hâlinde ise sıfat da tesniye hâline getirilir: حرمین محترمین Haremeyn-i muhteremeyn.

Kendimizi Sınavalım

- Aşağıdakilerden hangisi Farsça sıfat tamlamasıdır?
 - معناى شعر
 - دل بيتاب
 - باب بيت
 - خانه پدر
 - کشتى نوح
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisi izafet esresinin gösterilmesi bakımından **farklıdır**?
 - صبي ذكى
 - مثنوى مولانا
 - اهالى روم
 - شهر استانبول
 - ديده كريان
- İzafet esresi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - İzafet esresi iki kelime arasında tamlama ilgisi olduğunu gösterir.
 - Tamlanan kelime ünsüz harfle bitiyorsa izafet esresi gösterilmez.
 - Tamlanan kelime /û/ okunan vav ile bitiyorsa izafet esresi ye “ى” ile gösterilir.
 - Tamlanan kelime /a/ veya /e/ okunan güzel he ile bitiyorsa izafet esresi hemze ile gösterilir.
 - Tamlanan kelime /â/ okunan elif ile bitiyorsa izafet esresi hemze ile gösterilir.
- “dil murgunun âşiyânı” şeklindeki Türkçe tamlamanın aynı kelimelerle Farsça yapılı şekli aşağıdakilerden hangisidir?
 - آشيان دل مرغ
 - دل مرغ آشيان
 - آشيان مرغ دل
 - مرغ دل آشيان
 - دل آشيان مرغ
- “شوق مشاهده روضه مطهره” tamlaması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - “şevk-i müşâhede” kısmı tamamlanmıştır.
 - “ravza-i mutahhara” “müşâhede” kelimesinin tamlayanıdır.
 - “ravza-i mutahhara” Hz. Muhammed’in mezarı anlamındadır.
 - Tamlama Türkçe söz dizimine göre “ravza-i mutahhara-nın müşâhede-sinin şevk-i” şeklinde sıralanır.
 - “şevk-i” kısmı “müşâhede-i ravza-i mutahhara”nın tamlananıdır.
- “آفتاب عالم تاب سلطنت عثمانیه” tamlaması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - “âlem-tâb-ı saltanat” kısmı tamlamanın tamlayanıdır.
 - “âfitâb-ı âlem-tâb” kısmı yapı bakımından bir sıfat tamlamasıdır.
 - “saltanat-ı Osmâniyye” kısmı tamlamanın tamlananıdır.
 - Tamlamanın Türkçe kurallara göre sıralanışı “Osman-lı saltanat-ının güneş-i âlem-tâb (dır)” biçimindedir
 - “saltanat-ı Osmâniyye” kısmı yapı bakımından bir isim tamlamasıdır.
- “غميقه قلم کوهرپار حضرت حيدر کرار” tamlaması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - Tamlamanın okunuşu “nemîka-i kalem-i gevher-bâr-ı Hazret-i Haydar-ı Kerrâr”-dır.
 - “nemîka-i kalem-i gevher-bâr” kısmının Türkçe sıralanışı “gevher-bâr kalem-in nemîka-sı” şeklindedir.
 - “kalem-i gevher-bâr” kısmı Farsça yapılı bir sıfat tamlamasıdır.
 - “nemîka-i kalem” tamlamanın tamlayanıdır.
 - “nemîka-i kalem” kısmı Farsça yapılı bir isim tamlamasıdır.

8. Aşağıdaki tamlamaların hangisinde eril ve tekil uyumsuzluğu vardır?
- دين مبین
 - حكاية غريب
 - شاعر ماهر
 - باب عالی
 - سیف مسلول
9. Aşağıdaki tamlamalardan hangisi “Tamamlanan tekil ve dişil olursa sıfat tekil ve dişil olur.” kuralına uyar?
- حادثة مؤسفة
 - مؤمن كامل
 - صبي ذكي
 - عالم خيال
 - حرمین محترمین
10. Aşağıdaki tamlamalardan hangisi “Tamamlanan çoğul olursa tamlanan da çoğul olabilir.” kuralına **uymaz**?
- مصنفین متأخرین
 - وزرا ی فهم
 - علمای کرام
 - مورخین محققین
 - ممالک اسلامیة

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Tamlama” bölümünü yeniden okuyunuz.
2. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Tamlama” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Tamlama” bölümü yeniden okuyunuz.
4. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Tamlama” bölümünü yeniden okuyunuz.
5. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Dört Kelimeyle Kurulmuş Tamlamalar” kısmını yeniden okuyunuz.
6. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Dört Kelimeyle Kurulmuş Tamlamalar” kısmını yeniden okuyunuz.
7. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Beş ve Altı Kelimeden Oluşan Farsça Tamlamalar” kısmını yeniden okuyunuz.
8. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı Tamlamalarda Uyum” bölümünü yeniden okuyunuz.
9. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı Tamlamalarda Uyum” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı Tamlamalarda Uyum” bölümünü yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

دولت عثمانیه Devlet-i Osmâniyye, دیوان عالی dîvân-ı âlî,
لسان عثمانی lisân-ı umûmiyye, دیون عمومیہ
Osmânî, حکومت علیہ hükûmet-i aliyye.

Sıra Sizde 2

علمای اسلامیہ علمای اسلام, درد عشق derd-i aşk,
مکتب طبیبه mekteb-i tubbiyye, طوفان نوح tûfân-ı
شعرا عثمانیه şu'arâ-yı Osmâniyye, هیئت وکلا hey'et-i
vükelâ, آهوی ختن âhû-yı Hoten, غمزه خونریز gamze-i hun-rîz.

Sıra Sizde 3

Eflâkden o dem ki peyâm-ı kader gelir
Gûş-ı cihâna velvele-i bâl ü per gelir

Devr-i fütûhu sûr-ı Sirâfîl müjdeler
Hak'dan nizâm-ı âleme me'mûr er gelir

Ebvâb-ı ravza-i Nebevî'den firîşteğân
Cibrîl'i gördüler nice demdir gider gelir

Derk etdiler ki merkad-i pâk-i Muhammed'e
Rûhü'l-kudüsle arş-ı Hüdâ'dan haber gelir

Rûy-ı zemîni tâbi'-i fermâmı kılmağa
Sultân Selîm Han gibi bir şîr-i ner gelir

Râyâtının alemleri üstünde uçmağa
Sîmurg-ı feth hem-çü nesîm-i seher gelir

Hakan ki at sürünce bir iklîm-i düşmene
Pîş ü pesinde mahşer-i tîğ ü teber gelir

Ey gâsıb-ı diyâr-ı Arab bekle vaktini
Evvel cezâ-yı saltanat-ı sîrh-ser gelir

Kaç fâtihi zaman gören İran-zemin bugün
Görsün kiminle hangi cüyûş-ı zafer gelir

Tekbîrlerle halka ıyân oldu tûğlar
Sahrâ-yı Üsküdâr'a revân oldu tûğlar

Yahya Kemal

Metinde Geçen Farsça Yapılı Tamlamalar ve

Cinsleri: peyâm-ı kader - isim tamlaması, gûş-ı cihân - isim tamlaması, velvele-i bâl ü per - isim tamlaması, devr-i fütûh - isim tamlaması, sûr-ı Sirâfîl - isim tamlaması, nizâm-ı âlem - isim tamlaması, ebvâb-ı ravza-i Nebevî - isim tamlaması, merkad-i pâk-i Muhammed - isim tamlaması, arş-ı Hüdâ - isim tamlaması, rûy-ı zemîn - isim tamlaması, tâbi'-i fermân - isim tamlaması, şîr-i ner - sıfat tamlaması, sîmurg-ı feth - isim tamlaması, nesîm-i seher - isim tamlaması, iklîm-i düşmen - sıfat tamlaması, mahşer-i tîğ ü teber - isim tamlaması, gâsıb-ı diyâr-ı Arab - isim tamlaması, cezâ-yı saltanat-ı sîrh-ser - isim tamlaması, cüyûş-ı zafer - isim tamlaması, sahrâ-yı Üsküdâr - isim tamlaması.

b) eflâk “felekler” - çoğul; fütûh “fethler” - çoğul; ebvâb “kapılar” - çoğul; firîşteğân “melekler” - çoğul; râyât “sancaklar” - çoğul; cüyûş “askerler” - çoğul.

c) velvele -masdar- vezni: fa'lele; دور devr -masdar- vezni: fa'l; سûr - isim- vezni: fu'l; حق hakk -masdar- vezni: fa'l; نظام nizâm -masdar- vezni: fi'âl; مأمور me'mûr -ism-i

mef'ûl- vezni: mef'ûl; درك derk -masdar- vezni:
fa'l; مرقد merkad -ism-i mekân- vezni: mef'al; خير
haber -masdar- vezni: fa'al; تابع tâbi' -ism-i fâ'il-
vezni: fâ'il; محشر mahşer -ism-i mekân- vezni:
mef'al; غاصب gāsıb -ism-i fâ'il- vezni: fâ'il; تكبير
tekbîr -masdar- vezni: tef'îl; عيان iyân -masdar-
vezni: fi'âl.

Sıra Sizde 4

İlm-i tarihten garaz aslî vukû'âtın sıdk ve kizbine ve esbâb-ı hakîkiyyesine vukûf ile mûcib-i teyakkuz ve intibâh olacak ma'lûmât iktisâbından ibaret olmağın, müverrihin vazife-i zimmeti, fâide-i haber verecek ve medâr-ı ibret olabilecek vekâyi'in esbâb-ı sahîhasını tetebbu' edip de herkesin anlayabileceği vechile selis ve münakkah olarak ifade etmektir. Yoksa tekellüfât-ı münşiyâne ile ibrâz-ı fazl ve hüner eylemek veyahud jurnal yollu rûzmerre vukû'atı söylemek değildir. Amma bazı eslâfın belîğâne ve münşiyâne yazdıkları âsâr-ı mergübenin illet-i gâiyesi fâide-i târihiyye olmayıp belki fenn-i inşâya bir hizmettir.

İşte tahrîr ve te'lîfine mübâderet eylediğimiz kitâbdan garaz, fâide-i târihiyye olmakla, tekellüfât-ı münşiyânedir sarf-ı nazar olunarak fâide-i haber verecek vekâyi'in tashîh ve tenkîhine gayret olunup deydene-i kadîme-i Devlet-i Aliyye'den olan vukû'ât-ı âdiyye tahrîriyle teksîr-i sevâddan mücânebet olunur.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları.

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapça tamlama yapısını tanıyabilecek,
- Arapça ön edatları sıralayabilecek,
- Arapça tamlamalardaki farklı okunuşları ayırt edebilecek,
- Arapça lafzî tamlamaları tanımlayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Arapça tamlama
- Harf-i ta'rîf
- Hurûfu'ş-şemsiyye
- Hurûfu'l-kameriyye
- Lafzî izafet

İçerik Haritası

- ARAPÇA YAPILI TAMLAMALAR
- ARAPÇA YAPILI İSİM TAMLAMALARI
- ARAPÇA YAPILI SIFAT TAMLAMALARI
- ARAPÇA ÖN EDATLAR
- ARAPÇA TAMLAMALARDAKİ DEĞİŞİKLİKLER
- ARAPÇA BİRLEŞİK SIFATLAR: LAFZÎ İZAFET

Arapça Kelime Grupları: İsim ve Sıfat Tamlamaları, Edatlar

ARAPÇA YAPILI TAMLAMALAR

Bundan önceki ünite de Farsça yapı lı tamlamaların kuruluşu ve kullanışı hakkında bilgiler öğrendik. Osmanlı Türkçesinde Arapça yapı lı tamlamalar da kullanılmıştır. Bu ünite de Arapça yapı lı tamlamaların Osmanlı Türkçesinde kullanılan şekillerini öğreneceğiz. Ancak tamlamaların yapılarını anlatmaya geçmeden önce, Arapça tamlamaların doğru okunabilmeleri için oldukça önemli olan iki konuyu öğrenmemiz gerekiyor. Bunlar, *harf-i ta'rîf* ve *hurûfu's-şemsiyye* ve *'l-kameriye* konularıdır:

Harf-i Ta'rîf

Türkçe ve Fasçadan farklı olarak Arapça kelimelerde ayrı bir belirlilik kategorisi vardır. Türkçede belirlilik özel eklerle teşkil edilen bir kategori teşkil etmez. Türkçede iyelik ekleri ve bazı hâl ekleri kelimeleri belirli yapar:

Çocuk cam kırdı. (Hangi cam olduğu bilinmiyor.)

Çocuk camı kırdı. (Hangi cam olduğu biliniyor.)

Bisiklet çok güzel. (Hangi bisiklet olduğu açık değil.)

Bisikletiniz çok güzel. (Hangi bisiklet olduğu belli.)

İngilizcede *a pencil* “herhangi bir kalem” ile *the pencil* “belli bir kalem” arasında da belirlilik belirsizlik farkı vardır. *the* edatı kelimeyi belirli hâle getirmektedir.

Arapçada kelimeyi belirli hâle getiren morfolojik unsur, *harf-i ta'rîf* denilen bir ön ektir. Elif+lâm *أل* şeklinde yazılan bu ön ek, kelime başında olduğunda bazı kelimelerde *el-*, bazı kelimelerde ise kelimenin ilk harfi şeddeli olacak şekilde okunur:

الوطن *el-vatan*

الزمان *ez-zamân*

Güneş harfleri (Hurûfu's-şemsiyye)

Harf-i ta'rîf alan bir kelime *el-beyt*, *el-bint*, *el-veled*, *el-kitâb* şeklinde okunur. Ancak bir kısım harfler vardır ki, kelime bu harflerle başladığı zaman harf-i ta'rîfin lâm'ını kendisine benzeştirir. Güneş harfleri (*hurûfu's-şemsiyye*) denilen bu harfler şunlardır. Bunlara *şemsî harfler* de denir:

ت ، ث ، د ، ذ ، ر ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ل ، ن

Diğer harfler ise ay harfleri (hurûfu'l-kameriyye) adını alır.

Hurûfu'ş- şemsiyye ile başlayan harf-i ta' rîfli kelimelerden örnekler:

الشمس	eş-şems “güneş”	<i>el-şems</i> değil!
الدهر	ed-dehr “dünya”	<i>el-dehr</i> değil!
الزمان	ez-zamân “zaman”	<i>el-zamân</i> değil!
الرمضان	er-Ramazân “Ramazan”	<i>el-Ramazân</i> değil!
النجاة	en-necât “kurtuluş”	<i>el-necât</i> değil!
الظهر	ez-zuhr “öğle vakti”	<i>el-zuhr</i> değil!

Örneklerde görüldüğü gibi, şemsî (güneş) harflerden biri ile başlayan kelimelerde harf-i ta' rîfin lâm'ı kelimenin ilk harfi gibi okunmaktadır. Bu özellik, Arapça tamlamaların doğru okunuşunda önemlidir.

Ay Harfleri (Hurûfü'l-kameriyye)

Yukarıda öğrendiğimiz güneş harfleri dışındaki harfler ise ay harfleridir. Bunlara *kamerî harfler* de denir. Bu harflerden biriyle başlayan kelimelerde harf-i ta' rîfte herhangi bir değişiklik olmaz ve *el-* şeklinde okunur: *el-beyt*, *el-hakk*, *el-yevm* ‘gün’ vs.

بيت	beyt ‘ev’	البيت	el-beyt
كتاب	kitâb	الكتاب	el-kitâb
ولد	veled ‘çocuk’	الولد	el-veled
بنت	bint ‘kız’	البنت	el-bint

SIRA SİZDE

1

“eş-şeyh”, “el-hâc”, “el-hak”, “el-insaf”, “el-veda” kelimelerini Arap harfleri ile yazınız.

ARAPÇA YAPILI İSİM TAMLAMALARI

Şimdi Arapça isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunu görelim:

Arapçada da, Farsçada olduğu gibi tamlamadaki kelime sırası Türkçedekinden farklıdır ve önce tamlanan (muzâf /mevsuf), sonra tamlayan (muzâfun ileyh / sıfat) gelir. Tamlayan kelimenin başında harf-i tarif (ال el-) olur. Tamlanan (muzâf) kelimenin son harfi, bazı istisnalar dışında ötreli okunur. Harf-i ta' rîfin elif'i hiçbir zaman okunmaz:

بابُ الأبيات bâbü'l-beyt ‘evin kapısı’
ty tn

Görüldüğü gibi bu tamlamada unsurların dizilişi Farsça باب بيت *bâb-ı beyt* tamlaması ile aynıdır; tek fark ikinci kelimenin başındaki harf-i ta' rîf dediğimiz ön ek ve bunun okunuşudur.

bâb-ı beyt	bâbü'l-beyt
tn ty	tn ty
<i>Farsça tamlama</i>	<i>Arapça tamlama</i>

Şimdi aşağıdaki Arapça yapılı tamlamaların yapılarını ve anlamlarını inceleyelim:

دين الاسلام	dînü'l-İslâm	“İslâm dini”
خالق الارض	Hâliku'l-arz	“arzun yaratıcısı”
دار الفنون	dârü'l-fünûn	“fenler evi”
شمس العرفان	şemsü'l-irfân	“irfan güneşi”
حب الوطن	hubbü'l-vatan	“vatan sevgisi”
امير المؤمنين	emîrü'l-müminîn	“mü'minlerin emîri”
كليد البحرين	kilîdü'l-bahreyn	“iki denizin kilidi”
مالك الملك	mâlikü'l-mülk	“mülkün sahibi”

Bu tamlamaları ال el- takısını kaldırarak ve izafet kesresi koyarak kolaylıkla Farsça yapılı tamlamalar hâline dönüştürmek mümkündür. Meselâ dînü'l-İslâm → dîn-i İslâm; Hâliku'l-arz → Hâlık-ı arz vs.

Arapça Tamlamaların Okunuşu

Arapça tamlamaların okunuşunda tamlayanı (muzâfun ileyhi) güneş harfleriyle (şemsî harflerle) başlayan kelimelere dikkat etmek gerekir; zira bu durumda harf-i ta' rîfin lâm'ı tamlayanın ilk harfiyle aynı okunur:

فقر الدم	fakrü'd-dem	“kansızlık”
فاطر السماوات	fâtiru's-semâvât	“göklerin yaratıcısı”
دار الدنيا	dârü'd-dünyâ	“dünya evi”
اعصار السالفه	a'sâru's-sâlîfe	“geçmiş asırlar”
سلسلة الزهب	silsiletü'z-zeheb	“altın zincir”
بقية السيف	bakiyyetü's-seyf	“kılıç artığı (savaşta ölmeyenler)”

Tamlanan (muzâf) kelime • veya ت ile bitiyorsa bu harfler • ile yazılır. Dilimizde ت ile biten bazı kelimeler tamlayan (muzâfun ileyhi) oldukları zaman bu ت , • olarak okunur.

حسرت	→	حسرة الملوك	hasretü'l-mülük 'meliklerin hasreti(ni çektiği yer)
ليله	→	ليلة القدر	leyletü'l-Kadr 'Kadir gecesi'
تذكرة	→	تذكرة الاوليا	tezkiretü'l-evliyâ 'evliyalar tezkiresi'
قيامت	→	يوم القيامة	yevmü'l-kıyâme 'kıyamet günü'
سعادت	→	دار السعادة	dâru's-saâde 'mutluluk evi'
صحت	→	حفظ الصحة	hıfzu's-sıhha 'sağlık koruma'

Arapça yapılı tamlamalar Farsça yapılı olanlara nispetle Osmanlı Türkçesinde daha az kullanılmışlardır. Bunların büyük bir kısmı makam ve mevki isimlerinde, kitap isimlerinde, kimi dinî tabirlerde ve bilhassa bilimsel terminolojide karşımıza çıkar.

Makam ve Mevki İsimleri

باب السعادة emîrü'l-ümerâ "beylerbeyi", اميرالحج emîrü'l-hac "hac emîri", دار السعادة Bâbü's-sa'âde "Saadet kapısı, İstanbul", بيت المال beytü'l-mâl "devlet hazinesi", دار الخلافة Dâru'l-hilâfe "Halifelik evi, İstanbul", دار السعادة Dâru's-sa'âde "Saadet evi, İstanbul", دار السلطنة Dâru's-saltana "saltanat evi, İstanbul", رئيس re'îsü'l-etibbâ "tabiblerin başı", رئيس الكتاب re'îsü'l-küttâb "Kâtiplerin reisi; dışişleri bakanı", شيخ الاسلام şeyhu'l-islâm "Din işleri reisi", نقيب الاشراف nakîbü'l-eşrâf "eşrâfin reisi" vs.

Kitap İsimleri

تذكرة الشعرا Tezkiretü'l-evliyâ, تحفة الحرمين Tuhfetü'l-haremeyn, تذكرة الاوليا Tezkiretü'l-evliyâ, زبدة التواريخ Zübdetü'tevârîh, حديقة الوزرا Hadîkatü'l-vüzera, مجموعة النظائر Mecmû'atü'n-nezâir, محاسن الآثار و حقائق الاخبار Mehâsinü'l-âsar ve Hakâ'iku'l-ahbâr, مرآة الممالك Mir'âtü'l-memâlik, نهج الفراديس Nehcü'l-Ferâdis vs.

Bilimsel Terimler

ذات الجنب zâtü'l-cenb "akciğer örtüsü iltihabı", ذات العظم zâtü'l-azm "kemik dokusu iltihabı", ذات الحركة zâtü'l-hareke "otomatik", محب الكلس muhibbü'l-kils "kireççil", فقر الدم fakrû'd-dem "kansızlık, anemi", داء الافرنج dâ'ü'l-efrenc "Frengi hastalığı", داء الكلب dâ'ü'l-keleb "kuduz", مديد البصر medîdü'l-basar "hipermetrop", قصير البصر kasîrü'l-basar "miyop", حاملة السبور hâmiletü's-spor "spor taşıyan yaprak", ميزان الحرارة "ısı ölçer, termometre", مصل الدم maslü'd-dem "serum" vs.

- Bunların dışında bilhassa الله Allah kelimesiyle yapılan tamlamalar çok kullanılmıştır:

حبيب الله Beytullâh, بيت الله Resûlullâh, رسول الله Abdullâh, عبدالله
Habîbullâh, لطف الله Lütfullâh, نصرالله Nasrullâh, فضل الله Fazlullâh, vs.

- دین dîn kelimesiyle yapılan Arapça tamlamaların da şahıs ismi olarak sık kullanıldığı görülür. Ancak bu gibi tamlamaların tamlanan unsuru (muzâf) Osmanlı Türkçesinde ötreli değil üstünlü okunur: نجم الدين = Necmü'd-dîn değil Necme'd-dîn:

بدرالدين Nûre'd-dîn, سيف الدين Seyfe'd-dîn, شمس الدين Şemse'd-dîn, نورالدين Bedre'd-dîn, جلال الدين Celâle'd-dîn, غياث الدين Gıyâse'd-dîn vs.

SIRA SİZDE

2

Aşağıdaki Arapça yapıli tamlamaları Türkçeye çeviriniz, anlamlarını yazınız:

رب العالمين	rabbü'l-âlemîn “âlemlerin Rabbi”
بيت المال
حسرة الملوك
دارالضيافة
دارالعجزة
رئيس الكتاب
رسول الثقلين
سلطان الاوليا
سيدالمرسلين
شيخ الاسلام
صاحب الخروج
صاحب السيف و القلم
صاحبة البيت
عماد الدين
ماء الحيات
مفخر الموجودات
يوم القيامة

ARAPÇA YAPILI SIFAT TAMLAMASI

Osmanlı Türkçesinde kullanılan *Arapça sıfat tamlaması* yapısı da isim tamlaması yapısıyla aynıdır. İsim ve sıfat tamlamasını yalnızca tamlayan kelimenin niteliğinden ayırt ederiz; tamlayan isimse isim tamlaması, sıfatısa sıfat tamlaması olur:

دول المعظمه	düvelü'l-muazzama	“büyük devletler”
ملك المظفر	melikü'l-muzaffer	“muzaffer hükümdar”
رمضان المبارك	ramazânu'l-mübârek	“mübarek Ramazan”
بدائع الادبيه	bedâyi'ü'l-edebiyeye	“edebî bedîfalar”

Arapça Sıfat Tamlamalarında Uyum

7. Ünite'de Farsça sıfat tamlamalarında uyum konusu üzerinde durmuştuk. Bu kural esasen Arapçaya özgü olup her iki unsuru da Arapça kelimelerden müteşekkil Farsça tamlamalarda da bu kurala uyulmuş olup Farsça yoluyla Osmanlı Türkçesinde de hükmünü sürdürmüştür.

Hatırlanacağı gibi, Arapça yapılı sıfat tamlamasında tamlanan ve tamlayan unsurlar (mevsûf ve sıfat) arasında

- cinsiyet (müennes - müzekker)
- sayı (teklik, tesniye, çokluk)
- belirlilik-belirsizlik

açısından denklik aranır; sıfat bu özellikler bakımından mevsûf olan birinci kelimeye uygun hâle getirilir.

ARAPÇA ÖN EDATLAR (HARF-İ CERR'LER)

Dil bilgisinde *harf-i cerr* adı verilen Arapça ön edatlar, Farsça ön edatlarda olduğu gibi, kimi Türkçe hâl eklerine ve son çekim edatlarına karşılık gelir.

Bu edatlar bir tamlamanın başına geldiğinde tamlanan kelimenin sonu ötreli değil esreli okunur: عن قريب الزمان *an-karîbü'z-zamân* değil *an-karîbi'z-zamân* gibi

ب bi: Türkçede +a/+e, +da/+de, ile ek ve edatlarının anlamını karşılar.

Harf-i ta'rifli kelimelerden önce geldiğinde hemzeyle bitişik yazılır ve kendisinden sonra gelen kelimenin niteliğine göre bi'l-, bi'n-, bi'z- vs. şeklinde okunur:

بِسْمِ اللّٰهِ bismillâh “Allahın adıyla”, بِاَمْرِ اللّٰهِ bi-emrillâh “Allahın emriyle”, بِاِذْنِ اللّٰهِ تَعَالٰى bi-iznillâhi te'âlâ “yüce Allahın izniyle”, بِالْفِعْلِ bi'l-fiil “fiil ile, gerçekten”, بِالنّتِيْجَةِ bi'n-netîce “neticede, sonuçta”, بِالْمُقَابَلَةِ bi'l-mukâbele “karşılık olarak”, بِالْوَاسِطَةِ bi'l-vâsita “aracı ile”, بِالضَّرُوْرَةِ bi'z-zarûre “zorunlu olarak” vs.

عَنْ an: Türkçede +dan/+den hâl ekleriyle ve kimi edatlarla karşılanabilir.

Bu edattan sonraki kelime tamlama hâlinde olmayan tek bir kelime ise kelimenin sonu -ın/-in tenviniyle okunur:

عَنْ قَرِيْبٍ an-karîb “çok geçmeden, yakında”, عَنْ قَرِيْبِ الزَّمَانِ an-karîbi'z-zamân “yakın zamanda”, عَنْ صَمِيْمِ الْقَلْبِ an-samîmi'l-kalb “yüreğin içinden, yürekten”, عَنْ كَسْدٍ an-kasdin “kasıtlı olarak, bile bile”, عَنْ جَهْلٍ an-cehlin “bilmeyerek, cahillikten” vs.

في fi : Türkçede +da/+de, içinde anlamlarını verir : في الحقيقه fi'l-hakîka “gerçekte, hakikaten”, في الواقع fi'l-vâki’ “gerçekten, hakikaten”, في سبيل الله fi'l-asl “aslında”, في زماننا fi-zamânina “zamanımızda”, في سبيل الله fi-sebîlillâh “Allah yolunda”, في امان الله fi-emânillâh “Allahın korumasında; Allah'a emanet olun” vs.

Bu edatın tarih konulurken “...yılında,... tarihinde” anlamlarında kullanıldığını hatırlayalım: في شوال fi-Şevvâl.

ل li- : Türkçede "için, dolayı, yüzünden, tarafından" anlamlarını verir. İsimlerle ve bazı zamirlerle birlikte kullanılmaktadır: لهذا li-hâzâ “bunun için”, لذاته li-zâtihî “kendiliğinden”, لمؤلفه li-mü'ellifihî “müellifi tarafından”, لمترجمه li-mütercimihî “mütercimi tarafından”, لاجل التحصيل li-ecli't-tahsîl “eğitim için”, لاجل المصلحه li-ecli'l-maslaha “iş için” vs.

من min: Türkçede +dan/+den, dolayı, sebebinden anlamlarını verir: من بعد min-ba'd “bundan sonra”, من القديم mine'l-kadîm “eskiden beri”, من طرف min-tarafî'llâh “Allah tarafından”, من الازل mine'l-ezel “ezelden” vs.

ك ke-: Türkçede "gibi, sanki" anlamlarını verir. Benzerlik ifade eder: كالاول ke'l-evvel “eskisi gibi”, كذلك ke-zâlik “böylece, bunun gibi”, كأن ke-enne “sanki, gûyâ” vs.

ARAPÇA TAMLAMALARDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Şimdiye kadar Arapça yapıtlı isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunu öğrenmiş olduk. Buna göre, tamlanan (muzâf) olan kelimenin sonu ötreli okunmaktadır. Kimi durumlarda ise bu hareke değişebilir, yani bu harf üstünlü (fethalı) veya esreli (kesreli) okunabilir. Bunları aşağıda göstereceğiz.

Tamlananın Üstünlü Okunması

Tamlanan kelime بعد ba'd “sonra”, قبل kabl “önce”, فوق fevk “üst”, تحت taht “alt”, بين beyn “ara”, حسب hasb “göre, nazaran” kelimelerinden biriye bu kelimelerin sonu ötreli değil, üstünlü okunur: بعد الزوال ba'de'z-zevâl ‘öğleden sonra’; قبل الطوفان kabl'e't-tûfân ‘Tufan'dan önce’; بين الملل beyn'e'l-milel ‘milletler arası’; فوق العاده fevka'l-âde ‘olağan üstü’; تحت العرض taht'e'l-arz ‘yer altı’; حسب القدر hasbe'l-kader ‘kader gereği’.

من min edatı da tamlayanın (muzâfun ileyhî) harf-i ta'rîfli olduğu bir tamlamada üstünlü okunur: من القديم mine'l-kadîm “eskiden beri”, من الازل mine'l-ezel “ezelden beri” vs.

Elif-i maksûre (yani ع harfi) ile biten kelimeler tamlanan olduğunda elif-i maksûre okunmaz, bundan önceki harf üstünlü okunur:

على **alâ**: على الخصوص ale'l-husûs 'hususiyile, özelliikle'; على العاده ale'l-âde 'alışıldık şekilde'

الى **ilâ**: الى الابد ile'l-ebed 'ebede kadar'; الى النهاية ile'n-nihâye 'sonuna kadar'
vs.

اقصى **aksâ**, معنى **ma'nâ** gibi kelimelerde de aynı özellik söz konusudur: معنى الشعر ma'ne'ş-şi'ir "şiiirin manası", اقصى الغايات akse'l-gâyât "gayelerin en uzağı" gibi.

يا **yâ** ünleme edatı bir tamlamanın başına gelirse tamlanan kelimenin sonu üstünlü okunur: رب العالمين رب العالمين → يا رب العالمين yâ Rabbe'l-âlemîn; رسول الله Resûlullâh → يا رسول الله yâ Resûlallah vs.

Tamlananın Esreli Okunması

Yukarıda *harf-i cerr* denilen Arapça ön edatları görmüştük. Verdiğimiz örneklerde de görüleceği gibi bu edatlar bir tamlamanın önüne geldiğinde tamlananı esreli okuturlar:

بإذن الله bi-izni'llâh (*bi-iznullah* değil!) 'Allahın izniyle'; في سبيل الله *fi-sebîl'illâh* (*fi-sebîlullah* değil) 'Allah yolunda'; على طريق القياس *alâ-tarîki'l-kıyâs* (*alâ-tarîkü'l-kıyâs* değil!) 'karşılaştırma yoluyla' vs.

من طرف الله min-terafi'llâh 'Allah tarafından'; الى يوم القيامة *ilâ-yevmi'l-kıyâme* 'kıyamet gününe kadar'; بأمر الله bi-emri'llâh 'Allah'ın emriyle'; عن صميم القلب *an-samîmi'l-kalb* 'kalbin içinden, samimiyetle'; لاجل التحصيل *li-ecli't-tahsîl* 'eğitim için' vs.

Bunların dışında *bânî*, *müftî*, *kādî* gibi sonu tek *ى* ile biten kelimeler tamlanan (muzaf) olduğunda sondaki *ye* harfî okunmaz, bundan önceki harf esreli okunur: قاضى الحاجات *kâdi'l-hâcât* 'istekleri yerine getiren; Allah', مفتى الانام *müftî'l-enâm* 'halkın müftüsü; şeyhülislâm', بانى الدولة *bânî'd-devle* 'devletin kurucusu' vs.

Arapça dil bilgisinde zincirleme tamlamalarda ikinci kelimelerin sonu da esreli okunur. Bu yapı Türkçede çok kullanılmamıştır: *Divânu Lugâti't-Türk, Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi's-Şerîfe* gibi.

DİKKAT

Üç kelimededen oluşan Arapça tamlamalarda yalnızca sondaki kelime harf-i ta'rîflî olur. Birinci kelimenin sonu ötreli, ikinci kelimenin sonu ise ötreli değil esreli okunur:

مفتاحُ بابِ البيتِ *miftâhu bâbi'l-beyti* "evin kapısının anahtarı"

قلمُ خادمِ الرجلِ *kalemu hâdimi'r-raculi* "adamın hizmetçisinin kalemi"

Ancak, bu gibi yapılar Osmanlı Türkçesinde farklı okunmuşlardır. Şöyle ki:

Bu gibi tamlamalarda ikinci ve üçüncü kelimeler Arapça yapıları bir tamlama gibi değerlendirilir ve her zaman tamlayan (muzâfunileyh) olarak birinci

kelimeyi (muzâf) tamlarlar. Böylece tamlayanı Arapça yapılı bir tamlamadan ibaret olan Farsça yapılı bir tamlama teşekkül etmiş olur. Bu yüzden, bu gibi tamlamaları Farsça yapılı kabul edip birinci kelime (muzâf) ile Arapça bir tamlama yapısında olan diğer iki kelimeyi (muzâfunileyh) birbirine izafet kesresi ile bağlarız:

درونِ باب السلام derûn-ı Bâbü's-selâm "Babü'sselâm'ın içi"

حدودِ بيت الحرام hudûd-ı Beytü'l-harâm "Beytülharâm'ın hududu"

حضرتِ رب العالمين hazret-i Rabbü'l-âlemîn "Âlemlerin rabbi hazretleri"

Bu gibi tamlamalarda tamlayan unsur çoğu zaman kalıplaşmış ibareler veya birleşik isimler, yer adları vs. olmaktadır.

DİKKAT

Şu hususa özellikle dikkat etmeliyiz: Bilhassa kitap adlarında Arapça yapılı tamlama kullanımı yaygındır. Buralarda üç kelimededen oluşan tamlamaları Arapçanın sözdizimi kurallarına göre okumamız gerekir. Buna tanınmış kitap isimlerinden bazı örnekler verelim: ديوانُ لغاتِ الترك Dîvânu Lugâti't-Türk; كتابُ اوصافِ المساجدِ الشريفه Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi'ş-Şerîfe.

SIRA SİZDE

3

Aşağıdaki tamlamaları okuyunuz, tamlamaların Türkçe karşılıklarını yazınız.

ام الكتاب ümmü'l-kitâb	kitabın anası "Fatıha suresi"
بقية السيوف
بين الدول
تحت البحر
داء الصلہ
دارالشفاء
دارالملک
رب الدار
روح الامين
سدرۃ المنتها
سلسله الذهب
شقائق النعمانيه
شيخ الاكبر
فلك الاعظم
مسبب الاسباب
يتيم الطرفين
يوم الجزا
يوم الدين

ARAPÇA BİRLEŞİK SIFATLAR: LAFZÎ İZÂFET

Önceki ünitelerde gördüğümüz Farsça birleşik sıfatlara karşılık gelen Arapça kelime grubu *lafzî izafet*'tir. Lafzî izafetler, dış yapı itibariyle Arapça isim ve sıfat tamlamalarına benzerler; ancak anlam bakımından iki kelime arasında herhangi bir tamlama ilgisi kurulmaz. Onlara lafzî izafet (sözde tamlama) denilmesi bu yüzdendir.

Şu iki Arapça tamlamayı ele alalım:

a) بقیة السيف bakiyyetü's-seyf 'kılıç artığı'

b) قامة القصير kâmetü'l-kasîr 'kısa boy'

Birinci tamlama bir isim tamlamasıdır. İki kelime arasında bir aitlik ilgisi vardır. İkinci tamlama ise bir sıfat tamlamasıdır. İkinci kelime 'kasîr (kısa)' birinci kelimeyi tavsif etmektedir. Şimdi aşağıdaki tamlamayı inceleyelim:

قصير القامة kasîrü'l-kâme 'kısa boylu', 'boyun kısası' değil!

Bu tamlamada ise iki kelime arasında bir aitlik ilgisi olmadığı gibi, sıfat olan birinci kelime kendisinden sonra gelen kelimeyi değil, ikisi birlikte başka bir özneyi nitelemektedirler. Bu durumda bu iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu bir birleşik sıfat olur. Şekil olarak isim veya sıfat tamlamaları gibi kurulsun da anlam ve fonksiyon itibariyle bunlardan tamamen farklıdır.

Lafzî izafetlerin teşkilinde şekilce dikkat çeken en önemli unsur, birinci kelimenin sıfat fonksiyonunda olmasıdır. Arapçada sıfat fonksiyonunda olan kelimeleri ilk üniteye görmüştük. Bunlardan bilhassa *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe* ve *ism-i mensûb* kategorilerine ait kelimeler tamlamanın birinci kelimesi olurlarsa, sıfat anlamı taşıdıkları sürece, ortaya çıkan kelime grubu lafzî izafet olur.

Lafzî izafetlerin en önemli özelliği, iki kelime arasında bir aitlik ilgisi kurmamaları, böylece bir isim tamlaması teşkil etmeyip bir birleşik sıfat teşkil etmeleridir. Bundan dolayı daha çok sıfat tamlamalarının sıfatı olarak kullanılırlar. Ancak isim gibi kullanılmaları da mümkündür.

Arapçanın lafzî izafetleri de, Farsça birleşik sıfatlar gibi, Türkçeye isnat grubu, sıfat tamlaması+lı kalıbı veya sıfat-fiil grubu şeklinde aktarılabilir.

Aşağıda lafzî izafetlere bazı örnekler verilmiştir. Birinci kelimelerin cinslerini belirleyerek bu örnekleri inceleyiniz.

سريع الحزم	serî'ü'l-hazm	çabuk hazımlı, hazmı çabuk (olan)
طويل القد	tavîlü'l-kadd	uzun boylu, boyu uzun (olan)
عظيم الشأن	azîmü'ş-şân	yüce şanlı, şanı yüce (olan)
قبيح الوجه	kabîhü'l-vech	çirkin yüzlü, yüzü çirkin (olan)
قصير القامة	kasîrü'l-kâme	kısa boylu, boyu kısa (olan)
كثير التقصير	kesîrû't-taksîr	çok kusurlu, kusuru çok (olan)
مجروح الفؤاد	mecrûhü'l-fu'âd	yaralı gönüllü, gönülü yaralı (olan)
مستجاب الدعوة	müstecâbü'd-da've	müstecab dualı, duâsı müstecab (olan)
مسلولة السيف	meslûletü's-süyûf	kılıcı çekilmiş, kılıcı kınından çıkmış

موجب الغضب	mûcibü'l-gazab	gazabı mucib (olan)
واجب السير	vâcibü's-seyr	seyri vâcib (olan)
واجب الوجود	vâcibü'l-vücûd	var oluşu vâcib olan, Allah
ظاهر الشرف	zâhirü'ş-şeref	şerefi zâhir (olan)
حميد الخصال	hamîdü'l-hisâl	ahlâkı övülmüş (olan)
مختلفة الشؤون	muhtelifetü'ş-şu'ûn	olayları muhtelif (olan)
قليل البضاعة	kalîlü'l-bizâ'e	sermayesi az (olan), nasibi az (olan)
عديمة الانصاف	adîmetü'l-insâf	insafı yok, insafsız (olan)
عربي العبارة	Arabiyyü'l-ibâre	Arapça ibâreli, Arapça

Dil bilgisinde sıfat kategorisinde yer alan kimi Arapça kelimeler, isim fonksiyonunda kullanılabilirler. Böyle kelimeler lafzî izafet değil, gerçek birer isim veya sıfat tamlaması teşkil etmiş olurlar: حارس الملك hârisü'l-mülk ‘mülkün koruyucusu’; خالق الامم hâlıkü'l-ümem ‘ümme’lerin (insanların) yaratıcısı’; فاتح فâtihü'l-ebvâb ‘kapıların açıcısı’; اسير البطن esîrü'l-batn ‘midenin esiri, açgözlü’.

Lafzî İzafetlerin Kullanılışı

- Lafzî izafetler, esas olarak birleşik sıfat anlamı taşıdıkları için söz diziminde sıfat fonksiyonunda kullanılırlar. Bu yapılarıyla basit sıfatlardan bir farkları yoktur. Lafzî izafetin *tamlayan* olarak katıldığı bir tamlama sıfat tamlaması olur:

ظلمة عديمة الانصاف zaleme-i adîmetü'l-insâf ‘insafsız zalimler’

ذات حميد الخصال الزنده zât-ı hamîdü'l-hisâllerinde ‘övülmüş huylu zâatlarında’

سلطان عظيم الشان sultân-ı azîmü'ş-şân ‘yüce şanlı sultan’

لسان بليغ البيان lisân-ı belîğü'l-beyân ‘beyanı belîğ (olan) lisan’

كتاب جليل القدر kitâb-ı celîlü'l-kadr ‘değeri yüce (olan) kitap’

دولة قوى الاركان devlet-i kaviyyü'l-erkân ‘temelleri sağlam (olan) devlet’

حقير كثير التقصير hakîr-i kesîrü't-taksîr ‘kusuru çok (olan) hakir (ben)’

حقير قليل البضاعة hakîr-i kalîlü'l-bidâ'e ‘sermayesi az (olan) hakir (ben)’

كنيسة نادر المثل kenîse-i nâdirü'l-misl ‘benzeri nâdir (olan) kilise’

مثلث قائم الزاوية müselles-i kâimü'z-zâviye ‘dik açılı üçgen’

پادشاه سالف الذكر pâdişâh-ı sâlifü'z-zikr ‘zikri geçen padişah’

- Lafzî izafet birden fazla kelimeyle kurulmuş bir tamlamada da yer alabilir. Bu gibi yapılarda lafzî izafet tek kelimelik bir unsur değerindedir:

معلوم خداوند كامل الشعور اولدقده ma'lûm-ı Hudâvend-i kâmilü's-şu'ûr
oldukda 'çok akıllı padişahın malumu olunca'

ملوك ممدوح السلوك مصريه Mü'lûk-ı memdûhü's-sülûk-ı Mısriyye 'Mısır'ın
yolları övülmüş padişahları'

طرف ظاهرالشرف حضرت شهرياريدن taraf-ı zâhirü's-şeref-i hazret-i
şehriyârîden 'Padişah hazretlerinin şerefi zahir (olan) taraflarından'

حضرت وهاب عميم الرحمت hazret-i Vehhâb-ı amîmü'r-rahmet 'rahmeti
geniş (olan) Allah hazretleri'

جناب وهاب خفي الحكمت cenâb-ı Vehhâb-ı hafîyyü'l-hikmet 'hikmeti gizli
(olan) Allah cenâbları'

حديث معجز البيان سلطان تختكاه لولاك hadîs-i mu'cizü'l-beyân-ı sultân-ı
tahtgâh-ı Levlâk 'Levlâk tahtı Sultanının (Hz. Muhammed'in) muciz
beyanlı hadisi'

- Lafzî izafet yapısındaki kelime söz diziminde -bir tamlamaya dâhil olmadan- herhangi bir isim unsuru fonksiyonuyla da kullanılabilir:

احمد واصف هر نه قدر قليل البضاعة و عديم الاستطاعة ايسه دخي Ahmed Vâsîf
her ne kadar kalîlü'l-bidâ'e ve adîmü'l-istitâ'a ise dahi...

احوال سرحدات و ثغور متزلزل الاركان اولوب ahvâl-i ser-haddât ve suğûr
mütezzelzilü'l-erkân olup

ابنای زمانى آسوده حال و مرفه البال ايتمشدر ebnâ-yı zamânî âsûde-hâl ve
müreffehü'l-bâl itmişdür.

الجملة معمورة الاطراف اولان اوقاف غامر و ويران اولوب fi'l-cümle ma'mûretü'l-
etrâf olan evkaf gâmir ü vîrân olup

- Lafzî izafetler Türkçe sıfat tamlamasında tamlayan (sıfat) olarak da kullanılabilirler:

تخليص اولنمق بابنده قطعي المدلول خط همايون شرفريز صدور اولوب tahlîs olunmak
bâbında kat'îyyü'l-medlûl hatt-ı hümâyûn şeref-rîz-i sudûr olup

Aşağıdaki metin, anonim bir hikâye olan *Elfun-nehâr ve nehâr* (Bin Bir Gündüz)'dan alınmıştır. Metni okuyup bilmediğiniz kelimeleri sözlükten öğreniniz. Metinde geçen Arapça tamlamaları ve harf-i cerle oluşturulmuş yapıları tespit ediniz.

زمان قدیمده کشمیر مملکتک حاکمی توران بکک حیرت بخش جهان
فرخ روزا سمند برارکک وفرخان نامیله برده قیز اولادی اولوب شهرزاده
جوانیخت انواع فضائل و کالات انسانیه ایله متصف کنج برقهрман
نادرازمان وهمشیره سی فرخان دخی مالکة لطف و جمال وصاحبہ
حسن خصال برآفت دوران ایدی

فی الحقیقه فرخان حسن عالم بها سندن بشقه نهایت درجه ده جاذبه
صاحبہ سی اولدیغندن جمال حوری مثاله عطف نظر ایدنلر ازدل
وجان کندوسنه حیران و مسخر اوله رق نائل وصال اوللری امر محال
اولغله انجام کار تاثیر درد عشقیله یا مجنون کبی سرسری و یا خود اسیر
فراش اوله رق بالاخره حیاندن بری اولورلر ایدی فرخان سرایندن
چی قوب عزم شکار ایلد کده تماشای رخسار دلارای نازکانه سیله
تنویر عیون حسرت ایتک اوزره رهگذارنده صف بستہ سلام وانتظام
اولان اهالی مملکت فرخانسی البسه نفیسه کیش وتاج همالانه سی
برطرفه اکش اولدیغی واسب صبارفتار اوزرنده اطرافنی یوز
بیاض جاریه تیر نظر دن سپرجه سنه احاطه ایلد کلری حالده

متحسرینه مثال آفتاب عرض دیدار ایلینجه اهالیء دریاخروش
 طرفدن یاد اولان آوازه ماشاه واصل کنکره آسمان اولور ایدی.
 جوارى مزبوره هر تقدیر بریزدن حسندار ایسه ده نجوم ایچنده
 ماه منیرکی بونلرک اورتی سنده فرخنازک حسن واداسی عالمک نظرینی
 بشقه جه ککندویه جلب ایلدیکندن نه بونلرک اطرافنی قوشاشمش
 اولان برجم غفیرونه ده رکابنده کیدن عساکر مسلوله السیوف تماشاده
 اولان خلقک منحنه قادر اوله ماملریله زیاده جه یناشان بختسزلی
 جرح وتلف ایتمکه مأذونیتلری اولدیغنی حالده فرخنازهر نه وقت
 شکاره چیمش اولسه خلق باشلرینه کلان شوفلا کتلردن اصلامنیه
 اولیوب بالعکس ائک نظرگاه دلبرانه سنده فدای جان وباصدیغنی
 تراب اوزرنده نفسلرینی قربان ایدرک دملرینی سیل مثالی اقمغه
 کمال شوق ومسرته منتظر و بونک وقوعیله مقنخر بولندقلرندن وخلق
 شوخالدن منع ایتمک ممکن اوله مدیغندن پدری توران بک کریمه سی
 فرخناز سلطانک حسن خونریزینک باعث اولدیغنی فلا کتلردن خلقک
 محافظه سیچون ارتق کوزلرندن نهان ایدرک ککریمه سنک سرایدن
 طشره چیمسنی منع و بساق ایلش و واقعا اهالی شوبلاى حسرت
 دلدارایله دها بترجروح الفواد اوله رق ضروری قاتلامش ایسه ده
 فرخنازک آوازه حسن و آئی بتون ممالک شرقیه به عکس ایتدیکندن
 وصفنی ایشیدن حکمداران شرقیه غیاباً تعشق ایدرک بونلردن
 هر بری فرخنازی کوکل تخته اجلاس ایتمک افکاریه مستقلاً بر
 ایلچی چیقارتمش اولدقلری کشمیر حکومتمده کرکی کبی شیوع بولغه
 باشلامش ایدی

Özet

Arapça Tamlama Yapısını Tanımak.

Arapça tamlamaların doğru okunabilmesi için oldukça önemli olan iki konuyu öğrenmemiz gerekiyor. Bunlar, *harf-i ta'rîf* ve *hurûfî's-şemsîyye ve'l-kameriye* konularıdır. Harf-i ta'rîf kelime başına veya Arapça tamlamada ikinci kelimenin başına getirilen elif+lâm ل şeklinde yazılan bu ön ektir. Bu "el-" harfi tek kelimenin başına gelirse o kelimeyi belirli bir kelime durumuna getirir. Bu ön ek Arapça tamlamalarda birinci ve ikinci kelimenin arasında da bulunur. Bu nedenle Arapça tamlamanın tanınması daha kolaydır. Harf-i ta'rîf bazı kelimelerde *el-*, bazı kelimelerde ise kelimenin ilk harfi şeddeli olacak şekilde okunur: الوطن el-vatan; الزمان ez-zamân. Bu durumu lâm harfinden sonra gelen kelimenin ilk harfi belirler. Eğer lâmdan sonraki harf güneş harfleri olarak adlandırılan ت، ث، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ط، ظ، ل، ن harflerinden biriye lâm okunmaz, onun yerine kelimenin ilk harfi şeddeli okunur. Güneş harfleri dışında kalan diğer harflere ise kamerî harfler denir ve kamerî harfle başlayan bir kelimeye harf-i ta'rîf gelirse lâm okunur: الحق eş-şems, الشمس el-hakk. Güneş ve kamerî harflere dikkat etmek Arapça tamlamayı doğru okumamızı sağlar. Arapçada da, Farsçada olduğu gibi tamlamadaki kelime sırası Türkçedekinden farklıdır ve önce tamlanan (muzâf/mevsuf), sonra tamlayan (muzâfun ileyh / sıfat) gelir. Tamlayan kelimenin başında harf-i tarif (ال el-) olur. Tamlanan (muzâf) kelimenin son harfi, bazı istisnalar dışında ötreli okunur. Harf-i ta'rîfin elif'i hiçbir zaman okunmaz: بابُ الأبيات bâbü'l-beyt 'evin kapısı'. Arapça tamlamaların okunuşunda tamlayanı (muzâfun ileyhi) güneş harfleriyle (şemsî harflerle) başlayan kelimelere dikkat etmek gerekir; zira bu durumda harf-i ta'rîfin lâm'ı tamlayanın ilk harfiyle aynı okunur: فقر الدم fakrüd-dem. Tamlanan (muzâf) kelime • veya ت ile bitiyorsa bu harfler ة ile yazılır. Dilimizde ت ile biten bazı kelimeler tamlayan (muzâfun ileyh) oldukları zaman

bu ت، • olarak okunur: حسرة الملوك hasretü'l-mülük, يوم القيامة yevmü'l-kıyâme. Arapça yapıları tamlamalar Farsça yapıları olanlara nispetle Osmanlı Türkçesinde daha az kullanılmışlardır. Bunların büyük bir kısmı makam ve mevki isimlerinde, kitap isimlerinde, kimi dinî tabirlerde ve bilhassa bilimsel terminolojide karşımıza çıkar. Osmanlı Türkçesinde kullanılan *Arapça sıfat tamlaması* yapısı da isim tamlaması yapısıyla aynıdır. İsim ve sıfat tamlamasını yalnızca tamlayan kelimenin niteliğinden ayırt ederiz; tamlayan isimse isim tamlaması, sıfatla sıfat tamlaması olur: دول المعظمة düvelü'l-muazzama "büyük devletler". Arapça yapıları sıfat tamlamasında tamlanan ve tamlayan unsurlar (mevsuf ve sıfat) arasında cinsiyet (müennes - müzekker); sayı (teklik, tesniye, çokluk); belirlilik-belirsizlik açısından denklik aranır; sıfat bu özellikler bakımından mevsuf olan birinci kelimeye uygun hâle getirilir.

Arapça Ön Edatları Sıralamak.

Dil bilgisinde harf-i cerr adı verilen Arapça ön edatlar, Farsça ön edatlarda olduğu gibi, kimi Türkçe hâl eklerine ve son çekim edatlarına karşılık gelir. Bu edatlar bir tamlamanın başına geldiğinde tamlanan kelimenin sonu ötreli değil esreli okutulur. Bu ön ekler şunlardır: ب bi: Türkçede +a/+e, +da/+de, ile ek ve edatlarının anlamını karşılar. Harf-i ta'rîfli kelimelerden önce geldiğinde hemzeyle bitişik yazılır; عن an: Türkçede +dan/+den hâl ekleriyle ve kimi edatlarla karşılanabilir. Bu edattan sonraki kelime tamlama halinde olmayan tek bir kelime ise sonu -ın/-in tenviniyle okunur; في fi: Türkçede +da/+de, içinde anlamlarını verir; Bu edatın tarih konularında "...yılında,... tarihinde" anlamlarında da kullanılır; ل li: Türkçede "için, dolayı, yüzünden, tarafından" anlamlarını verir, isimlerle ve bazı zamirlerle birlikte kullanılmaktadır; من min: Türkçede +dan/+den, dolayı, sebebinden anlamlarını verir; ك ke-: Türkçede "gibi, sanki" anlamlarını verir, benzerlik ifade eder.

Arapça Tamlamalardaki Farklı Okunuşları Ayırt Etmek.

Arapça tamlamalar şu durumlarda farklı okunur: Tamlanan kelime بعد ba'd "sonra", قبل kabl "önce", فوق fevk "üst", تحت taht "alt", بين beyn "ara", حسب hasb "göre, nazaran" kelimelerinden biriye bu kelimelerin sonu ötreli değil, üstünlü okunur: بعدالزوال ba'de'z-zevâl "öğleden sonra"; من min edatı da tamlayanın (muzâfun ileyhin) harf-i ta'rîfî olduğu bir tamlamada üstünlü okutur: من القديم mine'l-kadîm "eskiden beri"; *Elif-i maksûre* (yani ع harfi) ile biten kelimeler tamlanan olduğunda elif-i maksûre okunmaz, bundan önceki harf üstünlü okunur: Elif-i maksûre ile biten bazı kelimeler şunlardır: أقصى إلى ilâ, أعلى إلى alâ, معنى aksâ, يا yâ ünleme edatı bir tamlamanın başına gelirse tamlanan kelimenin sonu üstünlü okutur: يا رب العالمين yâ Rabbe'l-âlemîn. Tamlamanın başına harf-i cer geldiğinde ise tamlamalar esreli okunur: باذن الله bi-izni'llâh 'Allahın izniyle'; فى سبيل الله fî-sebîl'llâh 'Allah yolunda'; على طريق القياس alâ-tarîki'l-kıyâs 'karşılaştırma yoluyla' vs. من طرف الله min-tarafî'llâh 'Allah tarafından'; bunların dışında بانى bânî, مفتى müfî, كādî gibi sonu tek ع ile biten kelimeler tamlanan (muzaf) olduğunda sondaki ye harfi okunmaz, bundan önceki harf esreli okunur: قاضى الحاجات kâdî'l-hâcât 'istekleri yerine getiren; Arapça dil bilgisinde zincirleme tamlamalarda ikinci kelimelerin sonu da esreli okunur: Bu yapı Türkçede çok kullanılmamıştır: *Divânu Lugâti't-Türk, Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi's-Şerîfe* gibi.

Arapça Lafzî Tamlamaları Tanımlamak.

Lafzî izafetler, dış yapı itibariyle Arapça isim ve sıfat tamlamalarına benzerler; ancak anlam bakımından iki kelime arasında herhangi bir tamlama ilgisi kurulmaz. Onlara lafzî izafet (sözde tamlama) denilmesi bu yüzdendir: قصر القامة kasîrû'l-kâme 'kısa boylu', tamlamasında iki kelime arasında bir aitlik ilgisi olmadığı gibi, sıfat olan birinci kelime kendisinden sonra gelen kelimeyi değil, ikisi birlikte başka bir özneyi nitelemektedirler. Bu durumda bu iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu birleşik sıfat olur. Şekil olarak isim veya sıfat tamlamaları gibi kurulsun da anlam ve fonksiyon itibariyle bunlardan tamamen farklıdır. Lafzî izafetlerin teşkilinde şekilce dikkat çeken en önemli unsur, birinci kelimenin sıfat fonksiyonunda olmasıdır. Bunlardan bilhassa *ism-i fâil*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe* ve *ism-i mensûb* kategorilerine ait kelimeler tamlamanın birinci kelimesi olurlarsa, sıfat anlamı taşıdıkları sürece, ortaya çıkan kelime grubu lafzî izafet olur. Lafzî izafetlerin en önemli özelliği, iki kelime arasında bir aitlik ilgisi kurmamaları, böylece bir isim tamlaması teşkil etmeyip birleşik sıfat teşkil etmeleridir. Bundan dolayı daha çok sıfat tamlamalarının sıfatı olarak kullanılırlar. Ancak isim gibi kullanılmaları da mümkündür. Arapçanın lafzî izafetleri de, Farsça birleşik sıfatlar gibi, Türkçeye isnat grubu, sıfat tamlaması+lı kalıbı veya sıfat-fiil grubu şeklinde aktarılabilir.

Kendimizi Sınavalım

- Aşağıdaki harf grupların hangisinde kamerî harf vardır?
 - ظ - ل - ن
 - ص - ض - ط
 - ز - س - ش
 - ت - ث - د
 - ذ - ر - ب
- Arapça yapılı tamlamalarla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - Tamlayan önce tamlanan sonra gelir.
 - İki kelime arasına “el” harf-i ta’rifi konulur.
 - Tamlanan kelimenin son harfi, bazı istisnalar dışında ötreli okunur.
 - Harf-i ta’rifin elifi hiçbir zaman okunmaz.
 - Tamlamada ikinci kelime sıfat ise, tamlama sıfat tamlaması ismini alır.
- “Fenler evi” anlamındaki tamlama aşağıdakilerden hangisidir?
 - امير المؤمنين
 - دار الفنون
 - شمس العرفان
 - باب السعادة
 - امير الامرا
- Aşağıdaki tamlamaların hangisi **yanlış** okunmuştur?
 - كلید البحرین “kilîdü’l-bahreyn”
 - حب الوطن “hubbü’l-vatan”
 - فاطر السماوات “fâtürü’l-semâvât”
 - سلسلة الذهب “silsetü’z-zeheb”
 - نقيب الاشراف “nakîbü’l-eşrâf”
- Aşağıdakilerden hangisi makam ve mevki ismidir?
 - نهج الفرديس
 - تحفة الحرمين
 - حديقة الوزرا
 - رئيس الكتاب
 - ميزان الحرارة
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisi sıfat tamlamasıdır?
 - عماد الدين
 - مفخر الموجودات
 - شيخ الاسلام
 - حسرة الملوك
 - رمضان المبارك
- Aşağıdaki ön edatlardan hangisinin Türkçe karşılığında bir **yanlıklık** yapılmıştır?
 - ب bi: Türkçede +a/+e
 - عن an: Türkçede “ile, dolayısıyla”
 - في fi : Türkçede +da/+de
 - ل li- : Türkçede “için, dolayı, yüzünden, tarafından”
 - ك ke-: Türkçede “gibi, sanki”
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisinin okunuşu **yanlıştır**?
 - بين الملل beyne’l-milel
 - قبل الطوفان kable’t-tûfân
 - تحت العرض tahte’l-arz
 - الى الابد ile’l-ebed
 - يا رسول الله yâ Resûlu’llah
- Lafzî izafetlerin şekilce dikkat çeken **önemli** unsuru aşağıdakilerden hangisidir?
 - Tamlamada birinci kelimenin isim fonksiyonunda olması
 - Tamlamada birinci kelimenin sıfat fonksiyonunda olması
 - Tamlamanın harf-i cerr alması
 - Tamlamada ikinci kelimenin sıfat olması
 - Tamlamada ikinci kelimenin isim olması
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisi lafzî izafet **değildir**?
 - عميم الرحمت
 - خفي الحكمت
 - يوم الجزا
 - سالف الذكر
 - ممدوح السلوك

Okuma Çalışması

Zamân-ı kadîmde Keşmîr memleketinin hâkimi Turan Bey'in hayret-bahş-ı cihân Ferruh-rûz isminde bir erkek ve Ferah-nâz nâmıyla bir de kız evlâdı olup şeh-zâde-i civân-baht envâ'-ı fezâ'il ve kemâlât-ı insâniyye ile muttasıf genç bir kahramân-ı nâdirü'z-zamân ve hem-şîresi Ferah-nâz dahi mâlike-i lutf u cemâl ve sâhibe-i hüsn-hısâl bir âfet-i devrân idi.

Fi'l-hakîka Ferah-nâz hüsn-i âlem-i behâsından başka nihâyet derecede câzibe sâhibesi olduğundan cemâl-i hûrî-misâline atf-ı nazar edenler ez-dil ü cân kendisine hayrân ve musahhar olarak nâ'il-i visâl olmaları emr-i muhâl olmağla encâm-ı kâr te'essür-i derd-i aşkıyla ya Mecnûn gibi serserî veyahut esîr-i firâş olarak bi'l-âhire hayâtta berî olurlardı. Ferah-nâz sarâyından çıkıp azm-i şikâr eyledikte temâşâ-yı ruhsâr-ı dil-ârâ-yı nâzükâne-siyle tenvîr-i uyûn-ı hasret etmek üzere reh-güzârında saf-beste-i selâm ve intizâm olan ehâl-i memleket Ferah-nâz'ı elbise-i nefise giymiş ve tâc-ı hemâlânesi bir tarafa eğmiş olduğu ve esb-i sabâ-refâtârını yüz beyâz câriye tîr-i nazardan siperlercesine ihâta eyledikleri hâlde mütehasşîrîne misâl-i âfitâb arz-ı didâr eyleyince ehâl-i deryâ-hurûş tarafından yâd olan âvâze-i mâşallâh vâsıl-ı küngüre-i âsmân olur idi. Cevâr-i mezbûre her ne kadar birbirinden hüsn-dâr ise de nücûm içinde mâh-ı münîr gibi bunlar ortasında Ferah-nâz'ın hüsn ü edâsı âlemin nazarını başkaca kendiye celb eylediğinden ne bunların etrâfını kuşatmış olan perçem-i gafîr ve ne de rikâbında giden asâkir-i meslûletü's-seyf temâşâda olan halkın men'ine kâdir olamamalarıyla ziyâdece yanaşan bahtsızları cerh ve telef etmeğe me'zûniyetleri olduğu hâlde Ferah-nâz her ne vakit şikâra çıkmış olsa halk başlarına gelen şu felâketlerden aslâ müteebbih olmayıp bi'l-akis onun nazargâh-ı dilberânesinde fedâ-yı cân ve bastığı türâb üzerinde neflerini kurbân ederek demlerini seyl misâli akıtmağa kemâl-i şevk ve meserretle muntazır ve bunun vukû'uyla müftehir bulduklarından ve halkı şu hâlden men etmek mümkün olamadığından pederi Turan Bey kerîmesi Ferah-nâz sultânın hüsn-i hun-rîzinin bâ'is olduğu felâketlerden halkın muhâfazası için artık gözlerinden nihân ederek kerîmesinin sarâydan taşra çıkmasını men ve yasak eylemiş ve vâkı'â ehâlî şu belâ-yı hasret-i dil-dâr ile daha beter mecrûhü'l-fu'âd olarak zarûf katlanmış ise de Ferah-nâz'ın âvâze-i hüsn ü ânı bütün memâlik-i şarkiyeye aks ettiğinden vasfını işiden hükmdârân-ı şarkiyeye gıyâben ta'aşşuk ederek bunlardan her biri Ferah-nâz'ı gönül tahtına iclâs etmek efkârıyla müstakilen birer elçi çıkartmış oldukları Keşmîr hükûmetinde gereği gibi şüyû bulmağa başlamış idi.

Metinde Geçen Arapça Tamlamalar ve Harf-i cerli Yapılar: nâdirü'z-zamân, fi'l-hakîka, bi'l-âhire, meslûletü's-seyf, bi'l-akis, mecrûhü'l-fu'âd.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e Cevabımız doğru değilse, kitabınızın “Ay Harfleri (Hurûfü'l-kameriyye)” kısmını yeniden okuyunuz.
2. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Yapılı İsim Tamlamaları” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Yapılı İsim Tamlamaları” bölümü yeniden okuyunuz.
4. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Tamlamaların Okunuşu” kısmını yeniden okuyunuz.
5. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Makam ve Mevki İsimleri” kısmını yeniden okuyunuz.
6. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Yapılı Sıfat Tamlaması” bölümünü yeniden okuyunuz.
7. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Ön Edatlar” bölümünü yeniden okuyunuz.
8. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Tamlamalardaki Değişiklikler” bölümünü yeniden okuyunuz.
9. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Birleşik Sıfatlar: Lafzî İzâfet” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Lafzî İzâfetlerin Kullanılışı” kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

الشيخ الحاج الحق الانصاف الوداع

Sıra Sizde 2

rabbü'l-âlemîn “âlemlerin Rabbi”; beytü'l-mâl “mal evi, hazine”; hasretü'l-mülûk “padişahların hasreti”; dârü'z-ziyâfe “ziyafet evi”; dârü'l-aceze “âcizler evi”; re'îsü'l-küttâb “katiplerin reisi, dış işleri bakanı”; resûlü's-sakaleyn “insan ve cinlerin peygamberi, Hz. Muhammed”; sultânü'l-evliyâ “velilerin sultanı”; seyyidü'l-mürselîn

“peygamberlerin efendisi, Hz. Muhammed”; şeyhu'l-İslâm “dîn işleri reisi, diyanet işleri başkanı”; sâhibü'l-hurûc “isyan eden, asi”; sâhibü's-seyf ve'l-kalem “kalem ve kılıç sahibi”; sâhibetü'l-beyt “ev sahibi”; imâdü'd-dîn “dinin direği”; mâ'ü'l-hayât “hayat suyu”; mefharü'l-mevcûdât “varlıkların övücü, Hz. Muhammed”; yevmü'l-kıyâme “kıyamet günü”.

Sıra Sizde 3

bakiyyetü's-süyûf “kılıç artığı”; beyne'd-düvel “devletler arası”; tahte'l-bahr “deniz altı”; dâ'ü's-sıla “vatan özlemi”; dârü's-şifâ “şifa evi, hastane”; dârü'l-mülk “başkent”; rabbü'd-dâr “ev sahibi”; rûhü'l-emîn “Cebrail”; sidretü'l-müntehâ “arşın en üst noktasında var olduğu kabul edilen bir ağaç”; silsiletü'z-zeheb “altın zincir”; şakâ'iku'n-nu'mâniyye “bir çeşit dağ gelinciği”; şeyhü'l-ekber “en büyük şeyh”; felekü'l-a'zam “eski astronomi bilgisine göre dokuzuncu kat gök”; müsebbibü'l-esbâb “Allah”; yetîmü't-arafeyn “iki tarafın yetimi, Hz. Muhammed”; yevmü'l-cezâ “ceza günü”; yevmü'd-dîn “kıyamet günü”.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). Osmanlı Türkçesi Klavuzu 1-2. İstanbul. Kesit Yayınları

9

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamalarının yapısını tanıyabilecek,
- Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamalarının Türkçe söz diziminde yerini belirleyebilecek,
- Farsça birleşik isimlerin tamlamalardaki kullanımını tespit edebilecek,
- Farsça birleşik sıfatların Türkçe yardımcı fiillerle kullanımını Türkçe söz dizimine göre çözümleyebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- İsim Tamlaması
- Sıfat Tamlaması
- Söz Dizimi
- Cümle Ögesi
- Birleşik Kelime
- Birleşik Sıfat
- Yardımcı Fiil

İçerik Haritası

- FARŞÇA YAPILI İSİM VE SIFAT TAMLAMALARININ TÜRKÇE SÖZ DİZİMİNDE KULLANILMASI
- FARŞÇA BİRLEŞİK KELİMELERİN TAMLAMALARDA KULLANILIŞI

Farsça Tamlama ve Birleşik Kelimelerin Türkçe Söz Diziminde Kullanımı

FARŞÇA YAPILI İSİM VE SIFAT TAMLAMALARININ TÜRKÇE SÖZ DİZİMİNDE KULLANILMASI

Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamaları bilhassa tamlanan unsurun niteliğine göre farklılıklar gösterirler. Bu yapılara göre Türkçe söz dizimindeki görevleri de değişik olabilir. Türkçe ek, edat ve yardımcı fiillerle birlikte kullanılmasıyla oluşan bu yapıların özelliklerinin iyi bilinmesi metinlerin doğru anlaşılması ve gerektiğinde günümüz diline aktarılması için son derece önemlidir. Bu ünite de Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamalarının Türkçe söz diziminde kullanılışıyla ilgili önemli ve belli başlı yapı özelliklerini öğreneceğiz. Arapça yapılı isim ve sıfat tamlamaları Osmanlı Türkçesinde gayet az kullanılmış olup Türkçe söz dizimi içinde yer alışı Farsça tamlamalardan farklı olmadıkları için ayrıca üzerinde fazla durmayacağız.

İsim ve sıfat tamlamaları tamlanan unsurun masdar olup olmamasına göre iki gruba ayrılır :

a) Tamlanan unsuru hareket, oluş veya kılış ifade etmeyen, yani masdar olmayan bir kelimedenden oluşan tamlamalarda unsurlar birbirine geriden öne doğru başlayan bir sıra içinde bağlanarak bir bütün oluştururlar. Bu bütün Türkçe ek veya edatları alarak herhangi bir cümle unsuru gibi kullanılabilir.

ولايات مختلفه vilâyât-ı muhtelife "çeşitli vilâyetler"

Bu örnek, bir sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamaları varlıklar âleminde bir "şey"i gösteren isim değerindedir. Tamlama bu hâliyle uygun ekler alarak Türkçe cümlenin herhangi bir tamlayıcısı olabilir. Tamlayıcının eki, sondaki kelimeye eklenir, sondaki kelimenin ses düzenine uygun olur; ancak ek, bazı durumlarda anlam itibarıyla baştaki tamlanan unsuru ilgilendiriyor görünmekle birlikte, genel olarak tamlamanın bütününe aittir:

"Bu iklim selefde (vilâyât-ı muhtelife)+ye taksîm olunmuşdur..."

پیمانہء خاطر hengâm-ı dil-ârâm "gönle hoş gelen zaman" ve پیمانہء خاطر peymâne-i hâtır "gönül kadehi" tamlamalarından birincisi sıfat, ikincisi isim tamlamasıdır. Bunlar uygun ekler alarak Türkçe söz diziminde farklı tamlayıcıları karşılayabilirler:

"... ol (hengâm-ı dil-ârâm)+da (peymâne-i hâtır)+ı leb-rîz eden..."

Örnekte görüldüğü gibi sıfat tamlaması olan grup +da ekini alarak yer tamlayıcısı, isim tamlaması olan unsur ise yükleme hâli ekini alarak nesne olmuşlardır.

Tamlamayı oluşturan unsur kaç kelimededen oluşursa oluşsun bu yapıdaki tamlamalarda tamlamanın sonundaki kelimeye eklenmiş olan ek, anlamca tamlamanın bütününe aittir:

rûz-ı ciğer-sûz-ı rüstâhîz "kıyametin ciğer yakan günü": "... (rûz-ı ciğer-sûz-ı rüstâhîz)+de..."

cây-ı mebhî-i envâr "nurların düştüğü yer" : "...(ol cây-ı mebhî-i envâr)+da defn ettiler."

dest-yârî-i eltâf-ı Kirdigârî "Allah'ın lütuflarının yardımı": "...(dest-yârî-i eltâf-ı Kirdigârî)+ ile kal'e-i mezbûreyi nümûdâr kılıp..."

sâye-i nihâl-i bâlâ-keş-i hurmâ "hurmanın uzun dalının gölgesi": "...(sâye-i bâlâ-keş-i hurmâ)+da vaz'-ı hıyam-ı âram olundu."

Verilen örneklerde görüldüğü gibi, tamlanan unsur masdar anlamı taşımayan bir isim olduğu zaman, tamlamanın diğer unsurları kendi anlam birliklerini oluşturarak, geriden öne doğru birbirine bağlanmakta, herhangi bir Türkçe ek veya edat bu tamlamanın son kelimesine bitiştirilmekle birlikte anlamca tamlamanın bütününe, yani bir kelime grubuna ait olmaktadır.

Farsça tamlamalara getirilen Türkçe eklerin görevi, aslında Türkçe tamlamalardakinden pek de farklı değildir. Meselâ "dolma kalem" bir kelime grubu olarak söz diziminde ek aldığı anda, bu ek sadece "kalem" kelimesine ait değil, bütünüyle "dolma kalem" kelimesine ait olur. "Dolma kalemin mürekkebi kalmamış." cümlesinde +In ilgi hâli eki "dolma kalem" birleşik isminin eki olmuş olur. Farsça ve Arapça tamlamalar ile birleşik kelimeler de tıpkı Türkçedeki gibi söz dizimi içinde "tek bir kelime" olarak algılanırlar ve bu sebeple gruba getirilen ek, bütünüyle tamlamanın veya birleşik kelimenin eki olur. "Sâye-i âlî'nizde katl-i 'âmdan kurtulduk." cümlesindeki hâl ekleri "sâye-i âlî" ve "katl-i 'âm" tamlamalarına ait olur.

Bu yapıdaki tamlamalar Türkçe bir isim tamlamasının tamlanan veya tamlayan unsurları olabilirler. Aşağıdaki Türkçe isim tamlamalarının her iki unsuru da Farsça yapılı sıfat ve isim tamlamalarıdır:

"...(Devlet-i aliyye)+mizin (bidâyet-i zuhûr)+undan beri..."

"... (Tanzîmât-ı hayriyye)+nin (menâfi'-i hâl)+ini..."

"Hürriyet, (şahsiyyet-i ameliyye)+nin (alâmet-i hâriciyye)+sidir.

b) Tamlanan unsurun masdar, yani hareket, oluş veya kılış ifade eden bir kelime olması durumunda unsurlar arasındaki ilişkinin anlaşılması, her zaman geriden öne doğru gelen bir sıralanış içinde olmaz. Bu gibi tamlamalar Türkçe söz diziminde ister bir yardımcı fiille birlikte kullanılsınlar, isterse yardımcı fiil olmadan kullanılsınlar, masdarlardaki fiil anlamından dolayı, tamlamayı teşkil eden kelimeler, tamlanana, tıpkı bir cümlede olduğu gibi, çeşitli tamlayıcılar olarak katılırlar. Bundan dolayı bunları her zaman basit yapılı Türkçe isim ve sıfat tamlamaları hâlinde değil, küçük fiil grupları hâlinde anlarız. Aslî unsura bağlanan kelimelerin hangi tamlayıcıları karşıladığı tamamen masdarın çatısıyla ilgilidir. Bu kelimeler masdara *nesne*, *yer tamlayıcısı* veya *zaman tamlayıcısı* olarak katılabilirler. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

teslîm-i rûh eylemek

teslîm-i rûh, bir isim tamlamasıdır. *Eylemek* yardımcı fiili, anlamca tamlamanın aslî unsuruna bağlıdır: *teslîm eylemek*. Teslîm eylemek, geçişli bir fiildir, yani nesne alır. Bundan dolayı *rûh* kelimesini bu tamlamanın nesnesi olarak değerlendirir ve Türkçe yapıya böylece çeviririz: *ruhu teslim eylemek*.

gark-ı âb olmak

gark-ı âb, bir isim tamlamasıdır. *Olmak* yardımcı fiili, anlamca tamlamanın aslî unsuru olan *gark* masdarına bağlıdır: *gark olmak* "batmak, boğulmak". *Gark olmak*, geçişsizdir, bundan dolayı *âb* kelimesini nesne değil başka bir tamlayıcı olarak değerlendiririz. Burada yer tamlayıcısı görevindedir: *âba gark olmak* "suya batmak, boğulmak".

Tamlama kaç kelimededen oluşursa oluşsun, tamlanan masdar ise, diğer kelimeler masdarın, yani fiil unsurunun gerektirdiği tamlayıcılar hâlinde tamlamaya katılır ve buna göre Türkçe yapıya aktarılır:

ref-i livâ-i tuğyân eden

ref-i livâ-i tuğyân, Farsça yapılı isim tamlamasıdır. Türkçe *etmek* yardımcı fiiliyle kullanıldığında bu yardımcı fiil doğrudan *ref* masdarına bağlanır: *ref etmek* "kaldırmak". *Ref etmek*, geçişlidir, bundan dolayı *livâ-i tuğyan* "isyân bayrağı" bu fiilin nesnesi olur: *livâ-i tuğyânı ref etmek* "isyân bayrağını kaldırmak".

Tamlamanın diğer kelimelerinin tamlayan unsura nasıl katılacağını tespit ederken şu duruma dikkat edilmelidir. Söz konusu tamlama Türkçe söz diziminde daha büyük bir kelime grubunun içinde bulunabilir ve bazı tamlayıcıları daha önceden geçmiş olabilir. Aşağıdaki örneği inceleyelim:

"... cevâbları Re'îsü'l-küttâb Efendi tarafından sebt-i sahîfe-i dikkat... olunup..."

sebt-i sahîfe-i dikkât, Farsça isim tamlamasıdır. Bu tamlama, uzunca bir cümlede *olunmak* yardımcı fiiline bağlanır: *sebt olunmak* "yazılmak, kaydedilmek". *Sebt olunmak*, geçişli olup bir nesne gerekir. Oysa *sebt-i sahîfe-i dikkât* tamlamasındaki diğer unsurlar, yani *sahîfe-i dikkât*, bu fiilin nesnesi değil, yer tamlayıcısıdır: "dikkat sayfasına sebt olunup". Bu fiilin nesnesi cümlede daha önce geçmiş olan... "cevâbları" kelimesidir.

"âb-ı Nîl... gabrâ-yı Kahire'yi mestûr-ı dâmen-i himmet ettiği..."

mestûr-ı dâmen-i himmet, Farsça isim tamlamasıdır; *etmek* yardımcı fiili bu tamlamayla birlikte kullanıldığında, doğrudan *mestûr* masdarına bağlanır: *mestûr etmek* "örtmek". Bu fiil geçişli olup, nesnesi cümlede daha önce geçmiştir; bu yüzden diğer kelimeler burada zarf tamlayıcısı görevindedir: "... *dâmen-i himmet ile mestûr ettiği* "himmet eteğiyle örttüğü".

Söz konusu masdar, Farsça da olabilir: "pesendîde-i âlem oldu." *pesendîde-i âlem*, Farsça isim tamlamasıdır. *Olmak* yardımcı fiili *pesendîde* "beğenilmiş" masdarına bağlanır: *pesendîde olmak* "beğenilmek". Tamlamanın diğer unsuru olan *âlem* kelimesi bu fiil grubunun zarf tamlayıcısıdır: "Herkes tarafından/herkesçe beğenildi."

Aşağıdaki kelime gruplarını okuyunuz, bu grupların yapısını tahlil ediniz.

- كاه و بی كاه - مجلس بمجلس - لازم الاستغفار - قدیم الايام - شهر جلیل القدر
- علی السحر

حضر قدير Hızır-kadr "Hızır peygamber şerefli, Hızır yüceliğine sahip"

نصرت شعار nusret-şi'âr "zafer şiarlı, daima zafer kazanan"

ظفر رهبر zafer-reh-ber "zafer rehberli, rehberi zafer olan"

بهرام اقدام Behrâm-ikdâm "Behram gayretli, gayreti Behram gibi olan"

هما لانه hümâ-lâne "Hüma kuşunun yuvası olan"

b) Bir sıfat ile bir isimden oluşanlar:

Bu gibi birleşik sıfatlarda önce sıfat sonra isim gelir. Bu tamlamaları aynı sırayla (sıfat tamlaması)+lı kalıbında Türkçeye çevirmek mümkündür:

آسوده حال âsûde-hâl "âsûde hâlli"

بد نهاد bed-nihâd "kötü huylu, kötü yaratılışlı"

نیک نام nîk-nâm "iyi adlı"

روشن ضمیر rûşen-zamîr "aydınlık gönüllü"

عالی همت âlî-himmet "yüce himmetli"

عالیشان âlî-şân "yüce şanlı"

c) Bir isim ile bir sıfat-fiilden oluşanlar:

Farsça fiillerin geçmiş zaman gövdelerinden yapılan ism-i mef'ûller ve fiillerin ism-i fâ'il anlamı taşıyan emir gövdeleri, yani Farsça sıfat-fiillerle yapılan kelimeler, birleşik sıfat yapımında sıklıkla kullanılırlar. Bunları Türkçede -an/-en (gelen, bakan, koşan vs.) veya -mış/-miş (gelmiş, ölmüş, görmüş, düşmüş vs.) sıfat-fiil ekleriyle yapılan fiil gruplarıyla karşılayabiliriz:

عالم آرا âlem-ârâ "alemi süsleyen"

جهان پیرا cihân-pîrâ "cihamı bezeyen"

دل فریب dil-firîb "gönül aldatan"

خون بار hûn-bâr "kan yağdıran, kan döken"

عبرت نما ibret-nümâ "ibret gösteren"

صاف شکن saf-şiken "saf kıran, saf bozan"

کشور کشا kişver-güşâ "ülke açan, fetheden"

حیرت بخش hayret-bahş "hayret veren"

صاف بسته saf-beste "saf bağlamış, saf tutmuş"

زانورده zânû-zede "diz koymuş, diz çökmüş"

رخصت یافته ruhsât-yâfte "ruhsat bulmuş, izin almış" (ruhsat-yâfte-i gül-geşt-i çemenzâr-ı ferâdis)

سرافراخته ser-efrâhte "baş uzatmış, uzamış" (serv-i ser-efrâhte-i bostân-ı iftihâr)

- Yukarıda yapılarına göre örneklerini verdiğimiz birleşik sıfatlar, sık sık, Farsça sıfat tamlamasında sıfat olarak kullanılırlar. Tamlama kaç kelimedenden oluşursa oluşsun, bir birleşik sıfatın Farsça yapılı bir tamlamada daima kendisinden önceki kelimeyi nitelediği unutulmamalıdır:

اسکندر خضر قدر İskender-i Hızır-kadr "Hızır yüceliğinde olan İskender"

ایام فرخنده انجم eyyâm-ı ferruh-encâm "sonu uğurlu günler"

باب سعادت مآب Bâb-ı sa'âdet-me'âb "mutluluğun sığınağı olan Kapı"

پادشاه عالمپناه pâdişâh-ı âlem-penâh "âlemin koruyucusu olan Padişah"

پادشاه کردون وقار pâdişâh-ı gerdûn-vakâr "felek vakarlı Padişah"

تاج هما لانه tâc-ı hümâ-lâne "Hüma kuşunun yuvası olan tâc"

حسین عالم بها hüsn-i âlem-behâ "âlem kıymetinde olan güzellik"

خاقان بهرام اقدام Hâkan-ı Behram-ikdâm "Behram gibi gayretli Hakan"

رای عالم آرا rây-ı âlem-ârâ "âlemi süsleyen fikir" "...çehre-i zamân nûr-ı rây-ı âlem-ârâyile münevver ü rûşen olup..."

رجال دولت ابد قیام ricâl-i devlet-i ebed-kıyâm "sonsuz kadar ayakta olan devletin yöneticileri"

زیب دلفریب zîb-i dil-firîb "gönül aldatan süs" "...mâh-ı râyet-i nûr-güsteri zîb-i dil-firîb gösterüp zemîn-i memlekete âsumân ziyetini verdi."

سال فرخنده فال sâl-i ferhunde-fâl "falı kutlu yıl"

سردار عالیشان serdâr-ı âlî-şân "şanı yüce serdar"

سلطان آسمان احتشام sultân-ı âsumân-ihtişâm "felek gibi ihtişamlı sultan"

سنان خون بار sinân-ı hûn-bâr "kan yağdıran mızrak"

شهریار کشورکشا şehriyâr-ı kişver-güşâ "ülkeler fetheden hükümdar"

عدل جهان پیرا adl-i cihân-pîra "cihanı bezeyen adalet" "...arsa-i devrân nûr-ı adl-i cihân-pîrâyile tâze gülşen oldu."

عساکر فرخنده مآثر asâkir-i ferhunde-me'âsir "izleri kutlu askerler"

لشكر انجم شمار leşker-i encüm-şümâr "sayıları yıldızlar kadar olan ordu"

لشكر ظفر رهبر leşker-i zafer-rehber "rehberi zafer olan ordu"

SIRA SİZDE

2

Aşağıdaki metni Arap harfleri ile yazınız, metinde geçen bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını öğreniniz, metinde geçen Farsça birleşik sıfatları belirleyiniz.

Üngürüs-ı Menhûsuñ Ceyş-i Bed-kîşi Tahtalu Nâm Kasabaya Akın Saldığı, Ol Kışverde Olan Leşker-i İslâm Hâzır Bulunup Gelen Kâfiri Ele Aldığı Beyân Eyler

Mezkûr bed-nihâdlar ki Belgrad önünden berü yakaya geçdiler, leşker-i cerrârdan ol havâlfîyi hâlî göricek ılgar seçdiler; on biñden ziyâde pûlâd-beden, ehremen-nijâd horyâd u âğın yarağın görüp yürüdi, ol bahr-ı revânuñ efvâc-ı bî-kerânı emvâc-ı âheninle rûy-ı zemîni büürdü.

Ol pür-sitîz hınzırlaruñ ki hançer-i tîzden dendânı vardı, ellerindeki nîzeden gezdikleri yerler ormana dönerdi. Dıraht-ı çam gibi saht-endâm bed-fercâmlar çengelistân-ı cenge ki girdiler, kenâr-ı diyâr-ı İslâm'da Tahtalu demekle meşhûr kasabaya irdiler. Ol kenârda sipeh-sâlâr-ı ceng ve ol kûhsârda peleng-i tîz-çeng yok tevehhüm etdiler; ol şehri serhengden ve ol nehri nehengden hâlî itikâd edüp üzerine hümm etdiler.

Mezkûr kürenüñ hod leşker-i cerrârı düşmen-i bed-girdâr üzerlerine varacağından haber-dâr olmuşmuş; etrâf u eknâfda âgâh olan sipâhdan dahi hayli âdem cem' olup hayl ü haşemle ol diyâr dolmuşmuş. Tîğ-zen ve saf-şiken dil-âverler taraf taraf hâzır ve nâzır dururlarmış; sipâhı düşmen-i güm-râh kaçan gele, ire, ele gire deyü muntazır dururlarmış.

Hemîn ki, ol bed-girdâr la'ınler gurûrla mezkûr diyâra akın saldılar, haşem-i hişmgîn kemîn-i hişm u kînden çıkup ol bî-dînleri ele aldılar. Bu şîr-gîr dîrîrler ki yurdlarına kurdlar gelirken duydılar, ardlarına uydılar, ol nahcîrgâha gelen güm-râhlara tavşanlar aldirup rûbâh gibi inden ine koydular; kuyrukların ele alup tâzîlerle yazılarda, ovalarda kova gitdiler, yetdiler, nîzelerle tüylerin dîtdiler, dağıtdılar; derilerin buçuk değmez etdiler. Her biri hılâba düşmüş, başına kilâb üşmüş doñuza döndü; avcı döğmüş dilki gibi ağzı burnu kızıl kana yundu. Bal yemeğe gelmiş ayı gibi dâm-ı belâya giriftâr oldular. Ol bed-fiâller tuzağa düşüp çuk kuşu gibi iki ayaklarından dutuldular.

İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter*, Haz.: Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Yay, Ank. 1991, s. 158-159

Birleşik Sıfatların Türkçe Yardımcı Fiillerle Kullanılması

Farsça yapılı birleşik sıfatlar Türkçe söz diziminde yardımcı fiillerle birleşerek ana cümlelerin veya yan cümlelerin yüklemine teşkil edebilmektedir. Bu durumda da birleşik sıfatların yapısına bağlı olarak iki tür gramatikal ilişki kurulur:

- Bir sıfat ve bir ismin yan yana gelmesiyle kurulan birleşik sıfatlar, Türkçe bir yardımcı fiille birleşebilirler. Türkçede bir isim ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiillerde olduğu gibi, anlam birleşik sıfatın bütününün üzerindedir. Yardımcı fiil, bu anlamı fiilleştirir.

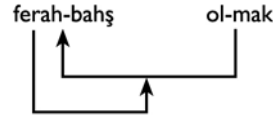
Ver ol bâdeyi kim ola hoş-güvâr
Anunla eser kılmaya zehr-i mâr

Sun ey sâkî bir câm-ı nîkû-sirişt
K'ola reşha-i cûybâr-ı behişt

İçen ger fakîr ise olup ganî
Girân-kadr ola görse merd-i denî

Bu, sık kullanılan bir yapı değildir.

- b) Farsça sıfat-fiil yapılarıyla kurulan birleşik sıfatlar ise Osmanlı Türkçesinde yüksek bir kullanım sıklığına sahiptir. Daha sık olarak Türkçe birleşik yapı teşkilinde kullanılırlar. Zaten hareket ve oluş anlamı taşıyan fiil gövdeleri, Türkçe bir yardımcı fiille kolayca yüklemleştirebilmektedir. Bu gibi yapılarda yardımcı fiille isim unsurunun birleşmesi ise biraz daha karışık bir yolla gerçekleşir. Böyle yapılarda Türkçe yardımcı fiille asıl birleşen ve anlamın odağını oluşturan unsur, Farsça sıfat-fiildir. İsim unsuru ise, bu birleşik fiil şeklinin nesnesi veya başka bir tamlayıcısı görevinde olur. Bunu en basit yapılardan başlayarak açıklayalım:

Görüldüğü gibi bu yapıda önce *bahş* ile *olmak* arasında bir anlam grubu oluşmakta, sonra *ferah* kelimesi bu gruba tamlayan olarak katılmaktadır.

Bahş, *bahşîden* "bağışlamak, bahşetmek" fiilinin emir gövdesidir ve "bahşeden, bağışlayan" anlamlarını taşır. Türkçe yardımcı fiil olmadan da fiil anlamını içinde taşımaktadır. *Ferah* ise bu fiilin nesnesi durumundadır. Bunun yerine başka bir kelime de geçebilir (Meselâ *atâ-bahş*). *Ferah-bahş* veya *atâ-bahş*, birleşik sıfat olarak "ferah veren, atâ veren" demek olur. Bunu Türkçe yardımcı fiille, meselâ "oldu" ile, birlikte kullandığımızda "ferah verdi, atâ verdi" şeklinde yüklemleştirmiş oluruz. *Ferah* veya *atâ* kelimeleri bu birleşik fiilin nesnesi olur. Aşağıdaki beyitlerde geçen örnekleri inceleyiniz:

Olup nazm-ı pâki Nizâmî-misâl
Ferah-bahş ola câna Câmî-misâl

Atâ-bahş olup sana feyz-i Hudâ
Ne kim istesen eyler ol dem atâ

Atâ-bahş olanlar olur bî-hemâl
Kalır nâmı dehr içre Hâtem-misâl

Şu örneklerde de durum aynıdır: *ziynet-bahş* olmak, *hayret-bahş* olmak, *dâniş-pezîr* olmak, *feryâd-res* olmak, *gevher-feşân* olmak, *güher-rîz* olmak, *peymân-şiken* olmak, *behre-yâb* olmak, *kâm-yâb* olmak, *vukû'-yâfte* olmak vs.

Farsça birleşik sıfatın tamlanan olduğu bir kelime grubu Türkçe bir yardımcı fiille birlikte kullanılırsa, anlam yine birleşik sıfatı oluşturan sıfat-fiilin üzerine odaklanır. Diğer kelimeler bu fiil şeklinin çeşitli tamlayıcıları olur:

âkibet-bîn-i umûr ol-mak

Bu kelime grubunda anlam odağını *-bîn* ve *ol-mak* yardımcı fiili teşkil eder. *-bîn*, *dîden* fiilinin emir gövdesi olup "gören" demektir. *-bîn olmak* "gören olmak", yani "görmek" anlamına gelir.

Tamlamada yer alan diğer kelimeler, fiilin gerektirdiği tamlayıcıları alırlar. Bunlar öncelikle nesne, yer tamlayıcısı veya zarf tamlayıcıları olabilirler. Yukarıdaki örnekte *âkibet* ve *umûr* kelimelerini *-bîn olmak* "görmek" birleşik fiilinin nesnesi hâline getirebiliriz:

umûrun âkibetini görmek "işlerin sonunu görmek"

Aşağıdaki örnek de buna benzer yapıdadır:

ziynet-bahş-ı i'tilâ olan

Bahş "bağışlayan, veren" (< *bahşîden*) sıfat-fiili *ol-mak* yardımcı fiili ile yüklemleştirilmektedir; *bahş olan*, "veren, bahşeden" anlamındadır. *Ziynet* kelimesi bu fiil grubunun nesnesidir: *ziynet veren*. *İ'tilâ* "yükseklik, yücelik" kelimesi de *ziynet* kelimesiyle birleşmektedir. *İ'tilâ ziyneti* "yücelik süsü". Böylece tamlamanın bütünü şu şekli alır:

İ'tilâ ziynetini bahş olan "yücelik süsünü bahşeden, veren" (...*sadr-ı büleñd-i iftâya ziynet-bahş-ı i'tilâ olan zevât-ı fezâil-simât hazerâtının...*)

Aşağıdaki örnekte ortaya çıkan birleşik fiil nesne dışında değişik tamlayıcılar gerektirmektedir:

pâ-nihâde-i medâric-i zuhûr olup

Nihâde "koymuş", Farsça *nihâden* "koymak, bırakmak" fiilinden yapılmış bir sıfat-fiil olup Türkçe *ol-mak* yardımcı fiiliyle birleşmekte; sıfat-fiil böylece Türkçe söz diziminde yüklem olarak kullanılabilir. *Pâ* "ayak" kelimesi bu fiil grubunun nesnesidir. *Pâ-nihâde olmak* "ayak koymak, ayak basmak" anlamına gelir. Bu fiil grubu "nereye" sorusunun karşılığı olan bir yer tamlayıcısı gerektirmektedir. Bu sorunun karşılığı kelime grubundaki diğer kelimelerdir: *medâric-i zuhûra* "ortaya çıkma merdivenlerine". Yazar, burada mecâzi bir anlatıyla bir kimsenin "doğduğunu" ifade etmektedir: "...*Efendi merhûmun sulbünden pâ-nihâde-i medâric-i zuhûr olup...*"

Osmanlı Türkçesinde kullanılan Farsça sıfat-fiillerden bazılarının anlamı belirsizleşerek tam bir yardımcı fiil şeklini almıştır. Bunları Türkçeye doğrudan *etmek, olmak, eylemek* gibi yardımcı fiillerle aktarabiliriz:

telef-kerde eyledi

Bu örnekte *kerde* sıfat-fiilinin tabanı olan *kerden* fiilinin anlamı "etmek, eylemek" olduğu için Türkçeye çevirirken başka bir fiil aramıyoruz; *telef* kelimesi birleşik fiilin isim unsurunu teşkil ediyor: *telef eden*. Şimdi tamlamanın daha geniş şeklini görelim:

telef-kerde-i şemşîr-i gadr ü demâr eyledi

Bu tamlamada *şemşîr-i gadr* u *demâr*, "ne ile" sorusunun cevabı olan tamlayıcıyı karşılamaktadır: *şemşîr-i gadr ü demâr ile telef eyledi*. (...ve vakt-i hâcette işe yarar böyle bir düstûr-ı vakûru *telef-kerde-i şemşîr-i gadr ü demâr eyledi*).

aks-endâz olan "aks eden"

Bu tamlamada da "endâz" sıfat-fiilini Türkçeye doğrudan bir yardımcı fiil şeklinde aktarabilmekteyiz.

aks-endâz-ı merâyâ-yı zuhûr olan

merâyâ-yı zuhûr, birleşik fiilin yer tamlayıcısını karşılamaktadır: *merâyâ-yı zuhûrda aks eden*. (*Bâziçe-gâh-ı âlem-i fânide aks-endâz-ı merâyâ-yı zuhûr olan suver-i ikbâl-i serîû'z-zevâle muğrem ve firifte olarak...*)

Bu yapıdaki tamlamalarla Türkçe yardımcı fiiller arasında kurulan fiil gruplarının kimi tamlayıcıları söz konusu tamlamanın dışında, Türkçe yapılı kelime veya kelime grupları da olabilir. Meselâ:

sadr-ı bülend-i iftâya ziynet-bahş-ı i'tilâ olan

fiil grubunun yer tamlayıcısı, *ziynet-bahş-ı i'tilâ* dışında Türkçe yapılı bir kelime grubudur: *sadr-ı bülend-i iftâya*.

Aşağıdaki örnekte de altı çizili unsurlar, fiil grubunun yer ve zarf tamlayıcısıdır:

Doksan beşte İstanbul kadılığıyla manassa-nişîn-i taayyün ü işihâr olup... "Doksan beşte (yılında), İstanbul kadılığı makamıyla, şöhret ve itibâr gerdeğine girip..."

Farsça sıfat-fiilleriyle kurulan birleşik sıfatların tamlanan olarak katıldığı tamlamalar Türkçe yardımcı fiil olmadan da yüklem kurabilirler. Bu durumda da fiil anlamı söz konusu sıfat-fiilin üzerindedir:

"...zulm ü ihânete ta'addî edenlerin... dergâh-ı kurb-ı sûrî ve ma'nevîden matrûd olageldikleri *ittifâk-kerde-i erbâb-ı şühûddur*."

Alıştırma

آلشدرمه

"Nizâm'ın merâtib ü menâsıbcâ mebâdî-i terakkî ve i'tilâsı Selçuk Devletinin henüz sûret-gîr-i te'essüs bulunduğu bir zamâna musâdif olmağla mü-şikâfâne istiknâh-ı habâyâ-yı umûr ile meşgûl olan ba'z müdakkikîn-i müverrihîn kendisine âdetâ Selçukîlerin bâdî-i ihyâsı olmak gibi bir şeref-i ebedî'l-iştihârı veriyorlar. Garîbdir ki o zamânlar seyfin kaleminden ziyâde hüküm ve kuvveti nâfiz iken koca vezîr şâne-i hâme-i müşkil-güşâsıyla pek çok turre-i mu'addalât-ı ahvâlin halline muvaffak oldığıyçün tîğ-ı ser-tîzin kuvve-i kâhîrânesine karşı kalem-i bedâyi'-rakamın kudret-i hârîka-i mâhîrânesini irâ'e ve isbât eylemiş idi." (*Ta'lîm-i Kırâ'at*, s. 96)

Nizâmü'l-Mülk adlı metinden alınmış bu parçayı daha yakından inceleyip anlamaya çalışalım. Önce az kullanılan ve anlamını bilmediğiniz kelimeler için sözlüğe bakıp anlamlarını karşılarına yazalım. Ayrıca bunların Arapça olanlarının vezinlerini, teklik ve çokluk şekillerini, Farsçalarının ise yalın, türemiş, birleşik oluşları gibi yapı özelliklerini belirtip eklerini yazınız:

Kelime:	Arapça/Farça Eski harfli yazılışı	Yapı özelliği
Merâtib		
Menâsıb		
Mebâdî		
Terakkî		
İ'tilâ		
Sûret-gîr		

Te'essüs		
Müsâdîf		
Mû-şikâfâne		
İsniknâh		
Habâyâ		
Umûr		
Müdakkıkîn		
Müverrihîn		
Bâdî		
İhyâ		
İştihâr		
Seyf		
Nâfiz		
Şâne		
Hâme		
Müşkil-güşâ		
Turre		
Mu'addalât		
Ahvâl		
Hall		
Tîğ		
Ser-tîz		
Kâhirâne		
Bedâyi'		
İrâ'e		

Yukarıdaki kelimelerin anlamlarını öğrendikten sonra metni yeniden anlamak için okuyalım. Metinde anlamını bilmediğimiz kelime kalmadığı hâlde bazılarımız için yine de anlayamadığımız yerler olabilir. Anlaşılmayan bu yerlerin tamlamalarla ilgili olduğunu hemen fark etmişsinizdir.

Şimdi de tamlamalara bakalım. Önce kelimelerin sıralamasını Türkçe yapıya uygun duruma getirelim, sonra kelimelerin karşılıklarını verip isim veya sıfat tamlaması oluşuna göre anlamlarını yazalım:

- Tamlamalarda, sona gelen Türkçe eklerin, eklendiği kelimeye değil tamlamanın tamamına ait olduğunu hatırlayalım.
- Metindeki *ebedi'l-iştihâr* terkinin Arapça lafzî izafet, *bedâyi'-rakam*'ın ise Farsça birleşik sıfat olduğunu hatırlayınız. Bunların, Türkçedeki “boyu kısa” veya “kısa boylu” gibi, “şöhreti ebedî”, “yazması güzellik olan” şeklinde iki dildeki birbirinin karşılığı olduğunu biliyorsunuz.
- Tamlamaların Türkçe karşılanması, kelimelerin anlamlarının yerleştirilmesiyle her zaman açık ve mümkün olmayabilir. Meselâ “tîğ-i ser-tîz” tamlamasını kelimelerin sırasını değiştirip anlamını yazdığımızda kolayca karşılayabiliriz. Ancak “bâdî-i ihyâ” gibi pek çok tamlamada

bu kolaylık bulunmayabilir. Bu durumlarda tamlamanın kelime kelime karşılığını vermeye çalışmak yerine, ifade ettiği anlamı kavrayıp öyle karşılamak daha doğru olur.

Tamlama	Türkçe kelime sırası	Türkçe karşılığı
<i>mebâdî-i terakkî ve i'tilâ-sı</i>	i'tilâ ve terakkî mebâdî-si	“yükselme ve ilerleme belirtileri”
<i>sûret-gîr-i te'essüs bulun-dığı</i>	te'essüs sûret-gîr (bulun-)	“kuruluşun suret bulması, kuruluşun şekillenip gerçekleşmesi”
<i>istiknâh-ı habâyâ-yı umûr</i>	umûr habâyâ istiknâh	“işlerin gizliliklerinin gerçeklerinin araştırılması”
<i>müdakkikîn-i müverrihîn</i>	müverrihîn müdakkikîn	“Tarihçi araştırmacılar”
<i>bâdî-i ihyâ-sı</i>	ihyâ bâdî-si	“canlandırılmasının sebebi, hayat bulmasını sağlayıcı olan”
<i>şeref-i ebedî'l-iştihâr-ı</i>	şeref ebedî'l-iştihâr-ı	“şöhreti ebedi olan şeref, ebediyete kadar sürecek şeref”
<i>şâne-i hâme-i müşkil-güşâ-sıyla</i>	müşkil-güşâ hâme şâne – siyle	“zorlukları çözen kalem tarağı(yla)”
<i>turre-i mu'addalât-ı ahvâl-in</i>	ahvâl mu'addalât turre-nin	“durumların düzeltilmiş perçemi(nin)”
<i>tîğ-ı ser-tîz-in</i>	ser-tîz tîğ-in	“keskin kılıç(ın)”
<i>kuvve-i kâhirâne-sine</i>	kâhirâne kuvve – sine	“kahredici kuvvet(ine)”
<i>kalem-i bedâyi'-rakam-ın</i>	bedâyi'-rakam kalem-in	“yazısı güzellikler olan kalem(in)”
<i>kudret-i hârika-i mâhirâne-sini</i>	mâhirâne hârika kudret-ini	“maharetli ve olağan üstü güc(ünü)”

MAKALE

Daha fazla bilgi için bakınız Musa Duman, “Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Cümleye Katılma Şekilleri”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c.XXIX, İstanbul 2000, s. 35-66.

SIRA SİZDE

3

*Ta'lîm-i Kırâ'at'*ten alınmış olan iki paragrafı bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak günümüz Türkçesine aktarınız.

Kırâ'atimizin şu üçüncü kısmının ansızın mevcûdî kalmamış ve hemân tab'ına lüzûm görülmesi üzerine tertîb olunan şu lügatçede aceleye gelmesinden zarûrî vukû' bulmuş ba'z gûnâ kusûrlar var ise nazar-ı afv ile müşâhede buyurulması mercûdur. (s. 130)

Ale'l-husûs Selçuk hükûmetinin mü'essisi sayılacak derecelerde gayretler, şecâ'atler göstermiş olan Alp Arslan hücre-i fazl u terbiyesinde perverîş-yâb oldığı için Nizâmü'l-Mülk'i hem vezîr-i a'zam, hem eb-i müşfik, hem muallim-i edeb olmak üzere tanırdı. (s. 96)

Okuma Parçası

اوقومه چالیشمه سی

- Aşağıdaki metni okuyunuz, metinde geçen Farsça birleşik sıfatları ve bunların söz diziminde hangi görevlerle kullanıldıklarını belirtiniz.

توحید

الله

ای مألئ درنگ آور خیال؛ ای ذات پاکى برتر هر فکر و هر مال؛
ای بی زوال رحمتی کلزار فطرته رونقده کمال اولان الله ذوالجلال!...
ای مبدع یکانه! سنک حکمتکه در، حکمکه در که عالمده بو حیات،
حیاتده بو فیوضات رونمادر.

ای صانع نی بهانه! تجلیات عوالمفروز عظمتک عقاله - اوسنک
بزله بر شعشعه دار احسانک - اولان جوهر دراکه حیرتبخشادر.

ایا خالق الکون! بتون بومکونات، بارکاه کبریا پناه ربوبیتکه یک
آوازانه اعلاى آهنگ مناجات ایدر، ذراتدن شموسه قدر هب
بو کائنات تجیل نام جلیلکه اعلان مباهات ایلر!

بر صبح دلپذیرده کل، بلبل، آفتاب؛ بر لیله منیرده اجرام بی حساب
شوق بهار، حزن حزان، پرتو و ظلام، سنک و نبات، بحر و بر، ذره
وهوام هب قدرت بدیعه کی تذکیره لبکشا؛ هب کبریای ذاتکی تشهیر
ایچون - جهری وقلی - نغمه پیرادر.

بو علوی سرود عمومینک عکس ابدیت پیوستی میاننده بر صدا
- کاه پیدا و کاه ناپیدا - طربسرای لم یزلییه دوغرو سوزولور کیدر،
بو صدا، بر شاعر لال و جذبه دارک زمزمه توحیدی، بر بلبل زاروبی
قرارک فریاد صفا پدیددر.

توفیر فکرت

Özet

Farsça Yapılı İsim ve Sıfat Tamlamalarının Yapısını Tanımak.

Farsçada isim ve sıfat tamlamaları tamlanan unsurun masdar olup olmamasıyla iki gruba ayrılır: **a)** Tamlanan unsur hareket, oluş veya kılış ifade etmeyen, yani masdar olmayan bir kelimedenden oluşan tamlamalarda unsurlar birbirine geriden öne doğru başlayan bir sıra içinde bağlanarak bir bütün oluştururlar. Bu bütün Türkçe ek veya edatları olarak herhangi bir cümle unsuru gibi kullanılabilir. *ولایات مختلفه* vilâyât-ı muhtelife "çeşitli vilâyetler" Bu örnek, bir sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamaları varlıklar âleminde bir "şey"i götseren isim değerindedir. Tamlama bu hâliyle uygun ekler olarak Türkçe cümlenin herhangi bir tamlayıcısı olabilir. Tamlayıcının eki, sondaki kelimeye eklenir, sondaki kelimenin ses düzenine uygun olur; ancak ek, bazı durumlarda anlam itibariyle baştaki tamlanan unsuru ilgilendiriyor görünmekle birlikte, genel olarak tamlamanın bütününe aittir. **b)** Tamlanan unsurun masdar, yani hareket, oluş veya kılış ifade eden bir kelime olması durumunda unsurlar arasındaki ilişkinin anlaşılması, her zaman geriden öne doğru gelen bir sıralanış içinde olmaz. "teslîm-i rûh eylemek" tamlananı masdar olan bir tamlamadır. Bu gibi tamlamalar Türkçe söz diziminde ister bir yardımcı fiille birlikte kullanılsınlar, isterse yardımcı fiil olmadan kullanılsınlar, masdarlardaki fiil anlamından dolayı, tamlamayı teşkil eden kelimeler, tamlanana, tıpkı bir cümlede olduğu gibi, çeşitli tamlayıcılar olarak katılırlar. Bundan dolayı bunları her zaman basit yapılu Türkçe isim ve sıfat tamlamaları hâlinde değil, küçük fiil grupları hâlinde anlarız. Aslı unsura bağlanan kelimelerin hangi tamlayıcıları karşıladığı tamamen masdarın çatısıyla ilgilidir. Bu kelimeler masdara *nesne*, *yer tamlayıcısı* veya *zaman tamlayıcısı* olarak katılabilirler. Bu şekilde kurulan tamlamalarda tamamlanan Farsça bir masdar da olabilir: "pesendîde-i âlem oldu"...

Farsça Yapılı İsim ve Sıfat Tamlamalarının Türkçe Söz Diziminde Yerini Belirlemek

Tamlanan unsur hareket, oluş veya kılış ifade etmeyen, yani masdar olmayan bir kelimedenden oluşan tamlamalarda unsurlar birbirine geriden öne doğru başlayan bir sıra içinde bağlanarak bir bütün oluştururlar. Bu bütün Türkçe ek veya edatları olarak herhangi bir cümle unsuru gibi kullanılabilir. *دل آرام* hengâm-ı dil-ârâm "gönle hoş gelen zaman" ve *پیمانه خاطر* peymâne-i hâtır "gönül kadehi" tamlamalarından birincisi sıfat, ikincisi isim tamlamasıdır. Bunlar uygun ekler olarak Türkçe söz diziminde farklı tamlayıcıları karşılayabilirler: "... ol (hengâm-ı dil-ârâm)+da (peymâne-i hâtır)+1 leb-rîz eden..." örneğinde görüldüğü gibi sıfat tamlaması olan grup +da ekini olarak yer tamlayıcısı, isim tamlaması olan unsur ise yükleme hâli ekini olarak nesne olmuşlardır. Tamlamayı oluşturan unsur kaç kelimedenden oluşursa oluşsun bu yapıdaki tamlamalarda tamlamanın sonundaki kelimeye eklenmiş olan ek, anlamca tamlamanın bütününe aittir: "rûz-ı ciğer-sûz-ı rüstâhîzde" "kıyamet(in) ciğer yakan gününde". Tamlanan unsur masdar anlamı taşımayan bir isim olduğu zaman, tamlamanın diğer unsurları kendi anlam birliklerini oluşturarak, geriden öne doğru birbirine bağlanmakta, herhangi bir Türkçe ek veya edat bu tamlamanın son kelimesine bitiştirilmekle birlikte anlamca tamlamanın bütününe, yani bir kelime grubuna ait olmaktadır. Bu yapıdaki tamlamalar Türkçe bir isim tamlamasının tamlanan veya tamlayan unsurları olabilirler: "...(Devlet-i aliyye)+mizin (bidâyet-i zuhûr)+undan beri..." Tamlanan unsurun masdar, yani hareket, oluş veya kılış ifade eden bir kelime olması durumunda unsurlar arasındaki ilişkinin anlaşılması, her zaman geriden öne doğru gelen bir sıralanış içinde olmaz. Bu gibi tamlamalar Türkçe söz diziminde ister bir yardımcı fiille birlikte kullanılsınlar, isterse yardımcı fiil olmadan kullanılsınlar, masdarlardaki fiil anlamından dolayı, tamlamayı teşkil eden kelimeler, tamlanana, tıpkı bir cümlede olduğu gibi, çeşitli tamlayıcılar olarak katılırlar. Bundan dolayı bunları her zaman basit yapılu Türkçe isim ve sıfat tamlamaları hâlinde değil, küçük fiil grupları hâlinde anlarız. Aslı unsura bağlanan kelimelerin hangi tamlayıcı-

ları karşıladığı tamamen masdarın çatısıyla ilgilidir. Bu kelimeler masdara *nesne, yer tamlayıcısı* veya *zaman tamlayıcısı* olarak katılabilirler. “gark-ı âb olmak” örneğine bakacak olursak, *gark-ı âb*, bir isim tamlamasıdır. *Olmak* yardımcı fiili, anlamca tamlamanın aslı unsuru olan *gark* masdarına bağlıdır: *gark olmak* “batmak, boğulmak”. *Gark olmak*, geçişsizdir, bundan dolayı *âb* kelimesini nesne değil başka bir tamlayıcı olarak değerlendiririz. Burada yer tamlayıcısı görevindedir: *âba gark olmak* “suya batmak, boğulmak” şeklinde Türkçe söz dizimine bağlamak gerekir. Tamlama kaç kelimeden oluşursa oluşsun, tamlanan masdar ise, diğer kelimeler masdarın, yani fiil unsurunun gerektirdiği tamlayıcılar hâlinde tamlamaya katılır ve buna göre Türkçe yapıya aktarılır: “*ref-i livâ-i tuğyân eden*” örneğinde *ref-i livâ-i tuğyân*, Farsça yapılı isim tamlamasıdır. Türkçe *etmek* yardımcı fiiliyle kullanıldığında bu yardımcı fiil doğrudan *ref* masdarına bağlanır: *ref etmek* “kaldırmak”. *Ref etmek*, geçişlidir, bundan dolayı *livâ-i tuğyân* “isyân bayrağı” bu fiilin nesnesi olur: *livâ-i tuğyân(ı) ref etmek* “isyân bayrağını kaldırmak”. Tamlamanın diğer kelimelerinin tamlayan unsura nasıl katılacağını tespit ederken şu duruma da dikkat edilmelidir. Söz konusu tamlama Türkçe söz diziminde daha büyük bir kelime grubunun içinde bulunabilir ve bazı tamlayıcıları daha önceden geçmiş olabilir. Tamlananı Farsça masdar olan tamlamalarda da aynı hususlara dikkat edilir.

Farsça Birleşik İsimlerin Tamlamalardaki Kullanışımı Tespit Etmek.

Farsçada iki ismin bir araya gelerek yeni bir kavram oluşturduğu kelimelere birleşik isim adı verilir: *Ser-asker, mihman-hâne, sâhil-sarây, gül-berg, murg-âb, İrân-zemîn, meh-tâb* ...Bu yapıdaki kelimeler Osmanlı Türkçesi metinlerinde Farsça yapılı tamlamaların tamlanan (muzâf) veya tamlayan (muzâfunileyh) unsuru olduğu gibi tek başlarına Türkçe söz diziminin herhangi bir unsuru olarak da kullanılabilirler. Bu gibi kelimelerin bir kısmı bitişik olarak yazılmakla birlikte (مهتاب) meh-tâb, مرغاب murg-âb vs.) bir kısmı ayrı yazılmaktadır. Bilhassa az kullanılan kelimeler söz konusu olduğunda bunların yan-

lış okunması ihtimali daima vardır. Meselâ *ser-asker* kelimesi birleşik kelime olarak bir rütbe ismidir; bunu *ser-i asker* diye okursak “askerin başı” anlamında vücut organını kastetmiş oluruz. Birleşik isimler, tamlamada tamlanan ve tamlayan olarak kullanılabilir: “سرعسكر اوردوی همایون” *ser-asker-i ordu-yı hümayûn*”, “مسیره کاغذخانه” *mesîre-i Kâğıd-hâne*”.

Farsça Birleşik Sıfatların Türkçe Yardımcı Fiillerle Kullanımını Türkçe Söz Dizimine Göre Çözümlemek.

Farsça yapılı birleşik sıfatlar Türkçe söz diziminde yardımcı fiillerle birleşerek ana cümlenin veya yan cümlenin yüklemine teşkil edebilmektedir. Bu durumda da birleşik sıfatların yapısına bağlı olarak iki tür gramatikal ilişki kurulur: a) Bir sıfat ve bir ismin yan yana gelmesiyle kurulan birleşik sıfatlar, Türkçe bir yardımcı fiille birleşebilirler. Türkçede bir isim ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiillerde olduğu gibi, anlam birleşik sıfatın bütünüünün üzerindedir. Yardımcı fiil, bu anlamı fiilleştirir: “girân-kadr olmak” gibi. Bu, sık kullanılan bir yapı değildir. b) Farsça sıfat-fiil yapılarıyla kurulan birleşik sıfatlar ise Osmanlı Türkçesinde yüksek bir kullanım sıklığına sahiptir. Daha sık olarak Türkçe birleşik yapı teşkilinde kullanılırlar. Zaten hareket ve oluş anlamı taşıyan fiil gövdeleri, Türkçe bir yardımcı fiille kolayca yüklemleşebilmektedir. Bu gibi yapılarda yardımcı fiille isim unsurunun birleşmesi ise biraz daha karışık bir yolla gerçekleşir. Böyle yapılarda Türkçe yardımcı fiille asıl birleşen ve anlamın odağını oluşturan unsur, Farsça sıfat-fiildir. İsim unsuru ise, bu birleşik fiil şeklinin nesnesi veya başka bir tamlayıcısı görevinde olur: “ferah-bahş olmak”. Görüldüğü gibi bu yapıda önce *bahş* ile *olmak* arasında bir anlam grubu oluşmakta, sonra *ferah* kelimesi bu gruba tamlayan olarak katılmaktadır. Farsça birleşik sıfatın tamlanan olduğu bir kelime grubu Türkçe bir yardımcı fiille birlikte kullanılırsa, anlam yine birleşik sıfatı oluşturan sıfat-fiilin üzerine odaklanır. Diğer kelimeler bu fiil şeklinin çeşitli tamlayıcıları olur: *âkibet-bîn-i umûr ol-mak*. Bu kelime grubunda anlam odağını *-bîn* ve *ol-mak* yardımcı fiili teşkil eder. *-bîn*, *dâden* fiilinin emir gövdesi olup “gören” demektir. *-bîn olmak* “gören olmak”, yani “görmek”

anlamına gelir. Tamlamada yer alan diğer kelimeler, fiilin gerektirdiği tamlayıcıları alırlar. Bunlar öncelikle nesne, yer tamlayıcısı veya zarf tamlayıcıları olabilirler. Yukarıdaki örnekte *âkibet* ve *umûr* kelimelerini *-bîn olmak* "görmek" birleşik fiilinin nesnesi hâline getirebiliriz: *umûrun âkibetini görmek* "işlerin sonunu görmek". Osmanlı Türkçesinde kullanılan Farsça sıfat-fiillerden bazılarının anlamı belirsizleşerek tam bir yardımcı fiil şeklini almıştır. Bunları Türkçeye doğrudan *etmek, olmak, eylemek* gibi yardımcı fiillerle aktarabiliriz: *telef-kerde eyledi*. Bu örnekte *kerde* sıfat-fiilinin tabanı olan *kerden* fiilinin anlamı "etmek, eylemek" olduğu için Türkçeye çevirirken başka bir fiil aramıyoruz; *telef* kelimesi birleşik fiilin isim unsurunu teşkil ediyor: *telef eden*. Bu yapıdaki tamlamalarla Türkçe yardımcı fiiller arasında kurulan fiil gruplarının kimi tamlayıcıları söz konusu tamlamanın dışında, Türkçe yapılı kelime veya kelime grupları da olabilir

Kendimizi Sınavalım

- Tamlananı masdar dışında bir kelimeden oluşan Farsça bir tamlama ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - Bu yapıdaki tamlama Türkçe söz dizimine sondan başa doğru bir sıra içinde bağlanır.
 - Bu yapıdaki tamlama Türkçe söz dizimine tamlanandan başlanarak bağlanır.
 - Bu yapıdaki tamlamada ekler sadece sondaki kelimeye aittir.
 - Bu yapıdaki tamlamalarda bulunan kelimeler söz diziminde ayrı ayrı değerlendirilir.
 - "Teslîm-i rûh" bu yapıda bir tamlamadır.
- "Bu iklim selefde vilâyât-ı muhtelifeye taksîm olunmuştur..." cümlesindeki Farsça tamlama cümlenin hangi unsurudur?
 - Belirtili nesne
 - Belirtisiz nesne
 - Yer tamlayıcısı
 - Zaman tamlayıcısı
 - Özne
- "rûz-ı ciğer-sûz-ı rüstâhîz" tamlamasının Türkçe söz dizimine çevrilmiş doğru şekli aşağıdakilerden hangisidir?
 - rûz(un) ciğer-sûz rüstâhîz(i)
 - rüstâhîz(in) ciğer-sûz rûz(ı)
 - rüstâhîz ciğer-sûz(un) rûz(ı)
 - ciğer-sûz rüstâhîz(in) rûz(ı)
 - rûz ciğer-sûz(un) rüstâhîz(i)
- Aşağıdaki tamlamaların hangisinde tamlanan unsur Farsça bir fiildir?
 - şems-i âlem-ârâ
 - teslîm-i cân
 - ref'-i livâ-yı tuğyân
 - pesendîde-i âlem
 - serv-i hırâmân
- Aşağıdakilerden hangisi birleşik isimle kurulan bir tamlamadır?
 - حسن عالم بها
 - پادشاه عالمپناه
 - ایام فرخنده انجام
 - اسکندر خضر قدر
 - کوشه قهوه خانه
- Aşağıdaki birleşik sıfatlardan hangisi iki isimden kurulmuştur?
 - ستاره سپاه
 - بد نهاد
 - آسوده حال
 - جهان پیرا
 - خون بار
- Aşağıdaki birleşik sıfatlardan hangisi bir isim ve bir sıfat-fiilden **oluşmamıştır**?
 - صفشکن
 - زانوده
 - روشن ضمیر
 - سرافراخته
 - حیرتبخش
- "pâ-nihâde-i medâric-i zûhur olup..." örneğinde "olmak" fiili, anlam bakımından aşağıdaki kelimelerden hangisine bağlanmalıdır?
 - pâ-nihâde-i medâric olmak
 - medâric olmak
 - medâric-i zûhur olmak
 - zûhur olmak
 - pâ-nihâde olmak
- "telef-kerde-i şemşîr-i gadr ü demâr eyledi" cümlesinin Türkçe söz dizimine doğru çevirisi aşağıdakilerden hangisidir?
 - telef-kerde şemşîr(i) gadr ü demâr eyledi
 - gadr ü demâr şemşîr(iyle) telef-kerde eyledi
 - şemşîr(in) telef-kerde(sini) gadr ü demâr eyledi
 - gadr şemşîr(inin) telef-kerde(sini) demâr eyledi
 - şemşîr(in) gadr ü demâr(ını) telef-kerde eyledi
- Aşağıdaki tamlamaların hangisinde Türkçe söz dizimi **yanlıştır**?
 - istiknâh-ı habâyâ-yı umûr – umûr(un) habâyâ(sının) istiknâh(ı)
 - şâne-i hâme-i müşkil-güşâsıyla – müşkil-güşâ hâme şânesiyle
 - kudret-i hârîka-i mâhirânesini – kudret(in) hârîka mâhirânesini
 - hücre-i fazl u terbiyesinde – fazl u terbiye hücrelerinde
 - ittifâk-kerde-i erbâb-ı şühûd – şühûd erbâb(ının) ittifâk-kerde(si)

Okuma Parçası

Tevhîd
Allah

Ey me'âli direng-âver-i hayâl; ey zât-ı pâki berteri her fikr ü her me'âl; ey bî-zevâl rahmeti güzâr-ı fitrata revnak-dih-i kemâl olan Allâh-ı Zü'l-celâl!... Ey mübdi'-i yegâne! Senin hikmetinledir, hükümünledir ki 'âlemde bu hayât, hayâtda bu füyûzât rû-nümâdır.

Ey Sâni'-i bî-bahâne! Tecelliyyât-ı 'avâlim-fürûz-ı 'azametin 'akla - o senin bizlere şa'sa'a-dâr-ı ihsânın olan- cevher-i derrâke hayret-bahşâdır.

Eyâ Hâlikü'l-kevn! Bütün bu mükevvenât, bârgâh-ı kibriyâ-penâh-ı rubûbiyyetine yek-âvâzâne i'lâ-yı âheng-i münâcât eder, zerrâtdan şümûsa kadar hep bu kâ'inât tebcil-i nâm-ı celîlinle i'lân-ı mübâhât eyler.

Bir subh-ı dil-pezîrde gül, bülbül, âfitâb; bir leyle-i münîrde ecrâm-ı bî-hisâb, şevk-i bahâr, hüzn-i hazân, pertev ve zalâm, seng ve nebât, bahr ve ber, zerre ve hevâm hep kudret-i bedî'ani tezkîre leb-güşâ; hep kibriyâ-yı zâtını teşhîr için -cehrî ve kalbî-nağme-pîrâdır.

Bu 'ulvî sürûd-ı 'umûmînin 'aks-i ebediyyet-peyvesti miyânında bir sadâ -gâh peydâ ve gâh nâ-peydâ- tarab-serây-ı Lem-yezelîye doğru süzülür gider, bu sadâ, bir şâ'ir-i lâl ü cezbe-dârın zemzeme-i tevhîdi, bir bülbül-i zâr u bî-karârın feryâd-ı safâ-pedîdidir.

Tevfik Fikret

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı İsim ve Sıfat Tamlamalarının Türkçe Söz Diziminde Kullanılması” bölümünü yeniden okuyunuz.
2. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı İsim ve Sıfat Tamlamalarının Türkçe Söz Diziminde Kullanılması” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı İsim ve Sıfat Tamlamalarının Türkçe Söz Diziminde Kullanılması” bölümü yeniden okuyunuz.
4. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Farsça Yapılı İsim ve Sıfat Tamlamalarının Türkçe Söz Diziminde Kullanılması” bölümünü yeniden okuyunuz.
5. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Birleşik İsimlerin Kullanışı” kısmını yeniden okuyunuz.
6. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Birleşik Sıfatların Kullanılışı” kısmını yeniden okuyunuz.
7. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Birleşik Sıfatların Kullanışı” kısmını yeniden okuyunuz.
8. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Birleşik Sıfatların Türkçe Yardımcı Fiillerle Kullanılması” bölümünü yeniden okuyunuz.
9. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Birleşik Sıfatların Türkçe Yardımcı Fiillerle Kullanılması” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Birleşik Sıfatların Türkçe Yardımcı Fiillerle Kullanılması” bölümünü yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

: شهر جليل القدر : şehri-i celîlü'l-kadr: Farsça yapılmış bir sıfat tamlaması, tamlayanı Arapça lafzî izafet; قديم الايام : kadîmü'l-eyyâm: Arapça lafzî izafet; لازم المجلس : lâzimu'l-istiğfâr: Arapça lafzî izafet; مجلس : meclis be-meclis: Farsça birleşik kelime; على كاه و بي كاه : gâh u bî-gâh: Farsça birleşik kelime; على السحر : ale's-seher: Arapça zaman zarfı.

Sıra Sizde 2

انكروس منحوسك جيش بدكيشى تخته لو نام قصبه به آقین صالديغى، اول كشورده اولان لشكر اسلام حاضر بولنوب كلن كافرئ اله آلدیغنى بیان ایلر مذکور بدنهادلر كه بلغراد اوكندن برو یاقابه كجدیلر، لشكر جراردن اول حوالی بی خالی كوربچك ایلغار سچدیلر؛ اون بیكدن زیاده پولادبدن، اهرمن نژاد خوریاد و آغین یاراغین كوروب یوریدی، اول بحر روانك افواج بی کرانی امواج آهنبیله روی زمینی بورودی.

اول پرستیز خنزیرلرك كه خنچر تیزدن دندانی واردی، اللرنده کی نیزه دن كزدكلری پرلر اورمانه دونردی. درخت چام کیی سخت اندام بدفرجاملر چنكلیستان جنكه كه كیردیلر، کنار دیار اسلامده تخته لو دیمكله مشهور قصبه یه ایردیلر. اول كنارده سپه سالار جنك و اول كوهسارده پلنك تیزچنك یوق توهم اییدیلر؛ اول شهری سرهنكدن و اول نهری نهنگدن خالی اعتقاد ایدوب اوزرینه هم اییدیلر.

مذکور كره نك خود لشكر جراری دشمن بدكردار اوزرلینه واراغندن خبردار اولمشمش؛ اطراف و آكافده آكاه اولان سپاهدن دخی خیلی آدم جمع اولوب خیل و حشمه اول دیار دولمشمش. تیغ زن و صف شكن دل آورلر طرف طرف حاضر و ناظر دورورلرلمش.

همین كه اول بدكردار لعینلر غرورله مذکور دیاره آقین صالدیلر، حشم خشمكین كمین خشم و كیندن چیقوب اول بی دینلری اله آلدیلر. بو شیركیر دلیرلر كه یوردلینه قوردلر كلیركن دویدیلر، آردلرینه اویدیلر، اول نخبچركاهه كلن كمراهلره طاوشانلر آلدروب روباه کیی ایندن اینه قویدیلر، قویروقلرین اله آلوب تازیلرله یازیلرده، اووالرده قووه كیتدیلر، بییدیلر، نیزه لرله تویلرین دیتدیلر، داغیتدیلر؛ دریلرین بوچوق دكمز اییدیلر. هر بری خلایه دوشمش، باشینه كلاب اوشمش طوكوزه دوندی؛ آوجی دوكمش تیلکی کیی آغیزی بورونی قیزیل قانه یوندی. بال بیمكه كلمش آبی کیی دام بلایه كرفتار اولدیلر. اول بدفعاللر دوزاغه دوشوب چوق قوشی کیی ایکی آیاقلرندن دوتلیدیلر.

Metinde Geçen Birleşik Sıfatlar: bed-kîş, bed-nihâd, pûlâd-beden, ehremen-nijâd, pür-sitfz, saht-endâm, bed-fercâm, sipeh-sâlâr, tîz-çeng, bed-girdâr, haber-dâr, tîğ-zen, saf-şiken, dil-âver, güm-râh, şîr-gîr, bed-fiâl.

Sıra Sizde 3

Okuma (kitab)ımızın şu üçüncü kısmının ansızın mevcudu tükenmiş(tir). Derhal basılmasına lüzum görülmesi üzerine hazırlanan sözlükte aceleyle gelmesinden dolayı oluşmuş birtakım eksiklikler varsa (bunlara) hoşgörüyü bakılması rica olunur.

Özellikle Selçuk(lu) devletinin kurucusu sayılacak derecelerde çabalar ve kahramanlıklar göstermiş olan Alp Arslan, (Nizâmü'l-Mülk'ün) bilgi ve terbiye okulunda yetiştiğinden, Nizâmü'l-Mülk'ü hem baş vezir, hem şefkatli baba, hem de edep öğretmeni olarak kabul ederdi.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları.

10

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapça edatları, bu edatların kullanışlarını tanımlayabilecek,
- Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça söz kalıplarını fark edebilecek,
- Arap harfli Türkçe bir metni transkripsiyon işaretleri kullanarak Latin harflerine aktarabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Edat
- Zarf
- Dua
- Beddua
- Kalıp Sözler
- Transkripsiyon
- Çevriyazı

İçerik Haritası

- ARAPÇA EDATLARIN KULLANILIŞLARI
- ARAPÇA SÖZ KALIPLARI
- TRANSKRİPSİYON (ÇEVİRİYAZI)

Arapça Edatlar, Arapça Söz Kalıpları, Transkripsiyon (Çevriyazı)

ARAPÇA EDATLARIN KULLANILIŞLARI

Arapça tamlamaların okunuşunda değişiklik yapan kimi edatları (harf-i cerr) daha önceki ünitelerde görmüştük. Burada Osmanlı Türkçesinde kullanılan başka edatları da oluşturdukları kelime gruplarıyla birlikte göreceğiz.

lâ- لا: Arapça olumsuzluk edatıdır. Birçok kelimenin önünde, Farçadaki nâ-ve bî- edatları gibi, genel olarak bir durumun olumsuzunu, bulunmayışını ifade eder: لا مكان لâ-mekân "mekânsız, mekân dışı", لا نظير لâ-nazîr "benzersiz, eşsiz", لا دين لâ-dînî "din dışı", لا شك لâ-şekk "şüphesiz" vs.

Bu edat, Arapça fiillerin geniş zaman şekilleriyle de kullanılır ve getirildiği fiilin olumsuzunu yapar. Bu durumlarda genellikle kalıp hâlinde, terim veya deyim gibi kullanılmaktadır: Osmanlı Türkçesinde daha çok belli kelimelerin önünde kalıp söz oluşturmak için kullanılmış gibidir: لا عقل لâ-ya'kıl "aklı başında olmayan, dalgın"; لا يفهم لâ-yefhem "anlayışsız"; لا يموت لâ-yemût "ölmez, ölümsüz"; لا يتجزأ لâ-yetecezzâ "bölünemez, ayrılamaz"; لا يعد لâ-yu'add "sayılamaz, pek çok"; لا يحصى لâ-yuhsâ "hesaba gelmez, sayılamaz, pek çok"; لا ادري لâ-edrî "bilmem": Bu ibare yazarı belli olmayan şiiirleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

mâ- ما "O şey ki". Arapçada geniş bir kullanımı ve değişik anlamları olan mâ- edatı, Türkçede daha çok "o şey ki" anlamındaki kalıplarda kullanılmıştır: ما فوق mâ-fevk "üstte olan, üstteki"; ما دون mâ-dûn "altta olan, alttaki"; ما قبل mâ-kabl "ön, önceki"; ما بعد ma-ba'd "son, sonraki"; ما حصل mâ-hasal "hâsıl olan, meydana gelen şey, netice"; ما بين mâ-beyn "iki şeyin arası, ara"; ما كان mâ-kâne "eskiden olduğu gibi"; ما مضى mâ-mezâ "geçen şey, geçmiş zaman"; ما خلق الله mâ-halaka'llâh "Allah'ın yarattığı her şey";

Bu edat, başka edatlarla bir arada da kullanılır: ما به الحيات mâ-bihi'l-hayât "hayata sebep olan"; ما به الافتخار mâ-bihi'l-iftihâr "övünmeye vesile olan"; ما في mâ-fi'l-bâl, ما في الضمير mâ-fi'z-zamîr "gönülde, yürekte, içte olan şey"; ما في اليد mâ-fi'l-yedd "elde olan şey"

ma'a- مع "birlikte, ile" anlamlarındadır: مع هذا ma'a-hâzâ "bununla birlikte", مع ذلك ma'a-zâlik "şununla birlikte, şu var ki", مع عائله ma'a-â'ile "aile ile birlikte, ailecek", مع زيادة ma'a-ziyâdetin "fazlasıyla, bol bol", مع الافتخار ma'a'l-iftihâr "iftiharla, övünerek", مع الاسف ma'a'l-esef "esefle, ne yazık ki"; مع الكراهه ma'a'l-kerâhe "kerahetle, istemeyerek, zorla", مع الممتونية ma'a'l-memnûniyye "memnuniyetle, seve seve", مع التأسف ma'a'tteessüf "teessüfle, ne yazık ki" vs.

ke- ك "gibi" benzetme bildirir. ككلاول ke'l-evvel "eskisi gibi"; كذا kezâ "bunun gibi; هكذا hâkezâ "işte bunun gibi"; كعدم ke'l-'adem "yok gibi"; كأن ke'enne "sanki"; كإن لم يكن ke'en lem-yekün "hiç olmamış gibi"; كما kemâ "olduğu gibi"; كما كان kemâ-kân "olduğu gibi, önceden olduğu gibi"; كما هو kemâ-hüve "olduğu gibi"; كما هي kemâ-hiye "olduğu gibi";

keyfe كيف "nasıl" anlamında soru edatıdır. mâ- edatıyla birlikte şart anlamı taşıyan deyimler kurar: كيف مايشا keyfe-mâ-yeşâ "nasıl isterse öyle, istediği gibi"; كيف ما اتفق keyfe-mattefak "nasıl rast gelirse, hangisi olursa".

gayr غير Arapça istisna edatıdır. Türkçede "+sız/+süz" ekleriyle, "...olmayan" şekilleriyle karşılarız: غير مسلم gayri müslim "Müslüman olmayan"; غير قابل gayri kâbil "mümkün olmayan, imkânsız"; غير اخلاقي gayri ahlâkî "ahlak dışı"; غير متجانس gayri kâbil-i işti'âl "alevlenmez"; غير متجانس gayri mütecânis "homojen olmayan, heterojen"; غير ارادى gayri irâdî "istemsiz, istem dışı".

li- ل "için" Bu edatı daha önce de görmüştük. Bu edat Arapça dilbilgisinde "sebepliyacı" (el-mef'ûlü li-eclihi) denilen zarf gruplarının teşkilinde de sıkça kullanılır. Bu durumda, li- edatından önce gelen kelime üstünlü tenvin ile okunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde altı çizili kelime grupları bu yapıdadır ve Türkçe söz diziminde zarf olarak kullanılmışlardır:

"...sâir ukûlü tahrîr her ne kadar hâricü'l-bahs ise dahi teksîren li'n-nef' (تكتييراً للنفع) ve ri'âyeten li'l-istitrâd (رعاية للاستطراد) îrâd olundu."

"... ehl-i Hayber'den birkaç nefer müte'ayyinân-ı Yehûd Darü'l-hilâfe'ye vürûd ve cizyeden mu'âfiyetlerini müş'ir bâ-hatt-ı Hazret-i Ali sened sûretinde bir varak-pâre ibrâz ve te'yîden li'l-müdde'â (تأييداً للمدعا) ashâb-ı kirâmdan birkaç zâtın şehâdetlerini tahrîr... eylediklerinde..."

"... Ebu'l-Kâsım bin Mesleme'ye şekk ve şüphe ârız olup... def'an li's-şübhe (دفعاً للشبهة) müverrih-i ahd olan Hatîb-i Bağdâdî'ye bir kerre arz olunmak enseb idüğün ifâde ile..."

"... ve her devlet hasmının edevâtına mukâbil edevât tedârük etmek esbâb-ı zâhiriyye-i zafer ve galebeden olduğuna binâen mukâbeleten li'l-hasım (مقابلهً) nev-îcâd toplar ve iki bin neferden ibâret Sür'atciyân ocağının ihdâsı..."

Aşağıdaki kelime grupları da söz kalıpları şeklinde zarf fonksiyonuyla kullanılmaktadır: الحمد لله el-hamdü li'llâh "Hamd Allah içindir"; الحكم لله el-hükümü li'llâh "Hüküm Allah'ındır (baş sağlığı için kullanılır)"; رضاء لله rizâen li'llâh "Allah'ın rızası için"; رحمة للعالمين rahmeten li'l-âlemîn "Âlemlere rahmet için, Âlemlere rahmet olarak; Hz. Muhammed"; حسبة لله hasbeten li'llâh "Allah rızası için"; خالصاً لله hâlisân li'llâh "Allah rızası için".

zû: "Sahip, +lı/+li" anlamlarındadır. Bir kısım kalıplaşmış ifadelerde ve daha çok da bilimsel terimlerde kullanılır:

ذو الجلال zû'l-celâl "celâl sahibi, Allah", ذو فنون zû-fünûn "fenler sahibi, bilgin", ذو اربعة الاضلاع zû-erba'ati'l-adlâ' "dört kenarlı, dörtgen", ذو ذنب zû-zeneb "kuyruklu" vs.

Bu edatın tamlamalardaki çokluk şekli ذوى zevî'dir: المفصل ذوى zevî'l-mefâsıl "mafsallılar", ذوى الارحام zevî'l-erhâm "yakın akrabalar" vs.

ذى zî, zû edatının harf-i cerli şeklidir: ذى قيمت zî-kıymet "kıymetli", ذى حياى zî-hayât "canlı", ذى اليد zî'l-yed "bir malı elinde tutan kimse", ذى شان zî-şân "şanlı" vs.

ذو zû edatının müennesi olan ذات zât edatı bilhassa tıp, botanik ve zooloji bilim dallarındaki terimlerde çok kullanılmıştır. Bu terimlerin birçoğu da Osmanlı Türkçesi içinde türetilmiştir: ذات الجنب zâtü'l-cenb "akciğer zarı iltihabı"; ذات الارجل المفصليه zâtü'l-ercülü'l-mafsaliyye "eklem bacaklılar"; ذات الرأسية zâtü'l-ercülü'r-re'siyye "baştan bacaklılar"; ذات الطبل zâtü't-tabl "kulak zarı iltihabı" vs.

SIRA SİZDE

1

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve kelimelerin anlamlarını yazınız.

لا على التعيين، لا كلام، محاضر، مالا كلام، مع فايض، ذوى العقول

ARAPÇA SÖZ KALIPLARI

Arapça fiillerin çekimli şekilleri Türkçede kullanılmamış olmakla birlikte dua cümleleri, *Kur'an-ı Kerim* ve hadislerden alıntılar, atasözü ve vecizeler ve kimi kalıplaşmış kelime grupları yer yer kullanılmıştır. Kısa cümlecikler hâlindeki dualar, beddualar vs. çoğu zaman cümle dışı unsur gibi dururken bazen ismin bir sıfatı gibi değerlendirilip üzerine Türkçe ek ilâve edilmiştir. Meselâ:

صلى الله عليه و سلم sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun" anlamına bir cümledir. Bu cümle Hz. Muhammed'in adının anılmasından sonra söylenir. Bu durumda herhangi bir isim çekim eki Peygamberin adından sonra veya dua cümleciğinden sonra kullanılabilir:

Resûlullâh'a -sallallâhu aleyhi ve sellem- indirilen kitap...

Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e indirilen kitap...

Aşağıda metinlerde sık kullanılan bu gibi cümle ve kalıplaşmış ifadelerden bazı örnekler verilmiştir. Bunlar öğrenilirse, metinlerin bağlamından kopmadan anlaşılmalrı daha kolay olur:

Kalıplaşmış İfadeler

بابا عن جاد eben an-ceddin "babadan babaya, babadan dedeye",

ابلاغ من التصريح eblaġu mine't-tasrîh "son derece açık",

باسمه تعالى bi'smihî te'âlâ "Allah'ın adıyla",

بعينه bi-aynihî, بعينها bi-aynihâ "ayniyle, olduġu gibi",

بمنه bi-mennihî "Allah'ın lütfuyla",

سبحانه subhânehû "Onu tenzîh ederim"; تعالى "yüksek olsun" "..Allah subhânehû ve ta'âlâ'nun irâdet ve meşîyyet-i ezeliyyesi...",

على حاله alâ-hâlihî "kendi hâlinde, bulunduġu durumda",

على مراتبهم alâ-merâtibihim "mertebelerine göre",

عليه الرحمة aleyhi'r-rahme "Allah'ın rahmeti üzerine olsun.",

عليه السلام aleyhi's-selâm "Ona selam olsun.",

عليه الصلاة والسلام aleyhi's-salâtü ve's-selâm "Salât ve selâm onun üzerine olsun",

في زماننا هذا fi-zamâninâ hâzâ "bu zamanımızda",

في كتابه fi-kitâbihî "kitabında, Kur'anda",

في يومنا fi-yevminâ "günümüzde",

إلى غير النهاية ilâ-gayri'n-nihâye "daima, ebediyyen, sonsuza dek".

Dua ve Beddua Cümleleri

آمنّا و صدقنا Âmennâ ve saddaknâ "İnandık ve tasdik ettik",

أبد الله Ebbeda'llâh "Allah ebedî eylesin",

أدام الله Edâma'llâh "Allah sürekli etsin", edâma'llâhu ta'âlâ ikbâlehû "Allah ikbâlini sürekli kılsın", edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû "Allah onun yüceliğini, kudretini sürekli kılsın",

أعز الله E'azza'llâh "Allah aziz etsin"; e'azallâhu ensârehû "Allah yardımcılarımla yüceltsin",

أعلم بالصواب Allâhu a'lem bi's-savâb "Doğrusunu Allah bilir",

انار الله برهانه Enâra'llâhu burhânehû "Allah delîlîni nurlandırısın (yüce kılsın),
ایدکالله Eyyedeka'llâh "Allah sana güç versin, seni güçlendirısın",
ایده الله Eyyedehu'llâh "Allah ona güç versin, onu güçlendirısın",
ایدهم الله Eyyedehumu'llâh "Allah onlara güç versin, onları güçlendirısın",
بارک الله Bâreka'llâh "Allah mübârek etsin" "...Ve sene 996 şehr-i zilka'desinün
yiğirmi dördüncü sebt günü -bâreka'llâhu's-sebt- ile göçölüp kışlaya
teveccüh olundu...",
جزاک الله Cezâka'llâh "Allah (senin) mükâfatını versin",
جزاه الله Cezâhu'llâh "Allah (onun) mükâfatını versin",
الحمد لله Elhamdu li'llâh "Allah'a hamdolsun",
خذّمهم الله الى يوم الدين Hazelehümu'llâhu ilâ-yevmi'd-dîn "Allah onları kıyamete
kadar aşâğılık ve adi etsin"; "... Kızılbaş-ı bed-âyîn -hazelehümu'llâhu ilâ
yevmi'ddîn- zamânlarında namâz kılınmayup..." ,
خلدالله Halledallâh "Allah daim etsin"; hallede'llâhu ta'âlâ hilâfete'hû ilâ-
inkırâzi'd-devrân "Allah hilâfetini devrânın sonuna (kıyamete) kadar dâim
etsin"; halleda'llâhu mülke'hû "Allah mülkünü dâim etsin",
دامت فضائله Dâmet fezâ'iluhû "faziletleri sürekli olsun" "...Ve cum'a gün
a'lemü'l-'ulemâ Hoca Efendi -dâmet fezâiluhû- hazretleri evlâd-ı kirâmları
ile ibâdete vardılar.",
دامت معاليهم Dâmet ma'âlîhim "şerefleri sürekli olsun" "... ve Defterdârlar -
dâmet ma'âlîhim- cümle erkân-ı sa'âdet cem'iyet ile gelüp...",
رحمهم الله تعالى Rahimehümu'llâhu te'âlâ "Allah onların hepsine rahmet etsin",
رضى الله عنه Radyallâhu anhu "Allah ondan (o erkek kişiden) razı olsun.",
رضى الله عنها Radyallâhu anhâ "Allah ondan (o kadın kişiden) razı olsun.",
رضى الله عنهم Radyallâhu anhüm "Allah onlardan (o erkeklerden) razı olsun.",
صانها الله عن الافات والبيات Sânehallâhu ani'l-âfâti ve'l-beliyyât "Allah onu
afetlerden ve kötülüklerden korusun" "... makarr-ı hilâfet-i aliyem olan
mahmiyye-i Kostantuniyye -sanehallâhu ani'l-âfâti ve'l-beliyye- sükkân ve
kuttânının vücûh-ı emniyyet ve râhatları...",
العياذ بالله El-'iyâzu bi'llâh "Allah'a sığınırım, Allah korusun",
قدس الله سره Kaddesa'llâhu sırrahû "Allah sırrını kutsasın",
قدس سره Kuddise sırruhu "sırrı kutsansın".

Aşağıdaki ibare ve cümleleri okuyunuz, bunların sözlüklerden anlamlarını bulunuz.

الدنيا مزرعة الآخرة؛ لا راحة في الدنيا؛ استغفر الله؛ قاب قوسين أو أدنى

Osmanlı Türkçesi metinlerinde kullanılan Arapça kalıp ifadeler ve cümleler için şu iki kaynak yararlıdır:

Recep Toparlı - M. Sadi Çöğenli, *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat, Zarf, Deyim ve Terkipler*, Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 1990.

Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

TRANSKRİPSİYON (ÇEVRIYAZI)

Transkripsiyon, kısaca, herhangi bir alfabeye yazılmış bir metni başka bir alfabeyle çevirmek demektir.

Bu tarife göre Osmanlı harfleriyle yazılmış bir metni Latin alfabesine çevirmek bir transkripsiyon işlemidir. Ancak bugünkü alfabemizde Osmanlı alfabesindeki bütün harfleri karşılayacak kadar harf yoktur. Bu eksikliği gidermek için benzer harflere nokta veya çizgi ilâvesiyle yeni harfler oluşturulmuştur. Bu ilâve işaretleri yalnızca bilimsel çalışmalarda kullanırız.

Latin alfabesindeki bu eksikliğin yanında Osmanlı alfabesinde de ünlülerin gösterilmesinde eksikler vardır. Meselâ *ben* veya *bir* yazılırken ünlüler yazılmaz. Biz dilin genel yapısında bunların ünlü değerlerini bildiğimiz için (bn) veya (br) değil, (ben) ve (bir) şeklinde yazarız.

İmlâ muhafazakâr bir sistem olup kimi kalıplaşmış şekiller yüzyıllar boyunca değişmeden yazıldıkları için, kelimelerin söylenişi değişir, ancak yazılışı değişmez. Bunların nasıl okunacağına bilim adamının, bilimsel veriler doğrultusunda karar vermesi gerekir.

Bazen bir harf birkaç sesi birden de gösterebilir: Meselâ -up zarf-fiil eki, Osmanlı metinlerinde çoğu zaman **وب** şeklinde yazılmıştır. Ancak Türkçede bu zarf-fiil eki her zaman /p/ ünsüzü ile olmuştur. **ب** harfinin /p/ ünsüzünü gösterme kabiliyeti de bulunduğundan **وب** yazılışını bir imlâ kalıplaşması olarak kabul edip söz konusu eki *gelüp*, *olup*, *alup* şeklinde okuruz. Aynı ek 19. ve 20. yüzyıl metinlerinde yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak okunur: **ويروب** verip, **آلوب** alıp vs.

Aynı şekilde **ك** kef harfi /k/, /g/ ve /ñ/ seslerini gösterebilmektedir. Bundan dolayı **كقدم** kelimesini *keldim* şeklinde okuyamayız; zira bu fiilin Türkiye Türkçesinde gel-mek şeklinde olduğunu bilmekteyiz.

Osmanlı alfabesinin bilimsel transkripsiyon çalışmalarında kullanılan harf karşılıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Transkripsiyon Alfabeti

ا (آ)	a, ā
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü
ء	'
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c, ç
چ	ç
ح	h
خ	h veya ħ
د	d
ذ	z, d
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ş
ص	ş

ض	z, d
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	'
غ	g
ف	f
ق	q
ك	k, g, ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v, u, ū, ü, o, ō, ö
ه	h, a, e
ی	y, ı, i, ĩ

Osmanlı Türkçesi dönemi metinlerini yeni harflere aktarırken (transkribe ederken) bu genel bilgilerin ışığında dikkat etmemiz gereken başka hususlar da vardır:

- 1) Türkçe kelimelerde ünlüleri gösteren harfler, uzun ünlü gibi gösterilmez. Mesela بو bu veya صو su kelimeleri "bū" veya "sū" şeklinde yazılmaz.
- 2) Ayın ve hemze harfleri birer ünsüzdür. Bunları kendilerine özgü kesme işaretleriyle gösterir; bunlardan sonraki ünlüyü de kelimenin Türkçede okunuşuna göre seçeriz. Meselâ عثمان kelimesinde ayın harfinden sonraki yazılmayan ünlüyü /o/ olarak ('osmân); عمر kelimesindeki ünlüyü ise /ö/ olarak ('ömer) okuruz.
- 3) ض harfi taşıyan kelimelerdeki bu harf Türkçede kimi kelimelerde /z/, kimi kelimelerde /d/ olarak telaffuz edilmektedir. Bundan dolayı bu harfi karşılayan iki transkripsiyon işareti vardır. Kelimeye göre bunlardan uygun olanı seçilir.

Aşağıda bazı transkripsiyon örnekleri verilmiştir:

قاضي	رمضان	صواب	ثواب	ناكرى تعالى	قاتل	معظم	مبارك
qāḍī	ramazān	şavāb	şevāb	Taḥrī te'ālā	qātil	mu'azzam	mübārek
مغرب	مظلوم	جامع	عمر	عذاب	عزت	خسيس	دغدغه
mağrib	mazlūm	cāmi'	'ömr	'azāb	'izzet	ḥasīs	dağdağa

قورقما سوغمز بو شفقلرده يوزن آل سنجاق
سوغمدن يوردمك اوستنده توتن اك صوك اوجاق
او بنم ملتكم بيلديزيدر پارلاياجق
او بنمدر او بنم ملتكمدر آنجق

Qorqma sönmez bu şafaqlarda yüzen al sancaq
Sönmeden yurdumuñ üstünde tüten eñ soñ ocaq
O benim milletimiñ yıldızdır parlayacak
O benimdir, o benim milletimiñdir ancak

Osmanlı Türkçesi metinlerini Latin harflerine bilimsel transkripsiyon harfleriyle aktarırken, metnin yazıldığı devrin dil özelliklerini dikkate almalıyız. Türkiye Türkçesindeki eklerin niteliği 13. ve 19. yüzyılda aynı değildir. 13.-16. yüzyıl metinleri Eski Türkiye Türkçesi dediğimiz dönemin dil özelliklerine göre okurken, 19. veya 20. yüzyılın başlarında üretilmiş bir metni daha eski devrin dil özelliklerine göre okumak doğru olmaz.

- Aşağıdaki metin 20. yüzyılın başlarına aittir. Bu yüzyılda Türkçenin eklerinin ses değerleri bugünkünden farklı değildir. Metni buna göre transkribe edelim:

مقدمه

معنايه موضوع اولان لفظك دلالتی اوج دورلو اولور كه مطابقت، تضمن، التزامدر. چونكه لفظك موضوع
هئى اولان معنايك تمامه دلالتی مطابقت و جزئيه دلالتی تضمن در. مثلا او طه لفظك دورت ديوار
ايله طاوانك مجموعنه دلالتی مطابقت و بونلردن يالكز برينه دلالتی تضمن در.
كذلك انسان لفظی حيوان ناطق يعنى ذى روح و صاحب نطق معناينه موضوع اولديغندن حيوان ناطك
مجموعنه دلالتی مطابقت و ايكي سندن يالكز بريسه دلالتی تضمن در.

Muqaddime

Ma'nāya mevzū' olan lafzīn delāleti üç dürlü olur ki muṭābaqat, tazammun, iltizāmdir. Çünkü lafzīn mevzū'unlehi olan ma'nānīn tamāmına delāleti muṭābaqat ve cüz'üne delāleti tazammundur. Meşelā oṭa lafzīmīn dört dīvār ile

tavaniñ mecmū'una delāleti muṭābaqat ve bunlardan yalnız birine delāleti tazammundur. Ke-zālik insān lafzı ḥayvān-ı nāṭıq, ya'nı zi-rūḥ ve şāḥib-nuṭḫ ma'nāsına mevzū' olduğundan ḥayvān-ı nāṭıqıñ mecmū'una delāleti muṭābaqat ve ikisinden yalnız birine delāleti tazammundur.

- Aşağıdaki metinler 18. yüzyıla aittir. Bunların transkripsiyonunda bilhassa yuvarlak ünlü ekleri dudak uyumuna bağlı olarak okumak doğru olur:

وفات فاطمه سلطان

طوقسان یدی سنه سی شهر محرمک آلتنجی کونی قدم نجاهد عالم شهود اولان فاطمه سلطان اشبو بیك ایکی یوز سنه سی محرمک اوننجی بازار کیجه سی علت جدیددن خرامان چمن صفه جنان اولدی.

Vefāt-ı Fāṭıma Sultān

Ṭoḡsan yedi senesi şehr-i Muḥarremiñ altıncı günü ḳadem-nihāde-i 'ālem-i şühūd olan Fāṭıma Sultān işbu biñ iki yüz senesi Muḥarremiñ onuncı bāzār gicesi 'illet-i cederīden ḥırāmān-ı çemen-şoffa-i cinān oldı.

Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâiku'l-Ahbâr*, Yay. Müctebâ İlgürel, İst. 1978, s. 298.

و جمادی الاخره نک اون بشنده قمر منخسف اولوب ماه منیرک بالکلیه نوری مستور اولدی و دورت کون شمس قیزیل باقیر کی غروش جرمی کی دوماندن صغیر کورندی. علامت خیر اولا. و ماه مزبورک اون سکرنجی جمعه کیجه سی زلزله اولدی.

Ve cumāde'l-āḥireniñ beşinde Ḳamer münḥasif olup māh-ı müniriñ bi'l-küllıye nūrı mestūr oldı. Ve dört gün şems kızıl bakır gibi ğuruş cirmi gibi dumandan şaġır göründi. 'Alāmet-i ḥayr ola. Ve māh-ı mezbūruñ sekizinci cum'a günü zelzele oldı.

Şem'dânîzâde Fındıklı Süleymân Efendi Târîhi, Mür'it-Tevârîh III, Haz. Münir Aktepe, İst. 1981, s. 42.

- Aşağıdaki metin, yazarı bilinmeyen bir Tevârîh-i Âl-i Osmân'dan alınmıştır. Bu metni Eski Türkiye Türkçesinin özelliklerini göz önünde bulundurarak transkribe etmeliyiz:

جون عثمان غازی آاسی یرینه قائم مقام اولدی یکت یکیل قاتنه جمع اولدی جوق غزالر ایتدی لکلوب بیچکی و کوبری حصارن و یار حصارن و اینه کولی فتح ایتدی هجرتک آلتی یوز سکسان یدی یلنده واقع اولدی اول جمعه نمازن قرا حصارده اول قیلدی غازیلر اول تکیری آنده کوردیلر

Çün 'Osmān Ġāzī atası yirine ḳā'im-maḳām oldı, yigit yeñil ḳatına cem' oldı. Çok ğazālar itdiler. Gelüp evvel Bilecig'i ve Köpriḥişārı'n ve Yarḥişārı'n ve İnegöl'i feth itdi, hicretüñ altı yüz seksen yidi yılında vāḳi' oldı. Evvel Cum'a namāzın Ḳaraḥişār'da ol ḳıldı. Ġāzilere evvel tekbiri anda getürdiler.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân -F. Giese Neşri-, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üni. Yay. İstanbul 1992, s. 9-10

Türkiye Türkçesinin çeşitli tarihî devrelerindeki fonolojik özellikleri için şu kaynaklara bakılabilir:

Faruk K. Timurtaş, *EskiTürkiye Türkçesi*, Enderun Yay. İstanbul.

Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1995.

Hayati Develi, "18. Yüzyıl Türkçesi Üzerine", *Doğu Akdeniz Üni. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, Gazimağusa 1998, s. 27-36.

Mehmet Gümüškılıç, "Osmanlı Türkçesi Metinlerinin Yeni Harflere Çevrilmesinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı 4-5, İstanbul 2000, s. 405-435.

Fuzulî Divanı'nda bulunan bir gazelden alınan aşağıdaki beyitleri çevriyazı işaretleri kullanarak Latin harflerine aktarınız.

شربت لعلك كه دیرلر چشمهء حیوان آكا اول ویرر جان دمبدم عشاقه و بن جان آكا
طوقمه ای قان دمبدم طغیان ایدوب تن چاکنی قوی بو منظردن دمی نظاره قیلسون جان آكا
کوکلمه صالحش خطک ذوقن فلک قانون ویروب طفل تک کیم اوقودرلر زجر ایله قرآن آكا

Özet

Arapça Edatları, Bu Edatların Kullanışlarını Tanımlamak.

Daha önce gördüğümüz edatlara ek olarak Osmanlı Türkçesinde kullanılan diğer Arapça edatlar ve oluşturdukları kelime gruplarını şöyle sıralayabiliriz: **lâ-** لا: Arapça olumsuzluk edatıdır. Birçok kelimenin önünde, Farçadaki na- ve bî-edatları gibi, genel olarak bir durumun olumsuzunu, bulunmayışını ifade eder: لا مكان lâ-mekân "mekânsız, mekân dışı". Bu edat, Arapça fiillerin geniş zaman şekilleriyle de kullanılır ve getirildiği fiilin olumsuzunu yapar: لا يعقل lâ-ya'kıl "aklı başında olmayan, dalgın". **mâ-** ما "O şey ki". Arapçada geniş bir kullanımı ve değişik anlamları olan mâ- edatı, Türkçede daha çok "o şey ki" anlamındaki kalıplarda kullanılmıştır: ما فوق mâ-fevk "üstte olan, üstteki. Bu edat, başka edatlarla bir arada da kullanılabilir: ما به الحيات mâ-bihi'l-hayât "hayata sebep olan". **ma'a-** مع "Birlikte, ile" anlamındadır: مع عائلة ma'a-â'ile "aile ile birlikte, ailecek". **ke-** ك "gibi" benzetme bildirir: كالاول ke'l-evvel "eskisi gibi". **keyfe** كيف "nasıl" anlamında soru edatıdır. mâ- edatıyla birlikte şart anlamı taşıyan deyimler kurar: كيف مايشا keyfe-mâ-yeşâ "nasıl isterse öyle, istediği gibi". **gayr** غير Arapça istisna edatıdır. Türkçede "+sız/+siz ekleriyle,...olmayan" şekilleriyle karşılıyoruz: غير مسلم gayri müslim "Müslüman olmayan". **li** ل "için" Bu edatı daha önce de görmüştük. Bu edat Arapça dilbilgisinde "sebep tamlayıcısı" (el-mef'ûlü li-eclihi) denilen zarf gruplarının teşkilinde de sıkça kullanılır. Bu durumda, li- edatından önce gelen kelime üstünlü tenvin ile okunmaktadır: رضاء الله rızâen li'llâh "Allah'ın rızası için". **zû** ذو: "Sahip, +lı/+li" anlamlarındadır. Bir kısım kalıplaşmış ifadelerde ve daha çok da bilimsel terimlerde kullanılır: ذوالجلال zû'l-

celâl "celâl sahibi, Allah", ذو فون zû-fünûn "fenler sahibi, bilgin". Bu edatın tamlamalardaki çokluk şekli ذوى zevi'dir: ذوى المقاصل zevi'l-mefâsıl "mafsallılar". ذى zî, zû edatının harf-i cerli şeklidir: ذى قيمت zî-kıymet "kıymetli". ذو zû edatının müennesi olan ذات zât edatı bilhassa tıp, botanik ve zooloji bilim dallarındaki terimlerde çok kullanılmıştır. Bu terimlerin birçoğu da Osmanlı Türkçesi içinde türetilmiştir: ذات الجنب zâtü'l-cenb "akciğer zarı iltihabı".

Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Arapça Söz Kalıplarını Fark Etmek.

Arapça fiillerin çekimli şekilleri Türkçede kullanılmamış olmakla birlikte dua cümleleri, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alıntılar, atasözü ve vecizeler ve kimi kalıplaşmış kelime grupları yer yer kullanılmıştır. Kısa cümlecikler hâlindeki dualar, beddualar vs. çoğu zaman cümle dışı unsur gibi dururken bazen ismin bir sıfatı gibi değerlendirilip üzerine Türkçe ek ilâve edilmiştir: صلى الله عليه وسلم sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun" anlamına bir cümledir. Bu cümle Hz. Muhammed'in adının anılmasından sonra söylenir. Bu durumda herhangi bir isim çekim eki Peygamberin adından sonra veya dua cümlecüğünden sonra kullanılabilir: Resûlullâh'a -sallallâhu aleyhi ve sellem- indirilen kitap... Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e indirilen kitap... Sık kullanılan kalıplaşmış ifadeler, dua ve beddua sözlerinden bazıları şunlardır: ابا عن جد eben an-ceddin "babadan babaya, babadan dedeye"; ابلغ من التصريح eblağu mine't-tasrîh "son derece açık"; اleyhi's-selâm "Ona selam olsun."; آمنًا و صدقنا Âmennâ ve saddaknâ "İnandık ve tasdik ettik"; ابد الله Ebbeda'llâh "Allah sürekli kılsın"; الله اعلم الله بالصواب Allâhu a'lem bi's-savâb "Doğrusunu Allah bilir"....

Arap Harfli Türkçe Bir Metni Transkripsiyon İşaretleri Kullanarak Latin Harflerine Aktarmak.

Transkripsiyon, kısaca, herhangi bir alfabeye yazılmış bir metni başka bir alfabeyle yazılmış bir metni başka bir alfabeyle çevirmek demektir. Bu tarife göre Osmanlı harfleriyle yazılmış bir metni Latin alfabesine çevirmek bir transkripsiyon işlemidir. Ancak bugünkü alfabemizde Osmanlı alfabesindeki bütün harfleri karşılayacak kadar harf yoktur. Bu eksikliği gidermek için benzer harflere nokta veya çizgi ilâvesiyle yeni harfler oluşturulmuştur. Bu ilâve işaretleri yalnızca bilimsel çalışmalarda kullanırız. İmlâ muhafazakâr bir sistem olup kimi kalıplaşmış şekiller yüzyıllar boyunca değişmeden yazıldıkları için, kelimelerin söylenişi değişir, ancak yazılışı değişmez. Bunların nasıl okunacağına bilim adamının, bilimsel veriler doğrultusunda karar vermesi gerekir. Bazen bir harf birkaç sesi birden de gösterebilir: ک kef harfi /k/, /g/ ve /ñ/ seslerini gösterebilmektedir. Bundan dolayı کدم kelimesini *keldim* şeklinde okuyamayız; zira bu fiilin Türkiye Türkçesinde gelmek şeklinde olduğunu bilmekteyiz. Osmanlı Türkçesi dönemi metinlerini yeni harflere aktarırken (transkribe ederken) bu genel bilgilerin ışığında dikkat etmemiz gereken başka hususlar da vardır: 1) Türkçe kelimelerde ünlüleri gösteren harfler uzun ünlü gibi gösterilmez. Mesela بو bu veya صو su kelimeleri "bū" veya "sū" şeklinde yazılmaz. 2) Ayın ve hemze harfleri birer ünsüzdür. Bunları kendilerine özgü kesme işaretleriyle gösterir; bunlardan sonraki ünlüyü de kelimenin Türkçede okunuşuna göre seçeriz. Meselâ عثمان kelimesinde ayın harfinden sonraki yazılmayan ünlüyü /o/ olarak ('osmân); عمر kelimesindeki ünlüyü ise /ö/ olarak ('ömer) okuruz. 3) ض harfi taşıyan kelimelerdeki bu harf Türkçede kimi kelimelerde /z/, kimi kelimelerde /d/ olarak telaffuz edilmektedir. Bundan dolayı bu harfi karşılayan iki transkripsiyon işareti vardır. Kelimeye göre bunlardan uygun olanı seçilir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Arapça olumsuzluk edatıdır?
 - a. ذو
 - b. كيف
 - c. مع
 - d. لا
 - e. ما
2. Aşağıdakilerden hangisi “sahip, +lî/+lî” anlamındadır?
 - a. ذو
 - b. ل
 - c. غير
 - d. كيف
 - e. ما
3. Aşağıdakilerden hangisi “istemeyerek, zorla” anlamındadır?
 - a. مع ذلك
 - b. مع التأسف
 - c. مع الكراهه
 - d. مع الاسف
 - e. مع الممنونيه
4. “canlı” anlamındaki Arapça kelime aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. ذى شان
 - b. ذى حيات
 - c. ذوى الارحام
 - d. ذوذب
 - e. ذو فنون
5. “صلى الله عليه و سلم” cümlesinin doğru okunuşu aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. salli Allah aleyh ve sellem
 - b. sallullah aleyhi ve sellem
 - c. sallallâhu ileyhi ve sellem
 - d. salli Allahu aleyhi ve selem
 - e. sallallâhu aleyhi ve sellem
6. “fî-kitâbihî (kitabında, Kur'anda)”, ibaresinin Arap harfli yazımı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. فى الكتابه
 - b. فكتابه
 - c. فى كتابه
 - d. فى كتابه
 - e. فى كتاب
7. Aşağıdakilerin hangisi dua cümlesidir?
 - a. على حاله
 - b. ابد الله
 - c. الى غير النهايه
 - d. عليه السلام
 - e. على مراتبهم
8. Aşağıdakilerden hangisi “Allah ona güç versin, onu güçlendirsin.” anlamında dua cümlesidir?
 - a. ايدك الله
 - b. ايدده الله
 - c. انار الله برهانه
 - d. جزاك الله
 - e. ايدهم الله
9. “حسيس” kelimesinin çevriyazılı şekli aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. ḥasīs
 - b. hasīs
 - c. ḥasīs
 - d. ḥasīṣ
 - e. ḥasis
10. “şavâb” kelimesinin Arap harfli yazımı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. ثواب
 - b. صوب
 - c. صواب
 - d. سواب
 - e. سوب

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Edatların Kullanılışları” bölümünü yeniden okuyunuz.
2. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Edatların Kullanılışları” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Edatların Kullanılışları” bölümü yeniden okuyunuz.
4. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Edatların Kullanılışları” bölümünü yeniden okuyunuz.
5. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Söz Kalıpları” bölümünü yeniden okuyunuz.
6. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Söz Kalıpları” bölümünü yeniden okuyunuz.
7. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Dua ve Beddua cümleleri” kısmını yeniden okuyunuz.
8. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Dua ve Beddua Cümleleri” kısmını yeniden okuyunuz.
9. a Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Transkripsiyon (Çevriyazı)” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Transkripsiyon (Çevriyazı)” bölümünü yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

لا على التعيين lâ-'ale't-ta'yîn “gelişi güzel”; لا كلام lâ-
kelâm “diyecek bir şey yok”; ما حضر mâ-hazar
“hazır olan”; ما لا كلام mâ lâ-kelâm “söz götürmez
şey”; مع فايض ma'a-fâyiz “fayiz ile”; ذوى العقول
zevi'l-'ukûl “akıl sahipleri, akıllılar”.

Sıra Sizde 2

الدنيا مزرعة الآخرة Ed-dünyâ mezra'attü'l-âhireti
“dünya âhiretin tarlasıdır”; لا راحة في الدنيا lâ-râhate
fi'd-dünyâ “dünyada rahat yoktur”; استغفر الله
قاب فوسين estağfiru'llâh “Allah'tan af dilerim”;
كأبي كآبة kabeyni ev ednâ “İki yay aralığı kadar
veya daha az”.

Sıra Sizde 3

Şerbet-i la'lûn ki dirler çeşme-i hayvân aña
Ol virür cân dem-be-dem 'uşşâka vü ben cân aña

Țutma ey Țan dem-be-dem Țuğyân idüp ten Țâkini
Țoy bu manzardan demî nezzâre kılsun cân aña

Gönlüme şalmış haţuñ zevkın felek kânün virüp
Țıfl tek kim okudurlar zecr ile Țur'ân aña

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**
1-2. İstanbul. Kesit Yayınları.

Metinler

Sevgili öğrenciler, Osmanlı Türkçesi Türkiye Türkçesinin 15-20. yüzyıllar arasındaki dönemine verilen bir isimdir. Osmanlı Devleti'nin gelişmesine bağlı olarak Osmanlı Türkçesi de Farsça ve Arapçanın etkisinde kalarak gelişimini sürdürmüş, bu dillerden kelime ve kavramlar ödünç almıştır. Elinizdeki kitap Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve Farsça unsurların tanınmasına yönelik hazırlanmıştır.

Bu bölümde başta teorik olarak verilen bilgileri pekiştirmeniz ve uygulamalar yapabilmeniz için konulara uygun metinlere yer verilmiştir. Burada değişik konulardan metinler, sizlerin istifadesine sunulmaya çalışılmıştır. Öğrendiğiniz teorik bilgileri bu metinleri okuyarak kalıcı hâle getirebilirsiniz. Çünkü Osmanlı Türkçesi bilginizin gelişmesi için bol bol metin okumanız gerekmektedir.

Metinlere baktığınızda bunların geçen sene okuduğunuz metinlere göre daha zor olduklarını göreceksiniz. Konular doğrultusunda ve konuları daha iyi kavramanız için bu tür metinler seçildiğini unutmayınız. Metinlere başlamadan önce Osmanlı Türkçesine Giriş kitabınızdaki bilgiler ile kelimelerin, eklerin nasıl yazıldıkları ve okunduklarını hatırlamanız, bunları burada öğrendiğiniz bilgilerle harmanlamanız gerekmektedir.

Ayrıca buradaki metinlere baktığınızda bunların günümüz Türkçesinde kullanılmayan birçok kelime ve Arapça Farsça unsurları içerdiğini göreceksiniz. Bu durum doğal olarak metinlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Bu güçlüğü yenmek için sözlük kullanmalısınız. Kullandığınız sözlük öncelikle Arap harfli Türkçe sözlük olmalıdır. Kelimeyi okuduktan sonra isterseniz diğer sözlüklerden de faydalanabilirsiniz.

Metinleri okurken Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça ve Farsça unsurları da göz önünde tutunuz. Bu sizin metinleri daha kolay okumanıza ve anlamınıza yardımcı olacaktır. Ünitelerde sizler için hazırlanmış “*sıra sizde*”ler ve “*okuma parçaları*”yla konularla ilgili çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu metinler ile siz de konularla ilgili kendi başınıza uygulama yapma imkanı bulacaksınız.

استقلال مارشی

قورقما سوغز بو شفقلمده یوزن آل سانجاق
سوغدن یوردمک اوستنده توتن اک صوک اوجاق
او بنم ملتکم ییلدیزیدر پارلایاجق
او بنمدر، او بنم ملتکمدر آنجاق!

چاتما قربان اولایم چهره کی ای نازلی هلال،
قهرمان عرقمه بر کول، نه بو شدت بو جلال!
سکا اولماز دوکولن قانلرمز صوکره حلال،
حقیدر حقه طاپان ملتکم استقلال!

بن ازلدن بریدر حر یاشادم حر یاشارم،
هانکی چیلغین بکا زنجیر ووراجقمش شاشارم،
کوکره مش سیل کی یم بندیمی چیکنر آشارم،
بیرتارم داغلی، انکینلره صیغمام طاشارم.

غربک آفاقنی صارمشسه چلیک زرهلی دیوار،
بنم ایمان دولو کوکسم کی سرحدم وار،
اولوسون، قورقما؛ ناصل بویله بر ایمانی بوغار
مدنیت دیدیکک تک دیشی قالمش جاناوار!

آرقاداش، یوردیمه آلچاقلری اوغراتما صاقین،
سپر ایت کوکده کی، دورسون بو حیاسزجه آقین،
دوغاقدیر سکا وعد ایتدیکی کونلر حقک،
کیم بیلیر بلکه یارین، بلکه یاریندن ده یاقین.

باصديغك ييرلرى طوپراق ديپەرك كچمە، طانی ،
دوشون آلتكده كى بيكلرجه كفنسز ياتانی،
سن شهيد اوغليسك اينجیتمە يازيقدر آتاكی،
ويرمه دنيا لرى آلسەك دە بو جنت وطنی!
كيم بو جنت وطنك اوغرينە اولمز كه فدا،
شەدا فيشقيراجق طوپراغی صيقسەك شەدا ،
جانى، جانانى، بوتون واریمی آلسين دە خدا ،
ایتمە سين تك وطنمدن بنی دنيا ده جدا.

روحك سندن الھی شودر آنجاق املی،
دكمە سين معبدمك كو كستە نامحرم الی،
بو اذانلر كه شهادتلىرى دينك تملی،
ابدی يوردمك اوستنده بنم ايكله ملی !

او زمان وجد ايله بيك سجده ايدر وارسه طاشم ،
هر جريحه مدن الھی بوشانوب قانلی ياشم،
فيشقيرر روح مجرد كی ييردن نعشم
او زمان يو كسلەرك عرشه دكر بلکه باشم.
دالغان سن ده شفقلىر كی ای نازلی هلال،
اولسون آرتیق دو كولن قانلرمك هپسى حلال،
ابدیاً سكا يوق، عرقمه يوق اضمحلال،
حقيدر حر ياشامش بايراغمك حریت،
حقيدر حقه طاپان ملتكم استقلال...

محمد عاكف

کنجلیکه خطابه

§ محترم افتدیلر ؛ سزی ، کونلرجه اشغال ابدن ، اوزون و قهرطانی بیاناتم ، اکنهات ، ماضی اولش بر دورک حکایه سیدر . بونده ، ملنم ایچون و مستقبل اولادلرمن ایچون دقت و تیقظی دعوت ایدمه بیلجک ، بعض قعله لر ، تبارز ابتدیره بیلشم ایسم ، کندیمی بختیار عد ایدمه جکم .

افتدیلر ؛ بو بیاناتمه ، ملی حیاتی ختام بولش فرض ایدیلن بوبوک برملنک ، استقلالی ناصل قزاندیغنی و علم و فنک اکنه صوک اساسلرینه مستند ، ملی و عصری بردولتی ، ناصل قوردیغنی افاده به چالیشم . بوکون واصل اوله بقمز نتیجه ، عصرلردنبری چکیلن ملی مصیبتلرک انتباهی و بو عزیز وطنک ، هرکوشه سنی صولایان قانلرک بدیلدر .

بو نتیجه بی ، تورک کنجلیکنه امانت ایدیورم .

ای تورک کنجلیکی ا برنجی وظیفه ک ، تورک استقلالی ، تورک جمهوریتنی ، الی الابد ، محافظه و مدافعه ایتکدر .

موجودیتک و استقبالیکنک بکانه تملی بودره . بوتمل ، سنک ، اکنه قیمتلی خزینت کدر . استقباله دخی ، سنی ، بو خزینت دن ، محروم ایتیه جک ، داخلی و خارجی ، بدخواه لرک اوله جقدر . برون ، استقلال و جمهوریتی مدافعه مجبوریتنه دوشرسه ک ، وظیفه به آیلیمق ایچون ، ایچنده بولنه جکنک وضعیت

امکان و شرائطنی دوشونیمه جکسک ا بو امکان و شرائط ، چوق نامساعد بر ماهیتده تظاهر ایدمه بیلیر . استقلال و جمهوریتکه قصد ایدمه جک دشمنلر ، بوتون دنیا ده امثالی کورولمه مش بر قالیتنک ممثلی اوله بیلیرلر . جبراً و حیه اله عزیز وطنک ، بوتون قلملری ضبط ایدلش ، بوتون ترسانلرینه کیرلش ، بوتون اردولری داغیتمش و مملکتک هرکوشه سی بالفعل اشغال ایدلش اوله بیلیر . بوتون بو شرائطدن ده ا ألم ودها وخیم اولنق اوزره ، مملکتک داخلنده ، اقتداره صاحب اولانلر غفلت و ضلالت و حتی خیانت ایچنده بولنه بیلیرلر . حتی بو اقتدار صاحب لری شخصی منفعتلرینی ، مسئولیلرک سیاسی امللر به توجید ایدمه بیلیرلر . ملت ، هر ضرورت ایچنده خراب و بیتاب دوشمش اوله بیلیر .

ای تورک استقبالیکنک اولادی ا ایشته ، بو احوال و شرائط ایچنده دخی ، وظیفه ک ، تورک استقلال و جمهوریتنی فورنارمقدر ا محتاج اولدیغک قدرت ، دامارلرکده کی اصیل قانده ، موجوددر !

استقلال مارشى

آوروپاليرك (Hymne national) ديدكاري مى نغمه لى ، ملتك وجدانندن ، الهاملرندن دوغان واك صميمى هيجانلىرى افاده ايدن ترنملردر . خلقك درين تحسسلرى ، بوكوزل بسترلر ايچنده كيزله نير ، انكشاف ايدر . ملتلى طانيق ، روحلرندىكى تاثرلىرى حس ايتك ايچون مختلف چاره لى واردر . بونلردن برى ده مى مارشلىرى ديكلمه ك ، اونلرده كى حس و خيال نغمه لى دويقمقدر . موسيقىك بلاغى و سسلرك افاده مى بو اثرلرده بوكسك بر قيمت آلير ، چونكه مى تحسسلره خلقك تكامل ايدن بىلكنى افاده ايتكده اك برنجى ومشترك دويغولرى طويلان مهم پارچه لردر . برملتك مارشى ترنم ايديليركن بوتون افرادى ، روحك بوكسليكنى دويار . بىلكنده تحسسلرندن متولد بر وقار وغرور هيجانلانير . بويوك بايراملرده بيكلرجه كيشيك بر آغيزدن سويله ديكى مى نشيده اوملتك موجوديتنده كى صلابته وحيايتنه قوتلى بردليل اولور . بز هنوز يكى تهيجلىرى افاده قابىلىتى حائز ومشترك وتعمم ايتش مى نغمه دن محروم . كويلو ، عمله ، مكتبلى ، قادين ، اركاك ، كنج ، اختيار بوتون ملت افرادى عيى محراق ايچندن انتشار ايدن هيجانلرله كوكسزك قاباردىغى روحلرمنك بوكسلكه احتياجنى عيى امللرله حس ايتلى بز . بوكون مكتبلى ، مختلف جمعيت مؤسسلى ، هيجانلى نغمه لرك بر آغيزدن سويلسنى اشتياقلى حس ايدبور . كوكلرمنده مى دويغولرك تا ايچمزدن كلن بر احتياجلىه چارديغى دويوبورز . بوتحسسلرك قدرتلى برموسيقى بستره سيله مطلقا بر مقابلى ، بو جريانه تقابل ايدىجك بر مى بستره بولملى بز .

مملكتمزده مى مارش اولارق وجوده كتيرلش بعض پارچه لره تصارف ايدىلكده در . بك جوق كيمسلىر عيى كفته اوزرنده بر جوق بسترلر ياشلردر . بونلرك ا كترى بدىي قيمتن محروم كوروونمكده در . هله بر قسمى بسىط فى اوصافى بيله حائز دكلدر . مى مارشلىر

Lied دنیان ایکی ویاخود اوچ تفسیحاتی ، بونک بعضاً بویوک بعضاًده کوچوک اشکانه توافق ایدر . ملی مارشده صدالر ترکیباتی ، خالقک مختلف طبقه لرنده یاشایانلر طرفدن حس ایدلمک ، معنا وافاده جه ملی روحک تظاہرینه واصل تحسسلرک سهولتله اظهارینه مساعد اولمایدیر . بزده شایع بعض اثرلرک بر چوغی بویله بر شکله توافقدن اوزاقدر و غندی اصوللرله بسته لشمس ماهیتده در . بدیی شکلردن محروم اولان بو پارچهلر ، شرق موسیقیسی مقاملرینه اویدریلارلق تنظیم ایدیلور . شرق موسیقیسی مقامانیله مارش پایمه امکان کورمیورز .

خلاصه مملکتک ملی بر مارشه احتیاجی وار . معزز جمهوریت حکومتی بو ایشله اشتغال ایتمک وقت بولاجقدر . کوزل صنعتلر ، حر شرائط حیات ایچنده انکشاف ایدر . بر شاعر یاخود بر بسته کار معین بر زمان طرفنده تهیجلیخی محدود چرچیوله ایچنده همان ضبط ایتمک قاتلاماز . حکومت بالنسبه کنیش بر زمانده حاضر لانتق اوزره ملی مارشلرک شرائط قبولی اعلان ایتمایدیر . دارالالحانک تعالیم هیئت ، مختلف بسته لرده بولونمسی ایجاب ایدن فی و بدیی اوصافی تدقیق ایتمکله وظیفه داردر . مؤسسه مزک غرب موسیقیسی شعبه سی بو خدمتی صلاحیت وموققتله ایفا ایدیه بیلمک ایچون حاضر لانتقدر . هر علم کندی بنیه سنه موافق اصول ایله انکشاف وتکامل ایدیه بیایر . موسیقی بسته لرده بر مکتبه وعصرک تکنیق و بدیی شرائطنه موافق اولارلق حصول بولان آقاده میک . مؤسسه لره محتاجدر . دارالالحان غرب موسیقیسی شعبه سی تعالیم هیئت ، اکثریتی بر اوروپا قونسرو اتوارندن دیپلومالی یاخود او درجه ده اکال تحصیل یساقنی حائز ذواتدن ترکیب ایتمشدر . ملی مارش ایله صلاحیتدارانه مشغول اولایبیلرلر . اصولی دائره سننده وصنعت ذوقنه و الهاملرینه حرمت ایدیلرک وجوده کتیر یله چک ملی مارش ، ماتک سوکیلی افرادینه حیات ایچون الک تمیز بر امید وتسللی منبجی اولاجقدر . خلقک تربیه سی کوزل صنعتلرک انکشافدن بکله نیر . بو آقاده موسیقی بسته لر ، ملته حقیقی بر عنزم حیات هیجان ویرر . دارالالحان بو مسئله ایله علمی شرائط بدیعییه دائماقیمت ویرمک صورتیله اشتغال ایتمکی وظیفه بیله چکدر .

حسب حال

يكنم

« قيرچيل ، چنبر صفاللي ، ستره سني يوقاريدن آشاغي ايليكله مش ؛ آجيق بوروشوق ،
« آلتني كوسترن طويارلاق فسي آرقايه متايل ، اوموزلري دوشوك ، اندامى اوكله ،
« ايكيلامش ، چهره سنك خطوطى استهزايى ايما ايدر درجه ده متحرك بر اختيار ... ،
« ياشى اللى ايله اللى بش آراسنده . »

بشم بر يكنم وار ... پارسده تحصيلنى بيتدردى ... پارسده تحصيلنى بيتدردى نه ديمكدر
بيلرميسكز ؟ نهي يدى ، بيتدردى ديمكدر ؛ بن بيتنجه بندن تحصيلات ده بيتددى ؛ تحصيلات
بيتر بيتمزك طبيعى دكليدر ، تحصيل ده بيتددى ... تحصيلاتى بندن چكديكي ياره لره ...
لكن تحصيلى نه در ؟ اونى بر دورلو آكلايه مادم ... « عمجه ، سن بر شى آكلامبورسك ،
بن دارالفنونك تكميل فنونيله متفنم ! « ديور ... ديور اما او دارالفنونك تكميل
فنونيله متفنن اولونجه به قدر بن ده دارالفنونك تكميل جنونيله متجنن اولدم ! بافك ،
آكلاته تم سزه ؛ يكنم اولامعمارلق اوكرنك هوسيله بكا بر چوق سوسلو قاپور ، يالديزلى
قبه لر ياپدى ؛ كيرينتيلي وچيقينتيسمز ، پلانلرله ياره لرمي چكدى ... صوكره بونده تمل

طوتدیره مایخه ، کیمیای معدنیدن اذابه تحصیلنه یلتندی ؛ اذابه تحصیل قیزیشدخه بزم آلتونلرده آریمکه باشلادی ... بکیم بوندن ده صیقیلدی ... « طویراق طوت آلتون اولسون » فیضنه مظهر اونق آرزوسیه چیفته چیلکه باشلادی آتده بر چیچکچی قیزینه یشیلنمک اوغورنده ایلك تجره لری کیسه مک دینه داری آتک ... سوکره اوچاغمه اینجیر دیکمک اولدی ... نهایت ، بر صباح یکنمی قارشیمده کوردم : یافاتی بر مرمس قویو چنبری کی غیرتلاغنه صارنلس . اوزون ، قیویق صاچلری قالپسیر قیرمزی فسنگ آلتنده ، روزکاره طوتولش هندی توپلری کی ترسنه دوغمش ؛ یکی طوغان بر چوچوغه شیلته اوله یسه جک قدر قوجه مان بر پلاسترون بیون باغی کوکسنه طاقش ... قارشیمده بیون قیردی ؛ اوپدیرمک آلیشقینایله بن آلمی اوزاتیرکن اوده قیمیدامدن دوداقلرینی بکا اوزاندی ؛ ایکنم زده نه یاجغمزی بردن آکلایه مدق ... نیم آلم معلقده قالدی . نهایت بیونمه صاریلهرق لا ابالیانه دوداقلرمدن تکرار تکرار اوپدی . اوپولنه زوالی آلمدن محجوب اولدم . ناچار کری چکدم ... بو صیراده دیزلرندن آشانی اینی رده نغوتک آرقا چیندن بر بیاض مندیبل چیقاریرکن ، پارماقلرنده آلی ، یشللی ، مایی بر چوق ساخته ، قابا یوزکلرک غمه آکلیر کی صیرتدقلرینه دقت ایتمه ... بیلمم دوداغمی اوپدیکی ایچونمیدر ، نهدر ؛ مندیاینه بر تخت طرژده بوروتی ، دوداقلرینی سیلیدی ... بزم حاجی باجینک بونجه سنه یك دهوشیرمنه مخالف دهوشیرمه ایجاد ایله مندیبل اورتاسندن بوزدی ، بوکدی ، صاردی ...

« تقلیدی باقرق »

میندره کندیسنی آندی ... حاجی یاتماز کی صالاندی ، صالاندی ، سوکره دیم دیک قالدی ... بزم یکن بزم یکنلکدن چیقمش ده اعجب المعائب بر ماکنه شکلنه کیرمش ... میندرده اوطوره مادی ... قانایده راحت ایده مدی ... نی ، سوکیلی عمجه سنی بکنمه دی ... سوزلرمی بکنمه دی ... وضعتیمی بکنمه دی ... یورویوشمی بکنمه دی ... باقیشمی بکنمه دی ... نهس آلیشمی بکنمه دی ... اوف ! بکنمه دی ، بر شیغمزی بکنمه دی ... اولک تریبنی بوزمغه ، هپسنی دکیشدیرمکه قالقشمدی : اوشاقلره فهوه کتیریرکن بیاض الدیوهن کیمه لرینی ، آشخی ایپشک قماشنه بر بیاض کتن تاکیه کچیرمه سنی ، وکیلخرج کوسه کهیانک هر صباح تراش اومانسنی ایسته یور ، یرتیفیور ، اصرار

ایدیوردی بر کیجه ، بر آرز نصیحت ویرمک ایچون اوطهسنه کبردیکم زمان کندیمی دهشتلی بر منظره قارشیسندنه بولدم : بزم یکنک بوزنتک آلتندن قولاقلرینک حداسنه قدر بر بزله باغلی چهیره سی صاب صاری یازلایور ... آیاقلرینی قاریوله دمیرینک اوستنه دایامش ... آلارینی پاموقلره صارمش ، کوزلری فایلی ، کندیسندن کچمش ، یاتیور ... فلاکت ! دیدم ، فلاکت ! ... اوطه دن دیشاری فیرلادم ... حکیم ، آمان حکیم ؟ ... اؤک ایچنده بری برتزه کیردک ، چیققدق . بز حکیمله اوصول اوصول اوطهیه کیررکن یکنمده شاشقین شاشقین قاریولهسندن فالقدی ... صوفه دهکی قادینلرک « کندیسینی اولدیردی ! » فریادلری اوی طولدورویور ؛ یکنم بو حالدن اورککش ، قاجق ایسته یور ؛ بز تکرار یاتماسی ایچون یالواریوروز ؛ آلارینه آیاقلرینه صاریایوروز . بر قارغاشلیق ، بر کورولتو ، بر باطردیدر کیدیور ...

« بر پارچه توقدن صوکره »

نهایت ایش آکلاشیلدی ؛ یکنم ایتسی کون کاغذخانهیه کیتمه یی نیت ایتش ... ، یکی پوتینلره آیاقلرینی صیغدیرمق ، قانی آشاغی ویرمک خولایاسیله آیاقلرینی هوایه قالدیرمش ... یوموشاسین ، بارلا سین دیسه ، یوزیته ، آلارینه قولد قره م سورمش پیقلرینی دیک طور دورومق ایچون بر چندره ایله صارمش ... بو عذاب واذیت ایچنده اویقوره ، خواب راحتنه ظالمش ... هم بوندن ساده ، بوندن طبیعی نه اولایبیلیرمش ؟ .. بونلر او دیار عمر فائده بش سنه لک کیجه لی کوندوزلی « کوله رک واکسوره رک » کیجه لی کوندوزلی بر تحصیل متادیتک ثمره سی ایتش ! .. آکلادیکنیزی ؟ .. بش سنه دن صوکره ، ناپولیون کاری بر وضعیت ... هومبرر کاری بر صاج ، وایله هم کاری بر بییق ... ایشته بو قدر ! ... یکی قفا اولق ایچون بو قدری کافی ایتش ... آج !

(خارستان وکاستان)

احمد حکمت

تورک یوردی

تورک ادماقلىرىنىڭ ناسىر افشارى آيلى مجموعه

جله : ۱ - ۲۱

شباط ۱۹۲۸
اون يديجى سنه

صافى : ۲ - ۱۹۶

مصاحبه

فكر و صنعت آنقرهسى

ليسهلر ، دارالفنونلر ، دارالمعلمينلر ، ملي كتيخانه ، دولتك يارديم ايتديكى هر نوع فكر و صنعت مؤسسهلىرى ، ايسته بيكى كزیدهلر صنفى يتيشدیره جك بيكى محيطك تمل طاشلىرى بونلردر .
استقبالى ياپه جق اولانلر اسمر وچتين آنقره قلعه سندن وطنك هر كوشه سنه صباح كونشنىك شعاعلىرى كې داغىلا جقدر .
« تورك يوردى » نك آنقره ده ، بوراده قورولارلق ، بوراده يازيلارلق ، بوراده باصيلارلق انتشارى بى تكرار بواسكى رۇيانك سرمستىلىرى ايچنه آندى : حالاهر طرفندن انحطاط و شوبه ، تشوش و اميدسىزلك صيران چورومش محيطلره ترك ايتديكمز ذكالىرى دوشوندم .
تورك فكر عالمك بوبوك يورغونلنى ، معارف و كيلنك دوشونديكى مصطنكى مؤسسهلىرى [دارالفنون ، وديكر عرفان و صنعت مؤسسهلىرى] آنقره ده قورولونجيه قدر دوام ايده جك . . .

آنقره ده فكر آدملىرىنىڭ اهميت ويره جى شيلردن برى ، غيغ آثار عتيقه قتالنىك شيميدىن اوكنه كچمكدر . صوقيه ده توركاردن قاله برينا انقازنىك ، صرف شهرىك اسكيلك تمفاسى اولارلق ، ناصل اعتنا ايله محافظه اولونديغى كورمىش ويا ايشتمش سكرزدر . .
انشا ايتديكمز بى بيكى آنقره شهرى ، قلعه و قديم رومانلر ليله الكتارىخى شهرلك جاذبه سنى قازانه بياير .
مع التأسف غرب مدنيتى نغسه ين توركار آره سنده ،

آنقره سوقاقلرنده دولاشيركن هيچ مهراق ايدرميسكز : آناتولىنىك ، بردكيز كې بوش ، ايلك يئيل ساحلى درت طرفدن يوزلرجه كيلو مترو اوزاقده بولونان واسع چوللارى اورته سنده بوشهرىك سجه سى و طاللى نه اولاجقدر ؟
خرابه و انقاض ، وطنك هر برى كې ، خرابه و انقاض ايچنده چيرپينان چتين وشوقلى براراده ، وطنك هر برنده اولدنى كې ، برشهر باشلانجى ، بيكى تورك مملكتنىك هر برده باشلايشى كې ، آنقره تورك دولتىك يالكز مركزى ذكل ، تورك ئيده آليستلىرىك بتون تجربه و تشيلىرىنىك تمثالى در .
شونظريه لك ابى آنقره ده تطبيق اولونه بيلير :
« بيكى برمحيط ايچنده بيكى كزیدهلر صنفى . . »
بتون وطن ، وطنك هر ايشى ، آنقره ده تربيه كورهن اراده لره محتاجدر . اسكى تربيه بى بوتون قصورلردن ، ضعف لرندن آنجىق آنقره مؤسسه لرنده تصفيه ايده بيليرز .
خام و صارپ طورراق ، قورو هوا ، هر تورلو شرائطك مهادى مقاومتى ايله سوره كلى براراده و عزم غوغاسى ، تشبث جسارتى ، نانكور عناصرله بوغوشان نيكيين برعزم وشعورلى برايمان ، آنقره نك منظره سى ، كنديسى ، آنقره نك دوغوشى و باشلايشى شيمدى به قادار آنجىق بك نادرا ، و ذجلر بى كوردىكمز وطن چوجنىك ذى حيات مكتبى در .
آنقره بوشرائط ايچنده متواضع برما مورلر شهرى ذكل ، فقط جانلى و حاكم بر عرفان قايناغى اولملى در .

براثر اولور
بركون روجى صنعت سوداسيله يانان برنسل،
ايسترميسكز ، ميليونلر صرف ايتديكمز بانقه بنالريني
ييقه رق اسكى طاشلر آراسين ؟
آنقره انشا ايديليركن نمل حفر ياتنه بر آثار عتيقه
متخصصى مساعده ويرملى ايدى
بومصاحبه ايله، بعض غزته لرده صرف عملي نقطه
نظرلردن تدقيق اولونان آنقره تأسسنى ، بر باشقه
نقطه نظرلردن ، « تورك يوردى » نده تدقيق ايتديرمك
چيغرينى آچمق ايسته دم : فكر و صنعت آنقره سى
آنقره ، يكي تورك دولتنك عرفان مركزى !

فالح رفقى

اسكى يونانيلىكى روملقه ، اسكى روماني موصوليني
ايتالياسيله قارشيديرارق ، نايده مهبستونلريني
اونل نملرينه آتازلر وهه هانكى بريازيلي روماطاشي
غيب اولديني وقت ممنونيت حس ايده نلروار
آنقره ده كى اسكى طاشلرى قورتارملى يز
يكي شهر شوسه سى آلتنده نجه ستونلر ياتيور :
اكر بونلردن برينى قازوب چيقارمق ايسترسه كز،
آثار عتيقه خرسزلرينك جزاسنى كورورسكز ؟
بوستونلرك اوزرندن ظالم سيلنديرينى كچيره ن شهرامانته
نه دىلى ؟
مزارلقلر آره سنده، بنا نمللى آلتنده، طوپراق
بيفتارى ايچنده اونوتديغمز بو طاشلردن هر برى
برقاعده نك اوزرنده ، قريبه لك آبه سندن قيمتلى

قارا كۈنك آھىقلى ھامىرە رىئە :
.....

چىقىم ؛ آلتە بىر پوستەكى يادىم ؛ صىرتىمى
دىۋارە وىردىم ؛ آياقلىرىمى اوزاتىم ؛ كۈلى سېرى
ايدىيوردم .

بوراسى چوق كۈزەل بىر بىردى ؛ لاكن
آدمىز و حواسز قالش بىر جنت كىيىدى ؛
عشق ، رۇيا ، اميد ، سعادىت يىشىل بوۋالرىنى ،
چىچكىلى داللىرىنى ترك ايتش وقاناتلىرىنى باشقا
كۈكلۈك آلتە آچش قوشلىرى كىيى بوردى
اوزاقلاشمىدى .

أوت ، بن بوردە بونلر ك ھىچ بىر تىمانلى
كۈرەمدىم ؛ نە يىشىل دالغاردە كۈنك دوغان
ضىالرىنە قارشى مېھنك تېسىملىرى كىيى آچىلمش
نىلوفر چىچكىلىرىنك رنك و روحنى طاشيان
قوغولر ك كۈلكەسىنى ؛ نەدە كىيىكلر ك آقار
صولرى دىكە دىكلرى كىيى كۈيك قىزلىرىنە سودا
تور كۈلىرىنى دىكە تىن عاشق چوبانلر ك نغمەسىنى !..
بىم بو كۈلك صولرىندە كوردۈكم ؛ يانان
بلدە لرك و يانان مەبدلر ك كۈكلرى قاپلايان كۈمە
كۈمە دومانلرىنك عكسلىرىدى ؛ بىم بو كۈلك
ساحلىندە ايشىتدىكم ؛ آتس و اولومدىن قاچانلر ك
قاغىلىرىنك غىجىرتىلىرىدى .

بىن بونلر ك ئالمى آلتىندە اۆزىلىرىكن ، اوزاقدىن بىر
قارالتى كوردىم ؛ قارالتى كۈلە دوغرى و كلكە ،
ياقلاشمغە باشلادى . باقدم ؛ صىرتلرىندە كى
اوروبالر كىيى اتلرى دو كۈلمش ، چىكەنە دىكلرى
طوبراقلىرى كىيى رنكلرى صارا رىمىش بىر قاچ

(اگریدىر) كۈنك يىشىل قامىشلىرى تەن قىيىندە ،
(ھوبوك) دە بىر كۈچۈك قولۇبەنك صارى ايشىقلىرى
پارلا يوردى ؛ بىردە كىزفە نەرى فېرطىنا يە طوتولمىش
كىيلىرى ناصىل قىر مىزى آلەۋىنە چاغىرىرسا ،
بودە ، كىندىلىرىنە صىغىناچق بىر ار ايان بولجىلىرى
اوبەجە صارى ايشىغە دعوت ايدىيوردى .
بوايشىغە دوغرى بىن دە كىتدىم ؛ بو قولۇبەنك
اوكىندە طوران آق صاچلى بىر اختیار بوتون بوردى
سىملى بولجىلر كىيى بىر دە قولۇبەنك آلدى ، بوردە
بىكادە بوردى .

مىصىتلر ك مضطرب انسانلرى بىر بىرەنە
ياقلاشدىر مەقدە بوبوك بىر سحر و فسونى واردر .
بوسحر و فسون بوردە دە غىنى تائىرىنى يادى ؛
ألم و ماتملىر لە آغلامدىن كىر بىكلرى چور و بوب
دو كۈلەن كۈزلر بىر بىرلىرىنە باقدى ؛ دەرىن
يارالە قانايان دىردلى كۈكلر بىر بىرىنى طانىدى .
آرى وجودلردە غىنى آچىلرى طاشيان ، غىنى
فلاكتك بولداشلىرى اولان بىر بوردە ، شاهد
اولدوغىز فاجىعە لرك يانلىق حكاىە لىرىنى اسكى فلاكت
داستانلرىندە كى افسانە لى بىر دىل ابلە بىر بىر مەزە نقل
و حكاىە ايتدىك . آغلا دق ، كۈز ياشلىرىمى
بىر بىرەنە قارىشىد بىردىق ؛ كىندىمىزى بىر بىر مەزك
اىچىندە ارىتدىك . لاكن اضطرابك غىرورىنى
آلىنر مەزدن دوشور مەدك ؛ اميدك آلەۋىنى
قالبىمىزدە سوندور مەدك . اوزون كىچىبى
بۈيەجە كچىردىك .

صباح اولدى ؛ قولۇبەنك دىشارى يە

يولجىلىرى پارالا يەجقلىرى؛ ھاندە ايسە آنارلك
قوجاقلرنىدەكى چوجوقلىرى قاۋوب يەجكلر !..»
دېدى .

باشى چوپردم ، عسكەرە باقدم : بوينى ،
قىرلىش بر آغاچ كېي بو كولىشىدى . كوزلرېنىك
پىكارلرنىدەن ياغمورلى بر ھوادە صوانغون ياپراقلردن
دوشن داملاىر كېي ياشلر آقپوردى .

كوزمك اوكنە بو زواللى يى كوينە
كوتورە جك اولان طاش ودىكنلى يوللر كلىدى؛
كوزمك اوكنە بو زواللىنىك بو طاش ودىكنلى يوللر
اوزرنىدە چىيلاق وقانايان آياقلىرلە بورو بوشنىك
آجىقلى خىيالى كلىدى .

بو قانلى لوحە اوكنە تېرەدم ؛ ذوق
وشەوتلرېنى دو بورمق اېچىن وطنلرى بر مالكانە ،
مىتلرى بر اسىر ياپمق اېستەين و بو عزىز
قارداشلىرى حق و حرىتلرېنى قورومق اېچىن
بو والرنىدەن ، سو كىلىلرنىدەن ايراراق ھجران و اولوم
يوللرېنە دوشورەن حرص و غرورلك انسانلرېنى
تلعين اېتدم . عصيان و غضب دولو برسلىھ :
« نە زمانە قادار ارضك اوزەرنىدە بو اللھسىزلرلك
دورى حكىم سورە جك؟ نە زمانە قادار بو زواللىلر
بو طاش ودىكنلى يوللردە چىيلاق وقانايان
آياقلىرلە بورو يەجكلر وقانلرلە وطنلرېنىك
طوپراقلىرېنە آجى مقدراتلرېنى بازاجقلىر ؟.. »
ذىيە حايقېردم .

محمد امين

خستە عسكەر ، بر برلرېنىك قوللرېنە كېر مىشلىر ،
وچودلرنىدە قالان صوك قوتلرى بر رېنە كەلە بەرك ،
يولك آغاچلردن قوبلاردقلىرى بودا قلى دە كىنكلرە
داياناراق ياواش ، تېرەك آدىملرلە سوروكلە نيورلر مىش
كېي قولوبە يە دوغرو كلپورلر .

يانمە كلىدىلر ؛ اوطوردىلر . اېچلرنىدەن
برىنىك چارىقلىرېنە چامور دولمشدى ؛ ياواش
ياواش قالىدى ؛ چارىقلىرېنى آلدى ؛ يىقامق اېچىن
كولە كىتدى ؛ بىقادى ؛ كىتېردى ؛ قوروسون
ذىيە بر طاشك اوستنە قوبىدى كلىدى يىنە يانمە
اوطوردى .

بو صىرادە آغاچلرلك آراسندەن ايرى بر كوپك
چىقدى ، طاشك اوستنە كى چارىقلىرلك برىنى
قايدى ، قاچمغە باشلادى .

بوئى كورەن خستە عسكەر تېرەك ألى يە
دوغرو اوزاندى ؛ دە كىنكى آلدى ؛ دوغرو ولايم ،
دېدى ، دوغرو لامادى ؛ قالىقايىم ، دېدى ،
قالقامادى ؛ يارى دوغرو لمىش ، يارى قالىق بىر حالدە
دە كىنكى كوپكك آرقاسندەن آتدى ؛ آتاركن يە
دوشدى ؛ ألى طاشكە كلىدى ؛ يارالاندى .
بن قولوبە نك اوكنە دوران اختىيارە
صوردم : « بو كوپك ھانكى كوپك؟ » دېدم .
اختىيار تەجىلە يوزمە باقدى ؛ بكا آجى برسلىھ :
« بىلميور مىسك ، افندى ! كوپلردە آدام
قالدىمى كە ... كوپلردە آج قالان ، يوللرە
دو كولن بو كوپكلر ھاندە ايسە كلوب كچن

اسكى مکتوب

خدمه علي چاروش كويك پوسته خانه سنده مدير ك ماصه سنه بر مکتوب
قويه رق ديدى كه :

— قوئونك كيشه دن چيقاريلوب سوقاق قپوستك ياننه آلناسنى
سويلاه مشديكنز ، دميين سوكركن ايجندن بو مکتوب چيقدى . آشاغنده
مأمورلر مهرد باقديلر ، آكلاشيلان تمام اون سنه در قوطوده قانش .
چيوى بهى طاقلمش نه اولمش ؟ ...

مدير ظرفي آلدى ، مابينه ايتدى ؛ مهرد ۳ حزينان ۱۳۱۵
تاريخنى او قودى ، آدرهس اوله رق : « قاكليجه قوينده رافت بك
ياليسنده شوقيار خانم افندى به تهديم » يازيلى ايدى

اون سنه در قوطوده حبس قانش اولان بو ظرفده درين بر حزن
واردى . كاغد صولمش ، صارارمش ، برالم واغبرار رنكى باغلام شدى .
حادثا درين بر شكاييت افدهسى واردى . كيم بيابير ناصل بر آرزونك ،
ياخود ناصل بر درد واحتياجك سوقيله يازيش ، كيم بيابير ناصل بر قاب
آجيسنه تسلى بولق ايچون كوندريلمش ، وبو وظيفه سنى بر عكسيك
يوزندن ايتا ايدمه ديكي ايچون ملوك ودردى بر طور ايله سرزنش
ايدنيور كى ايدى .

مدير بر دقيقه دوشوندى : اون سنه اول ، اون سنه صوكر
ناصل اولسه مکتوبك يرينه كوندريلمسى لازمدي . يالكز صاحبي اكر

حالا حیاتده ایسه ایته آ کلامالی ، وکندی اختیارلریله ویا قصورلریله
واقع اولمین بو تأخری عفو ایتمه لیدی .

موزعی چاغیرتدی ، مکتوب صاحبه سنک حیاتده اولدیغنی اوکریدی
وکیفیتی لایقیله خانم افندی به آ کلاماسنی تنییه ایده رک مکتوبی هان
گوتورمه سنی امر ایندی .

..

شوقیار خانم افندی بو اوزون ویاغمورلی قیش کونلرینک یورمچی ،
رنکسز ساعتلرنی کچیرمک ایچون آلدیردینی یکی بررومانی او قیوردی .

خدمتجیسی ایچری کیره رک بر مکتوب اوزاتدی ، و دیدی که :

-- موزع بو مکتوبک پوسته خانه ده بو صبح پوسته قوطوسنده
چیقدیغنی سویله یور . کویا اون سنه در قوطوده قالمش مش ... مدیر
بک کندیلمرنده بر قباحت اولدیغنی سویله رک عفو دیله یورمش ...

خانم افندی آ کلامادن باقیوردی . صوک کله لر اوزرینه آنی برقاب
حرکتیه ظرفی قاپدی و باقدی .

یازی قوجه سنک ایدی ... اون سنه اول ، یعنی قوجه سندن
آیرلدیغنی سنه ... ده . یکریمی سکز یاشنده ، اوج سنه لک بر قاری
قوجه و مسعود بر زوجه ایکن ... و سریع بر انکشاف ایله اون سنه
اولکی حیاتی بر سینه ما شریدی کچی کوزلرینک اوکندن کچدی ..

قوجه سی پک عصبی بر آدامد ، بعضاً بردن بره فحیح ؛ درجه ده
چیقان شوغالی اولوردی . ساکن زمانلرنده پک طاتلی نهایت درجه ده

پر عشق و شوق ایکن ، بعضاً نصل اولدیغنی کندیسنگده آ کلامدیغنی
بر عصیته طوتولور ، ائک اهمیتیز شیره قیریلوب کوپوره رنک کاه بش
اون دقیقهلق بر اغبرار ایله کچیردیکی حالده ، آره صره قورقونج
فورطنه لره ، طغیانلره ، قیامتله قدر واران بر خجاعت کسب ایدردی .

بو ائنالرده دنیایی کوزی کورمیور ، ائک چیرکین حقارتلردن
چکینمه یور ، سایقیری یور ، تحقیر ایدیور ، بیک اختلاج آره سنده
اوزون اوزون دیدیندکدن صو کرا ، درین بر کوز یانی بجرانی ایله
مندره یووارلانارق ، اوزون اوزون آشلایور ، ونهایت ، قوز ، کبی
ساکن ، مونس ونادم ، ائک حرارتلی تذللرله عفو دیله یوردی .

واو ، ارککنی ائک صیجاق بر شفقتنه تعزیز ایتدیکی کبی ، بو حلاک
اونک فنا بر خوبی اولمقدن زیاده بر سینیر بجرانی محصولی اولدیغنی
بیله رنک غیر مسئول کوردیکندن ، سوه سوه عفو ایدیور ، تسلییه
چالیشیور ، وتکرار کوزل کونلر باشلا یوردی .

..

نهایت بر کون ، ینه بویله بر بجران ائناسنده ، ایملک دفعه اوله رنق :
« لعنت اولسون ، لعنت اولسون . « دیه حایقیرمش ، و بردن بره هجوم
ایدن بر تهور دالغه سی آئنده : « بوشادم ، بوشسک ... بوشسک ... »
دیه کوپوره رنک ، کندینی سوقاغه آتمشدی .

سوقاغه بیقوب هواسی دیکشنجه ، هر زمانکی کبی کندینه کله جکینی ،
وهان عفو دیله مک اوزره دونوب کله جکینی بیله دیکندن ، شو قیار خانم
افندی درین بر هیجانله بکله مش ، فقط ساعتار کچوب حتی آقشام

اولوبده عودت ایتهدیکنی کورونجه ، زرده بولوندیغنی بیامدیکی ایچون آرقهسندن آدم کوندرهمدیکی کبی ، بر قاج کون ترده وانتظار ایچنده قالمش ، صوکرابرکون اونک فرق کایساده کی چفتلکنه کیتدیکنی خبر آلهرق ، بو سفر تهور واغبرارک چابوق کچمدیکنی المله کورهرك خراب اولمشدی .

قوجهسنگ شفقتندن ومحببتندن چوق امین اولدیغنی ایچون هر آقشام برامید ایله عودت ایددیجکنی مأمول ایدرك بکله یوردی . کونلر کچور ، بر اثر کورونم یوردی ؛ دها جریحه پاك یکی اولدیغنی ایچون کندیسى طرفندن مکتوبله مراجعتی بر تذلل حرکتی بولهرق تردد ایدییه ردی . ایچی یانه یانه صبر وتحملة قرار ورییوردی . بو ائنده قوجهسنگ اولدیکنی خبر آلدی ، وانک درین المله ایچنده ماتم طوتدی . شمدی ، اون سنه صوکره ، اونک بر مکتوبی کایوردی . عجیبا بونده نهلر واردی ؟ ...

..

مکتوبی آجدی و او قودی :

« شوقیارجغم ، شو مکتوبی دمیسکی جنایتندن مسوکره واپور اسکلهسنده کی قهوهده یازیورم ، بن انسانلرک الک آچاغی، انک رذیلییم . سنگ کی ملک ومجسم لطف وشفقت بر روحه قارشى کچمش جنایتارمدن صوکره نهایت بو کونکی مردار شناعتی ده ارتکاب ایتدم، انک قورقونج جزالره لایق بر سفیلم . فقط شوقی ، شوقی ... سن بیلیرسک ودائما تکرار ایدرسک که ، بن بونلری ایسته یهرك دکلی ، بر جنت دالغسی

آنتنده كندى غائب ايدرك يايورم ، ايسته يالكر بونى بيلديكك وبكا
 آجيدبئك ايچوندركه، بوسوك رذالتي ده عفو ايدجككى اميدايدييورم.
 اكر بو سفر عفو ايتزسهك ، قباحتم او قدار بويوك كه تكرار
 تعجزه هيچ يوزوم يوق ، سنى نصل بر عبادتله تعزير ايتديكمى بيلديكك
 كې بو بحر انردن مسئول اولديغى ده كندك قبول واعتراف ايتديكك
 ايچون عتويكى بكه يوزم، بومكتوبى پوستهيه وبروب استانبوله همشيرمه
 كيدييورم . جوابكى اوراده بكه يجكم . اكر اوچ كون خبر آلامازسه
 آرتق عفو ايتديككى ، نى رد ايتديككى آكلايهرق ، حياتى كومك
 ايچون قرق كايسايه كيدهجكم ، حياتى اوراده كومك چاليشه جقم ...
 مقدس ومعزز حياتكى منحوس رفاقتله تخريب وافنا ايتديكم ايچون
 نى عفو ايت ، صوك امل هيچ اولمازسه بو عفو نائل اولمقدر ياوروم .

كوزلرى بر كوشهيه آقش ، مكتوب النده طومش قلمش ،
 شوقيار خاتم افندى ، بوتون موجودى اك درين، اك تسليسر هجراندرله
 صيرلايوردى .

ديتك قوجهسى او كون اويله بر حده مغلوب اولهرق كيمه مش ،
 مامل و ظن ايتديكى كې ، نادم اولهرق همان عفو ديله مك ايچون
 بو مكتوبى يازمش ، يالوارمش ، جواب بكه مش ، ونهايت جواب
 آلامانجه مايوس اولهرق ، مقهوراً ، مظلوماً اوزا قلاشمش ، وكيم بيلير
 قرق كايساده نصل تسليسر بر حسرت ، نصل درين بر قهر و ندامت
 ايچنده ، يانمش و خراب اولمش كيمشدى .

شو مکتوبی وقتنده آلسهیدی ، البته عنو ایده جکدی، و بو اولومه
احتمال مانع اولمش بولنه جقدی ، بدبخت ارکک عصیتک جزاسنی پک
آچی آچی چکمش ، و حیاتی یالکزلق و هجران ایچنده کیم بیایر نصل
آچی خاطرملر و نصل زهرلی ندامتئر ایچنده سورکنمش ، و نصل
حرارت و هزیمت ایچنده سونمشدی ...

یالکز قوجه سیمی ؟ ... یا کنیدی ؟ ...

او زماندنبری طول و بیچاره بر عزات ایچنده هلاک اولماشمیدی ؟
اک تداویسز برقسوت و خسران ایله بوغولمش ، تک و تنها سورونمش ،
خراب و نالان قلامشمیدی ؟ ...

کور بر تصادف ، انک ظالم بر ضربه ایله اونلری قربان ایتمهش
اولسهیدی ده بو مکتوب او کون الله کچسهیدی ، قوجه سی شمیدی
احتمال بر حیات اولاجق ، و احتمال مرور زمانله او عصیتدن قور توله جق ،
حتی قور تولماسه بیله آره صره کلوب کچن بحراندله رغماً نه اولسه
مشفق ر قوجه ایله مسعوداً عمر کچیرمش اوله جق دکلیدی ؟ ...

یالکز و طول کچن حیاتنک بتون حرارتی ایله روحنک اک درین
کوشه لرندن قویان صیجاق یا شلر کوزلرنده طوپلانوب صولوقیناقلرینه
یووارلانیوردی . فقط ، بردن اک درین بر غایانله کنیدینی اونوتوب
یوواستدن اوزاق ، مقهور و نادم ، یالکز باشنه اولمش اولان قوجه سنه
ایچی صیرلادی :

آه او حیاتده اولسهیدی ده بی هر کون خراب ایتمسه ، حتی
دوکسهیدی ، اوله مش اولسهیدی .. ، دیه صیرلادی .

اواره مرکزی :

آقرده ، استابول جامسته آقره ، سادق ایتدیکی پاشدکی داتره

استابول بوروسی :

استابوله ، ایلخال جامسته ۸۷ بورده ، داتره عسره

حیات

میاژدا ما میانه ... زیبا دها چره حیات قاتالم ...

کسمی هر برده ۱۰ هر دوسره

سنه کی بوسته ایله ۵ لیرا .
(اچنی ملکتر ایچین ۵ دولار) .

ایرته داملان ایشری ایچین استابول بوروسه
صاحبت ایدیلیر -
یازی ایشرتک صربی آقره مرئوسه .

سای : ۵۱

آقره ، ۱۷ تشرین ثانی ، ۱۹۲۷

۲ نجی جلد

سائمه داتره

شو سوک آیلرده مطبوعه غزی صیق صیق اشغال ایدن و آقاده می دعواسی ، لسان صرف اصطلاح میلهاری کی اسکی و چوق قاریشیق مسئله لک یکیدن اورته یه آتلمه سنه سینت وردی . هر طرفدن تورلو فکر لر ایلری سورولدی . براز اوقوبوب یازمه ییلن هر کس بو مسئله لره کندیشی متخصص عد ایتدیکی ایچون ، مختلف پرده لردن یوکه لن بو سارک نه براد بر آهنگ سزک تولد ایتدیکی و میدانده ثبت هیچ بر فکر بولونمادیقی عزیز و تأثرله قید ایده ییلیرز .

لسائز حقتده ایلری سورولن مطالعه لر آراسنده چوق ضرب شیلره تصادف ایتدک : تورکجه نك بوکونکی فکری وحسلی افاده قابلیتدن محروم و عادتاً ابتدائی بردیل اولدیقی شویله ییلر ، علم و فلسفه اصطلاح ارندن تمامیله محروم اولدیغیزی ایلری سورورک بین الملل اصطلاح لک قبولی توصیه ایدنلر ، شو سوک سنلرده لسائزه چوق چوق کیرمکه باشلایان فرنگجه گله لری خوش کوره نلر ، ادبی ومدنی رمائیز اولمادیقی عادتاً هرور و فخر ایله ایلری سورورلر اولدی... برکت و برسون که بوتون بوکی ادهارک طوبی طوبی برکونک عمری وارد ا بوتون بو جنس ادهاره رغماً محقق اولان رنی وارسه اوده کوزله تورکجه منک هر کون دها بارز بر شکل آلان مسعود انکشافیدر . تورکجه نك شو سوک یکریمی سنه دن بری کیردیکی دق صفجه لری تدقیق ایده نلر ، بر یوزنده هیچ بر لسانک بو قدر آرزمان طرفنده بودرجه قوتلی

بر انکشافه مظهر اولمادیقی اعتراف مجبوریتنده قالیرلر . تورکجه ، یالکز ادبیات لسانی اولاروق ساده لشمک و کوزله لشمکه قلامش ، علم و فلسفه لسانی صفتیله یکی بر موجودیت کوسترمشدر . بوندن یکریمی سنه اول مثلاً بر فلسفه کتانی ترجمه ایتک بزم ایچون عادتاً امکان سز کیدیی ؛ خالبوکه شیمی ، بوکونکی تورکجه ایله افاده ایده میه چکمز همان هیچ برشی بو قدر . لسائز اوقدر زنگینلشمش ، اوقدر وسعت قازانمشدر . فرانسیز مستشرقلرندن «ژان دونی» ، تورکجه غرامرینک باش طرفنده بونی آچیقه اعتراف ایدیلور . نینه کیم ربیع عصر اول انکلیز مستشرق «کیپ» تورک لسان و ادبیاتک تنظیم ایدن بری کیردیکی تکاملک سرشته حیران و مقنون اولدیقی ساقلاماشدی ...

تورکجه نك تکامل حقتده کی بو نقطه نظرک یا کلیش تفسیر ایدیله میس ایچون بعض قیدلر دها علاوه ایدم : بوکونکی تورکجه نك ، علم و سنست لسانی اولاروق ، اعظمی کال حدینه کلدیکی اصلا ادعا ایتیلورز . بوکونکی ادبی لسائزک چوق مهمل اولدیقی ، مکتبلر منزه حتی مطبوعه ایزده تمیزو دوزر و تورکجه یازانلرک کیتدیکه آزالدیقی ، لسائزه چوق لزوم سزیره صوقولوق ایتن «موده رن» انشوره سان ، الخ... کی فرنک گله لرا سکی عرب و عجم گله لری ته رح اوقونمغه باشلادیقی ، اصطلا حارمزک هنوز تمامیله تقرر ایتمه میس یوزندن علم لسائزه بر جوق قاریشیق لقلر اولدیقی دائماً اعتراف ایده رز . مع مافیله بوتون بو حاده لراک سیلری بر ازا طرافلیجه دوشونمچک و آ کلاه جق

اولورسوق ، تورکجه نك بو چوق سریع تکامل دوره سننده بو جنس شیلرک ثابت طبیعی اولدیقی تسلیم مجبوریتنده قالیرز . بر لسانک تکاملی ، او لسانه صاحب اولان ملنک عمومی تکاملیه صیتی صیتی به علاقه داردر . تورکجه نك مثلاً شو سوک یکریمی سنه تکامل صفجه لری تدقیق ایدیکز ؛ اونکله تورک ملنک بو مدت طرفنده مادی و معنوی نه دهرین انقلابلر کیردیکی ، حقوق ، اقتصادی ، بدیی ، دخی تلقیرینک ناملر تحویلره معروض قالدیقی در حال آ کلاه ییلیرسکز . اسلام مدیتندن بوکونکی اوررو پامدینته ، قرون وسطا منطقتدن یکی وعصری ذهنیه کچمک بوونی اعظمی سرعتله یاغق اضطرارنده قالان تورک ملتی ، هنوز بو بوک عملیه ای کال ایش دکلدر ؛ اجتماعی حیاتک هر شبعه سننده بوکی «انتقال» دورلرینه خاص اولان قصورلر ، ظاهری قاریشیق لقلر ، دیدنلر ، آراشدیرمه لر کوزه چار پیور ؛ بوتون بو نلر ، طبیعیه ، لسانده کندی کوستریور و کوستره چکدر . «حرفلر من بو زوقدر ، اسلامن مطرد دکلدر ، اصطلاحلر من تشوشدن قور تولادی و طرزنده فریاد ایدنلر ، طبیعیه ، سختیلدر ؛ فقط بوتون بو فریادلره رغماً ، ملکتنک عمومی تکاملیه مترافق اولاروق ، علم و ادبیات لسائزک متادی انکشاف ایتکده اولدیقی ده اوتوما یلم . حیاتک هر شبعه سننده اولدی کی لسانده کی بو انقلاب وانکشاف ده اوقدر سختیلدر که ، بوئی شیدیدن رسی هیئتله تثبیت و توقیفه قالدیشیق امکان سز و مساسر دز ...

کوسری زاده محمد فؤاد

مسلمان ساعتی

استانبولی یکیشدیرن ویرلیسی شاشرتان استیلارک اک
کیزلیسی واک تأثیرلیسی ییباچی ساعتارک حیاتمه کیریشی اولدی.
«ساعت» دن قصدیمز، زمانی اولچن آلت دکل، فقط بالذات
زماندر. اسکیدن کندیمزه کوره یشایشمز، دوشونشمز،
کینشمز و کندیمزه کوره، دیندن، عرقدن و غنهدن حیات
آلان برذوقز اولدینی کبی، بوسلوب حیاته کوره ده «ساعت» لرمز
و «کون» لرمز واردی. مسلمان کوننک باشلانغیچنی شفقک
پارلیتیری، ونهایی آقشامک ضیالی تمین ایدردی. معدندن
صاعلام قیاقیر آلتنده محفوظ طوتیلان اسکی معصوم ساعتارک
یقوانلری یورغون بوجک آیاقیری طرزنده، کونشک،
سما اوزرنده کی سیریه آز جوق مناسبتدار بر حسابه تبعاً،
میننک رقبیری اوزرنده یورورلر و صاحبیرینی، زماندن تقریبی
بر صحتله، خبردار ایدرلردی. زمان نامتاهی یاغچه وساعتلر،
اوراده آچان، کاه صاعه، کاه صوله مائل، کونشدن رنکارنک
چیچکلردی. اجنبی ساعتی ابتلاسندن اول بو اقلیمده، ایکی
اوجی کیچلرک قراکلیله سیم سیاه اولان و صیرتی، مختلف
اوقانک قرمز، صاری و لاجورد آتشلریله یول یول
بویالی، عظیم برجوار حالنده، بر کیچه یاریسندن دیکر بر کیچه
یاریسنه قادار اوزانان یکریمی درت ساعتک «کون» طانیله زدی.
ضیاده باشلابوب ضیاده بیتن، اون ایکی ساعتک، قیصه،
حقیف، یاشانمسی قولای بر کونمز واردی. مسلمانک مسعود
اولدینی کونلر، ایشته بو کونلردی؛ شرفلی کونلرک وقایعی
بوساعتلرله اولچدیله. کرچه، فلکی حساباته کوره بو «ساعت»
ابتدائی و خطالی بر ساعتدی، فقط بوساعت، حاطرانک قدسی
ساعتیدی. زوالی ساعتک عادات و مصاملاتمزه قبولی
واذاتی ساعتک کری صفة دوشوب جامعله، تربله
و موقتخانه لره براقلمش متروک بر «اسکی ساعت» حاله
کلیشی، جانی طرز رویتیمز اوزرنده و خیم بر تأثیری حاز

اولماتش دكلدر. كيدن ساعتربا بالريمزك اولديكي، آنه لريمزك اولديكي، بزم دوغديغمز، كروانلرك حركت ايتديكي واردولرك دشون شهرلرینه كيرديكي ساعتردی. بونلر، حیاتی اطرافزده سربست براقان كینش، لاقیددوستلردی. كلن بیانیچیر ایسه حیاتی بوروب اونی مجهول بر دستوره كوره یكیدن تنظیم ایتدیلمز و روحلریمز ایچون اونی طانیلمز بر حاله كتیردیلمز. یکی «اولچو» برزلله کی، زمان منظره لرینی اطرافزده زیر وزیر ایدرک، اسکی «كون» ك بتون سد لرینی خراب ایتدی و كیجه یی كوندوزه قانهرق سعادتی آز، مشقی چوق، اوزون، بولانیق رنگده بریگی «كون» وجوده كتیردی. بو، مسلمانك اسکی مسعود كونی دكل، بدمستلری، ئوسزلری، خرسزلری و قاتلری چوق و بر آلتنده ممكن اولدیقی قدر فضله چالیشدی بربله حق كوله لری صاییسز اولان بوبوك مدینتلك آچی ونهایتسز كونیدی. اونوتولان اسکی ساعتربا ایچنده ا كسیكلکی اك زیاده حسرتله نخطیر ایدیلن ساعت آقشامك اون ايكیسیدر. ارتق «اون ایگی»، صولفون یشیل سما آلتنده، ایلک ییلدیزه قارشى مؤذنك مسلمانلره خطاب ایتدیکی، سواقا قلدك لاجورد بر سیسله چانیدی، ایشقلرك یانیدی، سینیلرك قورلیدی و یراصه لرك مخزنلردن چیقوب اوچوشدینی او مؤثر و تیرك ساعت دكلدر. آقشام تاقیسندن قوبه رق، كاه اوكله نك حرارتنده و كاه كیجه یاریلرینك قرا كلغنده موهوم بر زمانی ییلدیرن بو ساعت، شمعی حیاتیلمزده رنگمز و شاشقین بر قطه در. یکی ساعت، مسلمان آقشامك محزون و مشعش دقیقه سنی داغندیگی کی، یكرمی دوت ساعتك بیانیگی «كون» ك كتیردیگی معیشت شكلی ده نزی فجر عالمندن مهجور براقدی. بشقه مملكتلرده فجرى یالکز قیردن شهره سبزه و میوه كتیره نلرك احق كوزلریله مضطربلرك شیشکین قیاقلر ایچندر. باقان قرمزى و پریشان كوزلری طانیر. بو زوالیلر ایچون فجرك پارلیاری، یكیدن بوبونه كیبریله جك اولان حیات ایپنك قانلی ایلمكنی آیدینلاتان بر ضیادر. حالبوکه فجر ساعتی، مسلمان ایچین رؤیاسز براقونك

نهايتى وييقانمە . عبادت ، نشئە واميدىك باشلانغىچىدۇر . مسلمان
 بوزى ، قوش سىسلىرى وچىچىك قوقولرى كېي فجر كاك كوزل
 تىجلىرىندىدۇر . قىبە و منارە نرى او آلاجه ساعتدە كورمەش اولان
 كوزلر ، طاشە اك الھىي معنایى و یرەن او محیر العقوا ، معماری یی
 آكلامش دكلردۇر . اسمر جامعلر ، فجر دن اعتباراً سماوى
 بر آلتون و سماوى بر چىنى ايله قاپلانبر و اسلام اوستەلرینك
 ناتمام اثرلى او ساعتدە تماملانبر . بتون معبدلرايچندە كونشدىن
 ايلك ضیا آلان جامعدر . باقر او قلى منارەلر ، كونشى اك اول
 كورمك ايچون هوالردە يوكسلير . شمدى هيات ، اسكى
 « ساعت » له برابر آقشامدە فجر دہ پيتدى . بر چوقلرمز
 ايچون فجر ، آرتق كيجه در ، و بر چوقلرمزى كونش ، يكي
 و عجائب بر اويقونك آتشرندن ، اللر كلیدلى ، آغز چارپلمش ،
 پاچاقلر بوزوق چارشاقلرە دولاشمش ، قیورانیر كن بوليور .
 آرتق كچ او يانیورز . چونكه حياتمزه صوقولان يكي وفنا
 كونك اشيكندە چوملمش ، كین ، آرزو ، حرص و حسد سورولرینك
 بزى آتش ساچان كوزلرله بکله دیکنى بیلپورز . آرتق فجرى
 يالکز كوسلرمزده كى دارغین و مغرور خوروسلره بر اقدق .
 شمدى مسلمان أونده كى ساعت ، بشقه بر طملك وقتلرینى
 كوستیر كېي ، بزم ايچون كيجه اولان ساعتلرى كوندوزو كوندوز
 اولان ساعتلرى كيجه رنكندە كوستریور . چولده يولنى
 شاشیرانلر كېي بز شمدى زمان ايچندە غائب اولمش كیمسه لرز .

دکتر لردن
 اسهن بو اینجه هوا صاچلرکه اکلنسن و
 بیلسهک
 ملال حسرت و غربتله افق شامه باقان
 بو کوزلرکه بو حزنکه سن نه دلبرسک !
 نه سن ،
 نه بن
 نه ده حسنکه طوبلانان بو مسا ،
 نه ده آلام فکره بر مرسا
 اولان بو مائی دکتر
 ملالی آکلایان نسله آشنا دکتر .
 سکا یالکز بر اینجه تازه قادین
 بکا یالکزجه اسکی بر بدلا
 دیین بو کونکی بشر
 بو سفیل اشتها بو کیرلی نظر ،
 بولاماز سنده بنده بر معنا ،
 نه بو آقشامده بر غم ترمین
 همی همشیره در و یاخود یار ؟
 دلده تنویم اضطرابی بیلیر
 دوداقلرنده کی کربنده بوسه لر ، یاخود ،
 او کوزلرنده کی نیلی سکوت استفهام .
 اونلرک روحی شام مهربدن
 متکاتف منکشه لردر که
 مهادی سکون و صمتی آرار ؟
 شعله بی ضیای حزن قمر
 ملتجی صاتکه ساده اللربنه .
 او قدر ناتوان که ، آه ، اونلر ،
 اونلرک حزن لال و مشترکی ،
 صوکره دالغین مسا ، او خسته دکتر
 همی بکزر او یرده بر برینه ..

نه ده دورغون دکترده بر مغیر
 لرزه استنار و استغنا .
 سن و بن
 و دکتر
 و بو آقشام که لرزه سز سسر
 طوپلیور بوی روحی کویا ،
 اوزاق
 و مائی کولکه کی بر بلده دن جدا قاهره
 بو نفی و هجره مؤبد بو یرده محکومنا ..
 او بلده ؟
 دورور مناطق دوشیزه تجلیده ؟
 مائی بر آقشام
 ایدر اوستنده دایما آرام ؟
 اتکلرنده دکتر
 دوکر ارواحه بر سکون منام .
 قادیتر اورده کوزل ، اینجه ، صاف ، لیلیدر ،
 هپسک کوزلرنده حزنک وار
 او بلده
 هانکی بر قطعه مخیله ؟
 هانکی بر نهر دور ایله محدود ؟
 بر یالان یرمیدر ویا موجود
 فقط بولنیه جق بر ملان خولیا می ؟
 بیلیم .. یالکز
 بیلدیکم سن و بن و مائی دکتر
 و بو آقشام که ایلپور تهیز
 بنده او تار حزن و الهامی ،
 اوزاق
 و مائی کولکه کی بر بلده دن جدا قاهره
 بو نفی و هجره مؤبد بو یرده محکومنا .

(32 - 29 s. 1337, Ist. کول ساعتاری)

احمد هاشم

سلطانہ عم

«اوغلوں شاہ زادہم ادام اللہ عمرہ حکم یازلق لازم کلسہ
بویلہ یازیلہ: فرزند ارچند اسعد و امجد، وارث ملک سلجانی،
نور حدقہ سلطانی، رؤس السلاطین، صاحب العز و التمکین،
محض لطف اللہ الکرام اوغلوں سلطان جم ادام اللہ بقاہ»
(قانوننامہ سلطان محمد خان)

- ۱ -

استانبول فتحی تورکلرک بر بوچق عصر دوام ایدن ظفر لرینی
ترویج ایله مشدی . اوروپانک بوتون نظر لری فآئحده ایدی .
روما شرق ایمپراطور لئنگ سکوطی پاپا بشنجی نیقولای مایوس
ایتمشدی؛ خریستیانلق عالمی استانبول سکوطندن دولایینی اونی
مسئول طونیور، شرق کلیسائی بلع ایتمک سوداسی بوفلا کتہ
یکانه سبب تلقی ایدیلیوردی .

سلطان جم

بوتون خریستیانلق تورک لک علهنده ایدی . تورکلردن
انتقام آلمق، تورکلری اوروپادن چیقارمق پاپانک یکانه املیدی.
بشنجی نیقولا، بووظیفه یی خلفی اوچنچی قالیستوسه بر اقدی .
فاتح ، خریستیانلق عالمنک بو اتفاقنه قارشى کلیاً لاقیددی .
تورک قوتی یگه جک، تورک سطوتنه قارشى دوراجق هیسج بر
قوت تصور ایتیموردی. فاتحک یکانه املی، موراقنوحاتی بیتیرمکدی.
عیسی بک ماجارستانده موفقیتلی آقینلر اجرا ایدیور ، محمود
پاشای ولی صربستان فتحنی تاماملایوردی.

فاتحک سرایی سلطانلره دولو ایدی . زوجہ سی کلہار
سلطان ، چیچک خاتون ، خالہ سی وقرہ جہ پاشانک زوجہ سی
سلچوق خاتون سرایک اک مهم سیالریدی. فاتحک شہزادہ لری
سلطان مصطفی و سلطان بايزیدی . سلطانلرندن بعضیلری
استانبول ، بعضیلری ادرنه سراینده اوطلورورلردی . چیچک
خاتون ادرنه سراینده ایدی . فاتح، سرحدلرده اوغراشان
سردارلرندن کلن ظفر خیرلری آراسنده ادرنه ده بر شہزادہ سنک
دنیا یه کلدیکنی کوردی (۱۶۴). مینی مینی شہزادہ یه ناریک و شاعرانہ
بر آد قویدی: جم . بو اسم، حزنیلہ، المی و ماتیلہ تورک نسللرینی
عصر لرجه مشغول ایدہ جکدی.

جم، چیچک خاتونک تربیہ سیلہ یتیشدی . ۶ مؤدبہ دانہ لرله
تربیہ اولندی . درت یاشنه قدر آناسنک اغوشنده بویوردی.

سلطان جم

دردت یاشنی دردت آی کچمه دی، جمک فکری تربیه سنه چالیشیلدی. دوقوز یاشنه قدر تحصیلنه اعتنا ایدلدی. اوزمانلر، شهزاده لری والیلکله آنادولو ولایتترینه کوندرمک اصولدندی. معیتترینه امکدار وزیرلردن بری لالا صفتیله ویریلیر، بوضورتله اوقاقدن سانجاق اداره سنه آلیشدیریلیردی. بوسانجاقلرده، اکثریاقسطمونی مغنیسا، آماسیه، قارامان و بروسه سانجاقلریدی. فاتح سلطان محمد، اوغلو سلطان جمی قسطمونی سانجاغنه کوندردی، والده سی چیچک خاتونده برابردی. سلطان جم، قسطمونینده تحصیل علم وادبه مشغول اولدی. دردت سنه قسطمونینده قالدی. اون اوچ یاشنده سنت دوکونی یاپیلدی. فاتح سلطان محمد، ده اول، شهزاده لرندن سلطان مصطفی ابله بایزیدک سنت دوکونلرینی غایت پارلاق و مطمئن. صورتده اجرا ایتشدی. سلطان جمکی او درجه پارلاق اولمادی، پادشاه سیاسی مشغله لرله اوزولیلوردی. اوزون حسن، شرق حدودنده تهلیکلی بر وضعیت آلمشدی. ایرانیلر حدودی کچمشلردی. آق قویونلو پادشاهی، عثمانلی تورکلرک قوتی قیرمق ایچین، وندیکیلرله ده اتفاق ایتشدی. بواتفاقه ناپولی قرالی فدررا، قبریس قرالی، رودوس شوالیه لری و پاپاده داخلدی.

مقصدلری، فاتح سلطان محمد ایرانیلر اوزرینه یورودیکی صراده، کندیلری دونانما ایله بوغازی کچه جمکله، استانبوله هجوم

سلطان چم

ایده جکلردی. عین زمانده، موسقووا پرنسی اوچنجی ایوانده برمکتوب کوندرلمشدی. ایوان، قریم خانیه برلشه جک، شمالدن هپ برلکده تورک ایلینه تعرض ایلیه جکلردی.

فاتح سلطان محمد، عزمی و متانتیه، بوتون بو فلا کتاردن صیریلدی. استانبولی تحکیم ابتدی، شهزاده لری سلطان مصطفی و بایزیده برابر شرق حدودینه قوشدی. سلطان چم، حربه کیده میه جک درجه ده کوچوکدی. اوکا یاردیم ایده جک ایکی کیشی واردی: قارا سلیمان بک، نصوح بک.

(رجان اوواسی) فاتحک مظفر عسکر لر یلدولوایدی. اوزون حسن دایما مغلوب اولیوردی. فقط استانبول اندیشه ایچنده ایدی. کلن خبر لر، اوزون حسنک جاسوسلری لساندندی. قرق کون فاتحدن هیچ بر خبر آلینماشدی. هر طرفده پادشاهک مغلوبیتندن، بوژغونلقلرندن بحث ایدیلیوردی. چم، بر مدت روحنده سلطنت حرصنک او یاندیغنی دویدی. اطرا- فنده کیلرک توصیه سی بو آرزوئی برقاتدها قوتلندیردی. استانبول محافظه سنه مأمور اولانلری کندینه بیعت ایتدیره جک درجه به قدر واردی. فقط بر دنبره الیم بر انکساره اوغرادی. فاتح مظفردی، غالبدی. اردو (کوراوغلوتیپه سی) او کندن، (ماما خاتون) یولندن اوزون حسنی قووالیور، آنادولوده تورک برلکی طبیعی حدودلرینه دوغرو ایلریله یوردی. بر کون، آنی بر ظفر-

سلطان جم

نامه چك امللری بوسبوتون قیردی. فاتح سلطان محمد، مسلسل ظفرلردن دولای، بوتون ایمپراطورلغنده شنلککر یاپیلماسنی امر ایدیوردی.

سفر بیتدی. فاتح استانبوله، شهزاده بایزید آماسیه، شهزاده مصطفی قارامانه دوندی. فاتح، ظفرلر پیشنده قوشدوغنی صراده، استانبوله کچن ماجرای خبر آلدی. چه قیامادی، فقط مشوقلرینی در حال اورتادن قالدیردی. بوسیراده (نیکده) جوارنده سلطان مصطفانک ارتحالی، فاتح ایچین بویوک برضربه اولدی. کنج شهزاده سنک نعشنی بروسه به کتیرتدی. ایکنجی سلطان مراد تره سنه، قاردشی شهزاده علاءالدینک یاسنه کومدیردی. پارلاق برظفر، الیم بر کدرله نتیجه لندی.

استانبول ماتم ایچنده ایدی. فاتح، دلخوندی. یتیشمش، کندیسینه برابر غزا میداتلرنده قهرمانلقار کوسترمش بر شهزاده سنی غائب ایتمشدی. فاتحک یوکسک روحی بومآمله ازیلدی. شاعرلر، حزین مرثیه لرله فاتح دورینک فضیلتلی تورکلرینه کوز یاشلری دو کدیرییورلردی. بودورک تورکلری مملکتلرینی سورلر، علویت و ظفر ایچنده ناموس ووقارلریابه یاشارلردی. اونلرک نظرنده اک محترم و مبجل ایکی شی واردی: حکمدارلری، وطنلری. حکمدارلری: فاتح سلطان محمد خاندی. وطنلری طونه دن ارزنجانک یشیل اووالرینه قدر تورکارله

سلطان جم

مسكون، تورك ظفر لرینك يو ككلكيله مشحون واديلر، صحرالر،
طاغالر، دره لره مزین معزز بر اولكه. سلطان مصطفانك
وفاتنه، فاتحه برابر، بوتون استانبول آغلابور، فاتحك اك بنام
شاعری احمد پاشا كوز یاشلری آراسنده:

دولاب چرخ دوكدیكى سیل فنا یمش
باغ زمانه طویطلو خار جفا یمش
اخر کفن دکلی طوتاین که بزمکک
جام طرازی جامنه عیش وصفا یمش
اول شه قنی که سایه سالم دیردی عالمه
قوتادن اوچدی بیلمدك اول خود ها یمش
چشم امیدى طپراغه کیردی بر اهلنك
آه وخروشی کوکله چیغسه روا یمش

دید کدن سوکرا:

اول برج دولت اختر شه مصطفی قنی
اول تخت وتاج سروری شه مصطفی قنی
تابوته کیردی مطلع صبح وصفا دریغ
تختین دکیشدی تخته به شه مصطفی قنی

دیه فریاد ایدیوردی.

شهزاده مصطفانك ماتمی هفته لرجه سوردی. بوماندن
سلطان جمده متأردی. فقط «قرنداشی مرحوم سلطان مصطفی
اوزون حسن سفردن، کلد کدن سوکرا وفات ایدیچك» سلطان
جم ایچین باباسنك، فاتحك سرایندن آیرلق ایجاب ایدیوردی.

سلطان جم

سلطان جه ايکي فجيح و مؤيد آيريلق واردی: بری قاردشدن،
اوبری استانبولدن . سلطان جمك حساس قلبي ايجين بو ايکي
افتراق، درين واومولماز يارالر آجاييليردی.

فاتح، ظفر لره و فلا کتاره آليشقين قلييله بو آجي يه ده تحمل
ابتدی . عائله سنی ، تورک و طنتک هر پارچه سنی مدافعه ايجين
آيرمايه ذاتا آليشقيندی . در حال (قارامان) ی دوشوندی . شهزاده
سلطان سليمانك و قاتيله اورالری بوش قالمش کيیدی . فاتح، سلطان
جمك ذکاسنه اميندی .

جم سلطانی قارامانه کوندردی (۱۷۹۸) . او صراده سلطان
جم اون بشرياشنده ايدي . بو کيديش، سلطان جمك استانبولدن
صوک کيديشیدی . حساس شهزاده بودلنشين بلده يي بر ده
کوره ميه جمك ، بوراده سلطنت سورمک شرفنه ابدیا نائل
اولاميه جقدی .

سلطان جم قارامانه کلدی . آلتی ييلدن زياده قارامانده
قالدی . والده سي، زوجهي ، قيزي ياننده ايدي . جمك معيتمده
بولانلار: شاعر شاهدي ، مصاحب سعدي بك، حيدر بك ،
قابوچي باشي سنان بك ، فرنك سليمان بك ، دايسي علي بك ،
امامي خطيب زاده نصوحي چلبی ، دفتر دار احمد بك ، صوفي
حسين بك ، جلال بك ، شير مرد آغا ، صوفي شادي بك ،
جاشنيکير باشي آياس بکدی . بو ذاتلرک کافه سنی ده علمله، شعرله،

سلطان جم

صداقت و فضیلتله تمیز ایتمش سیالوردی. شاهی (لیلا ایله مجنون) ی
ترجمه ایتمش، کنج شهزاده به اتحاف ایله مشدی. سلطان جم
قارامانده جوغرافیا و هیئت تحصیلیه مشغول اولدی. بالخاصه
کنجلك شعرلرینی قارامانك لطیف سیاسی آلتنده وجوده
کتیردی. «خوجه سلمانك کتاب جمشید و خرشیدنی سلطان
محمد آدنه ترجمه ایتدی، و اشعاری مهایتنده دیدی.»
ایلك اثرینی سطوتلی باباسنك معظم نامنه اتحاف ایتکدن
کری دورمادی. بوش زمانلرینی ده «بنك و اینك و شکار ایتك،
اوق آتق، کرز صالمق تعلیم ایلدی. تا شول حده وارنجه که
سلطان علاءالدینك قونیه ولارنده ده اولان کرزلی نه نیجه
وقیه خلقه لر ضم ایلدی» (۱).

قارامان والیلکی کنج شهزاده نك مادی و معنوی تربیه سی
ایچین مکتب یرینه قائم اولدی. مع مافیه بعضاً، سراینك کوزل
قادینلریله ده مشغول اولوردی.

سلطان جمك قارامانده براوغلو دنیا به کلدی: اوغوزخان.
دها سوکرا برده قیزی اولدی. سلطان جم اوغلونی باباسنك
سراینه کوتوردی. اوغوزخان، یوک باباسی فاتحك تربیه سی
آلتنده یتیشدی. (۲)

(۱) واقعات سلطان جم، ص ۲

(۲) «اوغوزخان نام بر شهزاده سی اول اوانده اسکی سرایده

اولور ایلدی.» سعدالدین، تاج التواریخ، جلد ۲، ص ۳

بر دانه‌سی بر وطن خلق ایتمکه کافی کلن جهانگیرلر دورنده ای تک باشه بر مدینت عالمی قوران نیشان ! یکی بلده خلفا دهاکک مطلبی اولدی . فقط مغربدن مشرقه قدر تورک اولکاسنه صنعتک ایشیق صادی . و دهاکک فتح ایتدیکی دیارلر سلیمانک دولتمندنده بایدار ! بو دین ، بوسنه ، صوفیه ، حجاز و بغداد حکمداریکی بوکون ساده‌جه خاطرلابور . فقط سنی ازبر ایتمس . زمان اونک سلطنتنی طوپراغه دوشن وجودی کچی اوفالادی . فقط سنک سلطنتک شهسوار آتلرینک بر کون کلوب کچه‌بیلدیکی هریرده حلا بریا ! بونکله برابری محقق یینه بر حزن ایچنده‌سکدر ؛ زیرا سن اونلری تورک ملتیه شان و یار اولسون دییه قوردکدی ؛ منتک و شوقک اوکا ایدی !..

نه وجده کلش بر عشقک وار : ملک سلیمان صانکه بر سرخلی وزر افشانلی طوماردی . اوکاسن برقبه‌لر دیوانی یازدک : جامعلرک برر مناجات کچی خروش ایچنده !..

مدرسه‌لرکله خانقاهلرک برر توحید جاذبه‌سنی حائر... سرایلرک برر قصیده‌نی آکدیریبور... تره‌لرکده برر مرثیه ملالی وار ... صایبلسه ، احتمال باقی کاغده ، سنک ارضه یازدیغک قدر چوق و بوپوک منظومه‌لر یازمامشدر .

سن بر بابا ایدک ؛ دینه معبدلر ، عرفانه مدرسه‌لر ، اوردولره کورپولر ، شهرلره صولر ، شهزاده‌لره ، وزیرلره سرایلر ، ثولولره تره‌لر ، محتاجلره عمارتخانه‌لر ، خسته‌لره حماملر و شفاخانه‌لر قوردک ... هپسنه برر ناصل یتشدک ! توکللی تورکلر سسکا : « قوجا سنان ! » دیمه‌دیلر ! .. بو « قوجا » کله‌سی سنی دوشونجه ملتک حیرتمدن نامکه یاپیلیمه بر قبه حالی آلیور !

ینه ده سبحان‌الله ، قبرکده بیله بر لحظه تواضعدن آیرینامشسک : صنعتنده سلیمانک حشمتی آشکار ... فقط روحکده یاووزکاری بر شاهانه ساده‌لک جایگیر !..

* *

سنک استانبوله و ادرته‌یه نظر ایدیشکده‌کی معناده عجبیا نه لذت واردی ؛ اوننی سنکله فاتحاردن باشقه هانکی فانی طادایلیر ؟

بو شهرک ایکی یوز مناره‌سنده بش وقت اذان او قونورکن ، بیلمم سن ناصل بر حظ دویاردک ؛ چونکه الله یوللانان بو ندالره قدمه قوران سنسک !

* *

آكلاشيلاڻ سلميانيه بيله كوزيكي دويورمامشدي . سليميهي دها كه تاج پادڪ !
 ديورسك كه : « خلق جهان دائره امكاندن خارج ديدكړينك بري آياصوفيه قبهسي كې
 بويوك قبه دولت اسلاميهده بنا اولونامشدر . كفرة فجره نك معمار كچينلري مسلمانلره
 غلبه من و اردر ، ديو ظمن آميز كلات ايدهرلردى . زعم فاسد لرنجه اول قبه دوغورمق
 غايت مشكلدر . نظيره ممكن اولسه ايدهرلردى . « ديديكلري بو حقير قلبنده عظيم عقده
 اولوب قائلش ايدى . مزبور جامع شريف بناسنه همت ايدوب بيمون الله الملك المنان دولت
 سلطان سليمده اظهار قدرت ايدوب بو قبه نك آياصوفيه قبهستندن آلتى زراع قدن و درن
 زراع دورن زياده ايله دم . « اى « سر معماران » همتكه و قدرتكه بيك عشق اولسون ! ..
 سكا بوئى سويله تن روح بر وقتلر هر توركنده واردى ! ..

نهايت كندى تكوينكك حضورنده بويك اكيلدى ، قاووغك باشكه آغير كلدى .
 الكده پركار نيتره مكه و عصا سنده له مكه باشلادى . كندكده طبقي بر ياز كوئشى كې
 آغير آغير چكيلدك . فقط زاهد نفسلره دولو عظمتلى كو كسكه قياس ايتديكم قبلرك
 حشره قدر بر قرار اولسون ! ..

هر برى بشقه اويمالرله سوسلى مرمى قفسلر آره سندن تجلى ايدن مرمى دستارك يوز
 تاجه بدك ! .. سنى حامد فاتحه و سايمه كيتديكي كنتجلك هنكامنده كورمه ليدى !
 داراجق مزاركده ، حاشا ، بر انتها غرابتى يوق ، حالا بر ابتدا مهابتى وار ...
 رنگى اوچوقلاشوب يوصون كې قالاتن مصر اعلرندن برنده ساعى :

روحي ايچون فاتحه احسان ايدو پير و جوان

ديور : .. سنك بوكا احتياجكمى وار ، اى الله يولخيسى ! .. سن كه ، ايلكه
 دويامش كې حالا ، يانانلره سبيلدن صولر داغيتدير يورسك ! ..
 سليمان سنك كې بر معماره نائل اولديغنه شكر ايتسين ، سن سليمان كې بر قدر شناسك
 اوجاغنده يتشديككه حمد ايت ، اى معمارلر سلطانى سنان ! ..

(آيريلقلر)

روشن اشرف

بر کچه

اون دورت عصر اول ، يته بر بويه کچه پیدی ،
قومدن آيك اون دوردی بر او کوز چتی ویدی !
لکن او نه خسراندى که : حس ایتدی کوزار ؛
قاج بيك سندر حالبوکه بکله شمه ده لردی !
زدن کورمچکلر ؟ کوره مناردی طیعی :
بر کره ، ظهور ایتدیکی بر اک صاه پیدی ؛
بر کره ده ، معموره دنیا او زمانلر ،
بحرانلر ایچنیدیدی بو کوندن ده پیدی .
صیرتلا نلری کچمشدی بشر پیرتجیلقمده ؛
دیشزیمی بر انسان اولی قاردهشلی پیدی ا
فوزا بوتون آقانی صارمشدی زمینک ،
صالفیندی ، بو کون شرق ییقان ، فرقه دردی .

دیرکن بوومش ، فرقه کلشدی که اوکوز
باشلرده کزن قانلی آياقلر صوبه ایدی ا
بر فسخه السانلی قورتاردی او معصوم ،
بر جمله قیصرلری ، کسرالری سردی ا
عجزک که ، ازلکدی بوتون حق ، دیرلدی ؛
ظلمک که ، زوال هتکه کلزدی ، کبردی !
عالمده رحمتدی ، اوت ، شرع مینی ،
شهبانلی عدل ایتینک یورده کردی .
دنیا نه صاحبه ، اونک ویرکبیدر هب ؛
مدیون اوکا جمعیتی ، مدیون اوکا فردی .
مدیوندر او معصومه بوتون بر بشریت . . .
لارب ، بری محشرده بو اقرار ایله حشر ایت .

حلوان ۱۱۰ ربیع الاول ۱۳۴۷ - ۱۹۲۶

محمد طاکف

— یازمیش بولندم —

— ۱۷ —

بن سوئیورم . سزده سوینک . کلفتسز یازی یازمق هوسی
تعمم ایدیور . مقامات رسمیه یازیلان کاغذلر ییله ساده لکله
تزیین اولمغه باشلادی .

بزم محله ده کتبه دن برقاچ ذات واردر . کچنده بولردن بری
ایکی اوطنه دن عبارت اولان خانه سنه راوطة علاوه ایتمک ایستر .
محله نك منسوب اولدینی دائرة بلدییه مراجعت ایدر . لازم کلن
رسمی معاملاتی کاملاً اجرا ایستیرر . ایش یالکتر اوطنه یاییله جق
محلك دائرة مهندسی طرفدن معاینه سنه قالیر .

برقاچ کون کچر . مهندس کلز . نه یه کلیور ؟ کیم بیلیر ؟
بس بللی ایشی جوق ا

کندیسنه خبرلر کوندریلیر . یته کلک ایستز . باشلامش
اولان ایش تعطیل اولنور ، چونکه اوستا « مهندس کلوب کور-
مدکجه برشی یاهم . صکره بندن جزای تقدی آلیرلر . » دیر .
او صاحینک جانی صقیلیر . دائرة مدیریته شو تذکره یی
یازار :

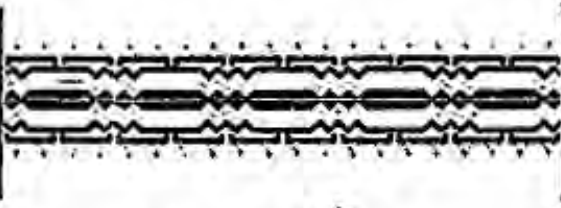
§

« محله سنده کائن . . نومرولو اومزه بوکره براو-
طه جق علاوه ایتمک ایستک . دائرة علیه لر نیجه لازم کلن معاملات
کاملاً اجرا ایستیرلدی . ایش یالکتر مهندس افندی نك تنزلاً
تشریفنه قالدی . کندیسنه دفعات ایله « لطف ایدرک ، کلکتر ،
شوقی کور بویورکتر . ایستز کری قالینور . » خبری کوندرلدی .
مبارک حالاً کلدی . بوکیدشله — ظن عاجزانه مه کوره — کله جیکی ده
یوق ! بر مهندسک ایفای وظیفه خصوصنده بو قدر استغنا کارانه
طاورانسئی عیجا نه دندر ! »

« ناقل ورقه افندی برادر مدر . دائرة یه کیده کله او-
صاندى ، ساثر ایشرندن قالدی . بوکیدیشنده معاونت کریمانهرینه
مظهر بیوریلهرق موفق اوله جغنی قویاً امید ایدرم »

§

تذکره خوش دکلی ؟
صکره مهندسک کلوب کلدیکنی ، اوطنه نك یاییلوب یانلدیغنی
صورمازسکر ظن ایدرم ، چونکه بختز مهندسده ، اوطنه ده دکل ،
یازیده .

برایکی سوز

~~~~~

{ آتشیاره } ده آثار عهد شبامدن عداوانه جق
هیچ برشی یوق ایدی . { شراره } او یله دکلدرد .
آنده اون بش کون اول سویلیدیکم بر غزل
کور یله ییله جکی کبی اون بش سته اول یازدینم بر
پارچه ده او قونه بیلیر . از جمله :

مقصدك تحصیل اطمینان ایسه
ذکر حقدن اولسون قلبك تهی
تازه قیل شام وسحر ایمانکی
« قل هو الرحمن آمنابه »

قطعه سنی یازدینم زمان حفظ قرآنه چالیشیر ،
هر آقشام « سورة ملك » تلاوتنه دوام ایدر بر
چوجق ایدم .

بونی سویلمکدن مقصدم {بن چوجق ایکن ده
 شعر سویله ییلیردم} کبی بر افتخار طفلانده
 بولنق دکلدر، {شراره} نک بر درجه یه قدر
 قاریشیق اناردن، متشکل اولدینی عرض ایتمکدر.
 ترجان حقیقت هیئت تحریریه سنی تشکیل
 ایدن اذکیادن، مشاهیر اسلام، محرری حمید وهبی
 افندی قرداشمزدن متشکرم، بوجمعه یه {شراره}
 نامنی ورن اودر.

واقعامیدانده {اتپاره} وارایکن {شراره} یی
 بولق یوک بر هنر دکلدر، لکن اثرمک بویله
 سودکرمدن برینک شرف تسمیه سنه مظهر اولشی
 بنجه یوک برمدار افتخاردر. بر کره دوشونکزه؟
 {وهبی} نک شو {شراره} سی کتابم ایچون نه پارلاق
 یادکاردر!

{شراره} م اسمان ادبده دائر بولنان {اتپاره}
 مک پیکیدر.

{اسمان ادب} دیدیکم فحت اباد شمعی
 اولکی کبی برچوق ابرسیاه ایله مستور بولنمور.
 کوندن کونه اچیلیور. عالی نظران مله بریر لمعان
 عرض ایدیور. ابرده {اتپاره} ده کوزه
 کورنغمی؟ او حالده البته یکنه دخی باقائلر بولنور.
 معلم ناجی

اسامی

{ نابی } (یوسف) عثمانی شاعر لرینک الہ مشہور نوندر .
 رهاوی . یعنی اورفلیدر . سلطان محمد خان رابع دورنده
 استانبولہ کلہرک . صاحب شہریاری مصطفی پاشا دائرہ سنہ
 انتساب ایله آنک دیوان کتبی اولمش ایدی . کنایسنہ صرفہا
 حج ایتدیلمسنی امر اولہرق پاشا طرفندن مصر والیسنہ
 خطاباً استحسنال اولنان سخط ہمایون سایہ سنندہ کمال رفاد ایله
 زیارت حریمہ موفق اولدقدن جبکہ در سعادۃ غودتمندہ
 پاشاہ کدخدا اولمش ایدی . بر زمان صکرہ حلب الشہابیہ چکیہرک
 مدت مدیدہ اورادہ اقامت ایلمشدر . بالطہ جی محمد پاشا
 حلب والیسی بولندیغی صیردہ مشارالہہ زیدہ سیلہ متوجہ
 اولدیغندن ایکنجی دفعہ اولہرق صدارتہ مدعوأ استانبولہ
 کاپرکن آنی دہ بر لکدہ کتیردرک بش محاسبہ جیلک ایله تلطف
 اتمش ایدی . حل احتضار دہ ایکن کنای سنندن صدوز
 ایتدیکی مروی اولان « نابی بحضور آمد » عبارہ سنن کوستردیکی
 (۱۱۲۴) دہ پیر اولدیغی حائدہ ارتحان ایتمشدر . اسکا اردہ
 قازجہ احمد جو اردہ مدفوندر .

بهار شباب

واردلده بر آرزوی جاوید
اشواقی ایلمهکده تزیید
عاقل آکا رهط قلب ایلندر
یلک نه قدرده طائی امید
یاننده فسانه ذوق جشید
اکال سعادت وطندر
شعرم نعمات دلستاندر
رقص آور نورسیدکاندر
آنلر آره سنده وار رواجی
آگاه مجدد زماندر
فکرده بنم کبی جواندر
پیران ایلله یوقدر امتزاجی

یکان نظرمدنه صیف و سرما
اندوه ایسه اسم بی سما
شوریده نشوة شبام
اولمزسده باغ ترهت افزا
فکرم یتیشیر بکا طربزا
مستی نغمه ربام
کوکله صفا ، دهنده خنده
ممزوج ایکی خنده بر-خنده
یائنده اوکل بدن خرامان
انشیره
بر تازه بهار وار که بنده
یوق بیکده بری آنک چنده
سپوده نه فخر ایلدر کلستان

«تورك تجدد ادبياتي» دن

رضا توفيق — زنکين برتنوع ايجنده محتشم برقتر: فيلوسوفدر، خطيددر، دوقورددر
منقددر، پهلواندر، مداحدر، سياسيددر، شاعردر، يهوديجه دن فرانسزجه، لاتجه دن
انگليزجه، عربجه دن آلمانجه، عجمجه دن ايتاليانجه، قدر يدي سکر لسان بيابر .
هيسنده هم قونوشور، هم بازار، هيسنک هم شيودسنه، هم ادبياتنه واقفدر. بويدي
سکر لساندن حاضر لادبي قولاجارله شرق و غرب فلسفه سنک عمائلرينه دالدي. بوتون
فلسفي مسلکري کندي آووجنک ايجنده کي چيزکيلر کيبي صايار، انک اسکيدن انک يکيه
قدر بوتون فيلسوفلره کندي مائله سي افرادي کيبي آشنادر. جيلرينک ايجي رنک رنک
کتابلره، قافاسنک اوسني اوزون و فيلسوفانه صاچارله، قافاسنک ايجي دنک دنک، اوبک
اوبک علملره دولو برخارقه که کندي تورکيه نک يکانه فيلسوفي نظريه باقدي و ياديني شي
فلسفه آبارلق وظيفه سني کورمک اولدي !

حصيدر، طاتلي طاتلي قونوشور، سامعلريني کولديره رک، اکلنديره رک حافظه سنک
کوشه سي بوخاي کورونمين دهليزرينه چکر، صاغه صاپارسک، صوله صاپارسک،
ظولاشه طولاشه صبرک توکنديکي حاله قونفرانسک توکنمه دیکني کورور، وزايان مقدمه نک،
چوغلان استظير ادلرک بردرلو برنتيجه يه وارمياجيني آکلار، تفرقه رومانلري کيبي بو قونفرانسک
مابعدلي اولديغنه، اومابعدهه نتجه يي آکلامق ايجون گلشه ک او مابعدکده مابعدی
اولاجغنه شاهد اولورسک :

طيه مکتبتدن مآدون اولدي، فقط مآزونيتدن استعفا ايتدي ! پهلواندر، صاغلام
دماغ صاغلام بدن، نظريه سني اثبات ايجون ! قالين جلدلي تنقيدی اثرلر يازدي، يازيلاني
دکل بالکر کندي کوره رک ! سياسيددر، سياسته قربان اولاجق و تمثيل ايتديکي سياستک
قربان ابدليکني کوره جک قدر ! شاعرلک ياپدي، خنجره سنده بکستاني درکاهلرينک
فيسري، دوداقرنده ساز شاعرلرينک قوشمه لري، آلرنده خرابات قلندرلرينک سازي !
فيلسوف، خطيب، دوقورددر، منقد، پهلوان، سياسي، شاعر... ايشته هند قوماشندن
بريارچه، نه کوزل خارملري وار ! ايشته بر انگليز ايبکليسي، قاماشديران بر انجلا ايله
بارليور ! ايشته صاغلام برشايق، هيچ اسکيمک بيلميه جک، ايشته برشام ايشله مسي،
باشدن باشه بر پريلتيددر ! ايشته برقير شهر طوقوماسي، مونس رنکينه نظرلري اوقشايور،
هيسي آري آري ابي شيلر، هيسي بربرينه اکلورسک، حصوله کان بوغجه : نکا رنکدر،
فقط يامالي بر بوغجه در !

«تورک تجدد ادبیاتی» دن

جناب شهاب الدین

ثروت فنون ادبیاتندہ فکرت یالکز شعرند ، خالدضیا یالکز نثرک استادی ایدیلر ،
«جناب ایسه او ادبیاتک » ذوالقلدین « بر آرتیستی اولدی :

فقط بو « شاعر - ناثر » شعر ایله نثری ابتدادن اتمیه ، مساوی بر خدا ایله ،
برابر یوروتن دکل ، کنیدی شعر و نثر کوره ایکی بو یوک قسه بولندر : ثروت فنونک
اقبال دورنده کی جناب همان یالکز شاعر ، مشروطیت دورینک ال پارلاق اقبالی اولان
جناب ایسه همان یالکز ناثر دی .

شاعر لکی زماننده نثر ، شعرنق قولنه طاقیلمش ذکی بر چوچق ؛ ناثر لک دورنده شعر ،
نثرینک ائنه ویریش سوسلی بر اکلنجه کییدی !

شاعر ه مترنم ، ناثره متکلم نظریله باقارسه ق تصدیق ایدرز که او ، هم شاقراق ترنملر ،
هم دوز کون تکلمنر یاپدی . ترنم زماننده تکلمنک آتیده کی قدرتی احساس ایتمش ،
و تکلم دورنده ترنمک ماخسیده کی انجلاستی اونوتدیر ماقه چالیشمشدی .

بر برینه گرفت اولان شاعر ، فکرتله صنعتکار فکرتی ، و بر برینه قاریشان اسلوبچی
خالد ضیا ایله حکایه چی خالد ضیای تحلیله و وضوح ویرمک ایسته ین نظری بر تجرید ایله
کنیدی آیرمشدق . حال بوکه شاعر جناب ایله ناثر جناب ، کنیدی کنیدی ایکی یه بولدی ،
بو بولونوش « انفسی » بر کوروش دکل ، « آفتی » بر کورونوشدر :

بو نقطه به متمرکز بر تکائف ویریشمز شوندن که اونی تام معناسیله بر « ثروت فنون .
سیاسی » دییه تلقی ایده مهیز : ثروت فنونه مال اولان یالکز شاعر جنابدر ؛ ناثر جناب
اصل جانلیقنی ، او ادبیاتک احتضاره کیردیکی آکلاشیله قدن صوکر ا کوستردی . آرقداشترینک
اینیشی صانکه اونی داها چوق یوکسلتن برفسون اولمشدی !

هیات ، هانکی اقبال دائمی بر اعتلادر : شیسیدی اوده ، چیقیدینی یردن اینمک
ایسته مهین طبیی بر روحیت ایله ، بولونیدینی نقطه دن ، دیک بر اینیشده قایوب کیدن
و کیتدیکه اوفلان بر خیالک حزین نزولنی سیر ایلور :

قبر سلیم اولی زیارت

- بو یرده معنکف اولمش اوچهره حشمت ،
 بو یرده معترب اولمش او نیر شوکت .
 شو کائنات کالاته باقی نه هیئنده :
 مزار شکنجه کیرمش سایه صد حیرت !
 سریر سلطنتی گور تراب ایله مستور ،
 تراب ایله طوله شایسته دیده عبرت !
 بو یرده منکشف اولمش او سر یزدانی ،
 بو یرده منخسف اولمش او لمعه فطرت .
 اوکنده نامتناهی کی قیلار تنویر ،
 پینده سایه سی قالمش بو دولت و ملت !
 عدم جهاننه ایرمش بقا زوالندن ،
 ویرر باشنده کی دستار ، موته بر هیبت .
 عجب نه حاله کیردی طوران حضورنده .
 کلیر زوالنه باقدنجه دلره دهشت !
 نمان چکمه ده پیننده مشعل تکبیر ،
 حیات قیلمه ده آردنده ناله حسرت .
 صلا ایتر سر بالینه جوامعدن ،
 اورر مناره یالا درنده بش نوبت .
 سحر زیارتن ایتمکده زهد ایله تقوی ،
 طواف ایدر گیجه قرینده عقل ایله حکمت .
 بو شهریار دکلیدی خادم الحرامین ،
 مطاع جمله اقوام ایکن او ذی قدرت ؟ ..
 ادب ، سکونت کبراسنه طورر دیوان ،
 ذکا ، طوتار جهتیننده شمعہ تربت .
 کتاب حضرت یزدان سر مزارنده ،
 اولور بو حال ایله پروردکاره همصحبت .
 همیشه ولوله کبریا به معکس اولور ،
 سکونت ایچنده بو هیججیسرای پر وحدت .
 نظیره پرده غیبه ردای تابوتی ،
 ویا ترابنه ییغمش غزا سیه رایت .
 قلم سزادر اولورسه کرسنه ماتم ،
 قیلیمج بیچاره اولورسه قیده فرقت .
 دمنده راکب رخس غنای نه آفت ایئش
 عجب بو صائقه سریستر راحت .
 قویاردی رهکنارنده قیامت اعدا ،
 آقاردی یاینه محشر مثال بر ملت .
 بو شاهه قیلیمق ایچون آنده بیعتن تجدید ،
 ذکر اولور ایسه دوران سفر بر رحلت .
 میسر ایله دی مولا زیارت ایتم بن
 بقایی سیر ایله اولدم فنا به بی منت .

ظلام ایچینه حقیقت تنور ایتشدی ،
یازق که بارقه عمری سوندی بی مدت .

بو قبه ، تربه سلطان سلیم اول در ،
بو تربه قبله عثمانیدر ای امت .

او دکلو ساده که حریتی قیلار تشکیل ،
او رتبه ساده که علویته ویرر زینت !

جهانده پرو ایدک شاه انبیایه همان ،
ملوک سائرده پیشواسک ای حضرت !

چکوب قانجکی یوکسل مزار پاککندن ،
نظاره صال ینه بو صافلینه بر نوبت .

حضور سطوتنه داخل اول ده ای حامد ،
بو پادشاهه ، بو خاک سیاهه قیل بیعت .

سر جلالنه دوکسون فلک ستاره لرك ،
خروش وجوش ایده یابنده بیک یم رحمت !..

(63 - 59 s. , 1334 Ist. ، الهام وطن)

عبدالحق حامد

بو سایه ابدیتده خوابه وارمش روح ،
بو نور حق ایله پوشیده فکر علویت ،

دمنده نامنه سلطان سلیم دیرلردی
فدا زیارتی اوغرنده روضه جنت !

نظردن اولدی ایسه دور ، اولورمی خاطر دن
که ارتحالده در ترمزنده هر ساعت ؟ ..

جهانه ایندیکنه سوی سرمه بندن ،
دلالت ایتمده هر دم بر اقدایی شهرت .

ایزدی صدمه صیقله رجار خاکه ،
قیلاردی جلوه تیغیله برقلر رجعت .

برنجی خطوده ماضی بی ایلدوب تعمیر ،
ایکنجی خطوده آتی به ویردی بر قوت .

النده مشعله معنویه توحید ،
ایدردی شرق ایله غربی ضیاسنه دعوت .

ایکنجی همته مطلق دوشردی هند ایله چین ،
یتشدی مصر ایله ایرانی فتحه بر همت .

مرقد فاطمی زیارت

الهیام وطن

ماضی ، او برده غیب آکشاده حضورتک ،
آتی اوراه مظلم آماده گذارتک .

توحید ایدی مرامتک اسلام ایله انامی
رلشدی اول اغورده علمکله اقتدارتک .
بیت خدایه قونمش جاهل مطلق اسلاف
طورمش بانگده بکلر بر قوم تربدارتک .

طاقنده منجلی در هب بیانات معنی
اسرارلم یزلدن مصنوع اولان بودارتک .
بر مقصده ایدردی سیف و قلم توجه ،
احکامکله اویاردی قانونی روزگارک .
شمشیر قوتنده خامه کدی لرزه بخشا ،
معجزدی مثل خامه شمشیر خدعه کارک .
اوقشاردی زلف یاری تدبیر عادلانهک ،
چارباردی فکر خصمه تقرر دلشکارک .
هر شاهه بویه طالع ، یاز اولماز ای شهنشه ،
نادر گلیر نظیری بر بویه شهر یارک :

هر کوشه سنده دهرک نام بقا نشارک ،
شایسته در دینکسه عالم سنک سزارک .
قالدک جهانده بر آن ، هر آنک اولدی بر دور ،
ملک اولدی گویا تختکده همجوارک ،
سنسک او پادشه که بو امت نجیبه
امصار بخشمشکدر ، ایحار یادگارک ،
میدان حربی قیلدک سن تختگاه شوکت
لشکردی هب مسلح اتباع بی شمارک .
من جسم ایدک فایاب ، اول روح جاودانی
دوشدک جدا سن اماء باقی در اشهارک .
ایتدک موحدینه ملت جهادی مفتوح .
صالح اولدی آنده جاری فرمان فیضبارک !

مراقده فاتمهي زيارت

بردم يوزك گولنجه عالم بهار اولوردي ،
مثل كسوف هر جا ظاهردي اغبرارك .
يوقدر سنك غروبك اي تير معالي ،
وارشعله دهادن بيك نجم تابدارك .
بر مجمع سياست بولدك عقوله چسيان ،
تابان افقنردن اجزاي تارمارك .
ارواح مؤمنين در انجم قدر مشاعل
بالاي تربتكدن تنوير ايدر كنارك .
سن محرق فنندك اي آتش جلادت ،
سوندك نهايت اما برق اولدي هر شرارك .
مهد وجودي اولدك بر چوق نوادر ك سن ،
خاككدن اولدي نابت اسبابي كارزارك .
بر بيلد رمدى نيزهك پيوسته قعر خاكه ،
بر برج حقنادر ايرمش گوگه منازك .
باب نجاتي سنسك اي فاتح ، ايلين فتح ،
مفتاح يابدي آتجق جدد زركوارك .

— ۵۵ —

الهام وطن

هردم سكا آچيقدر ابواب عرش رحمت ،
تربه كدر الك عظيمي فتح ايتديكك ديارك .
گوسترديكك معالي اهرامدر مسلسل ،
كهسارلر عموماً بالين احتضارك .
پروردكاره ناظر بنياد سربلندي ،
سافلرك آئنده تابوت پروقارك .
ايسر اينك كه اولسون دشمنله ياريكدل ،
دوران ايدى رقيك ، الله ايدى تكارك .
تختك كئيردى بردم عميقى قيامه ،
ايلر ركوعه دعوت علوي مزارك .
هر گون ايدردك احيا بر بيشقه جلوه عقل ،
بهوش حالتكدي اركان هوشيارك !
حالادخي عقولك سرحدى در كهچلمز
سيل دموع برله محصور اولان جدارك .
آغوش مادريدن خاك وطن اضردر ،
آندن دهامعزز بر نوردر غبارك !

— ۵۶ —

سرفه فاتمی زیارت

سریجۀ قضادن بی فرقی ایدی دمنده ،
ذیل رضانی صارمش بازوی ذی مدارک .
تیره ردی سجده گاهک اولدقجه سن جین سای
حالا گلیر زمیندن تکیر زارزارک .
هر عزمک اینشدهی تفسیر آیت حق ،
ظاهر دی ناصیه گده آتازی چاربارک .
سیاره وطندر آردنجه بیک خوارک
ایلر طواف هر سو روح فتوحکارک .
سن یاندیغک دوشکده بستر دی کله طوب ،
طوفان خون و آتش گنزار نوبهارک .
ایلر بوم یاشکده لیل ونهار مانند
تشکیل نور وظلمت سایه ک ایله چنارک .
قیلمش طلوع یردن گوزئر بو انقلابی
یردوردر مجسم دستار خون دتارک .
قهار مستقمدن هیچ قالمادی مخافت
سندن بزایلر ز خوف ، اخذایت گلوب ده تارک !

الهام وطن

آجدی سگما جناحن جانان سرمدیت ،
ایندی آتی در آغوش جان جهان سبارک .
اجر عظیم وصفک قیدنده حامد ای شاه ،
قیل بو تواری سن عفو اول گناهکارک .
مدحکده شاعرانه الهاملر کر کدر ،
تعریفی یرده ینمز عرشه چقان کبارک !

ایالات

ممالك محروسه شاهانهك اولوقت حاوی اولدینی ایالات
بروجه آتی تعداد اولنور:

اورویای عثمانیده: روم ایلی و بوسنه و طمشوار و بودین
و کفه ایالاتی موجود اولوب روم ایلی ایالتی پاشا سنجانغی اولان
صوفیه و مناستر لواریلله مورم و اشقودره و یانیه و ترحاله و کوستندیل
واوخری و دوقه کین و اولونیه و ایلبصان و سلانیک و دلونیه
و اسکوب و ویدین و الاجه حصار و پرزرین و پرشتنه و سلستره
و نیکولی و جرمن و ویزه و قرق کلیسا و بندر و آقکرمان
سنجاقلرینی حاوی ایکن [۱] سلستره دن صکره محرر اولان
سنجاقلره مؤخرآ اوزی و قیلرون و کیلی لوالری الحاق اولنهرق
سلستره ایالتی تشکیل اولدینی مثللو مورم دخی آلتی سنجاغه
بالتقسیم مستقل ایالت اتخاذا و مجارستانک اهمیت موقعیه سنه مبنی
بودین و طمشوار ایالاتی ملحق اتندن و فتوحات اخیره دن و ارات
Grossvardein، اگری Erlau، قنیزه، ایوار Neuhausel
بکله بکیلکری دخی مستقلاً تشکیل قیلنشدی .

آسیای عثمانیده: اناطولی و جزایر بحر سفید و قبریس
و ذوالقدریه و رومیه صغری و ارضروم و شام و طرابلس شام
و حلب و رقه و قارص و چیلدر و طربزون و موصل و دیاربکر

[۱] روم ایلی بکله بکینک سنوی بر میلیون یوز بیک آقچه لک
و میرلوارینک ایک یوز بیکدن بشیوز بیک آقچه لک قدر خاصاری اولوب
ایالت ۹۱۴ زعامت و ۸۳۶۰ تیماره منقسم و علی العموم حاصلات
مقیده لری ۵۶ میلیون سکز یوز کسور بیک آقچه به بالغ و قوه عسکرینه سی
دخی جبهه لوار ابله برابر ۳۳۰۰۰ قدر سواری به رسیده اولور ایدی .

دردنجی باب

ووان و بغداد و بصره و لحسا و یمن ایالاتی موجود اولوب بونلردن
اناطولی ایالتنک پاشا سنجاغی یعنی مقر ایالتی کوتاهییه و ذوالقدریه نك
مقری مرعش و رومیه صفرانك دخی سیواس لوازى ایدی .
و جزایر بحر سفید ایالتی قبودان پاشالغه مربوط ایدی و کردستان
ایالاتدن بعضلرینك سنجاقلری یوردلق و او جاقلق و جهله عشار
اكراد بکلرینه تفویض اولنهرق امرای مومالیهم میرلوارکی
صاحب طوغ و علم دكلر ایسهده معیترى طوائفیه حربه کیتك
و محافظه سرحد ایتمکله مکلف ایدیلر .

افریقای عثمانیده : حبش و مصر و طرابلس و تونس و جزایر
ایالتلری موجود ایدی .

بغداد و مصر و بودین شهرلری و قتیله دارالحکومه اولدقلردن
میرمیرانلرینك قوچیلی قایغه بنك و رکابنده صولاق و بیك
یوروتك و بر درجهیه قدر توجیهاته مأذون اولق کبی بعض
امتیازلری اولوب مثلا بغداد و مصر کبی ایالات بعیده بکلر بکلری
معیترى میرلوارنی کندولری تعیین وارسال ایتمکله مأذون
ایدیلر . برده بغداد و بصره و مصر و حلب و جزایر بحر سفید
کبی بعض ایالات سالانه ایله اداره اولنور ایدی یعنی ایالات
مذکوره و قتیله خاص و تیمار صورتیه تفریق و تقسیم اولنمغله
بالمله حاصلات عشریه و عرفیه سی خزینه دولته عائد اولوب
حاصلات واقعهدن میرمیران و میرلوار و یرلی قولی عسکرلری

تاریخ دولت عثمانیه

سالیانه لرینی یعنی مخصوص معاشرینی آلدقن صکره فضاه سی
خزینة دولته کوندریلور ایدی .

غرب اوجاقلری اطلاق اولنان طرابلس غرب وتونس
ونجزایر ایالتلریله شرافت حجاز وقریم خانلنی واردل قرالنی
ومیلکتین بکلکلی اداره سائر ایالات شاهانه دن فرقلی اولغله
بروجه آتی تعریفلرینه ایتدار اولنور :

شویله که غرب اوجاقلرینک اک مهمی اولان جزایرک
تحت تصرف عثمانیانه انتقالی اسپانیوللرک اهل اسلام حقنده
اجرای ظلم وغدر ایلدکلی عصره تصادف ایدوب بوکا مقابل
قلوب مسلمینده دخی اسپانیوللره خصومت شدید پیدا اولدیغندن
موقع جغرافیسی حسبیله جزایر قطعسه سی آتش خصومتک
فواره سی اولغله وتونس وطرابلس قح اولندقدن صکره اورالر
اهالیسی دخی جزایرلره اشتراک ایتکله غرب اوجاقلری خلقی
سفن حربیه تدارک ایدرک اوتهدن برو اسپانیا ساحل وجزیره لرینی
غارت ونجار سفینه لرینی اخذ وضبط واره صره دخی مالطه
قورصانلرینه مقابله وایتالیا کیلرینه دخی اطاله دست ایتک
عادتلرینه دوام ایدرلر ایدی . کیده رک مذکور اوجاقلرده عصیت
عسکریه حاصل وایچلرنده رای نامیله صاحب نفوذ رؤسا وامرا
حادث اولغله جانب حکومت سنهدن ابتدای قحده برلی قوی
نامیله قلاعه وضع اولنان بش آتی بیک ترک عسکری آزالدقجه

دردنچی باب

یرلرینک طولدیرلسنه لزوم قالدینی کی بکیر بکیر دخی اکثریا دایلردن تعیین واتخاب اولنجه باشلادی. بونلر ایکی اوج سنهده برکزه طرف دولت علیه هدییه تقدیم ایدرلر وترسانه عامره دن دخی کندولرینه سفینه وباروت وطوب کی ادوات حربیه اعطاء اولنور وایجاب ایتدکجه جزائر کیلری دونمهای هایون معینه جلب ایدیلهرک خدمات سفریهده قوللانیلور ایدی. آناطولی و آق دکر جزیره لری اهاالیسنک اشپهری وبر جنایتله مهم اولوب تحریات حکامه مبتلا اولانلر غرب اوجاقلرینه فرار ایدرلر وبعضاً دخی مذکور اوجاقلردن مخصوص مأمورلر کلوب ازمیر و سنائر یرلرده یراقلر آچهرق صولومه دن جان ویرمک وترلهدن مال قزائمق استیانلر یراغمز آلتنه کلسون دیو دلاللر ندا ایتدیروب عسکر یازارلرایدی. دها صکره لری مذکور اوجاقلر خلقنه اورویا دولتلریله معاهده ایتکه حکومت سنیه جانبدن رخصت ویرملکه وبعضاً دخی حسبالضروره اجبار قلمغله بتون بتون اوجاقلر بر سر بست اداره استحصالی ایلدیلر. آنجیق غارات وتعدیات متخادیه لریله آق دکر دولتلرینی بمحضور ایتدکلرندن انلرک نزد حکومت سنیهده شکایات شدیده لرینی دعوت ایدرلر ایدی که بو حال آتیده سلطنت سنیهنی مشکلات عظیمیه دوچار ایلشدر.

تنظیمات خیریه : تحلیلی

اسکی طرز اداره بی یکی طرزہ افراغہ تنظیمات خیریه پیشوا اولمشدر .
تنظیمات خیریه بی تحلیل ایدرکن اسکی طرزک نقاط مهمہ سی تعریف
اولنہ جقدر .

تنظیمات خیریه خط ہایون شکلندہ اعلان قلمشدر . سلطان محمودک
صوک سنہ سلطنتندہ اعلانی متصور ایکن عاکف پاشانک ممانعتیہ
تأخرہ اوغرایہرق جلوس عبدالمجید خانیدن درت آی مرورندہ
و ۲۶ شعبان ۱۲۵۵ تاریخندہ صادر اولمشدر . تسوید وقرائت ایدن
خارجیہ ناظری مصطفی رشید پاشادر . قرائتی ایچون کلخانہ میدانندہ
تخمینی صورتدہ تعیین اولنان موقعدہ بر یوکسک کرسی ومدعوینہ
مخصوص چادرلر قورولمش و پادشاہ حضر تلری یقینندہ بولنان گوشکہ
کلشیدی ، سفارات اجنبیہ ومؤسسات داخلیہ (حتی لونجہ اوطہ لریہ
اصناف کتخداری) دعوت ایدلمشیدی ووکلاوعلما وخواص مأمورین
حاضر اولوب طوپلانان بیکلرجه اہالینک کرسیہ تقرب ایچون آرہ
صرہ حرکت وتموجندن اوکنیش میدان بر دریای متلاطم شکلنی
آلمشیدی حضار میانندہ بولنان وقعہ نویس لطفی افندی « رشید پاشا
صوت بلند وسلیقہ بلیغہ عالمپسند ایلہ » اوقودی دیبور . متعاقباً قربانلر
کسیدب طوپلر آتیلمش واجرای شادمانی ایدلمشدر .

یوم اعلانك هر سنه دوریه سنده ایقاد قنادیل ایله شنك یایلمه سی
 و اوقوندیغی محله برمرر ستون رکزیه اوزرینه خط هایونك صورتی
 حك اولنسی تصمیم ایدنش و سرای ایچنده اهالی ایچون تماشا وزیرتی
 قولای اوله میه جفندن آبدنك سلطان بایزید میدانده رکزینه صکره دن
 تحویل قرار قیلنمش ایسه ده بعض مطالعات زمانیه مینی كرك شهر
 آیین اجراسندن و كرك آبدن رکزندن صرف نظر اولنشدیر .

تنظیمات خیریه خط هایوتنی تحلیل ایدهلم : مقدمه سنده پادشاه
 زمان یوز اللی سنه واردر که غوائل متعاقبه و اسباب متنوعیه مینی
 نه شرع شریفه و نه قوانین منیفهیه انقیاد و امثال اولنماق حسیده
 دولت علیه نك اولکی قوت و معموریتی ضعف و فقره مبدل اولدیغی
 اعتراف ایلدکدن صوکره قوانین شرعیه و مضبوطه تحتنده اداره اولمیان
 دول و ممالکک پایدار اوله میه جفنی برلسان قطعی ایله تصدیق ایدیور .
 بو حقایق لسان شاهانه دن صادر اولمق اعتباریه اهمیت مخصوصه یی
 حائز ایدی و صدراعظم قوجه خسرو پاشا و امثالی زمره استبدادیه نك
 قوانین مضبوطه یه انقیادی قولای شیلردن دکل ایسه ده علیه نه آچیقندن
 آچیغه فك دهان ایتمیرینه امکان بر اقیور ایدی .

دولت علیه نك حسن اداره سنی کافل اولمق اوزره یکیدن تأیید
 و تنظیمی لازم کلن اساسلر « امنیت جن و محفوظیت عرض و ناموس
 و مال و تعیین ویرکو و عسا کر مقتضیه نك صورت جلب و مدت استخدای
 قضیه لری » اولدیغی بیان بیورلدندن صوکره خط هایونده قضایای
 مذکورہ برر برر مناقشه و اولکیلرک فقدانندن متولد محذورلر
 و صکره کیلرک تنظیمندن حصوله کله جن محسنات توضیح و تعداد اولنیور .
 بز دخی یکان یکان تعریف و مناقشه ایدهلم :

شفاعت مصرانه سی اوزرینه ورطه هلاکدن تور تیلمشدی . فؤاد پاشا برکون حضور عبدالعزیز خانیده ابراز جرأت ایدوب پادشاهک سیاسنده تغیر وقوعنی کورنجه « افندم اسلاف وزرا اورته قپوده جلادک بکله دیکنی بیلدکاری حائده ینه پادشاهان عظامه دوغری نی سویلمکدن چکنمزلر ایدی . له احمد سایه معدلت هایه نکزده بزم اویله تور قومز یوقدر . عرض حقیفته تردد ایتمک بزه وبالدر » دیدیکی مرویدر .

مصونیت شخصیه دأثر اولان احکام شرعیه وقانونیه زمامدارانک اجراءت کیفیهری یاننده موع طوتامه مشیدی . بر پاشانک یومیه شوقدر (کله) تعینی اولدینی ذهابنده بولنان سبکمنغزلر وار ایدی . والی پاشانک بر صباح الک معتمد آدمنی اتلاف ایتدیردیکنی خبر آلان قاضی درحال زدینه واروب سینی استفسار ایلدکده « بو کیجه رؤیامده بنی قورقوتدی آرتق امنیت قالمادی » جوابی آلتجه رضا جویانه حرکتدن انحراف ایتمک وهر امرینی یرنه کتیرمک المدهدر ، فقط رؤیاسنه کیرمامک المده دکلدر ، دیو قاضی انندی همان پیلینی پیرتی پی طوپلایه رق اورادن سیویشدیکی ؛ و صدر اعظم برکون تبدیل کررکن بربر دکاندن آتیلان کیرلی صوتضاء ارزرینه صیجرامقله بربرک قتلنی امر ایدوب کندی بربر باشیسی اولدینی عرض اولندتده اویله ایسه بشقه بر بربر بولک اجرا ایدک زیرا صدر اعظمک امری حکمسر قالماز دیدیکی کرچه صرف خیالخانه ناسبه ایجاد اولمش فقره لردن ایسهده حکایات ملیه یه کچمسی وقوعنه احتمال ویریلان حالاتدن اولدیغنه دلالت ایلپور . طشره لرده توره یان متغلبه و اشقیانک بر طاقی جان قورقوسیه طریق شقایه سهوک ایلدکاری تاریخاً ثابتدر . امنیت جان

اولمیان بر هیأت جمعیات متمدنه دن صاییه مز . ایشته تنظیاتک ایلك
کوزتدیکی بو ماده مهه اولمشدر .

(۲) محفوظیت عرض و ناموس و مال . — محفوظیت عرض .
مسنه سنک تنظیات خیریه ده ذکر اولنسنک سببی آکلاشیله میور . زیرا
عرضه تعرض عادات و آدابمزه کلیا مخالفدر . « عرض پادشاهکدر »
سوزی محافظه سی طرف پادشاهی به تودیع ایدلمش بر حق ملی ، بر
خزینته معنویه اولدیغنه و کیمسنک اکا طوقونه میه جغه دلالت ایتمکده در .
یوکیفیت عنعنات ملیه مزله ده مؤیدر .

محفوظیت ناموس مده سنه کلنجه بوراده ناموس حیثیت ذاتیه
معناسنه آلتق موافق دوشیور . بر مأمورک بلا محاکمه رفع رتبه سی
ونفی محل حیثیت شیدردندر . اما بومثلولرک بالاخره عفو ایعاده
رتبه سیله یکیدن استخدای کثیرالوقوع ایسه ده بر کره خللدار اولان
حیثیتک حقیقه عودتی قابل اولورمی ؟ کذک بیوک کوچوک افراد
اهالیدن بری مدیران حکومتک جور و تسلطنه اوغراسه ، بغيرحق
توقیف و تجریم ایدنسه برائی محقق اولدینی تقدیرده بیله کرک شخصی
و کرک عائله سی یا بیلان معامله ناروادن متأثر اولماق و سوریلان
لکه نک آثاری بانکیله تطهیر ایدنک ممکن دکدر .

حق تصرف و محفوظیت مال قضیه سی آچیق صورتده پامال
تجاوز اولمقده ایدی . مصادره اصولی جاری ایدی . سلیم محمد پاشا
صدارتدن عزل اولندقده باجمله اموال و اشیاسی خلقی دارنده لی عزت
محمد پاشایه ویرنش رپرتو و عاکف پاشالرک انفصال و نفیلرندک کذک
ماللری جانب میریدن مصادره اولنش ایدی . و اتعامن القدی بر وزیرک
منکوباً عزل و یا تادیبی حنند و یا وفاتنده چادر و اسلحه مثلواوات

سفریه سی ضبط ایله بر دیکرینه اعطا اولنق منفعت دولته موافق عد اولنور و نقود و اموال سائره سندن فضاه سی آلتوب عائله سنک اداره روز مره سنه لازم کلن مبالغ بر اقلور و چو جوق چو لغنک سور و نمه سنه محل ویرلز ایسه ده معامله مذکور نك اساسات عدل و حقه منافی اولدینی میدانده در .

کبرادن برینک و فائنده مخلقاتی جانب میریدن بت دفتر ایدمک و ورثیه بر اقله جقلری بالتفریق متبایسی اخذ اولنق قاعده دن ایدی . اشبو مصادره رسمیه اصول مرعیه سندن ماعدا مصادرات خصوصیه دخی جاری ایدی . والیر مال و ملکته وضع ید ایتمک ایچون اشراف و اغنیای مملکتی قتل ایتدیر دکلی واقع ایدی . مثلاً تپه دلنلی علی پاشانک متصرف اولدینی یوز لرجه چقتلک پدر مانده و یا ملک مشترا اولیوب علی الا کثر مغصوب اتدن ایدی . حتی پاشای مشارالیهک چقتلکنده مسافر اولدینی و اکرام و اطعامنی کوردیکی بر یکی ایرتسی کونی قتل ایله ماملکنه قوندینی نادر الامثال دکل ایدی .

امنیت مال کیفیتی ضمان کافی قانونی تحتنه وضع اولنق لازمه دن ایدی . واقعا نه احکام شرعیه و قوانین مدونه من حق مصادردیه اضلا مساعد دکل ایدی . لکن قوه تأییدیه لری دوچار انحلال اولمقاه سوء استعمالاتک اوکنه کچیله میوردی . تنضیيات خیریه اکا دخی سد چکمشدر .

قیریق حیاتلردن بر حکایه نك حکایه سی

۱

بر ربع عصرلق بر مسافندن صوکره بر نظر رجعی ایله ماضی به باقنجه او زمان « ثروت فنون » محیطنده تحدث ایدن حرکت ادبیه یی دها واضح خطوط ایله چنبرلنمش کوریوروم . بو حرکتده هر شیدن زیاده فرق اولنان خصوصیت شو ایدی که ، او بر ترتیب مخصوص دائره سنده ، عامللرینک عادتاً سیاسی بر خط جریان تعیین ایتک ایچون اولدن دوشونیلوب قورولان ، اساسات موضوعه اوزریته بنا ایدیلن بر مشاوره و مفاهمه سی نتیجه سنده حصوله کلش بر حادثه دکلدی ؛ حتی اوندی معنای تامیله بر اتفاق بیله یوقدی . منحصرآ بر اثر تضادفندی . شوراده بوراده ، کنددی عامللرنده ، کنددی جهة طالعلرینه متقوش مقدراتی تعقیب ایده رک ایلك مراحل تجربیه دن کچمش اولان ارباب قلمدن بر قاجی ، حتی دها اولدن پک ایی طائیشمایه رق ، پک صیقی کوریشمیه رک ، فصلیه اسیورمش بر نفس روزکار ایله عین مطبعه نك چاتیسی آلتنده طویلاشمش ، عین رساله نك صحافنه عشق صنعتدن باشقه بر شیهه متحسس اولمایه رق یازیلرینی کتیرمشلردی .

آرالرنده اتفاق یوقدی ، فقط بوکا مقابل اتحاد واردی ، یکدیگریله تماس ایتدی که صنعت حقنده تلقیلرینک تجانسنه واقف اولان و بلکه بری برینه یاقین یاشامقله یکدیگرندن آشیلانان بو آداملرده عین مباحثده عین تحسسه مالک اولمقدن ، عین آفاقده عین طرز پروازه قابلیت فطریه طاشیمقدن متولد بر اتحاد که درحال آرالرنده نساند و تکافل حیاتی آز چوق رخنهدار ایده بیله جک ماهیتده نه وارسه اونلری تماماً بر طرف ایتکه طبیعه لزوم کورمن بر محبت و صمیمیت تولید ایتمش ایدی .

نه محیط ، نه صنف ، نه موقع ، نه سن فرقلری بونلرک آراسنده اسن صیجاق هوای رفاقه صوغوق صولوغنی اوفورمکه فرصتیاب اوله مادی . اطراف نه قدر ممکنه او قدر غیر مساعد عناصرله دولو ، مشکل شرائطله ملو ایکن ، هر خطوده بر تهلهکنک تهدید احتمالی کندیلرینه منتظر ایکن ، بوتون اوفتور وکل ویره جک اسبابه قارشى یکانه قوتی آله بیله جکگری منبع معنوی ایشته آنجق آرالرنده موجود اولق لازم کلن محبتدی . اونک ایچون ، طبیعتیله ، تأمل و تفکره لزوم بیله حس ایتندن ، بالکنز بری برینه صوقولش اولق احتیاجنک سوقیله بو ارباب قلم نه قدر سوشمک ایچون روحلرنده قدرت وار ایسه او قدر سوشمشلردی .

و هر درلو محرومیتلرک ، مہارتلرک ، استحقاق کسب اولنماش عھوملرہ ، تحقیرلرہ معروض قالمقن متولد خسرا نلرک ، دائماً انکار ایدیلن ، دائماً تزییفہ اوغرایان صنعتلرینہ متعلق یأسلرک ، کسلرک یکانہ وسیلہ تضمینی ایشہ بو سویشمگن عبارتدی . بونکہ مسعود ، بونکہ شاد ایدیلر ؛ بونکہ ہر شیبہ غلبہ چالیدیلر . یالکز بر شیبہ مغلوب اولدیلر ، یالکز بر مشتہ قضا وار ایدی کہ باشلرینک اوستندہ دائماً تہدیدکار وضعیتلہ دورورکن برکون نہایت بو زمرہنک اورتہستہ دوشدی ، و اونلری مضمحل ایدہرک داغیتدی .

بو زمرہ بالطبع او زمانہ عائد طرز ادارتک توهاتی تحریک ایتمگن خالی دکلدی ، ذاتاً او بوتدن خالی اولسہیدی اطرافندہ قایتان محاسداتک صدای ایقازی ، اوہامی اویندیرمق ایچون ایجاب ایدن وظیفہ مفسدتی مع زیادہ ایفا ایدیوردی .

ہرکون بو زمرہ ، توهاتہ نہ درجہ محرک اولدیغنک بر برہانی کورویوردی ، و ہر کون اوکا متعلق وسائط تحفظینک تطبیقندہ دہا زیادہ التزام شدت ایدن براحتیاجہ قربان اولوردی . فتور کثیرمہدی . حیاتی بو عمق ایچون کیتدکجہ داہا صیقیشسان زنجیر غیرتلاغندہ ہرکون بر آز دہا دار منفذہ برافقلہ برابر او بویلجہ تنفس ایدہ بیلمک ، یاشامقدہ اصرار ایتمک زعمندہ بولندی ؛ نہایت برکون دفعہ زنجیر تمامیلہ صیقیشدی :

— آرتق نفسنی کس ! دیدی . ایشہ آتھق او زمان قلملری قیرمق ، بررکوشیہ چکیلممک ، و سنہلرچہ ، کیتدکجہ سپرانان ، کیتدکجہ کندی قابلیاتی اونوتان صنعتی فرسودہ بر متاع حکمندہ بر دولابک قارا کاکلرنندہ و توزلرنندہ اونومتق لازم کلدی .

بو صبرہدہ ایدی کہ قافلہنک اک صوکنندہ باشلائش بر حکایہ ایلہ بن قالدہ . بو حکایہ « قیریق حیاتلر » ایدی . ایستویوردم کہ بو اثرمدہ اوکا تقدم ایدن آثارمہ عائد وسائط شعر و خولیدان باشقہ بر اصول تعقیب ایدہیم . بوندہ سادہجہ حیات اولہجقدی . مملکتک حیات حقیقیہسندن بر لوحہ کہ اوندہ کوزلری اویلایلہجق ، خیالی تلطیف ایدہجک سوسلردن قطعاً ایز بولونماسین . بالزاقک ، سندنلک ، بورژونک مراجعت اینتکگری اصولدہ بر حکایہ کہ بو اساتذہنک ناملرینی اخطار ایدرکن اونلرہ یتشمک داعیہ کستاخانہسنہ چیقیشامقلہ برابر کندی حالنچہ ، کندی قدرنچہ او نوعک متواضع بر نمونہسی اولسون :

عشاقی زادہ خالد ضیا

ياشذيلرك حقي

يكنلرده بر جمع عرفانده بولونيوردم ، وَ فكريات عالنده جولاندين ذوقياب اولان حاضران آراسنده موضوع بحث مملكتك تعالى اجتماعيسي اسباب و وسائلنه متفرع مسائلدي . بر آراق انسانل متعاقبهك بر جمعيتده وظائف متقابله سندن بحث اولوندي ، وَ دنيلدي كه : ياشذيلرك كنجاره قارشى قسماً فراغندن قسماً ارشاد و ايقاظدن متركب بر وظيفهسى واردر كه غايت ناز كدر . اصل اهميت مسئله بو مختلط وظيفهيه قونه جق اولان اجزاي مختلفهك تعيين درجاسنده در . فراغت ترك حقوق درجه سته اينه مك ، ارشاد و ايقاظ ، انفعال و اغبرار ، هله قطعاً ، كين و غيظ مرتبه سته چيقمامق ايجاب ايدر . بوتيمين درجات معماستك حله نظارت ايدجك اولان معيار او رتبه حساس اولق لازم كاپر كه هر بشقه نوعدن اولان تقديرده در حال بوراده يوزده شو قدر نسبتنده توقب ايتك ترومنى درك ايدن براهزاز اياه نقطه قرارى اشارت ايده بيلسين .

سامعيندن برى — مملكتك همان بوتون عمرينى تدريس اياه كپيرمش معروف بر سياسي كه حيات علمده صوك مرحله ديمك اولان دارالفنون كرسيلرندين برينى اشغال ايتمكده در — اولا ياواش ، فقط كيتدجه يوكسه لن بر سسله شو ملاحظاتي سرد ايتدى كه همان عيناً نقل ايدنيورم :

— حیاتده بردن زیاده طرفك مناسباتی تدویر و توجیه
ایده جنک اولان عهد و علائقده حقوق و وظائف متقابلاً یورور.
عاقدين مساعداً متقابله زمینی اوزرنده یورومکه موافقت ایتمه دجه
متناظراً تقرب ایدن بر خطایله پیدای مواصله ایده مز ، بناءً علیه
اثر مشترك وجوده کله مز . یاشیلرک کنجاره قارشی وظائفندن
بحث اولونورکنی حقوقندن ده بحث اولونمق امر ضروریدر . فصل
بر پدر چوجقلرینه قارشی بر طاقم سلسله وظائفله مقید ایسه
چوجقلرده اوکا بر چوق قیود ایله مربوطدر ، و بونلردن
وارسته قالمق تمایلاتنده تعهد ایتمک نسبتنده کندیلرینه تعلق ایدن
وظائفك کسب رخاوت ایتمه سنه سببیت ویررلر .

مدرس نطقنك موضوعنی ترسیم ایدرجه سنه بونظریه نی بویله جه
ایراد ایتدکن صوکره علاوه ایتدی :

— بنجه یاشیلرک کنجاردن طلب ایتمکده غیر قابل اریاب
بر قطعیتله حائز حق اولدقلری بروظیفه وارددر: اونلر طرفندن،
ولو صوری ، ولو جعلی اولسون ، حرمت آتاری اراشمی ...
بر کلن نسل بر کیدن نسلدن ده مترقی ، ده منور اوله بیلیر ،
حیاتنک پیمه دن ، ایچمه دن ، اوطوروب قالمه دن ، کینوب قوشامه دن
باشلا یه رق یوکساه یوکساه انک مرفع شواهقه قدر چیقان مختلف
صفحاتنده نسللری یکدیگرندن آیران فروق و فواصل وجوده
کله بیلیر ؛ فقط بونلرک هیچ بری ، یعنی اختلاف رؤیت ، بر
طرفك مسن دیگر طرفك کنج اوناسنه مانع تشکیل ایده مز .

اوندن دولاييدير كه اوزرنده برابر يورونن زميندرده آتيله جق
خطوه لرك فرقلري نه اولورسه اولسون آرايه سنه لرك كيتيرمش اولدقلى
مسافه يي خيالاً، رسماً اولسون چيزن برخط لازمدر. بو هر
زمان هر يرده بويله ايدى، حلالده بويله در، و نه زمان دها زياده
بويله اولمشه او زمان انسالك مناسبات متقابله سي دهه فضله بر
صحت و سلامتله جريان ايتشددر. تجدد، داها اولكيلري، دهه
اسكيلري استحقاق ديمك دكلدر. شرق بو خصوصده انك يوكسك
مرتبه يي ارانه ايدردي، مع التأسف بو كون بوقاعده نك انك كوزل
مثالريني غريبده آرامغه مجبور اوله جق درجه ده عنعنا دن آيرلش
اوليورز. بونك انك آجي بر مثالي خاطر اتمت آراسنده بولويورم.
مشله يي يك تنوير ايدده جك بر حكايه اولديغندن لطفاً ديكلر سكرز.
غرب مملكتارنده، بالخاصه، غرب نام عموميسيله ياد ايديلن
ديار عرفانك شمال جهتلرنده سياحت ايدنلر بيليرلر كه چوجقلرك،
كنجلك على الاطلاق ياشيلره، مع زياده اختيارلره هر وسيله
ايله تظاهر ايدن بر حرمتلري، بر رعایتلري وارددر. سزه
غلبه لقمده ير كوسترلر، ازدحاملرده يول آچارلر، قيرلرده
سلام و بررلر، خدمتكزه قوشارلر؛ الحاصل سزه مفيد اولمق
ايچون، يا خود، سرك خوشكزه كيمك ايچون عادتاً بر وسيله
قوللارلر. بو بزدهده بويله ايدى، اونك ايچون كنجلك ياشيلره
نه يولده جميله كارلقلري اوله بيله جكنه يك تازه خاطرات ايله بزلر
واقفز. ايشته بو كون اورالرده بيله در، بزدهده... بزدهده
دائماً بويله در، ديهه مه ديكمه چوق متأسفم. باقيكز نه دن؟..

حرب عمومينك ظهوري احتمالاتيه مملو كونلردن برنده
 سالجپورغ شهرينك خارجنده بلديه باغچه سنده ايدم . آغاچلرك
 آلتنده ، ر سديرك اوستنده ديگه نيوردم . باغچه تماماً تنها ايدى ،
 يالكز اوتنده ، تا ايچريلرده ايزجيلردن مركب بر كننج آلاي
 قوناق و ير مشلردى . غالباً بوراده ايجه قاله جملردى كه متبادياً قوناق
 و يردكارى نقطه دن شهره ايصال ايدن طريق اوزرنده بو نردن
 بر رايكيشر ، اوچر بشر كشيدين متشكل طاقلرى كيدوب كليورلر ،
 شونى بوئى تدارك ايدىورلردى . تصادف ني كذرگاهلرنده بر
 نقطه ده بولند بر مشدى ، هپ او كمدن كچيورلردى ؛ كولو ب شاقه .
 لاشرق ، قوشوب اوينا يه رق ... بلکه بويلاه ، طاقم طاقم ، اللى
 كننج كچدى ؛ وَ بونلردن هيچ برى اولمادى كه ، او كمدن كچر كن ،
 بو بياض صقاللى ، دوزكون قياقتلى آدمه ، باشنده كپيسى وارسه
 اونى چيقاروب قولنك بوتون امتدادنجه آشاغى يه اينديره رك ،
 ياخود باشى آجيقسه اوزون صارى صاچلرنده زرین بر تموج
 حصوله كاتيرن شديد و محدود بر سيلكيتيه اكيه رك سلام
 و ير مه مش اولسون . بو سلام بياض صقاله ، قياغمه ، قياغمه ،
 الحاصل بو ظواهر ك دلالت ايمسى لازم كلن محترميته اوده نمك
 ايسته ن ر دين ايدى .

بر چوق امثال آراسنده بو كونك شو خاطره سى بنده پك
 درين بر اثر براقش ايدى . وقتاً كه استانبوله عودت ايتدم ؛
 پايتخت سفر برلكك هرچ و مرجى ايچنده ايدى . بو ميانده دارالفنون

افندیلری ده خدمت وطنیه لرینی ایفایه دعوت اولونمش ، حتی دارالفنون بناسی بیه اشغال آلتنه آلتنس ایدی . عادتاً مملکتی طائمه به جق بر حالده بولدم . ایلك ایشارمدن بری معنوی بوردمه بر زیارت اولدی ، مدیریتک تردهه باریندیغه دأر معلومات آلدقن صوکره بویوک بنادن اورایه متوجهاً دار بر یولدن کچمک اوزره ایدم ، یولک اوستنده بش آلتی دارالفنون افندیسندن مرکب بر زمرة کوردم که هب عسکر قیافتنده ایدیلر . باشلرینی چویرن و بکا باقان اولدی ، فقط سلام ویرن اولمادی ، بلکه عینی چاتینک آلتنده سنه لرجه برابر بولوندقبری بو اختیار مدرسی بر کره جک اولسون کورمه مشار و بو کون اونی طائیه مامشلردی ؛ لکن بیاض صقالی ، و منتظم قیافتی کورمشلردی . هر حالده بو آدم مسن بر افندی ، اوکا سلام دکلسه بیه یول ویرمه لیدی ، یول ویرنده اولمادی . نهایت ، برازطوتقون ، برازده بلکه دهها صریح بر معنای استخفافه تصادق قورقوسیه چکینکن ، بکله دم ؛ نهدن صوکره ایچلرندن بری ، آرقه سی دونوک وایکی آلی آرقه سنه باغلامش بری ، باشی چویرمه یه رک ، یالکیز بر آدیم ایلر بله بوب بکا کریدن کچمک ایچون آنجق کافی بر یول تصدق ایده رک دیک بر سسله : - کچ ، افندی ، کچ !.. دیدی .

مدرس حکایه سنی بوراده بیتردکن صوکره سس چیقازان اولمادی . بردن صوغوق بر هوا اسمش کیدی ، دالغین کوزلرله هر کس بر طرفه باقدی . بو حکایه یه بونون شمول معناسنی ویرمکن تجاشی ایدن بر حسله بجئی براقق لزومنده ضمنی وطیبی بر اتفاق حاصل اولدی .

الله اکبر

- فاتح جامنده -

نومید و متردد ایدم ؛ شتون حیاتک صولت دهشترسی قارشیدسنده ضعف حس ایدیور ، رخاوتنه ، ملاله مستغرق قالیوردم - اوغراشمق نتیجه سز ، فائده سز بر مشقت . اوغراشمندهن یا شامق مسکینانه بر سفیلک ایدی . غیرتدن فتوره ، فتوردن غیرته سوروکله نیرکن بو دوشوب قالمه لرده یارانان جسارت حیات ایچون امید ویریحی بر تداوی به احتیاج وار ایدی .

... قاریغیور ، کسکین بر روزگار چهره لره خنجر صاپلیوردی . جامعک موصولقاری اوکنده بوبوک بر غلبه لاق چپلاق قول و آیاقلرله آبدست آلیورلردی . ایکنیدی وقتی ایدی . قورو قورو قار دانه لری یا شدینی یری بر قیویلیجیم کچی یا قارکن صوبوتوب کینین ، فقیر و غنی ، بوتون بو غلبه لنگ شو مشهود اولان نهالکی ، تهاجم صامتانه سی ایچون مقاومت غیر قابل بر محرك واردی : نمازه بیتشمک .

جامع طاشیوردی . اوکلهدن یری دوام ایدن آواره و عظم و نصیحت صوک بر غلبه مواعید ایله او یوکسک قبه لرده سوزکن بر صدای حشیت فرما ، وقور و موجز ، ایشیدیلدی : الله اکبر !

صوکرد بوندای حق و عدالتک تأثیر علویسی بوتون موجوداته بر لسان اطاعت بخش ایدیور کچی جامعک اعماق قابندن بر آوازه اجابت قویه رق بارکاه احدیته وصولنه صانکه مانع کچی دوران قبه لری صارصدی ، هر کوشه ده بر معکس بولارق مدید ایکلتیلرله برابر جوشان رحمت حالنده بوتون حاضر و نیک قلوب نومید و غمکیننه سرپایدی : الله اکبر ...

آرتق درین بر سکوت اعظیم واحترام ایچنده بوتون قلبلر ، مستغرق خشوع وحشیت ، خالق کائنات ایله روبرو کلیوردی . حیاتی کیرلتم ، حیاتی زهر ایدن بوتون او خاش مراییلکله ، بوتون او مردار حرصله ، او منفور عظمتله ، صنوف جمعیت آراسنده کی

آچيقا قلمر هې مخو اوښدی . بوراده يالان سويلنمز ، بوراده منفعت تعقيب ايديتيز ، بوراده عظمت بيلنمزدی ؟ بوراده بوتون معاصی و حيايه قارشيسنده بر وجدان متيقظ ، و برده حاکم عادل وار ایدی . جامعك شيمدی شو علوی سکوت مهیبي ايچنده بو مواجهه وجد آوردن متولد سانکه بر لرزش خفي حس اولونيوردی . حیات يوميه نك بيك دورلو قباحتلری ، بيك دورلو جنايتلری دوش اعمالده اولدینی حالده بو حضور عدالته كلن بشریت اغفال قابل اولمیان بو محکمه وجدانده بوتون درينلکارینی کوريبور ، بودوشديکي ملوث طلعتلر ايچنده خوف و عذاب ايله بر لمعه نجات آرقه سنده تيره يوردی . و اورادن ، قبله نك بولونديقي طرفدن عكس ايندن بر صدای منجي بو شعله هدايتی ، بو باب التجايي اخطار ايدييوردي ؛ الله اکبر !

شيمدی بوتون شو خالق يوکلنديکي بار معصيت آلتنده آزينش کي هې بر دن ، عاجز و متذلل سجده کاه ندامته آتيلبور ، بوتون سينلردن قوبان قابي صيحه تضرع قبلردن ديوارلره ديوارلردن گوشه لره چاربارق هر يره حقير ايکلنيلره آغلييوردي . وطن اولونا بيليردي که ياد ناملری شو عبادتگاه مقدسه بر نشوة روحانی بخش ايندن چار يار کزينک ، اصحاب کرامک ارواح پاکي ده بو عاجز ، مغلوب شستون ، بو ضعيف قوللر ايچون شفاعت ايدييورلر ..

الله اکبر !... بو نه بليغ ، بو نه موجز بر دستور حکمت ايدي که جهلی ، ظلمی ، وحشتی زيروز بر ايتمش ، قلوب مؤمنيندن هر نرده مساواته دوشرو ترفع ايتديسه عدالت ، مساوات ، اخوت تأسيس ايده رک بر زمان سعادت کشاد ايتشدی . فقيری ، زينکيتی ، علمی ، جاهلی هې عینی صنف اخوت و مساوات اوزرنده زمين عجز و تضرعه

قاپاتان ، هر كسه يالكر اعمالنه كوره جزا وعد ايدن بو ندای حق و عدالت بوكون زير
 قهرنده ايكله ديكمز بر چوق مصيبتلرك ، زواللي بشریت كهكشته افراديني بر دشمن
 كجي بوغاز بوغازه كتيرن بر چوق اختلافلرك چاره حلي شو غافل ساممه مزه هر آن
 چاريمورمیدی ؟

الله اكبر !... بونه قوي بر رابطه اتحاد ایدی كه سينه موجيدیندن آفاقه عكس
 ايدنجه زمین و سايي دولدوران او زمزمه هدايتمون آراسنده آقصابی شرفدن آقصابی
 غربه ، شالدين جنوبه ، بوتون جهانك هر گوشه ستمدن هر گوشه ستمه بر پیام اخوت
 كبر ، بر حس تعاون و تناصر قلباری برلشدیریر ، بيلمك ، بيليشمك ، سهویشمك
 وجونی آكلاتیر ، عظمت خالق اخطار ایله قلوب نادمهیه امیدر ویریر ، وعدلرده
 بولونوردی .

ایشته شیمدی بوامیدلرله جانلانا بوتون شو خالقك دردی ، فلاکتلی موجودیتلرندن
 قویان بر فریاد استمداد ، بویوك ، خروشان ، سیلابلرله سوروكله نن مخوف قیالرك
 چیقاردینی بوغوق ، ایكاتیلی كورولتولره مشابه بر ولوله ایله عكس انداز اولوبوردی :
 آمین ! آمین !

آج ، چییلاق ، زنکین ، کنج ، اختیار ، بوتون بو عاجز انسانلرك مجموع مطالباتندن
 قاپاران بو طوفان استرحام شیمدی شوپك داركلن قبلره جوشان و خروشان ،
 صیغامیرق دائمی بر غلغله طنان ایله متصل ایکیوردی : آمین ! آمین !

آه ، نه ایدی تام بر اعتاد ، تام بر ایمان ایله یوركلری تیره تن بو سوزشرده کی
 تاثیر لاهوتی كه بوتون قلب ایله « آمین ! » دییهیلنلره یالواردنجه متانت وریسور ، حیاتك
 اغفالاتنه قارشى سلاح وریسور ، تسلی وریسور ، امید وریسوردی .

امید و تسلی ! محتاج اولدنیغ ، بولامادیغ شیلر حالبوکه بونلر دکلیدی ؟ ابدیاً
 بونلر اولمایاچمیدی ؟

۲۲ آغستوس ، ۱۳۱۵

حسین جاهد

حج يواننده

ايکنجی مکتوب

« الفاهره » واپورنده .

نصف الليلي ايکي ساعت قدر کچمشمی ایدی ؟ . .
آنحقی !.. واپور اولاً تعدیل سرعت ، صوکره ، توقف
ایتدی ؛ اویاندم . اعتیاد انک زیاده اویقوده اظهار آثار
ایدرو ساکن بر اوظهده اویویانلری خفیف بر حرکت
ايقاذايتديکي کبي متحرك برشي ايچنده اویویانلری هروقفه
اویانديرر ، حرکت عارض اولان هر سکتہ اویقویي اخلال
ایدرو ؛ کيجی ترنده کچیرن یوجیلرک اویقولرینه تکرر
لککرك قعقعه شديده معدنيہ سی مانع اوله ماز ، اونلری
اویانديران موقفلردر ؛ دکر منجیلر ماکنه ایشلديکي مدتجه
اویویه بیلرلر ، اولوله منتظمه کسیديکي آنده کوزلری
آچارلر . . بشیکک ، یاخود صالنجاعک اهتزازي کسیلر
کسیلمز چوجقلرک اویانمه لری ائر ذکا اعتبار ایتک نه
بیوک خطادر ! بو پک طبیعی ، پک باياغی برشی . .
بر عکس العمل اعتیادیدر .

شبهه سز چناق قلعه پیشکاهنده ایدک : علی العجله
پانطولونه ، بالطویه صاریندم ، کوکرتهیه چیتدم . .

حجچ پوئنده

بوراددکی مدت توقف پک چوق دکلدنی : معاملات
رسمیهی ایفا ایده بیله جک قدر بر زمان، آنجق یارم
ساعت . . .

افق طار، پک طازدی؛ کویا بر حوض ایچنده ایدک..
اطرافز خفیف بر کیجه قندیلله ضیالانان بر یاتاق او طه سی
حالنده ایدی؛ جابجا ضعیف بر شعله کوز قیر پیور. بر قاچ
پنجره تول پرده لر آرقه سندن صاری بر روشنی نحیف
کوستریور. بو نقاط مضیئه آره سنده قالان بر لر حدائق
ظلام کبی سیاه یا پراقر، سیاه آناجر، سیاه شکلرله ملو
کورونیوردی؛ سها بونلرک فوقنده بر طاق مکوکب کبی
محتشم طور ویوردی. پک یقینمزده، صباحی بکله یین بر
قاچ واپورک آویخته فنارلری، بوقنارلرک آلالی، یشیلای
ضیاسی واردی..

بعض شهرلرک منظره لیلیه سنده بر حالت مفتورانه
واردر: چناق قلعه - اسکی هه لسپون، - بو کیجه اویله
ایدی. براق، فقط قمر سز بر سها آلتنده بر خواب تاریکه
بورونمش، بر خموشی تقوی شعارانه ایچنده شب یلدا ناک
رؤیای مدیدینه طالمش، انجره ظلام آره سنده گاه و بیگاه
کوکس کچیر پیور کبی ایدی.. هرشی درین بر سکونت
ایچنده ایدی، یالکز واپور مزه تقرب ایدن بر صدالک

ایکنجی مکتوب

کورکری بر احتشاش موزون ایله روح لیلی غیجیقلا-
پوردی .

تیا ترولرده «ده قور» ک اهمیت نفوذنی کیم انکار
ایده بیلیر؛ بر آدم تصور ایدیگز که قارانلق بر کیجه ده
یولنی غائب اتمش اولسون: بو آدم بر شهرک ایچنده، یا خود
جوارنده بولندجه حادثه نیک هیچ بر دهشتی بو قدر؛ برده
بو آدمی آفریقا اورمانلردن برینه، پای بشرند هنوز
تماس ایتمدیکی او نامتناهی غوطه لردن برینه قویکیز؛
حادثه در حال تبدیل قیافت ایدر، کویا هر طرفدن بر سهیم
سمیم تهلمکه کورونور.. بو تصور قلبه بر لرزه بارد دوشو-
رور؛ کوز او کنه تشنه خون و حیات سباع مهوره،
قولانغه صغیر جانخراش افاعی کلیر؛ بتون توپلر اورپرر..
ایشته بوراده، شو بر قاچ دقیقه لق توقف ائسانده
اعتراف ایدرم که کیجه قارانلق، هر طرف ابکم.. آنجق
صویالکز ایشیدیلر بیله جک درجه ده خفیف بر صریر
ایله فیصلدیور .

واپورک دودوکی ظالیدیغم رؤیای بر سکونی خردوخاش
ابتدی؛ یارم ساعت قدر بر توقفدن سوکره ینه یوله
قویولاق: نقاط منوره کیتدجه سیرکاشدی؛ تپه لرده
آردصره پارلاق نقطه لر وار.. بر از سوکره آق دکنزه
چیقه جغز . ینه طار یاناغه کیرملی .

نعوت شریف

وجودك نسخه كل هويت يا رسول الله خقيقت ذات پا ككدن عبارت يا رسول الله	بلاى ماسوايه مبتلايم يا رسول الله زبون نيجه نفس وهوايم يا رسول الله
كالاتك كالات الهيدر كه اوهامه كلور فكر ايلدجه مجزوحيرت يا رسول الله	كرم قيل بن ائمه الامان اى رحمت عائذ سرايا محض عصيان وخطايم يا رسول الله
ظهورك بعثك حالك يتركن صدقه برهان سنى انكار ايدن مجنوندر البت يا رسول الله	سن اوزلك شفاعت شاهيسين سلطان رحمتسين قبو كده بنده بر كمر كدايم يا رسول الله
سعادت دوكون اعطاف ذاتكدن عبارتدر سعادت ذاتكه اولقدر امت يا رسول الله	شفاعت قيل مدد يوخه اورتبه چوق كناهم كيم نه رتبه يانسم اول رتبه سزايم يا رسول الله
جهاني طوندى نور معرفت شمس كال كدن وجودك عالميه اولدى رحمت يا رسول الله	زبون درد عصيانه طيب مهربان سنسين عليم بنده محتاج دوايم يا رسول الله
دوعالمده ضياي مجرمك اميدى سندندر شفاعت يا رسول الله شفاعت يا رسول الله	نه غم مجرم ايسه مده با كه بسدر بوسعادت كيم قبو كده بر كينه خا كيايم يا رسول الله
	بني رد ائمه اولادك يانسچون باب لطفكدن ضيايم بنده آل عبايم يا رسول الله

*
*

..

« ترکیب بند » دن

ساقی کتور اول باده بی کیم مایه جاندر آرمده عقل ملامت زدکاندر
 اولمی که اولور صیقل دل اهل کماله ناپخته لرك عقلنه بادئ زیاندر
 بر جام ایله یاب خاطری زیرا دل ویران مهجور خرابات اوله لی خیلی زماندر
 ساقی ایچلم عشقنه رندان خدانك رندان خدا واقف اسرار نهاندر
 ساقی ایچلم رغنه صوفی حریصك کیم مقصدی کوثر املی حور جناندر
 عشق اولسون او پیری پرورده عشقه کیم باده سی صد ساله وساقیسی جواندر
 پیرمه صور مسئله ده وار ایسه شهبهك واعظ لرك افسانه لری هپ هذیاندر
 بن اکلا دیغم چرخ ایسه بو چرخ چب انداز یخشی کورینور صورتی اما که یماندر
 بکزر فلک اول چنبر فانوس خیاله کیم نقش تمائیلی سریع الجریاندر
 ساقی بزه می صون که دل تجربت آموز اندیشه انجام ایله وقف خلجاندر
 ایچ باده کوزل سو وار ایسه عقل وشعورک
 دنیا وار ایمش یا که بوغ اولمش نه امورک

بر قطره ایچن چشمه پر خون فنادن باشن آله ماز بر دخی باران بلادن
 آسوده اولم دیرسك اکر کلمه جهانه میدانه دوشن قورتیله مز سنك قضادن
 ثابت قدم اول مرکز مأمون رضاده وارسته اولوب دائره خوف و رجادن
 طورسون کف حکمه ترازوی عدالت خوفك وار ایسه محکمه روز جزادن
 هر کیم که آرار بوی و فاطیع بشرده بکزر اکا کیم دولت اومار ظل همدان
 بی بخت اولانك باغنه بر قطره سی دوشمز باران یرینه در و کهریاغسه سمدان
 ارباب کمالی چکه مز ناقص اولنلر رنجیده اولور دیده خفاش ضیادن
 هر عاقله بر درد بو عالمده مقرر راحت یشامش واری گروه عقلا دن
 حل ایتمدی لر بولغزك سرینی کیمسه بیک قافله کچدی حکمادن فضلادن
 قیل صنعت استادی تحیرله تماشا دم اورمه اکر عارف ایسك چون و چرادن

ادراك معالی بو کوچك عقله کرکز

زیرا بو ترازو او قدر ثقلتی چکز

ارباب صنایع نفیسه

صنایع نفیسه نك نصل شیار اولدینی بوراجده
 ییلتمک باشلامشدر . بونلردن اکثریت اوزره
 شعر . . موسیقی . . رسم و حک و نحت ایله توغل
 و تمایز ایدن ارباب اقتداره فرانسزلر (آرتیست -
 Artiste) دبرلرکه طبقی طبقنه بدایع پروردیمکدر .
 فقط شمعیکی حالمده بوراده او قدر چوق بولمیسان
 ارباب صنایع نفیسه بی اخطار اتمک بولمیر کافی
 اولدیغندن مقاله نك باشنده او یله بر اوزون ترکیب
 استعمالنه مجبور اولدم . آنجق بوندن بویله اقتضا
 ایتدیجه (بدایع پرور) تعبیری قوالانه بیلیرم .
 مملکتیزده شعر ایله موسیقی ایله توغل ایدنلر
 رسم ایله اوغراشانلر قدر نادر دکدر . لکن کرک
 بوراده کرک سائر یرلرده کی بو شعر و موسیقی
 عراقیلرینک هپسنده بدایع پرور دیمک موافقمیدر
 بیله م .

آوروپاده (آرتیست) عنواننه مظهر اولانلر
 صنایع نفیسه ایچنده منسوب اولدینی هانکیسی
 اینه انی معشوقه وجدان آخاذاشمس . . آمال
 و افکارینی اکا منحصر قیلش . . هر لطافتی اکا
 نسبتله بکنیر . . هر بدیعه بی اکا اضافله تقدیر ایلمر . .
 کوکلنده نه قدر اذواق و اشواق ، نه درجه قابلیت
 میلان و محبت و ارایسه جمله بی اکا ارجاع ایدر
 بدبختلردر .

اویله بر بدبخت موسیقی پرورایسه پرستیده
 روحی موسیقیدر . شاعر ایسه ندیمه وجدانی
 شمردر . مصور ایسه نوردیده اشتیاقی رسمدر .
 نحات ایسه مطمح نظر تحسری حک و نمختر .
 جدیت محبتہ مبتلا بر آدم معشوقه سنی نصل بر حسن
 اراده سوز ایله سورسه بونلرده صنعتی انک کبی
 سور . فقط معشوقه سنیه یالکنز حیران اولوب
 قالمقه طوره من .

یار جانک بی نهایت اولان حسن مجرد وجدان .

ربانی تشخیص و تجسیم ایچون انی درلو شکی
 دلفریبه افراغ ایدر . بعضاً کونلرجه . . هفته لرجه
 و بعضاً آیلرجه . . سنه لرجه بر اقدام ایله اوغراشدینی
 حالدہ بولدینی نعمات و اشکال و الواندن هیچ بریسی
 معشوقه سنک مرتبه حسن و آینه متقارب . . درجه
 جاذبه لطافتیله متناسب دوشوره مدیکچون جانفرسابر
 یأس محرومانه ایله هونکور هونکور آغلايه جق
 حالره دوچار اولور .

هر بر بدایع پرورک دلر بوده سی اولدینی
 حسن مجرد ایسه اویله بر آقندر که سمای صفاده
 اخستر لره هم رتبه علویت . . شفق لره هم بزم
 الفتدر . ماکر لره دستادست اولدینی حالدہ نورلر
 ضیالر ایچنده شناور لک ایدر . بعضاً ملون بر بلوطه
 کیرر صاقلانیر . . بعضاً رنگین بر قوس قزحہ
 آسیلر عرض اندام ایدر . بر آره لق بولدینی اوج
 بالای غرور و استغنادن اشاغی به طوغری متزلزانه
 عطف نیکاه ایله خنده ریز ناز . . بر تونشار لطافت

کل فشان طراوت اوئغه باشلار . بوصورتله عاشق
 بد بختی امیدله دوشوربر . بوده اونور جوالی
 فکر بیه .. خیالیله تعقیبه قانتبشیر . اوفکر وخیالک
 قاندى یابرقلم . . یابر فیرچه . . یابر دمیر آلتدر .
 بیچاره آریست . معشوقه سنک آرقه سندن اوقدر
 قوشسار ، اوقدر کیدر که مقصدینه نائل اوله مدن
 تاب وتوانی کسبله رزک نومیدانه فریادلر . . مضطربانه
 اینلرله زمین عجز وحرمانه دوشر قالیر .

بو فریادلر . . بو اینلر برشعر وبار نغمه و یابر
 رنگ بدیع ویاخود برشکل دانشیندرکه انی قلم
 ویاخود فیرچه برکاغد ویا مو شامیه ویاخود برمرمر
 بارچه سنه نقل اتمشدر . بونلر ارباب طبیعت
 وقدرت یاننده برر اثر نفیس و بدیع اولوق اوزره
 مظهر تقدیر کلی اولور . . آغز لر نجه زر وجوهره
 صاتیایر . لکن مبدع و مؤثر لر نجه بو تقدیراتک
 یک ده حکمی اوله من . زیرا اثر لری صور خانه
 خیالارنده کوروب بولوب ده خارجه چیقارمغه
 مقتدر اوله مدقلری کمالات صنعتک بیکده
 برخی بیله عرض ایدمز . بو اثر لر سایه سنده
 اکثر سنک کیسه نری نقود ایله مال اولدینی
 حالده معدله لری کونلرجه خدادن خالی بولنور !
 ایشته اوروپاده صنعتک عاشقی . . شهرتک
 لایقی اولان بدایع پرور لر بو بد بختلردر . هله بز
 مسترخ اوله لم که او بد بختلردن دکلز : .

استیه ۵ جزیران سنه ۱۳۰۴

صوك بهار

مواسم معلومه ايچنده استانبولمزه ان چوق
نخش لطافت ايدن صوك بهاردر . بوه بارك موسم
بوراده هريردن زياده ممتد اولور . بورايه هريردن
زياده ياقيشير !

ايلول بر كره حاوول ايدنجه هوائلر اعتداله ميل
ايدرنك آره صره ياغان ياغمورلر — يازك شدت حرارتيه
صاراروب بر نوع بايقنلق حائنه كرفقار اولان —
تباتانك يوزلر بنه حيات سر پر . طاغلر بيقانير . .
صحرالر بيشيلنير . . دره لر جوشار . . لكن طبيعته
دقت اولنسه — تب اضطراب ايله كچيرديكي درين
بر اويقودن هنوز اويانمش — نازنين بر سودا
خسته سنك حال پريشاني آنديرر [*] : وجودي
طاقتدن دوشمش . . رنك جمالي صولمش . . نور
وئر چشمانى سونمش . . برسگون عميق ايچنده دوشونور
طورر ! .

[*] آكق ، آكدير قى براونديغى ايچون — آنديرر — ده
— آكار — كي كاف ايله يازلمق لازم كچيرسه ده ، مانوس اولان
صورت املا اختيار اولندي .

اوت ! صوك بهار كلنجه اكثر يا صبا حلى
طبيعته غريب بر طور غونلق غرض اولور . هوانك
را ندلكي اودرجه ده دركه بوغاز اچنده بر ساحل دن
ديكر ساحله قدر دكرك يوزنده بر تموج ضعيف
اثرى بيله كورنمز .

طبيعتك بورنك حزن وانكسارى قارشينده
— چهره سنده برچين انفعال بيله كورلن دريا —
منكسر الجمال ومهي ارنحال بر متورمه بدبختك
غارترده موت ناپهنگام اولان جمالى ينه كنديسنه
عرض ايدر كن قطعا متأثر اونيان آينه به تشبيه
اولنسه بجادر ! .

بوموسمه طلوع غايت حزين .. غروب آندن
دها حزين .. بعد الغروب طاغلك قيرلرك كسب
ايتديكي حال ايسه آرتق حزين اندر حزين اولور .
كيجه لين تماشاى سما و دريا — اكر مهتاب وار ايسه —
قاي طاقتك داز بر محزونلغه . — مهتاب يوق ايسه —
فكرى نهايتسز بر استغراقه دوشورمك بوموسمه
بوغاز اچنه مخصوص كيدر .
صوك بهارك ارباب حسيات عندنده متفق عليه
اولان حزن مفروضى ايجانانندن اولميدر كه اول بهار
اولنجه :

« خاموش ياتمه بستر غفلتده صيخدم
« كل مرغزاره غلغله مرغزارى كور
« ديوانه لك زمانيدر آواره كوكلنى
« زنجير لرله ضبط ايده من جوببارى كور !

ويا خود :

« طورمه ای دل بویله آه و زار ایله نوروزده !
 « کول آچیل سیر کل و کلزار ایله نوروزده !
 « کلاری پڑمرده ایلسین یازقدر بلبله
 « وارمه باغه آه آتشیار ایله نوروزده .

یوللو نشاید نشاطمندانه ایله اعلان شوق و شغیده
 بلبلره مسابقت کوسترن شاعر لر صونک بهارک
 تعریف اوصافه کلنجه ده بسته حیرت اونقدن بشقه
 برشی یابه مز لر .

فی الحقیقه نظر شاعرانهک بوموسمه کوره -
 بیله چکی حال اذواق عالمک نشانه زواندن بشقه
 برشی دکلدز . بو حالی مشاعده ایدرکن فکری
 دوچار اوله جعی سکتته انفعال مایوسانه دن قورتاروبده
 برقصیده تنظیمنه موفق اولق هر که میسر اوله مز .
 بعض شاعر لریک ایسه :

« کلزاره حالن موسمیدر کشت و کذارک
 « ویر حکمی ای نخل چین کهنه بهارک
 « دوک زلفکی سمور کی عرضک اوزره
 « ویر حکمی ای سرو روان کهنه بهارک !

« بلبلرک ایستر سنی ای غنچه دهن کل
 « پامال شتا اوله دن اقایم چین کل
 « کل کیتدیکنی آکیمه نم کاشنه سن کل
 « ویر حکمی ای سرو روان کهنه بهارک !

« صال زلف سیه کارک او رخساره آله
 « سمورکی قاپلات بوسته قرمزی شاله

« آل دستک کر لاله بو انمزسه پیاله
« ویر حکمنی ای سرو روان کهنه بهارک

کبی ویاخود :

صحرالره ویردجکه صفا کشت وکذارک
اولدجقه چمن شوق ایله پامال وقارک
شرم آور اولور غنچه لره رنگ عذارک
سن بزکل زینده سیدین کهنه بهارک
کوکلده سنک صانکه بر افکنده هزارک .

مغبوط نهالان ایسه اندام لطیفک
طاوس خراماندر اورفتار ظریفک
اول زینتی هر دم چمنستان خریفک
سن بزکل نازنده سیدین کهنه بهارک
کوکلده سنک صانکه بر آواره هزارک .

خوش بوی تنک نکنت ازهاره دکشم
رنگ بدنک کلرد کلزاره دکشم
جانا سنی بیک شیودلی دلداره دکشم

سن برکلی پر عشوہ سیسین کهنه بهارک
کو کلمه سنک صانکه بر انقته هزارک .

کبی شو قپورانه سوز لرله اظهار شادکامی ایتماری
احزان خزانه رغماً بر نوع تسلیء محرومانه قیلندندر
دینه بیلیر .

صوک بهارک مبدول اولان اثمار کونا کونندن
واز جمله « عقیده شکری » کبی اوزومیه « قوطی
بالی » کبی قاوونندن بوراده بخته جسارت ایدمه دیکم
ارباب حسیات طرفندن شکم پرور لکله دوچار
تقییح اولماق معالعه سنه متبی اولدیغیچون بو
قصوردن طولای اصحاب مذاقک عفورلی تمی
اولنور !

۷ ایلول ۱۳۰۴

جزئی

تاریخ مسند بر حکایه

برنجی فصل

۱

هجرتك اونجی عصری که برنجی سنه سنده اوچنجی خاندان خلافتك اونجی پادشاهی اولان سلطان سلیمان قاتونینك ولادتق اقبال استهبانه راعت استهلال اولشبدی وقوعات و کشفیات عظیمه جه تاریخ انسانیتك اکثر قرونه تفهوق ایدر .

گویا که بدقت بر قاج بیک سنهك مائر جلیله نی ده بریره طویلا . مشده نظر حکیمه قارشی بر معجزه دها کوسترمنک ایچون یوز ییلدن عبارت بر زمان ایچنه صیقه شدیرمش ایدی .

فی الحقیقه شرقده (قتیبه بن مسلم) ک اعدامی غربده (عبدالرحمن الفهری) نک انهرامی اوزرینه طولاً پیره نه طاغریله قونی چوللوری و عرضاً بحر محیط جنوبی ایله قیچاق حدودلری داخلنده قالان اسلامیت و اسپانیادن ماعدا اوروپا ک اکثر جهاتی استیغاب ایلدن خرسیتیانلق عالمزنده مأمون اینه شارل مانیک ارتحاللرند نصکره ملوک طوائف و اهل صلیب محارباتدن ماعدا تاریخچه اهمیت کونورر و خصوصیه انسانیته تعلق ایدر همان هیچ بر وقعه ظهور ایتماشکن انای بشرک فکر و اقدامنده کوریلان بوسکون عادت پرستانه بدنجی عصرده بر میار ایجاد ایله ختام بولدی حی آتشی بیله انسانیتك نیجه غالبانه سنده محکوم ایلک شانندن اولان نظر حکمت باروتك

سحاره لرد، استعماله او عصر ایچنده باشلامش و بر قوجه عالمی زور بازوی عرفانیله ایستدیگی شکله کتیرمک استعدادینی حائر اوله رقی وجوده کلان فاتح باروت کی بر قوه مناومت سوزی طوپچیلق صنعتده اجرا ایلدیگی تعدیلات و امکانات ایله اسلحه نیک هر نوعنه تفوق ایدمه چک برحاله طقوزنجی عصرده کتیرمشدی فقط اوتخی عصرده ایدی، که باروت طوپدن تفنیکه استعمال ایلدیکندن ارباب حرب ملائکه عذاب کی اللرنده برر تازیانه آتشین استعمال ایتمه مقتدر اولدیلر .

فی الحقیقه اوتوز بش سنه لک بر اقدام طاقت بر اندازانه ایله طولاً (ازمیر) کور فزندن (مغول) و عرضاً (دکندن) قیچاق صحرالربنک منتهایه قدر امتداد ایدن یرلر ایچنده اوزمانلر موجود اولان درت یوزملیونه قریب اسلامی بر حکومتک سایه رایانه جمع ایتک و جنوباً مصر و یمنده خطبه سنی او قوتدینی کی شماراً دخی مستویه و لهستانک و سطرینه قدر کتیه اقبالنک مقدمه لرینی ایصال ایتک جهت لرله مالک اولدینی یرلره نسبت اسکندرک فتوحاتی کره به نسبت ربع مسکون درجه سینده براقان تیمور طقوزنجی عصر زچاندن ایدی فقط اوتخی عصرده ایدی که سلطان سلیم اول کره زمینی بر بادشاه ایچون آز کورهرک سکز سنه دن عبارت اولان دور سلطنتده مصر ایله عموم عربستان ویاری کردستانی بر سرکزد ربط ایلدکن بشته خلافت اسلامیینی وظائفی بحق اجرایه مقتدر بر خاندانه نقل ایدمه رک اسکندرله چنکیزه و حتی تیموره داغ درون اولان جهانکیرک فکرینک اسلامیت قوتیه حصوله لازم اولان اسبابی استحضار ایلدی .

فی الحقیقه هر نظر تدقیقه نیجه یوز بیک مشاورهر قلم تحریر نیجه یوز بیک مایون و یرمک شانندن اولان طباعت (فوستر) نامنده بر صاحب خیرک همینه طیمتک خزینه الغیب احساندن میدان ظهوره طقوزنجی عصرده

چيقدینی وبصمه نك بغیر حق موجودی عداولان (فاوست) و (کوتبرغ) او صنعت جهان بهان طقوزنجی عصرده استفادہ ایلدیکی کبی طباعتک الکبیرک واک فائده لی اکلانتدن معدود اولان قالب چلیکریخی (شفر)ینه طقوزنجی عصرده اختراع ایلشدی فقط اونجی عصر ایچنده ایدی که جهان معرفتده کرجسکدن بر دوران حشر وجوده کتیرمهک باعث اولان وفطرت بشری مستعد اولدینی استکمالاته ایصال ایچون همان طبیعت کلیه قدر خدمتی کوریلان او صنعت جلیله سحر اولمق حطاطلرک منفعتنه مغایر بولمق وحتی اک فائده سز لغویاتدن صایلق کبی حیوانلره بیله یاقیشمه جق بر طاقم تعریضات ومانعاتدن قورتیلهرق — حبفا که اسلام ملکندده بیانی ظهوری بیله خبر آلمتسزین — اورویانک هر طرفنه اتشار ایلدی .

فی الحقیقه مشهور فرستوف قولومب [۱] سفینه نوحدن طوپراق تخریسنه کیدن کو کرجین کبی، برشدتلی طوفان اعتراض آره سندن چیشارقہ آمریقایی کشف ایله عالم انسانیتہ ینه بو عالم ایچنده برجهان دیگر الحاق ایتکه طقوزنجی عصرده موفق اولشدی . فقط اونجی عصر ایچنده ایدی که اوروپالیار آمریقانک همان هرجهتته صوقیلهرق، قدرت فاطره دن بسنته هیچ صنعت آورمامش اولان اوله برجهان غیک حاوی اولدینی هر درلو خزائن فوانددن حصیاب اولمغه باشلامش ایدی .

اونجی عصرک مزیتی بویله اکلاناته منحصر دکلدیر :

ینه او عصر ایچنده ایدی که سلیمان قانونی عثمانلی بایراغنی شفقلمر ایچنده طوغمش بر هلال کبی ویانده تبریزده اسپانیاده هندستانده طولاشدیرهرق دنیانک شرقه غربنه شمشعه نثار حیرت ایلشدی .

[۱] قولومب کو کرجین دیکدر .

ينه او عصر ك ايجنده ایدی که خیرالدین پاشا سفان جهادینک طوپ
 دو ماندرنی ابررحمت کبی آفاق ضوته جوق بر حاله کنیره رک آق دکزی
 لواء الحمد محمدینک سایه استیلا سنه آلدقن صکره غنیمت غزاسی اولان
 قوجه بر مالکک [۱] تاج سلطنتی خلافت اسلامیته عتبه اقبالته تقدیم
 ایله حاکم ایکن خادمی اختیار ایتک کبی یکانه برحمت اظهار ایلشدی.
 ینه او عصر ايجنده ایدی که دولت کرای ثانی ایکنجی هجومنده مسقوه
 طرفلرینه آتشنون استیلا اوله رق شمالک قارلی بوزلی صحرالری ايجنده
 کویا اوچ عصر صکره کله جک برجهانگیر، درس عبرت [۲] و بروسیه
 مأمورینه نمونه امتثال [۳] کوستر کبی صنایع بر یانار طباغ پیدا
 ایلشیدی .

ینه او عصر ايجنده ایدی که « بابرخان » جدی اولان و فتوحاتک
 کثرت و وسعتنه نظراً اعظم جهانگیران عد اونان تیمورک برقاچ بوز
 بیک عسکر و بیک درلو مشاق سفر ایله ضبط ایده بیلدیکی هندستانی هان
 اون بش بیک کشی ایله برقاچ بوز بیک عسکره مالک بر دولتهک لندن
 نزع ایتشیدی .

ینه او عصر ايجنده ایدی که « شیرخان فرید » افغانلی بر عسکرک
 اوغلی ایکن خصائل جهانستانسی قوتیله هندک شرق شمالیسنده کندینه
 مخصوص بر دولت تشکیل ایده رک « بابر » سلطنتی کبی نوظهور و بناء
 علیه هر درلو قدرت و عصیته مالک بر دولتی مضمحل ایتک درجه سنه

[۱] جزایر مالکی .

[۲] برنجی ناپولیون .

[۳] مستوه بی یاقان روسقویچین .

کثیر دکن بشقہ عمری مساعد اواسہ اودہ سلطان سلیم اول کی جهانگیر لکہ
بریبوک استمداد ابراز ایشدی .

ینہ او عصرک ایچندہ ایدی کہ توراندہ « دولت شیانیہ » و خصوصیاہ
سلاطین « شیانیہ » دن « عیداللہ » دولت جنکیزیہ « نک » برکہ خان [۱]
زمانندہ اولان شمشمہ اقبالی اعادہ بہ امیدلر ویرہجک قدر پارلامغہ
باشلامش ایدی .

ینہ او عصر ایچندہ ایدی کہ سنیلرک سلاحیہ چورلمش بردائرہ آہن
ایچندہ قالان ایرانندہ « صفوی » طرفدارینک تعصبی اساسنی قائلرہ نخمیر
ایدہرک بردولت « شیعیہ » تشکیلنہ مقتدر اولمشدر .

ینہ او عصر ایچندہ ایدی کہ آلمانیا ایمپراطوری مشهور « شارلکن »
سلطان سلیمانک قوہ قاہرہ سنہ قارشنی طورہق ایچون سنہ لرچہ اوغراشدقن
وویانہنی عثمانلی محاصرہ سی و مجارستان و خراوتلغک اکثر جہتیرنی
اسلام استیلاسی آلتندہ کوردکدنصکرہ کندیتہ سرای حکومتہ بدل بر
مناستری مزار دنیوی اختیار ایشدی .

ینہ او عصر ایچندہ ایدی کہ اوروپادہ « لوتر برتستانلق » نامنہ
برمذہب جدید آچہرق اصحاب تثنیتی ایکی بہ تقسیم ایشدی .

ینہ او عصر ایچندہ ایدی کہ اسپانیولار غرناظہ مدینتسکاهنی مظلوم

[۱] برکہ خان باتوخان اولادندن و دشت حکمدارلرندن اولہرق اولاد جنکیزدن
الکاول اسلام ایلہ مشرف اولان ذاندہ ، قیچاق و مغراستاندہ حکمی جاری ایدی .
طونہ و بلغارستاندن پکسہرک استانبولک محاصرہ سنندہ کلش و روم ایمپراطورانی
خراجکندار ایشدر . اباق خان و خصوصیاہ خلافت عباسیہ نک انقضاندن صکرہ
ہلاکو ایلہ غالبانہ خیلی محاربه لری واردہ ، جنکیز خاندانک اعظامتندہر . اصل
اسمی (برکای) اولہرق اسلامنی اظہار ایتدکدنصکرہ زمانک علماسی تفألا
(برکہ) تسمیہ ایتدیلر .

مکسیقا و بهشت آبادینی معصوم قاننه غرق ایدرک شر قده خربده تماشایی نظر حکمه قان آغلاده جق بردهشتلی خروب لوحه سی پیدا ایلشاردی .
 ینه او عصر ایچنده ایدی که دنیالره صغیشه مامتده ضیای شمس ایله رقابت ایدن بر ذکا [۱] ابعاد مطلقه یی سیر ایدرجه سنه بر طاقم تدقیقات ریاضیه ایله استقرار شمسی ودور ارضی اثبات ایدرک تابع اولدینی بر دینک معجزات باقیسندن اولان بر آیت کریمه نك مأل عالیسنی فنا ایضاح ایلشدی .
 ینه او عصر ایچنده ایدی که دنیالری احاطه ایده جیک بر طوفان معرفتی ذهنته صیغشدره بیلیمک خارقه سنه مظهر اولانلردن مشهور واسقادوغاما عمان ایچنده مستور اولان امید برنی طریقی کشف ایتیمکه پورتکیزلر اشجاری التون ثمره لر و یرن نباتی کومش چیچکله اچار برکیما باغچه سی اطلاقه شایان اولان هندستانک محصول ورتندن اوروپایی مستفید ایتیمکه باشلامشار ایدی .

ینه او عصر ایچنده ایدی که حکم غالبانه نك جهان مدنیتی زیر پای استبدادنده ازمک ایچون یاپیش بر تمثال اهینی حکمنده اولان ناپولیونلری بشارقلری بیله بر چوق تلاشله دوشوردن ژوزویت جمعیتی زادکندن ایکن دینانجیلاکه قدر نزل ایتمش کوزی اچیق فقط ایاضی طویل صورتی انسان فقط کندی شیطان بر مخلوق غریبک سایه تعصب و ریاستنده تأسس ایلشدی .

ینه او عصر ایچنده ایدی که یندن قهوه امریقادن توتون بر برنی متعاقب خنتک معروض هوساتنه آتیه رق ، انسانلر ایچون بری مایع بری هوای ایکی سبه بلای احتیاج دها پیدا اولمغه باشلامشیدی .
 ایشته سرگذشتی یازمق ایستدیکمز « جزمی » ده « موسم ادراک غرائب » وصفنه لایق اولان او عصرک رجالندندر . ترجمه حالی او یله وقایع عظیمه دن معدود دکلسه ده ناتا بر غرابتی جامع اولمغه برابر، دولتک بر بیوجک محاربه سنه تعلق ایلدیکی ایچون نظر مطالعه شه شایسته در اعتقادنده بولندی انک ایچون تحریرینه جسارت ایدیوروز .

[۱] « قورنیق »

الحمد لله الذى شرف المسلمين بشرف الطاعات . ويسر لي سفر الارض المقدسة وسياحة البلاد والزيارات . والحلاة والسلام على من اسس ببيان قلاع الشريعة والطريقة . وحصنها باساس النبوة . وعلى آله الطيبين الطاهرين خير البرية . وتحف تحيات زاكيات وصلوات ناميات طاهرات طيبات اشرف كائنات واكمال موجودات يشواى محراب (صلوا كما رأيتموني) ورهنماى بنى ارباب اول محمد افضل من نطق بالضاد اوزرينه اولسون كه آنك آب روينه اول حضرت حق مالك الملك وخالق الافلاك اديم ارضى ابن آدم ايجون مسكن ومأواى لطيف ايدوب بنى آدمى جميع مخلوقات وموجودات دن اشرف مخلوق ايتدى .

(شعر)

تبارك من اجرى الاء ورجمكمه ككاشاء لازلماً اراد ولاهضما

(وبعد) دعاء خير وثنا اول ظل الله روى زمين نظام انتظام ارضين اولان السلطان ابن السلطان السلطان غازى مرادخان رابع ابن السلطان احمدخان ابن السلطان محمدخان ابن السلطان مراد خان ثالث ابن السلطان سليم خان ثانى ابن السلطان سليمان خان ابن السلطان سليم خان اول ابن السلطان بايزيد خان ثانى ابن ابو الفتح السلطان محمدخان ثانى رحمة الله عليهم اجمعين . اما بومسودا تمزه شروع ايلديكمز محله خدمت شريفيله شريفاب اولديغمز پادشاه جمجاه فاتح بغداد سلطان مراد خان غازى طاب ثراه غريق رحمت اوله . آنلرك زمان سلطنتلرنده هجرت نبويه نك سنه ۱۰۴۱ تاريخنده پياده جه بلده طيه يعنى محية قسطنطينيه اطرافده اولان قرى وقصباتى ونجه بيك حديثه وكل

کلیستانی باغ ارماری سیر و تماشا ایدرک خاطرہ سیاحت کبری آرزو لری خطور
ایدوب «آیا پدر و مادر و استاد و برادر قہر لرندن نیجہ خلاص اولوب جهانکش
اولورم» دیوہر آن جناب باریدن دنیاہ صحت بدن و سیاحت تام و آخر نفسدہ
ایمان رجاسندہ ایدم و دائماً درویشان دلریشان ایلہ حسن الفت ایدوب شرف
حجتلیہ مشرف اولوب اقالیم سبعہنک و چار گوشہ روی زمینک اوصافی
استماع ایتدکدہ جان و کولکدن سیاحتی طالب و راغب اولوب «آیا عالمی تماشا
ایدوب ارض مقدسہ یہ و مصر و شامہ و مکہ و مدینہ یہ و اروپ اول مفخر
سوجودات حضر تلیرنک روضہ مطہرہ سنہ یوز سورمک میسر اولہ می؟» دیو زار
بوکریان و سرسری و نالان اولوردم . حکمت خدا سبب سیاحت و کشت و کذار
ولایت اولان مخلص حقیر و فقیر و دائمی کثیر التقصیر سیاح عالم و ندیم ادم
اولیای بی ریا محمد ظلی ابن درویش دائماً ادعیۂ ربانی و ہدایت یزدانی
سورۂ کریم فرقانیہ و آیات عظیمہ قرآنیہ بر کاتبہ دل و جسم علیل جناب
حضرت جلیل طرفندن امداد طلب ایدوب مسقط رأس اولان اسلام بولدہ
کنج محنت خانہ مزدہ کردہ بالش نالش اوزرہ خواب مرامہ یصلوب بیک
قرق ماہ محرمک لیہ عاشوراسی ایدی کہ بو حقیر بین التوم والیقظدہ ایکن
کوردم کہ یمش اسکھسی قربندہ اخی چلبی جامعی نام جامع — کہ حلال مال
ایلہ انشا اولمش بر مستجاب الدعویہ جامع عتیقیدر — منامدہ کندیمی اول
جامعدہ کوردم . در حال جامعک قوسی کشادہ اولوب پر سلاح عسکر ایلہ جامع
منورک ایچی نور مستور جماعت کثیرہ ایلہ مالا مال اولوب صلوات شجرک
سنتی ادا ایدوب صلوات شریفیہ مشقول اولدیلم و بن حقیر منبر دیندہ
ساکن اولوب بومنور وجہ حسنلی جماعتی تماشاہدہ حیران اولدم . ہان جنبمدہ
اولان جانہ نظر ایدوب: «بنم سلطانم ، جناب شریفکیز کیمدر؟ اسم شریفکیزی بزہ
احسان بیوریکز» دیدم . انلر ایتدی: «عشرۂ ہبشرہ دن کآنکشلرک پیری سعد
ابن ابی وقاصم» دیدکدہ دست شریفنی ہوس ایتدم . «یا سلطانم، بوصاغ جانبدہ
نورہ مستغرق اولمش جماعت محبوبہ کملردر؟» دیدم . «انلر جملہ ارواح انیادر
و کروصفدہ جملہ ارواح اولیا و اصفیادر و بونلر ارواح صحابہ کرام و مہاجرین

وانصار و ارباب صفه و شهیدان دشت کربلا و اصدقادر و بو محرابك صاغنده حضرت ابا بكر و حضرت عمر در و محرابك صولنده حضرت عثمان و حضرت علیدر و محرابك او كنده كی حضرت اویس القریندر و جامعك صولنده دیوار دینده سیاه چرده آدم سنك یرك حضرتك مؤذنی بلاق حبشیدر و بو آباق اوزره جماعتی صفصف بوزان و دوزن قصیر القامه آدم عمرو عیار ضمیریدر. ایشه بو علم ایله كلن عسكركه قزل قانلی اثوابه مستغرق اولمشار، حضرت حمزه باصفا و جمیع ارواح شهیدادر « دیو جمله جامع ایچنده اولان جماعتی برر برر بو حقیقه کوستروب هر قنغیسنه نظرم تعلق ایتدیسه دست بر سینه ایدوب نظر آشانلی ایدوب تازه جان بولدم. «یا سلطاتم، بو جماعتك بو جامعهده جمع اولمارینك اصلی نه در؟» دیدم. «آزاق جانلر نده جیوش موحدیندن تاناز صبار قنار عسكری مضطرب الحال اولغله حضرتك حمایه سنده اولانلر بو اسلام بوله كلوب آندن تا تار خانه ام داده کیدرز. شمدی حضرت رسالت دخی امام حسن و امام حسین و اون ایکی اماملر ایله و بزدن غیری عشره مبشره ایله كلوب صباح نمازینك سنتی ادا ایدوب سكا اقامت ایله دیو اشارت بیورر لر. سن دخی صوت اعلا ایله اقامت تکبیر ایدوب بعد السلام آیه الکرسی بی تلاوت ایله. بلال (سبحان الله) دیسون، سن (الحمد لله)، بلال (الله اکبر) دیسون، سن (آمین آمین) دی و جمله جماعت علی العموم توحید ایدره رز. بعده سن (وصلی علی جمیع الانبیاء والمرسلین و الحمد لله رب العالمین) دیوب قاتق. همان محرابده حضرت رسالت او طور زکن دست شریفنی بوس ایدوب (شفاعت یا رسول الله) دیوب ۰ مددر جا ایله «دیو سعد ابن ابی وقاص یا تمدد او طوروب جمله تعایم ایلدی. آنی کوردم که جامع قپوسندن بر نورمین برق اوروب جامع ایچی طونو نور ایکن نور علی نور اولنجه جمله صحابه کرام و ارواح انبیا و اولیا ایاقا اوزره حاضر طور دیلر. سعادتله حضرت رسالت یشیل علمی دینده یوزنده نقایله، التده عصاسیله، بلنده قانجیله صاغنده امام حسن و صولنده امام حسین ایله ظاهر اولنجه مبارک صاغ پای شریفلرینی جامع منور ایچره بسم الله ایله قویوب مبارک وجه شریفندن برقی کشاده قیلوب (السلام علیک یا امتی) بیور دیلر. جمله حضار مجلس (و علیکم السلام یا رسول الله...

و یا سید الامم) دیو سلام آل الدیلر۔ همان حضرت محرابہ کچوب ایکی رکعت سنت فجری ادا ایدوب حقیرہ بر دہشت و وجودمہ بر لرزہ واقع اولدی۔ اما حضرتک جمیع اشکالہ نظر ایلدم۔ حلیہ خاقانیدہ تحریر ارلندیغی اوزرہ ایدی ویوزندہ برقی آل شال ایدی و دستر شریفی اون ایکی قولانلی بیاض شاش ایدی و خرقة شریفاری صاری یه مائل دوه یوکندن ایدی و کردندہ اصفر اللون صوف شالی وار ایدی و پای سعادت لرنده صاری جزمه لری وار ایدی و سر سعادت لری دستاری اوزرہ بر مسواک صوقلش ایدی۔ بعد السلام صاغ جانبده حقیرہ نظر ایدوب مبارک یدینارلی ایله زانوی شریفہ اوروب حقیرہ خطاباً اقامت ایله دیدیلر۔ همان حقیر سعد ابن ابی وقاصک تعلیمہ کورہ در حال مقام سہ کاهده (اللهم صل علی سیدنا محمد و علی آل محمد و سلم علیہ) دیو اقامت ایدوب تکیر ایتدم۔ حضرت دخی مقام سہ کاهده صوت حزین ایله فاتحہ شریفی تلاوت ایدوب خم سورہ صاد شریفدن (ووهنا لداود سلیمان نعم العبد... الخ) عشر شریفی تلاوت ایدوب جملہ جماعت سامعیندن اولوب حضرت امامت ایتدی۔ بعد السلام حقیر آية الكرسي، بلال سبحان الله، حقیر الحمد لله و بلال الله اکبر دیوب بلال حبشی ایله مسلسل مؤذنک خدمتده اولوب بعد الدعا بر توحید سلطانی اولشدرکہ عشق الہی ایله مست مدهوش اولوب کویا خوابدن بیدار ایدم۔ خلاصہ نام سعد ابن ابی وقاص تعلیمیلہ ادای خدمتی تمام ایدوب حضرت رسالت محرابده صوت محرق ایله عزل مقامندہ بر (یس) شریف و اوچ سورہ (اذاجاء) و سورہ معوذتینی بالتام تلاوت ایدوب بلال فاتحہ دیوب حضرت محرابدن آیق اوزرہ طوررکن همان سعد ابن ابی وقاص حضرت لری دستمدن یتیشوب حضور حضرتہ کتوروب «عاشق صادقک و امت مشتاقک اولیا قولک شفاعتک رجا ایدر» دیوب بکاده «مبارک دست شریف لری یوس ایله» دینجه بکا آلود اولوب مبارک دست شریفہ کستاخانه لب اوروب مہابتدن (شفاعت یارسول الله) دیه جک محلدہ همان (سیاحت یارسول الله) دیشم۔ همان حضرت تبسم ایدوب شفاعتی و سیاحتی و زیارتی واللهم یسر بالصحة والسلامہ دیوب فاتحہ دیدیلر۔ جملہ صحابہ کرام فاتحہ تلاوت ایدوب جملہ حضار مجلسک دست شریف لری

بوس ايدردم وهر برينك خير دعاسنى آلوب كيدردم . كيميك دست شريفى مسك كې، كيمى عنبر و كيمى سنبلكې، كيمى كل و كيمى ريجان و كيمى زعفران و كيمى بنفشه و كيمى قرنفيل كې قوقاردى . اما بالذات رايحه حضرت رسول زعفران ورد خندان كې قوقاردى و مبارك صاغ اتى بوس اينديكمده كويا پنبه مثال كيكسز بردست شريف ايدى . اما سائر انيانك دست شريفلى آيوا رايحهسى قوقاردى . حضرت ابابكر دست شريفلى قاوون كې شم اولتوردى . حضرت عمر ككى رايحه العنبر كې ايدى . حضرت عثمان ككى بنفشه كې رايحه دار ايدى . حضرت علينكى رايحه ياسمن كې ايدى . امام حسن قرنفيل، امام حسين ورد ابيض كې قوقار ايدى رضوان الله عليهم اجمعين . بو حال اوزره جيع حصار مجلسك دست شريفلى بوس ايدوب ينه حضرت رسالت پرفاتحه ديوب جمله اصحاب كزين صوت اعلايله سبع المثاني بي تلاوت ايدوب هان حضرت رسالت پناه محرابدن (السلام عليكم يا اخوان) ديوب جامعدن طشره روان اولنجه جمله صحابه كرام حقيره كونا كون خير دعا اينديلر . و جامعدن چيقوب كيتديلر . هان سعد حضرتلى بلندن صيداغنى چيقاروب حقيرك بلنه قوشادوب تكبير ايدوب « يورى سهم وقوس ايله غزا ايله واللهم حفظ و اماننده اول و مژده اولسون سكا بو مجلسده نه قدر ازواح ايله كوريشوب دست شريفلى بوس ايندكسه جمله سنى زيارت ايتك ميسر اولوب سياح عالم و فريد بنى آدم اونورسك . اما كشت و كذار اينديكك ممالك محروسه بى وقلاع و بلادى و آثار عجيبه و غريبه بى و هر ديارك ممدوح صنايعى و ما كولات و مشروباتى و عرض بلدلىرى و طول نهارلىرى تحرير ايدوب بر آثار غريبه ايله و بنم سلاحه عمل ايدوب دنيا و آخرت اوغلم اول . طريق حقى الدن قومه . غل و غشدين برى اول . نان و نمك حقى كوزله . يار صادق اول . يراماز لرله يار اوله . ايولردن ايولك اوكرن » ديوب بند و نصيحت ايدوب و آلمدن اوپوب آخى چاي جامعدن طشره چيقوب كيتديلر . حقير مهوت اولوب خواب راحتدن بيدار اولوب آيا بو بنم واقعه ميدر ، يوقسه واقع حايدر ، يوقسه رؤياى صالح ميدر ؟ ديوب كونا كون تفكر ايله انشراح صدر و ذوق درونه نائل اولدم .

بعده على الصباح پاك آبدست آلوب صلاة فجرى ادا ايدوب اسلامبولدن قاسم پاشايه عبور ايدوب معبر ابراهيم اقدى يه رؤيا مرنى تعبير ايتديروب «جهان آزا وسياح كشت وكذار عالم اولوب حسن خاتمه ايله ايشك تمامه ايروب حضرتك شفاعتى ايله داخل خلدبرين اولورسك» ديو تبشير ايدوب الفاتحه ديدى. آندن قاسم پاشا مولوى خانه سى شينى عبدالله دديه واروب دست شريفلرني بوس ايدوب واقعه مى آنلره دخى تعبير ايتدردم. «اون ايكي امامك دستنى بوس ايتمشك دنياده هام اولورسك. عشره مبشره اللرندن اوپتمشك داخل جان اولورسك. چاربار كزى نيك يدمباركلرني بوس ايتمشك دنياده جميع پادشاهلرك شرف صحتلر يله مشرف اولوب نديم خاصلرى اولورسك. مادام كه اول حضرت رسالتك جمال پاكنى كوروب دست شريفلرني تقيل ايدوب خير دعاسنى آلمشك سعادت دارينه واصل اولورسك وسعد ابن ابى وقاصك نصيحتى اوزره ابتدا بزم اسلامبول جغزى تحرير ايتمه كى بذل همت ايدوب وارمقدورك صرف ايله. (المقدر كاثن) فحواسنجه سكا تقدير اولنان نصيكت البته كلور.» ديو يدى جلد توارىخ كتب معتبره احسان ايدوب: «يورى ايشك راست كله. الفاتحه» ديوب دعاء خيرلىرى ايله بهر مند اولدق. بعده حقيرو فقير خانه بى متمز اولان صومعه من كنجنده كنجينه كتابه مالك اولوب بعض توارىخ تببع ايدرك مسقط رأسن اولان حسرة الملوكة وليمان بحر فلوكة اولان ولايت ماكدونيه نك حصن حصينى وسد متينى اولان اسلامبولك تحريرينه شروع ايلدك :